

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВЕТЕРИНАРНОЇ
МЕДИЦИНИ ТА БІОТЕХНОЛОГІЙ ІМЕНІ С. З. ГЖИЦЬКОГО**

Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису

РУРАК ІГОР ВАСИЛЬОВИЧ

УДК 334.722:332.1:338.43(477)

ДИСЕРТАЦІЯ

**ПІДПРИЄМНИЦТВО У СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОМУ РОЗВИТКУ
СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД**

Галузь знань 05 «Соціальні та поведінкові науки»,
спеціальність 051 «Економіка»

Подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело
_____ Рурак І.В.

Науковий керівник Линдюк Андрій Олександрович доктор економічних наук,
доцент

Львів 2026

АНОТАЦІЯ

Рурак І. В. Підприємництво у соціально-економічному розвитку сільських територіальних громад. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії в галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки» за спеціальністю 051 Економіка. – Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій імені С. З. Гжицького, Львів, 2026.

Дисертацію присвячено теоретико-методичному обґрунтуванню та розробленню прикладного інструментарію активізації підприємництва у сільських територіальних громадах. У роботі підприємництво розглянуто як системоутворювальний чинник соціально-економічного розвитку громад в умовах децентралізації, воєнних викликів і повоєнного відновлення. Логіка дослідження побудована як послідовний перехід від концептуального осмислення ролі підприємництва у розвитку сільських територій до емпіричної діагностики підприємницького потенціалу громад Львівської області, обґрунтування стратегічних пріоритетів його активізації та формування сценарного бачення подальших трансформацій.

У дисертації обґрунтовано, що підприємництво у сільських територіальних громадах не може розглядатися лише як сукупність окремих суб'єктів господарювання або форма малого бізнесу. Його зміст є значно ширшим, оскільки підприємницька активність одночасно виконує економічну, соціальну, інноваційну, фіскальну та інституційну функції. Доведено, що саме через підприємництво відбувається трансформація локальних ресурсів громади у робочі місця, доходи населення, бюджетні надходження, соціальну згуртованість, розвиток людського капіталу та підвищення інституційної спроможності території. Такий підхід дав змогу розкрити підприємництво як інтеграційний механізм ендогенного розвитку сільських громад.

Узагальнено теоретичні підходи до визначення сутності підприємництва та соціально-економічного розвитку сільських територіальних громад, систематизовано еволюцію наукових поглядів на ризик, інноваційність, ресурсну основу, інституційне середовище та соціальну функцію підприємницької діяльності. На цій основі визначено доцільність використання інтегративної методологічної рамки, яка поєднує положення функціонального, неінституційного, ресурсно-орієнтованого, екосистемного та ендогенного підходів. Обґрунтовано, що жоден із цих підходів окремо не забезпечує достатньої повноти аналізу підприємництва на рівні громади, тоді як їх поєднання дозволяє дослідити підприємництво у єдності його економічних, соціальних, інституційних і просторових проявів.

Удосконалено категоріальне трактування підприємницького потенціалу територіальної громади, який запропоновано розглядати як інтегровану здатність місцевої соціально-економічної системи генерувати, відтворювати та нарощувати підприємницьку активність на основі наявних і мобілізованих ресурсів, якості інституційного середовища та взаємодії суб'єктів місцевого розвитку. На відміну від підходів, що зводять підприємницький потенціал переважно до кількості суб'єктів господарювання або ресурсної забезпеченості території, запропоноване трактування враховує його результативний вимір, тобто здатність трансформуватися у конкретні економічні, соціальні та фінансові результати розвитку громади.

Розроблено адаптовану методику ідентифікації сільських територіальних громад, що поєднує критерій статусу адміністративного центру з демографічно-розселенським критерієм частки сільського населення. Такий підхід дозволив подолати обмеженість формально-адміністративного поділу, який не завжди відображає реальну структуру розселення та соціально-економічну природу територіальних громад. На основі запропонованої методики здійснено типологізацію 73 громад Львівської області та виокремлено чотири групи: переважно сільські, умовно сільські, мішані та переважно міські громади.

За результатами порівняльного аналізу встановлено, що переважно сільські громади функціонують в умовах структурного дефіциту розвитку, який проявляється у нижчій податковій базі, меншій щільності офіційної зайнятості, вищих питомих видатках на освіту за нижчих освітніх результатів, критичній нестачі медичних кадрів, а також слабшій цифровій та інституційній спроможності. Доведено, що зазначені обмеження мають не випадковий, а взаємопов'язаний характер і формують єдину систему бар'єрів, яка ускладнює реалізацію підприємницького потенціалу сільських громад.

Запропоновано інтегральний індекс підприємницького потенціалу громади (ІППГ), який охоплює чотири аналітичні блоки: масштаб підприємницької активності, галузеву диверсифікацію, фіскальну результативність та інституційну спроможність. Агрегування показників здійснено із застосуванням методу мін-макс нормалізації та вагових коефіцієнтів, визначених на основі експертного оцінювання. Використання ІППГ дозволило перейти від описової характеристики підприємництва до його кількісної діагностики та порівняльного оцінювання на рівні територіальних громад.

За результатами рейтингування 24 переважно сільських громад Львівської області виявлено значну внутрішню неоднорідність цієї групи громад. Зокрема, встановлено сімнадцятикратний розрив між громадою-лідером та громадою з найнижчим рівнем підприємницького потенціалу. Це доводить неможливість уніфікованого трактування сільських громад як однорідної категорії та обґрунтовує необхідність застосування диференційованих стратегій їх розвитку. Виокремлено три підгрупи громад: із відносно високим, середнім та критично низьким рівнем підприємницького потенціалу.

На основі поглибленого кейс-аналізу Давидівської, Яворівської, Красненської, Боринської та Підкамінської територіальних громад, доповненого авторським анкетним опитуванням підприємців, виокремлено п'ять моделей впливу підприємництва на соціально-економічний розвиток

громад: агломераційно-посилену, диверсифіковану нестабільну, транзитно-потенційну, периферійну повільного зростання та інерційну. Встановлено, що підприємництво впливає на розвиток громади через фіскальний, трудовий і соціальний канали, тоді як наскрізною проблемою всіх типів громад є слабкість інституційного каналу підтримки підприємницької активності.

Обґрунтовано дворівневу систему стратегічних пріоритетів активізації підприємництва у сільських територіальних громадах. Перший рівень охоплює наскрізні пріоритети, спільні для всіх типів громад: розвиток інституційного середовища підтримки підприємництва, формування людського капіталу та підприємницьких компетенцій, цифровізацію підприємницької діяльності, а також розвиток кооперації та горизонтальної взаємодії. Другий рівень становлять диференційовані стратегічні пріоритети, адаптовані до типологічної моделі громади, її ресурсних обмежень, просторового положення, рівня підприємницького потенціалу та інституційної спроможності.

Розроблено систему механізмів та інструментів підтримки підприємництва у п'яти взаємопов'язаних блоках: фінансовому, організаційному, інституційному, цифровому та міжнародному. Сформовано матрицю їх пріоритетності залежно від типологічної моделі громади, що дає змогу конкретизувати найбільш доцільні інструменти активізації підприємництва для різних груп сільських територій. Запропоновано п'ятикроковий алгоритм інтеграції механізмів підтримки підприємництва у стратегічні документи розвитку громади, який передбачає послідовний перехід від діагностики підприємницького середовища на основі ІППГ до встановлення цільових показників, інтеграції у стратегічні документи та забезпечення міжрівневої координації управлінських дій із систематичним моніторингом результативності.

Здійснено сценарне прогнозування розвитку підприємництва у сільських громадах Львівської області на горизонтах 2027 і 2030 років. Прогнозування поєднує кількісні індикатори, зокрема ІППГ, власні доходи бюджету, частку малого та середнього підприємництва у структурі зайнятості, з якісними

оцінками підприємців. Виявлено три альтернативні траєкторії розвитку: інерційно-обмежувальну, адаптаційно-стабілізаційну та активізаційно-трансформаційну. Встановлено, що зі збільшенням прогнозного горизонту розрив між цими траєкторіями посилюється, а ключовою детермінантою їх розмежування виступає не лише безпекова ситуація, а й якість інституційного реагування на рівні громади.

Визначено умови реалізації активізаційно-трансформаційної траєкторії розвитку підприємництва, до яких віднесено безпекову стабілізацію, інституційну трансформацію органів місцевого самоврядування, мобілізацію зовнішніх ресурсів, а також розвиток людського капіталу та підприємницьких компетенцій. Доведено, що саме поєднання внутрішньої підприємницької ініціативи з якісним інституційним супроводом здатне забезпечити перехід сільських громад від моделі виживання до моделі стійкого соціально-економічного розвитку.

Практичне значення одержаних результатів полягає у можливості використання розробленого теоретико-методичного, аналітичного та стратегічного інструментарію органами місцевого самоврядування, регіональними інституціями розвитку, громадськими організаціями, міжнародними партнерами та суб'єктами підприємництва для формування комплексної політики активізації підприємницької діяльності у сільських територіальних громадах. Запропоновані підходи можуть бути застосовані під час розроблення стратегій розвитку громад, програм підтримки малого та середнього підприємництва, планів повоєнного відновлення, інструментів моніторингу підприємницького середовища та механізмів залучення локальних ресурсів до процесів соціально-економічного розвитку.

Ключові слова: підприємництво, сільські територіальні громади, соціально-економічний розвиток, ендогенний розвиток, підприємницький потенціал громади, типологізація громад, інституційна спроможність, стратегічні пріоритети, механізми підтримки підприємництва, сценарне прогнозування, повоєнне відновлення.

ABSTRACT

Rurak I. V. Entrepreneurship in the Socio-Economic Development of Rural Territorial Communities. Qualifying scientific work submitted as a manuscript.

Dissertation for the degree of Doctor of Philosophy in the field of knowledge 05 Social and Behavioral Sciences, specialty 051 Economics. – Stepan Gzhytskyi National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies of Lviv, Lviv, 2026.

The dissertation is devoted to the theoretical and methodological substantiation and development of applied tools for activating entrepreneurship in rural territorial communities. The study considers entrepreneurship as a system-forming factor of the socio-economic development of communities under the conditions of decentralization, wartime challenges and post-war recovery. The logic of the research is structured as a consistent transition from the conceptual understanding of the role of entrepreneurship in the development of rural areas to the empirical diagnosis of the entrepreneurial potential of communities in Lviv region, the substantiation of strategic priorities for its activation, and the formation of a scenario-based vision of further transformations.

The dissertation substantiates that entrepreneurship in rural territorial communities cannot be viewed merely as a set of individual business entities or as a form of small business. Its content is considerably broader, since entrepreneurial activity simultaneously performs economic, social, innovative, fiscal and institutional functions. It is proved that entrepreneurship enables the transformation of local community resources into jobs, household incomes, budget revenues, social cohesion, human capital development and enhanced institutional capacity of the territory. This approach makes it possible to reveal entrepreneurship as an integrative mechanism of the endogenous development of rural communities.

Theoretical approaches to defining the essence of entrepreneurship and the socio-economic development of rural territorial communities are generalized, and the evolution of scholarly views on risk, innovation, the resource base, the institutional

environment and the social function of entrepreneurial activity is systematized. On this basis, the expediency of applying an integrative methodological framework is determined, combining the provisions of functional, neo-institutional, resource-based, ecosystem and endogenous approaches. It is substantiated that none of these approaches, taken separately, provides sufficient analytical completeness for studying entrepreneurship at the community level, whereas their combination allows entrepreneurship to be examined in the unity of its economic, social, institutional and spatial manifestations.

The content of the concept of the entrepreneurial potential of a territorial community is clarified. It is proposed to interpret this concept as the integrated capacity of a local socio-economic system to generate, reproduce and increase entrepreneurial activity on the basis of available and mobilized resources, the quality of the institutional environment, and the interaction of local development actors. Unlike approaches that reduce entrepreneurial potential mainly to the number of business entities or the resource endowment of a territory, the proposed interpretation takes into account its result-oriented dimension, namely its ability to be transformed into specific economic, social and fiscal outcomes of community development.

An adapted methodology for identifying rural territorial communities is developed, combining the criterion of the administrative centre's status with the demographic and settlement-based criterion of the share of the rural population. This approach made it possible to overcome the limitations of the formal administrative classification, which does not always reflect the actual settlement structure and socio-economic nature of territorial communities. On the basis of the proposed methodology, 73 communities of Lviv region were typologized and four groups were distinguished: predominantly rural, conditionally rural, mixed and predominantly urban communities.

Based on the results of the comparative analysis, it is established that predominantly rural communities operate under conditions of a structural development deficit, manifested in a lower tax base, lower density of official employment, higher per capita education expenditures combined with lower

educational outcomes, a critical shortage of medical personnel, and weaker digital and institutional capacity. It is proved that these constraints are not accidental but interrelated and form a single system of barriers that complicates the realization of the entrepreneurial potential of rural communities.

An Integral Index of Community Entrepreneurial Potential is proposed, covering four analytical blocks: the scale of entrepreneurial activity, sectoral diversification, fiscal performance and institutional capacity. The aggregation of indicators was carried out using the min–max normalization method and weighting coefficients determined on the basis of expert assessment. The use of this index made it possible to move from a descriptive characterization of entrepreneurship to its quantitative diagnosis and comparative assessment at the level of territorial communities.

According to the ranking of 24 predominantly rural communities in Lviv region, significant internal heterogeneity within this group of communities was identified. In particular, a seventeenfold gap was established between the leading community and the community with the lowest level of entrepreneurial potential. This proves the impossibility of treating rural communities as a homogeneous category and substantiates the need to apply differentiated strategies for their development. Three subgroups of communities were distinguished: those with relatively high, medium and critically low levels of entrepreneurial potential.

On the basis of an in-depth case analysis of the Davydiv, Yavoriv, Krasne, Borynia and Pidkamin territorial communities, supplemented by the author's questionnaire survey of entrepreneurs, five models of the impact of entrepreneurship on the socio-economic development of communities were identified: the agglomeration-enhanced model, the diversified unstable model, the transit-potential model, the peripheral slow-growth model and the inertial model. It is established that entrepreneurship affects community development through fiscal, labor and social channels, while the weakness of the institutional channel supporting entrepreneurial activity remains a cross-cutting problem for all types of communities.

A two-level system of strategic priorities for activating entrepreneurship in rural territorial communities is substantiated. The first level includes cross-cutting priorities common to all types of communities: development of the institutional environment for entrepreneurship support, formation of human capital and entrepreneurial competencies, digitalization of entrepreneurial activity, and development of cooperation and horizontal interaction. The second level consists of differentiated strategic priorities adapted to the typological model of the community, its resource constraints, spatial location, level of entrepreneurial potential and institutional capacity.

A system of mechanisms and instruments for entrepreneurship support is developed within five interrelated blocks: financial, organizational, institutional, digital and international. A matrix of their priority is formed depending on the typological model of the community, which makes it possible to specify the most appropriate instruments for activating entrepreneurship in different groups of rural areas. A five-step algorithm for integrating entrepreneurship support mechanisms into community strategic development documents is proposed. It provides for a sequential transition from the diagnosis of the entrepreneurial environment on the basis of the Integral Index of Community Entrepreneurial Potential to the establishment of target indicators, integration into strategic documents, and ensuring inter-level coordination of managerial actions with systematic performance monitoring.

Scenario forecasting of entrepreneurship development in rural communities of Lviv region was carried out for the time horizons of 2027 and 2030. The forecasting combines quantitative indicators, in particular the Integral Index of Community Entrepreneurial Potential, own-source budget revenues, and the share of small and medium-sized enterprises in the employment structure, with qualitative assessments provided by entrepreneurs. Three alternative development trajectories were identified: inertial-restrictive, adaptive-stabilizing and activation-transformational. It is established that as the forecasting horizon increases, the gap between these trajectories widens, while the key determinant of their differentiation is not only the security situation but also the quality of institutional response at the community level.

The conditions for implementing the activation-transformational trajectory of entrepreneurship development are identified. These include security stabilization, institutional transformation of local self-government bodies, mobilization of external resources, and development of human capital and entrepreneurial competencies. It is proved that the combination of internal entrepreneurial initiative with high-quality institutional support is capable of ensuring the transition of rural communities from a survival model to a model of sustainable socio-economic development.

The practical significance of the obtained results lies in the possibility of using the developed theoretical, methodological, analytical and strategic tools by local self-government bodies, regional development institutions, civil society organizations, international partners and business entities to form a comprehensive policy for activating entrepreneurial activity in rural territorial communities. The proposed approaches can be applied in the development of community development strategies, small and medium-sized enterprise support programs, post-war recovery plans, instruments for monitoring the entrepreneurial environment, and mechanisms for involving local resources in socio-economic development processes.

Keywords: entrepreneurship, rural territorial communities, socio-economic development, endogenous development, community entrepreneurial potential, typology of communities, institutional capacity, strategic priorities, entrepreneurship support mechanisms, scenario forecasting, post-war recovery.

СПИСОК НАУКОВИХ ПРАЦЬ, ЯКІ ВІДОБРАЖАЮТЬ ОСНОВНІ РЕЗУЛЬТАТИ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у наукових фахових виданнях України

1. Рурак І. Системно-економічний підхід до стратегічного управління розвитком сільських територіальних громад. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука»*. Серія: «Економічні науки». 2025. (09/101). DOI: <https://doi.org/10.25313/2520-2294-2025-9-11360> (0,9 авт. арк).

2. Рурак І. Соціально-економічні чинники розвитку підприємництва у сільських громадах. *Вісник Львівського національного університету природокористування*. Серія «Економіка АПК». 2025. (33). С. 157–163. DOI: <https://doi.org/10.31734/economics2025.32.181> (0,7 авт. арк).

3. Линдюк, А. О., Нестерович А. В. & Рурак І. В. Маркетинг територій у системі залучення зовнішніх інвестицій у розвиток підприємств. *Економіка та суспільство*. 2025. (79). URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-79-114> (0,7 авт. арк., дисертанту належить 0,23 авт. арк.; автором розкрито значення маркетингу територій у формуванні сприятливого інвестиційного середовища для розвитку підприємництва, обґрунтовано його роль у посиленні конкурентоспроможності громад та залученні зовнішніх інвестицій у розвиток підприємств).

4. Линдюк А.О., & Рурак І. В. (2025). Сценарне моделювання розвитку підприємництва в сільських територіях: інноваційні траєкторії зростання. *Академічні візії*, (42). DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.18458032> (0,95 авт. арк., дисертанту належить 0,48 авт. арк.; автором обґрунтовано застосування сценарного моделювання для формування альтернативних траєкторій розвитку підприємництва в сільських територіях, систематизовано чинники сценарного потенціалу громади та визначено управлінські орієнтири реалізації сценаріїв).

5. Линдюк А. О., Рурак І. В. Типологізація територіальних громад за структурою розселення в контексті оцінки підприємницького потенціалу (на

матеріалах Львівської області). *Наукові перспективи*. 2026. 3(69). С. 2574-2589. DOI: [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2026-3\(69\)-2574-2588](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2026-3(69)-2574-2588) (0,93 авт. арк., дисертанту належить 0,46 авт. арк.; автором обґрунтовано та апробовано методика типологізації територіальних громад за структурою розселення в контексті оцінки підприємницького потенціалу, здійснено групування 73 громад Львівської області та виявлено диференціацію умов розвитку підприємництва у переважно сільських, умовно сільських, мішаних і переважно міських громадах).

Статті у виданнях, які включено до міжнародних наукометричних баз

6. Lyndyuk, A., Boiko, V., Bruh, O., Olishchuk, P., & Rurak, I. (2023). Development of international cooperation of the borderline territorial communities of Ukraine with the EU countries under martial law. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*, 5(52), 244–255. DOI: <https://doi.org/10.55643/fcaptp.5.52.2023.4161> (1,34 авт. арк., дисертанту належить 0,27 авт. арк.; автором проаналізовано результати опитування управлінців прикордонних територіальних громад щодо стану міжнародної співпраці в умовах воєнного стану, узагальнено її значення для залучення зовнішніх ресурсів, активізації підприємницького середовища та посилення соціально-економічної спроможності територіальних громад) (**Scopus**).

Публікації, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

7. Рурак, І. Роль підприємництва в ефективному розвитку сільських територіальних громад. *Організаційно-економічні та соціальні складові розвитку підприємства*: зб. матеріалів II Всеукр. наук.-практ. конф. Львів: ЛНУП, 2023. С. 161-163 (0,2 авт. арк.).

8. Рурак, І. Інституційні передумови розвитку підприємництва в сільських територіальних громадах України. *Організаційно-економічні та соціальні складові розвитку підприємства*: матеріали IV Всеукр. наук.-практ. конф. Львів: ЛНУП, 2025. С. 59-62 (0,25 авт. арк.).

9. Рурак І. Сценарії розвитку підприємницької активності в аграрному секторі сільських територіальних громад. *Ефективність функціонування сільськогосподарських підприємств. Проблематика 2025: «Сільськогосподарські підприємства України в умовах сучасних викликів»*: матеріали XIV Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф., 11-12 червня 2025 р.: Дубляни, 2025. ЛНУВМБ ім. С.З. Гжицького. С. 138-141 (0,2 авт. арк).

10. Рурак І.В. Вплив підприємницької активності на соціальну згуртованість і розвиток сільських громад. *Теорія та практика розвитку агропромислового комплексу та сільських територій*: збірник матеріалів XXVI Міжнародного науково-практичного форуму. Дубляни. ЛНУВМБ ім. С.З. Гжицького, 2025 р. С. 55-56 (0,1 авт. арк).

11. Рурак І. В. Підприємницьке середовище сільських громад: аналіз диференціації. *Актуальні проблеми сучасного бізнесу: обліково-фінансовий та управлінський аспекти*: матеріали VIII Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Львів, 22-23 березня 2026 року). Львів: ЛНУВМБ ім. С.З. Гжицького, 2026. С. 86-89. (0,2 авт. арк.)

12. Рурак І.В. Підприємницький потенціал сільських територіальних громад: емпірична оцінка на прикладі Львівської області. *Трансформаційні зміни національної економіки в умовах євроінтеграції*: збірник тез IX Всеукр. наук.-практ. конф. Дубляни, 2026. С. 61-65 (0,2 авт. арк).

ЗМІСТ

АНОТАЦІЯ.....	2
ВСТУП.....	16
ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ	
РОЗДІЛ 1. ПІДПРИЄМНИЦТВА У СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОМУ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД	29
1.1. Сутність підприємництва як чинника соціально-економічного розвитку	29
1.2. Теоретико-методичні засади соціально-економічного розвитку сільських територіальних громад	44
1.3. Концептуальні та методичні засади дослідження ролі підприємництва у соціально-економічному розвитку сільських територіальних громад	66
Висновки до розділу 1	89
АНАЛІТИЧНА ОЦІНКА СТАНУ ТА ТЕНДЕНЦІЙ РОЗВИТКУ	
РОЗДІЛ 2. ПІДПРИЄМНИЦТВА У СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАДАХ	93
2.1. Соціально-економічні умови розвитку підприємництва у сільських територіальних громадах	93
2.2. Аналіз підприємницького потенціалу сільських громад	119
2.3. Оцінювання впливу підприємництва на соціально-економічний розвиток сільських територіальних громад	141
Висновки до розділу 2.....	166
СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМИ АКТИВІЗАЦІЇ ПІДПРИЄМНИЦТВА	
РОЗДІЛ 3. В СИСТЕМІ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД	169
3.1. Стратегічні пріоритети активізації підприємництва в сільських громадах з урахуванням їх типологічних особливостей розвитку	169
3.2. Механізми та інструменти підтримки підприємництва у стратегіях розвитку сільських територіальних громад	183
3.3. Сценарне прогнозування розвитку підприємництва в сільських територіальних громадах Львівської області	199
Висновки до розділу 3	218
ВИСНОВКИ	221
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	227
ДОДАТКИ	246

ВСТУП

Актуальність дослідження. У сучасних умовах підприємництво дедалі виразніше постає не лише як форма господарської активності, а як один із визначальних чинників соціально-економічної життєздатності територіальних громад. Через розвиток підприємницької ініціативи відбувається мобілізація місцевих ресурсів, створюються робочі місця, наповнюються місцеві бюджети, розширюється сфера послуг і формується економічна основа самодостатності територій. Для сільських територіальних громад ця роль є особливо ваговою. Тут підприємництво часто виконує значно ширші функції, ніж суто економічні: воно підтримує зайнятість, стримує відтік населення, активізує місцеві ініціативи, посилює соціальні зв'язки та створює передумови для довгострокової спроможності громади.

Реформа децентралізації істотно змінила місце територіальних громад у системі соціально-економічного розвитку. Отримавши ширші повноваження, ресурси й відповідальність за власне майбутнє, громади водночас зіткнулися з потребою самостійно формувати умови для економічної активності. У цьому контексті підприємництво не може розглядатися лише як сукупність окремих суб'єктів малого бізнесу. Воно набуває значення системотворчого елемента локальної економіки, що пов'язує ресурсний потенціал території, зайнятість населення, бюджетну спроможність, якість місцевого управління та перспективи соціального розвитку.

Ще більшої гостроти зазначена проблематика набула в умовах повномасштабної війни. Воєнні виклики поглибили наявні структурні проблеми сільських територій, спричинили руйнування інфраструктури, порушення виробничо-збутових і логістичних ланцюгів, посилили міграційні процеси, дефіцит робочої сили, ризики та невизначеність для суб'єктів господарювання. За таких обставин підприємництво перетворюється на один із базових інструментів адаптації громад до кризового середовища. Саме через підприємницьку активність громади здатні підтримувати місцеву зайнятість,

залучати внутрішні й зовнішні ресурси, розвивати кооперацію, зберігати економічну динаміку та формувати стійкість локальних соціально-економічних систем.

Водночас сільські територіальні громади залишаються особливо вразливими до демографічного виснаження, обмеженості фінансових ресурсів, слабкості інституційної підтримки бізнесу та нерівномірного доступу до сучасної інфраструктури. У багатьох випадках підприємницький потенціал таких громад не реалізується повною мірою через фрагментарність місцевої економічної політики, недостатню взаємодію між владою, бізнесом і громадськістю, обмеженість управлінських інструментів та низький рівень інтеграції підприємництва у стратегії місцевого розвитку. Це зумовлює необхідність поглибленого наукового осмислення не лише стану підприємницької діяльності в сільських громадах, а й механізмів її активізації в умовах сучасних трансформацій.

Актуальність дослідження посилюється також зростанням вимог до якості місцевого управління. Сучасна громада має не лише адмініструвати поточні процеси, а й формувати сприятливе інституційне середовище для підприємництва, підтримувати ініціативи місцевого бізнесу, розвивати партнерство, кооперацію, цифрові інструменти та інноваційні підходи до використання внутрішнього потенціалу території. Особливого значення набуває перехід від епізодичних заходів підтримки підприємців до цілісної політики активізації підприємницької діяльності як складової стратегічного розвитку громади.

Отже, дослідження підприємництва у соціально-економічному розвитку сільських територіальних громад має важливе теоретичне і прикладне значення. У теоретичному вимірі воно дає змогу поглибити наукові уявлення про підприємництво як чинник ендогенного розвитку територій, соціальної стійкості та економічної самодостатності громад. У прикладному аспекті результати такого дослідження можуть бути використані для вдосконалення стратегій місцевого розвитку, програм підтримки бізнесу, інструментів

міжмуніципального співробітництва, механізмів залучення ресурсів і формування політики повоєнного відновлення сільських територій.

Теоретичні та прикладні аспекти підприємництва, розвитку сільських територій, інституційного забезпечення місцевого розвитку та формування соціально-економічної спроможності громад ґрунтовно опрацьовані у працях зарубіжних і вітчизняних учених. Теоретичні засади підприємництва – його економічну природу, роль ризику, інновацій та підприємницьких можливостей – закладено у працях Р. Кантільйона, Ж.-Б. Сея, Й. Шумпетера, П. Друкера та Ф. Хайєка. Концептуальні підходи до ендогенного, місцевого та сталого розвитку територій розроблено у дослідженнях А. Васкеса-Баркєро, Р. Стімсона, А. Сєна та Б. Бок. Теорія підприємницьких екосистем представлена роботами Б. Шпігєля та Е. Стама, а специфіка сільського підприємництва – у працях М. Вудса, П. Муньоса, Дж. Кіммітта та Ф. дєль Олмо-Гарсії. Мєтодологічні засади ідєнтифікації сільських територій закладєно у докумєнтах ОЄСР та Євростату.

Сєред вітчизняних науковців фундаментальний внесок у дослідження підприємництва та його інституційних засад зробили З. Варналій, Ю. Губєні, В. Липчук, М. Когут, І. Гаврилук; проблематику розвитку сільських територій та аграрного підприємництва опрацьовано у працях Ю. Лупєнка, М. Маліка, О. Шпикуляка, Ю. Лопатинського, І. Баланюка, Ю. Данька, Г. Черєвка, Т. Балановської та О. Гогулі; питання ресурсного потенціалу, спроможності та соціально-економічного розвитку громад досліджують Н. Глинський, Л. Забуранна, Н. Хомюк, Н. Павліха та Н. Трусєва. Актуальні аспекти функціонування підприємництва в умовах війни, інституційної підтримки бізнесу в громадах та стратегічного управління цими процесами розкрито у працях А. Линдюка, В. Бойка, П. Ластєвченка, О. Іванової та С. Сєргійчука.

Водночас, попри значний науковий дєробок, низка ключєвих аспектів окресленої проблематики залишаєтьсє недостатньо розробленою. Передусім бракує комплексного осмислення підприємництва саме як систємоутворювального чинника ендогенного розвитку сільських

територіальних громад, а не лише як одного із секторів місцевої економіки. Подальшого поглиблення потребує методичний інструментарій ідентифікації та типологізації сільських громад, що враховував би специфіку вітчизняної статистичної бази та реальну структуру розселення. Відкритим залишається питання кількісного оцінювання підприємницького потенціалу громади як інтегрованої характеристики її соціально-економічної спроможності, що дало б змогу здійснювати порівняльне рейтингування громад і виявляти моделі впливу підприємництва на їх розвиток. Недостатньо обґрунтованими є диференційовані стратегічні напрями активізації підприємництва, адаптовані до ресурсних, просторових, інституційних і демографічних особливостей різних типів громад, а також механізми їх інтеграції у стратегічні документи місцевого розвитку. Особливої уваги потребують питання використання інструментів цифровізації, кооперації, міжмуніципального співробітництва та сценарного прогнозування розвитку підприємництва в умовах воєнних викликів і повоєнного відновлення.

Невирішеність зазначених аспектів зумовлює потребу в комплексному науковому дослідженні теоретико-методичних засад, аналітичного інструментарію та стратегічних напрямів активізації підприємництва у соціально-економічному розвитку сільських територіальних громад. Актуальність обраної проблематики, її недостатня розробленість, а також висока практична значущість в умовах децентралізації та повоєнного відновлення України визначили вибір теми дисертаційного дослідження, його мету, завдання та внутрішню логіку побудови.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано в межах наукових тематик факультету управління, економіки та права Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій імені С. З. Ґжицького «Механізми забезпечення інноваційного розвитку аграрного сектора економіки та сільських територій» (номер державної реєстрації 0121U108898) на 2021–2025 роки. Вклад дисертанта полягає в обґрунтуванні теоретико-методичних засад і розробленні

аналітичного інструментарію та стратегічних напрямів активізації підприємництва як системоутворювального чинника соціально-економічного розвитку сільських територіальних громад в умовах децентралізації, воєнних викликів і повоєнного відновлення.

Мета та завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є розроблення теоретико-методичних засад і обґрунтування стратегічних напрямів активізації підприємництва як системоутворювального чинника соціально-економічного розвитку сільських територіальних громад в умовах децентралізації, воєнних викликів і повоєнного відновлення.

Для досягнення сформульованої мети визначено такі наукові та практичні завдання:

– узагальнити теоретичні підходи до визначення сутності підприємництва та систематизувати концептуальні засади дослідження його ролі як чинника соціально-економічного розвитку сільських територіальних громад;

– обґрунтувати методичні підходи до дослідження соціально-економічного розвитку сільських територіальних громад в умовах децентралізації та воєнних трансформацій;

– розробити та обґрунтувати методичну основу ідентифікації й типологізації сільських територіальних громад за структурою розселення населення;

– оцінити соціально-економічні умови розвитку підприємництва у сільських громадах Львівської області та виявити їх диференціацію за типологічними групами;

– розробити інтегральний індекс підприємницького потенціалу громади та здійснити рейтингування переважно сільських громад Львівської області за рівнем підприємницького потенціалу;

– оцінити вплив підприємництва на розвиток сільських територіальних громад на основі аналізу фіскального, трудового та соціального каналів у межах репрезентативних кейсів;

– обґрунтувати дворівневу систему стратегічних пріоритетів активізації підприємництва у сільських громадах, що охоплює наскрізні та диференційовані орієнтири відповідно до типологічної моделі громади;

– розробити систему механізмів та інструментів підтримки підприємництва в сільських територіальних громадах і визначити засади їх інтеграції у стратегічні документи розвитку;

– здійснити сценарне прогнозування розвитку підприємництва у сільських громадах Львівської області на горизонтах 2027 і 2030 років з обґрунтуванням умов реалізації активізаційно-трансформаційної траєкторії.

Об'єктом дослідження є процеси формування й реалізації підприємницької активності у сільських територіальних громадах.

Предметом дослідження є теоретико-методичні засади, аналітичний інструментарій та стратегічні напрями активізації підприємництва як чинника соціально-економічного розвитку сільських територіальних громад в умовах децентралізації, воєнних викликів і повоєнного відновлення.

Методи дослідження. Методологічну основу дисертаційної роботи становить сукупність загальнонаукових і спеціальних методів наукового пізнання, комплексне використання яких забезпечило системність дослідження, достовірність одержаних результатів і обґрунтованість висновків. У процесі дослідження застосовано: термінологічного аналізу та наукової інтерпретації понять – для уточнення дефініцій і розмежування понять «підприємництво», «підприємницька діяльність», «підприємницький потенціал територіальної громади», «соціально-економічний розвиток сільських територіальних громад» (підрозд. 1.1, 1.2); критичного аналізу, систематизації наукових джерел і бібліометричного аналізу – для узагальнення теоретичних підходів до дослідження підприємництва як чинника розвитку сільських територіальних громад та виявлення динаміки міжнародного наукового дискурсу (підрозд. 1.1, 1.3); порівняльного аналізу – для дослідження методик ОЕСР та Євростату щодо ідентифікації сільських територій і розроблення адаптованої методики типологізації громад за часткою сільського населення (підрозд. 2.1);

статистичного аналізу, зокрема групування, структурного, динамічного та індексного аналізу – для оцінювання соціально-економічних умов розвитку підприємництва, динаміки суб'єктів господарювання, зайнятості та бюджетних показників у розрізі типологічних груп громад Львівської області (підрозд. 2.1, 2.2, 2.3); індексного методу та нормалізації – під час розроблення інтегрального індексу підприємницького потенціалу громади (ІППГ) на основі нормалізації субіндексів методом мін–макс і визначення вагових коефіцієнтів за результатами експертного оцінювання (підрозд. 2.2); кейс-методу із застосуванням стратегії максимальної варіації – для поглибленого аналізу механізмів впливу підприємництва на соціально-економічний розвиток п'яти репрезентативних громад Львівської області (підрозд. 2.3); анкетного та експертного опитування – для дослідження підприємницьких очікувань, оцінки бар'єрів ведення бізнесу, соціального впливу підприємництва на громаду, а також визначення вагових параметрів складових ІППГ (підрозд. 2.2, 2.3); структурно-логічного моделювання та матричного методу – для побудови концептуальних схем і моделей, зокрема моделі підприємництва як чинника розвитку громади, дворівневої системи стратегічних пріоритетів, матриць пріоритетності механізмів підтримки та алгоритму їх інтеграції у стратегічні документи (підрозд. 1.1, 3.1, 3.2); сценарного моделювання та прогнозування – для розроблення альтернативних траєкторій розвитку підприємництва у сільських громадах Львівської області на горизонтах 2027 і 2030 років та обґрунтування умов реалізації активізаційно-трансформаційної траєкторії (підрозд. 3.3); графічного й абстрактно-логічного методів – для візуалізації результатів аналізу, теоретичного узагальнення результатів дослідження, формулювання висновків і обґрунтування практичних рекомендацій.

Інформаційна база дослідження охоплює нормативно-правові акти України, офіційні статистичні й адміністративні дані, наукові праці вітчизняних і зарубіжних учених, методичні та аналітичні матеріали міжнародних організацій, стратегічні документи регіонального й місцевого розвитку, а також результати авторських емпіричних досліджень. У правовому аспекті

використано положення Конституції України, законів України у сфері місцевого самоврядування, розвитку територіальних громад, малого й середнього підприємництва, а також державних і регіональних стратегічних документів, що визначають напрями розвитку сільських територій, регіональної політики та повоєнного відновлення.

Теоретико-концептуальне підґрунтя роботи забезпечили монографії, наукові статті, дисертаційні праці та аналітичні матеріали, присвячені проблематиці підприємництва, ендогенного розвитку територій, інституційної спроможності громад, місцевого економічного розвитку й активізації підприємницької діяльності у сільських територіальних громадах. Статистико-аналітичний масив сформовано з використанням даних офіційної державної та регіональної статистики, матеріалів органів виконавчої влади Львівської області, Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань, порталу моніторингу децентралізації, а також методичних підходів ОЕСР, Євростату, EU4Business і USAID AGRO до ідентифікації сільських територій, аналізу підприємництва та оцінювання місцевого розвитку.

Емпіричний компонент дослідження ґрунтується на результатах авторського анкетного опитування підприємців сільських територіальних громад Львівської області (n=71, 2025–2026 рр.) та експертного опитування щодо визначення вагових коефіцієнтів інтегрального індексу підприємницького потенціалу громади (n=7, жовтень 2025 р.). Поглиблений кейс-аналіз проведено на матеріалах Давидівської, Яворівської, Красненської, Боринської та Підкамінської територіальних громад. Для опрацювання зібраних даних, виконання індексних розрахунків, побудови аналітичних таблиць, графіків, матриць і сценарних моделей застосовано табличний та статистичний інструментарій.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у поглибленні теоретико-методичних засад дослідження підприємництва як чинника соціально-економічного розвитку сільських територіальних громад та

розробленні прикладного інструментарію активізації підприємницької діяльності в умовах децентралізації, воєнних викликів і повоєнного відновлення. У процесі дослідження:

удосконалено:

- індекс підприємницького потенціалу громади (ІППГ), який, на відміну від наявних підходів до інтегрального оцінювання, поєднує субіндекси масштабу підприємницької активності, галузевої диверсифікації, фіскальної результативності та інституційної спроможності, агреговані методом мін-макс нормалізації з ваговими коефіцієнтами за результатами експертного оцінювання, що забезпечує порівняльне оцінювання, рейтингування й типологізацію громад, а також виявлення відмінностей у трансформації підприємницького потенціалу в результати соціально-економічного розвитку;

- методичний підхід до ідентифікації сільських територіальних громад, який, на противагу формально-адміністративному визначенню сільськості, поєднує статус адміністративного центру з демографічно-розселенським критерієм частки сільського населення, що дає змогу точніше враховувати особливості вітчизняної статистичної бази, реальну структуру розселення та неоднорідність територіальних громад;

- категоріальне трактування підприємницького потенціалу територіальної громади, який, замість зведення цього потенціалу до кількості суб'єктів господарювання або ресурсної забезпеченості території, розкриває його як інтегровану здатність місцевої соціально-економічної системи генерувати, відтворювати й нарощувати підприємницьку активність на основі наявних і мобілізованих ресурсів, якості інституційного середовища та взаємодії суб'єктів місцевого розвитку, що уможливорює врахування результативного виміру потенціалу через його трансформацію в економічні, соціальні та фіскальні результати;

- методичний підхід до оцінювання ролі підприємництва у розвитку сільських територіальних громад, який, на відміну від підходів, обмежених окремими економічними показниками, інтегрує аналіз фіскального, трудового і

соціального каналів впливу підприємництва за наскрізним інституційним виміром, що дає змогу визначати рівень впливу підприємництва на розвиток громад та здійснювати їх порівняльне оцінювання у різних типологічних групах;

- дворівневу систему стратегічних пріоритетів активізації підприємництва в сільських територіальних громадах, яка, на противагу уніфікованим підходам до стратегічного планування місцевого розвитку, поєднує наскрізні пріоритети, спільні для всіх типів громад, із диференційованими пріоритетами, адаптованими до типологічної моделі громади, її ресурсних обмежень, просторового положення та інституційної спроможності, що підвищує прикладну цінність стратегічного планування місцевого економічного розвитку;

дістали подальшого розвитку:

- теоретико-концептуальні положення щодо трактування підприємництва як системоутворювального чинника соціально-економічного розвитку сільської територіальної громади, які, на противагу односекторальному розумінню підприємницької діяльності, розкривають її як багатовимірний механізм мобілізації локальних ресурсів, формування зайнятості, зміцнення бюджетної спроможності, розвитку інституційного середовища та підтримання соціальної стійкості громади;

- типологічні засади дослідження моделей впливу підприємництва на соціально-економічний розвиток сільських територіальних громад, які не зводять переважно сільські громади до однорідної категорії, а передбачають виокремлення п'яти моделей – агломераційно-посиленої, диверсифікованої нестабільної, транзитно-потенційної, периферійної повільного зростання та інерційної, – що відображають відмінності у ресурсній забезпеченості, структурі підприємницької активності, фіскальній спроможності та здатності громади трансформувати підприємницький потенціал у результати розвитку;

- методичні положення щодо сценарного прогнозування розвитку підприємництва в сільських територіальних громадах, які, замість лінійної

екстраполяції окремих економічних показників, поєднують кількісні індикатори підприємницької спроможності громади (ІППГ, власні доходи бюджету, частку малих і середніх підприємств у структурі зайнятості) з якісними оцінками підприємців, що відкриває можливість формувати альтернативні траєкторії розвитку в умовах воєнної невизначеності;

- науково-практичні положення щодо формування системи механізмів та інструментів підтримки підприємництва в сільських територіальних громадах, які, на противагу точковим заходам підтримки бізнесу, доповнено матрицею пріоритетності механізмів залежно від типологічної моделі громади та алгоритмом їх інтеграції у стратегічні документи місцевого розвитку, що створює умови для диференціації управлінських рішень відповідно до рівня підприємницької активності, бюджетної спроможності, інфраструктурного забезпечення та стратегічних потреб конкретної громади.

Практичне значення отриманих результатів полягає у розробленні теоретико-методичних положень, аналітичного інструментарію та прикладних рекомендацій щодо активізації підприємництва як чинника соціально-економічного розвитку сільських територіальних громад. Практичну цінність мають запропоновані підходи до типологізації громад за структурою розселення, оцінювання підприємницького потенціалу на основі інтегрального індексу підприємницького потенціалу громади, визначення чинників розвитку підприємництва, обґрунтування механізмів підтримки місцевого бізнесу та стратегічних напрямів активізації підприємницької діяльності.

Окремі положення дисертаційного дослідження використано в аналітичній і управлінській діяльності Боринської селищної ради Самбірського району Львівської області, зокрема щодо оцінювання підприємницького потенціалу громади, визначення чинників розвитку підприємництва та формування заходів підтримки малого бізнесу, самозайнятості, кооперативних форм господарювання, локальних сервісів, агропереробки й туристично-рекреаційних ініціатив (довідка №242/02-29 від 24.04.2026 р.). Результати аналізу підприємницького потенціалу на основі ІППГ, положення щодо активізації

транзитного потенціалу, розвитку придорожного сервісу, логістичних послуг, агропереробки, публічно-приватного партнерства та інституційної взаємодії з підприємницьким середовищем використано у діяльності Красненської селищної ради Золочівського району Львівської області (довідка №03-08/395 від 21.04.2026 р.).

Методичні підходи до оцінювання соціально-економічних умов розвитку підприємництва, аналітичні висновки щодо впливу підприємництва на зайнятість, локальну економічну активність і фінансову спроможність громади, а також рекомендації щодо посилення взаємодії бізнесу з органами місцевого самоврядування використано у діяльності ТОВ «КраснеБрук» Золочівського району Львівської області (довідка № 3 від 14.04.2026 р.). Науково-методичні положення дисертаційної роботи використовуються в освітньому процесі Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій імені С. З. Гжицького під час викладання дисциплін «Регіональна економіка», «Підприємництво», «Підприємницьке мислення та маркетинг можливостей», «Маркетинг територій» і підготовки навчально-методичних матеріалів для здобувачів вищої освіти економічного профілю (довідка № 2712-17 від 14.05.2026 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертаційна робота виконана здобувачем самостійно. Основні наукові положення, методичні підходи, аналітичні узагальнення, практичні рекомендації та висновки, що виносяться на захист, сформульовано автором особисто. У працях, опублікованих у співавторстві, здобувачу належать результати, пов'язані з обґрунтуванням ролі підприємництва у соціально-економічному розвитку сільських територіальних громад, оцінюванням підприємницького потенціалу, типологізацією громад, сценарним моделюванням та визначенням стратегічних напрямів активізації підприємницької діяльності. У дисертації використано лише ті положення й результати спільних публікацій, які є особистим внеском здобувача.

Апробація результатів дисертації. Основні наукові положення та результати дисертаційного дослідження апробовано на 6 науково-практичних

конференціях і форумах, зокрема на 3 всеукраїнських і 3 міжнародних наукових заходах: «Організаційно-економічні та соціальні складові розвитку підприємства» (Львів, 2023; 2025 рр.); «Ефективність функціонування сільськогосподарських підприємств. Проблематика 2025: “Сільськогосподарські підприємства України в умовах сучасних викликів”» (Дубляни, 2025 р.); «Теорія та практика розвитку агропромислового комплексу та сільських територій» (Дубляни, 2025 р.); «Актуальні проблеми сучасного бізнесу: обліково-фінансовий та управлінський аспекти» (Львів, 2026 р.); «Трансформаційні зміни національної економіки в умовах євроінтеграції» (Дубляни, 2026 р.).

Публікації. Основні результати дисертаційного дослідження відображено у 12 наукових працях, у тому числі у 5 статтях, опублікованих у наукових фахових виданнях України, 1 статті у виданні, що індексується у міжнародній наукометричній базі Scopus, та 6 публікаціях апробаційного характеру в матеріалах науково-практичних конференцій. Загальний обсяг опублікованих праць становить 6,67 авт. арк., з яких особисто дисертанту належить 4,19 авт. арк.

Структура та обсяг дисертації. Дисертаційна робота містить анотацію, вступ, три розділи, висновки, список використаних джерел та додатки. Повний обсяг дисертації становить 261 сторінку, із них 224 сторінки основного тексту, який включає 28 таблиць, 26 рисунків, 10 додатків на 15 сторінках. Список використаних джерел охоплює 177 найменувань на 19 сторінках.

РОЗДІЛ 1.
ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ
ПІДПРИЄМНИЦТВА У СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОМУ РОЗВИТКУ
СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

1.1. Сутність підприємництва як чинника соціально-економічного розвитку

У сучасних умовах підприємництво набуває виняткового значення як ключовий чинник мобілізації місцевих ресурсів, подолання структурних диспропорцій і забезпечення стійкого соціально-економічного розвитку територіальних громад. Особливої актуальності це питання набуває в контексті триваючої повномасштабної війни РФ проти України, яка спричинила руйнування інфраструктури, депопуляцію, порушення функціонування локальних ринків праці та інституційне ослаблення багатьох сільських територій. В умовах такої багатовимірної кризи саме підприємництво виступає не лише інструментом економічного відновлення, а й засобом соціальної інтеграції, самозайнятості та стабілізації громади.

Сучасні дослідження підтверджують, що розвиток підприємницької активності має безпосередній мультиплікативний вплив на місцеву економіку, оскільки сприяє створенню робочих місць, наповненню місцевих бюджетів, посилення дохідної спроможності місцевої економіки та зміцненню горизонтальної взаємодії між стейкхолдерами [134; 131]. У сільських територіях, де обмежений доступ до великих інвестицій, інституційних донорів та державної підтримки, особливого значення набуває мікропідприємництво, фермерські господарства, обслуговуючі кооперативи та крафтові ініціативи, які формуються завдяки активності місцевих мешканців, партнерству з органами самоврядування та використанню локального потенціалу.

Значення підприємництва для соціального розвитку проявляється в його здатності формувати місцевий соціальний капітал, знижувати рівень безробіття, підтримувати внутрішню мобільність населення, сприяти залученню жінок,

ветеранів, внутрішньо переміщених осіб до економічної активності. Це особливо важливо в громадах, що постраждали від бойових дій або приймають значну кількість переселенців, адже підприємницька активність стає механізмом їх інтеграції та відновлення соціальної довіри [12; 104].

Наукові підходи до вивчення ролі підприємництва в розвитку громад демонструють зростаючу міждисциплінарність. Зокрема, у працях українських учених О. Іванова, В. Ластовченка, А. Линдюка виокремлюються інституційні, економічні та соціокультурні аспекти функціонування підприємницьких структур на рівні громад, обґрунтовується потреба у формуванні сприятливого середовища для розвитку малого й середнього бізнесу з урахуванням децентралізаційної реформи та специфіки сільських територій [26; 40; 48].

Окремим напрямом сучасних досліджень є аналіз стійкості підприємництва в умовах зовнішніх шоків, таких як війни, пандемії, інфляційної нестабільності. Праці таких авторів, як О. Наливайко, В. Карасинський, С. Кораблін, О. Мануйлов, акцентують увагу на необхідності формування стратегій та адаптивних бізнес-моделей, розвитку фінансових інструментів підтримки та посилення синергії між громадськими, приватними й державними структурами для збереження підприємницького потенціалу [67; 59].

У наукових дослідженнях все більше уваги приділяється ролі підприємництва у соціально-економічному розвитку сільських територіальних громад, де зосереджено значну частину ресурсного потенціалу країни, але спостерігається низька щільність економічної активності. Так, у працях таких учених, як І. Баланюк, С. Белей, М. Малік, акцентується важливість підтримки аграрного підприємництва, розвитку фермерських господарств, кооперації та інтеграції підприємницьких ініціатив у місцеву економіку [3; 6; 57]. Зокрема, обґрунтовується необхідність формування адаптивних механізмів стимулювання сільського бізнесу, зважаючи на демографічні виклики, трудову міграцію, цифровий розрив і трансформацію інфраструктури. Також наголошується на важливості активнішої участі місцевого самоврядування у

розробці політик розвитку підприємництва, що мають ґрунтуватися на принципах сталого розвитку, залучення громади та використання внутрішнього потенціалу.

Також вітчизняними науковцями обґрунтовується теза, що підприємництво в сільських територіальних громадах – це не лише місцева економічна активність, а й стратегічна основа підвищення стійкості, інституційної спроможності та соціальної згуртованості у трансформаційний період. Це зумовлює потребу в поглибленому дослідженні підприємництва як багатофункціонального чинника соціально-економічного розвитку сільських територіальних громад України.

В українському законодавстві визначення підприємництва тривалий час було закріплене у статті 42 Господарського кодексу України, який втратив чинність 28 серпня 2025 р. на підставі Закону України № 4196-ІХ. Згідно із зазначеною нормою, підприємництво визначалось як самостійна, ініціативна, систематична, на власний ризик господарська діяльність, що здійснюється суб'єктами господарювання (підприємцями) з метою досягнення економічних і соціальних результатів та одержання прибутку [17]. Незважаючи на скасування ГК України, сутнісний зміст цього визначення зберігається в актах чинного законодавства та продовжує використовуватися у науковому дискурсі. Зокрема, у науковій літературі підприємництво трактується як багатоаспектне економічне явище, центральними характеристиками якого є ініціативність, інноваційність, автономність прийняття рішень, відповідальність за результати діяльності та орієнтація на прибуток.

Особливої уваги заслуговує концептуалізація підприємництва у працях Й. Шумпетера, який розглядав його як рушійну силу економічної динаміки, здатну забезпечити оновлення господарської системи через реалізацію нових комбінацій виробничих факторів. У цьому контексті прибуток, за Шумпетером, трактується як форма чистого доходу, що виникає в результаті інноваційної активності підприємця, виявленої у створенні нових товарів, технологій або організаційних рішень [128]. Такий підхід дозволяє розглядати підприємництво

не лише як економічну діяльність, а як ключовий чинник структурних зрушень, економічного зростання та модернізації соціально-економічних систем.

У контексті сучасної парадигми підприємництва все більшого значення набуває розуміння цієї категорії як складного процесу взаємодії економічного суб'єкта з зовнішнім і внутрішнім середовищем. Так, за справедливим зауваженням професора В. Шаповала, сутність підприємництва сьогодні полягає не лише у здатності підприємця виявити і реалізувати найсприятливіші ринкові можливості, але й у характері відносин, які виникають у процесі прямування до поставленої мети [125, с. 79-80]. Ці відносини охоплюють як зовнішню сферу, що включає взаємодію з партнерами, споживачами та інституціями, так і внутрішню, яка стосується організаційних, управлінських і міжособистісних зв'язків у межах підприємницької структури. Саме вони дедалі більше впливають на результативність підприємницької діяльності, сприяючи досягненню стійких конкурентних переваг у ринковому середовищі. Таким чином, підприємництво слід розглядати як соціально-економічну систему, що функціонує на перетині особистої ініціативи, інноваційної поведінки та динамічних міжорганізаційних відносин.

Для узагальнення підходів до визначення сутності підприємництва доцільно систематизувати основні трактування, представлені у вітчизняній та зарубіжній науковій літературі (табл. 1.1).

Аналіз наведених у таблиці 1.1 підходів до визначення сутності підприємництва свідчить про багатовимірність та еволюційний характер цієї економічної категорії. Узагальнення позицій зарубіжних і вітчизняних науковців дозволяє виокремити кілька домінуючих концептуальних акцентів: ризик-орієнтований (Р. Кантільйон), інноваційний (Й. Шумпетер, П. Друкер, С. Мочерний), поведінковий та можливісний (Ф. Хайек), ресурсно-організаційний (Ж.-Б. Сей), а також особистісно-інституційний, що поєднує риси суб'єкта підприємництва з умовами функціонування економічного середовища (В. Липчук, З. Варналій). Така різноманітність підходів відображає поступовий перехід від трактування підприємництва як індивідуальної господарської

діяльності до його розуміння як складного соціально-економічного процесу, інтегрованого в систему ринкових та інституційних взаємодій, що особливо актуально в контексті розвитку сільських територіальних громад.

Таблиця 1.1.

Порівняльна характеристика визначень поняття «підприємництво» в українських та зарубіжних наукових джерелах

Автор	Визначення	Основний акцент
Р. Кантільйон [137]	Підприємництво – це особливий вид економічної діяльності, сутність якого полягає у прийнятті ризику та функціонуванні в умовах невизначеності..	Ризик і невизначеність як визначальні характеристики підприємницької діяльності
П. Друкер [143]	Підприємництво – це систематична практика інновацій, спрямована на створення цілеспрямованих змін, які формують нові або посилюють існуючі ресурси для створення економічної та соціальної цінності	Інновації як систематичний інструмент створення економічної та соціальної цінності
Ф. Хайєк [118]	Підприємництво – це процес пошуку, виявлення й використання нових економічних можливостей; воно характеризує передусім особливий тип поведінки, а не лише окремий вид діяльності	Поведінковий аспект: підприємництво як процес виявлення можливостей у ринковому середовищі
Ж.-Б. Сей [164]	Підприємництво – це раціональне поєднання та організація факторів виробництва з метою створення економічного результату в конкретному ринковому середовищі.	Комбінація факторів виробництва та організаційна функція підприємця
З. Варналій [10, с. 18–19]	Підприємництво – це ініціативна, самостійна, інноваційна, систематична діяльність з виробництва продукції, виконання робіт, надання послуг, що здійснюється на власний ризик і під власну майнову відповідальність з метою одержання підприємницького доходу	Господарсько-правовий та економічний аспект діяльності, орієнтованої на дохід і відповідальність
С. Мочерний [65, с. 723]	Підприємництво – самостійне організаційно-господарське новаторство на основі використання різних можливостей для випуску нових або старих товарів новими методами, відкриття нових джерел сировини, ринків збуту тощо з метою отримання прибутків а самореалізації власної мети.	Інноваційно-виробничий і ринковий розвиток через новаторство та розширення господарських можливостей
В. Липчук [52, с. 10]	Підприємництво – сукупність рис характеру, поведінки і вмінь, притаманних особам, які спроможні започаткувати діяльність і використати собі на користь створений власний або залучений потенціал з урахуванням елементів зовнішнього середовища.	Особистісно-поведінкові характеристики та здатність мобілізувати ресурси

Джерело: узагальнено автором

Узагальнення наукових підходів дозволяє зробити висновок, що в сучасних умовах підприємництво доцільно розглядати як соціально вмотивовану, інституційно опосередковану, економічно орієнтовану та інноваційно активну форму ініціативної діяльності фізичних або юридичних осіб, яка здійснюється в умовах невизначеності й ризику з метою реалізації ринкових можливостей, створення нової цінності та забезпечення стійкого розвитку на мікро- й макрорівнях. Запропоноване трактування дозволяє комплексно врахувати ключові функціональні аспекти підприємництва, зокрема:

- економічний – як процес створення доданої вартості;
- соціальний – як інструмент мобілізації соціального капіталу та підвищення згуртованості громади;
- інституційний – як форму взаємодії з регуляторним та інфраструктурним середовищем;
- інноваційний – як здатність ініціювати структурні зміни та адаптацію до зовнішніх викликів.

Такий підхід створює теоретичну основу для подальшого аналізу ролі підприємництва у соціально-економічному розвитку сільських територіальних громад.

Підприємництво запускає процес мобілізації територіальних ресурсів, зокрема формування малих і середніх форм господарювання, мікробізнесу, кооперативів та аграрного підприємництва на сільських територіях. Емпіричні дослідження свідчать, що у громадах з обмеженим інвестиційним потенціалом саме малі підприємства виступають каталізаторами локальної економічної активності, забезпечуючи зайнятість і оборотність ресурсів [166].

У прикладному вимірі підприємництво забезпечує мобілізацію локальних ресурсів громади та їх трансформацію в економічні результати, що створює підґрунтя для подальшого розгляду відповідного механізму на рис. 1.1.

Отже, рис. 1.1 відображає послідовність трансформації ресурсного потенціалу громади в економічні та соціально-інституційні результати через

розвиток підприємницьких ініціатив. Це дозволяє розглядати підприємництво як механізм ендогенної активізації сільської території.

Рис 1.1. Механізми економічної активізації території через підприємництво.

Джерело: власна розробка

Ю. Губені виокремлює суспільні функції підприємництва, зокрема економічну, соціальну та зовнішньоекономічну [20, с. 22]. У контексті соціально-економічного розвитку територіальних громад підприємницька діяльність відіграє комплексну роль, поєднуючи економічні, соціальні та інноваційно-інституційні функції. Зокрема, у фахових дослідженнях з проблематики підприємницької діяльності в громадах наголошується, що серед її ключових завдань є «створення робочих місць, розвиток соціальної інфраструктури, підвищення добробуту місцевого населення та зниження рівня безробіття» [45, с. 72], а також акцентується на значенні впровадження інноваційних механізмів і сучасних технологій для стимулювання розвитку бізнесу. З огляду на домінування МСП у структурі українського бізнесу, саме цей сегмент має ключове значення для підтримання локальної економічної динаміки та бюджетної стійкості громад у кризових умовах.

Соціальна функція підприємництва проявляється у формуванні середнього класу, розширенні можливостей самозайнятості, інтеграції соціально вразливих груп населення та посиленні соціальної згуртованості на локальному рівні. Водночас у наукових дослідженнях обґрунтовано, що реалізація соціальної функції підприємництва відбувається передусім через механізми соціальної відповідальності бізнесу, які охоплюють дотримання високих стандартів якості продукції, виконання норм національного законодавства, забезпечення добробуту працівників, участь у сталому розвитку суспільства та дотримання професійних стандартів діяльності [31, с. 38]. У цьому контексті підприємницька діяльність поєднує економічну доцільність із розв'язанням соціально значущих проблем громади, що узгоджується з положеннями сучасних концепцій інклюзивного розвитку та соціально орієнтованої економіки.

Інноваційна функція підприємництва пов'язана з упровадженням нових продуктів, технологій, бізнес-моделей та управлінських практик, що узгоджується з положеннями теорії «творчої деструкції» Й. Шумпетера, відповідно до якої саме підприємці виступають носіями нових комбінацій

факторів виробництва, що зумовлюють структурне оновлення економіки [128]. У сучасних умовах інноваційний розвиток підприємницької діяльності значною мірою залежить від якості інституційного середовища, яке формує можливості для реалізації новаторських ініціатив на місцевому рівні. Зокрема, у дослідженнях інституційної підтримки підприємництва в територіальних громадах наголошується, що взаємодія формальних і неформальних інституцій, доступ до ресурсів та рівень довіри в громаді визначають дієвість локальної бізнес-екосистеми [48]. Відповідно, розвиток цифрових платформ, бізнес-інкубаторів, інноваційних хабів і механізмів фінансової підтримки стартапів набуває значення важливого інструменту активізації інноваційної діяльності підприємців і посилення конкурентоспроможності локальних економік.

Таким чином, підприємництво виступає системоутворюючим чинником розвитку територіальних громад, інтегруючи економічні, соціальні та інноваційні процеси в єдиний механізм відтворення і нарощування місцевого потенціалу, що зумовлює необхідність комплексної оцінки підприємницької спроможності громад як передумови формування ефективних інструментів стимулювання їх розвитку. Запропонована модель дозволяє концептуально обґрунтувати роль підприємницької діяльності у формуванні стійких траєкторій соціально-економічного розвитку громад та слугує теоретичною основою для подальшого методичного аналізу підприємницького потенціалу в наступних підрозділах дослідження.

З огляду на багатовимірність впливу підприємницької діяльності на соціально-економічний розвиток територіальних громад, доцільним є узагальнення ключових взаємозв'язків між економічними, соціальними та інноваційно-інституційними ефектами підприємництва. Це дає змогу розглядати підприємництво не лише як окремий вид економічної активності, а як інтеграційний чинник, що формує механізм відтворення та нарощування місцевого потенціалу. У зв'язку з цим на рис. 1.2 подано інтеграційну модель підприємництва як чинника соціально-економічного розвитку громади.

Рис. 1.2. Інтеграційна концептуальна модель підприємництва як чинника розвитку територіальної громади.

Джерело: власна розробка

Як показано на рис. 1.2, підприємництво у системі соціально-економічного розвитку територіальної громади виступає інтегруючим механізмом, що поєднує ресурсну основу території з довгостроковими результатами розвитку. Запропонована модель відображає взаємодію економічного, соціального, інноваційного та інституційного вимірів, через які підприємницька діяльність впливає на розвиток громади. Узгоджена дія цих вимірів формує інтегрований ефект, результатом якого є посилення соціально-економічної спроможності територіальної громади. Отже, модель узагальнює теоретичні підходи до розуміння підприємництва як системоутворюючого чинника ендогенного розвитку та створює підґрунтя для подальшого аналізу підприємницького потенціалу громад.

У сучасних умовах підприємництво дедалі частіше розглядається не лише як форма господарської діяльності окремих суб'єктів, а як структурний елемент локальної економічної системи, що забезпечує її динамічність, адаптивність і здатність до саморозвитку. Формування територіальних громад у процесі децентралізації актуалізувало питання ролі підприємництва як виду діяльності, що виступає одним із ключових чинників розвитку громади та підвищення її фінансової спроможності [11, с. 7], оскільки саме підприємницький сектор формує основу місцевого виробництва, зайнятості та податкової спроможності громад. У наукових дослідженнях підкреслюється, що місцевий економічний розвиток ґрунтується на синергії взаємодії бізнесу, органів влади та громадського сектору, спрямованої на підвищення якості життя населення та ефективне використання ресурсного потенціалу території [50].

У структурі локальної економічної системи підприємництво виконує низку взаємопов'язаних функцій, які визначають його системоутворюючу роль у процесах соціально-економічного розвитку територіальних громад. Зокрема, підприємницька діяльність забезпечує формування економічної бази громади через створення доданої вартості та підтримання господарської активності, виступає механізмом трансформації місцевих ресурсів – трудових, природних, фінансових та інфраструктурних – у конкретні економічні результати, а також сприяє диверсифікації економічної структури території, знижуючи її залежність від обмеженої кількості видів економічної діяльності. Узагальнення зазначених функціональних проявів підприємництва у структурі локальної економічної системи територіальної громади подано на рис. 1.3.

Як показано на рис. 1.3, підприємництво в межах місцевої економічної системи виконує не ізольовані, а взаємодоповнюючі функції, сукупна реалізація яких формує передумови сталого соціально-економічного розвитку територіальної громади. Економічна функція забезпечує формування матеріальної основи розвитку через створення доданої вартості та підтримання зайнятості населення, ресурсно-трансформаційна – сприяє ефективному використанню внутрішнього потенціалу території шляхом залучення та

поєднання місцевих ресурсів у підприємницькій діяльності, тоді як структурна функція забезпечує адаптивність локальної економіки до змін зовнішнього середовища через диверсифікацію видів діяльності та формування нових напрямів економічної активності.

Рис. 1.3. Основні функції підприємництва у місцевій економічній системі територіальної громади

Джерело: власна розробка

Важливою особливістю сучасного етапу розвитку місцевих економічних систем є зростання значення підприємницького середовища як елементу інституційної структури громади. Дослідження показують, що ефективне функціонування підприємництва залежить не лише від ресурсної забезпеченості території, а й від якості взаємодії між місцевою владою, бізнесом і населенням, що формує сприятливі умови для започаткування та розвитку підприємницьких ініціатив. У цьому контексті Августин Р. Р. та Демків І. О. обґрунтовують позицію, відповідно до якої розвиток локальних

економічних структур потребує залучення потенціалу широкого кола зацікавлених сторін та формування відповідних інституційних передумов, оскільки «використання проектного підходу зі залученням потенціалу якнайширшого кола стейкхолдерів створює можливості для ефективнішого управління місцевим економічним розвитком та формування локальних інтегрованих структур» [1]. Підприємництво у цьому випадку набуває ознак системного елемента локального розвитку, забезпечуючи відтворення економічного потенціалу території.

Отже, у структурі місцевої економічної системи підприємництво доцільно розглядати як системоутворювальний елемент, що забезпечує взаємозв'язок між ресурсною базою громади та результатами її соціально-економічного розвитку. Такий підхід створює теоретичне підґрунтя для подальшого розгляду специфіки підприємницької діяльності у сільських територіальних громадах, де вплив локальних чинників розвитку проявляється найбільш виразно. Узагальнення теоретичних підходів і результатів проведеного аналізу дає підстави стверджувати, що вплив підприємництва на розвиток територіальних громад реалізується через сукупність взаємопов'язаних економічних, соціальних, інноваційних та інституційних каналів. Це зумовлює необхідність подальшого дослідження специфіки їх прояву в умовах сільських територій.

Що стосується сільських територіальних громад, то у них підприємництво характеризується низкою специфічних ознак, що відрізняють його від підприємницької діяльності у міському середовищі та визначають особливості його функціонування, розвитку й державного регулювання. Сільські території характеризуються поєднанням ресурсного потенціалу з інфраструктурними й просторово-демографічними обмеженнями, що безпосередньо впливає на конфігурацію підприємницької діяльності. Як зазначає Р.Р. Тітов, специфіка підприємництва на сільських територіях зумовлена саме поєднанням ресурсних можливостей і структурних обмежень, оскільки «розвиток підприємництва у сільській місцевості відбувається в

умовах недостатнього рівня інфраструктурного забезпечення, обмеженого доступу до фінансових ресурсів та вузького локального ринку збуту», що формує особливі умови його функціонування та потребує адаптованих механізмів підтримки [112].

Водночас у наукових дослідженнях підкреслюється, що підприємництво у сільській місцевості виконує ширші соціально-економічні функції, ніж у міському середовищі. Зокрема, як зазначають Т.І. Балановська та О.П. Гоголя, «сільське підприємництво відіграє важливу роль у стабілізації економіки, виступає джерелом забезпечення соціального захисту та робить вагомий внесок у зменшення соціальної напруги і розвиток ринкових відносин». За таких умов підприємницька діяльність у сільських громадах виступає не лише економічною необхідністю, а й механізмом підтримання життєздатності території, забезпечуючи формування локальних джерел доходів, збереження зайнятості населення та активізацію внутрішнього потенціалу розвитку [2, с. 230].

Однією з ключових особливостей підприємництва у сільських громадах є його тісний зв'язок із локальними ресурсами та структурою господарства території. Значна частина підприємницької активності формується у сферах, пов'язаних із сільським господарством, переробкою продукції, зеленим туризмом, локальними сервісами та малими формами виробництва. Ресурсна прив'язаність одночасно звужує можливості швидкої диверсифікації та відкриває простір для формування локальних ніш (переробка, крафт, сервісні послуги, туризм). Ковбаса О. М. та Максичка А. Ю. стверджують, що саме малі та середні підприємства забезпечують гнучкість економічної структури сільських територій, сприяючи зайнятості населення та підтриманню продовольчої безпеки держави [32]. Підприємництво на сільських територіях характеризується самоорганізацією як ключовою умовою реалізації підприємницької функції, а також ініціативністю, таргетованістю тощо.

Водночас підприємництво у сільських територіях функціонує в умовах сукупності структурних та інституційних обмежень, що визначають специфіку

його розвитку порівняно з міським економічним середовищем. До ключових із них належать демографічне скорочення населення, трудова міграція, обмежений доступ до фінансових ресурсів, недостатній рівень розвитку інфраструктури підтримки бізнесу, сезонність господарської діяльності та відносно низька інноваційна активність суб'єктів підприємництва. Як зазначають Ю. Лопатинський, З. Кобеля та А. Галицький, підприємство на сільських територіях слід розглядати як складне багатоелементне явище, функціонування якого відбувається в органічному зв'язку з соціально-економічним і інституційним середовищем території, а ефективність його розвитку визначається взаємодією економічних, соціальних та організаційно-правових чинників [53]. У результаті обмеження ресурсного й інституційного характеру задають специфічну модель сільського підприємництва, у якій економічні цілі тісно переплетені із соціальними функціями.

Дослідження соціально-економічних чинників розвитку підприємництва у сільських громадах свідчать, що рівень підприємницької активності визначається не стільки наявністю ресурсів, скільки здатністю місцевого середовища забезпечити їх ефективну мобілізацію та трансформацію у стійкі економічні результати. У цьому контексті важливого значення набуває якість місцевого управління, розвиток інституцій підтримки бізнесу, рівень соціального капіталу та сформованість підприємницького клімату, що у сукупності створює передумови для самоорганізації та саморозвитку підприємницьких ініціатив. Саме тому підприємство у сільських територіях доцільно розглядати не лише як реакцію на економічні виклики, а як елемент структурно-функціональної системи розвитку громади, здатний за наявності сприятливих інституційних умов виконувати роль каталізатора локальних соціально-економічних трансформацій [99].

Отже, підприємство у сільських територіальних громадах доцільно розглядати як багатофункціональне соціально-економічне явище, розвиток якого визначається поєднанням ресурсних можливостей території, інституційних умов господарювання та соціальних характеристик місцевого

середовища. На відміну від міських економічних систем, у сільських громадах воно виконує не лише економічні, а й соціальні та стабілізаційні функції, забезпечуючи трансформацію локального потенціалу в результати розвитку, диверсифікацію господарської структури та зміцнення соціальної згуртованості.

Специфіка сільського підприємництва зумовлена його залежністю від якості інституційного середовища, ефективності місцевого управління та здатності громади до мобілізації внутрішніх ресурсів. Це дає підстави розглядати підприємництво як структурний елемент локальної економічної системи й водночас як механізм ендогенного розвитку території. За умов обмеженості зовнішніх інвестиційних ресурсів, демографічних викликів і структурної вузькості місцевої економіки саме підприємництво виступає одним із ключових чинників активізації внутрішнього потенціалу громади, посилення її фінансової спроможності та адаптивності до зовнішніх викликів.

Таким чином, розвиток підприємництва у сільських територіальних громадах слід розглядати як важливу передумову посилення їх соціально-економічної спроможності. Узагальнення теоретичних підходів до розуміння сутності підприємництва та його ролі у розвитку громад формує концептуальне підґрунтя для подальшого дослідження теоретико-методичних засад соціально-економічного розвитку сільських територіальних громад.

1.2. Теоретико-методичні основи розвитку сільських територіальних громад

Розгляд підприємництва як системоутворюючого чинника соціально-економічного розвитку територіальних громад зумовлює необхідність звернення до ширших теоретичних підходів, у межах яких формується сучасне розуміння розвитку територій як складних соціально-економічних систем. У цьому контексті теоретико-методичне обґрунтування розвитку сільських територіальних громад потребує не лише аналізу окремих економічних

механізмів, а комплексного осмислення категоріального апарату, методологічних засад і концептуальних підходів, що визначають зміст і спрямованість трансформаційних процесів на локальному рівні.

У сучасних умовах розвиток сільських територіальних громад доцільно трактувати як багаторівневий і багатовимірний процес, що поєднує економічні, соціальні, інституційні та просторові компоненти, взаємодія яких визначає характер і динаміку трансформацій місцевої економіки. Такий підхід передбачає відхід від вузького трактування розвитку як приросту економічних показників і акцентує увагу на якісних змінах у структурі господарювання, системі управління, соціальній організації та використанні ресурсного потенціалу території. Отже, розвиток у територіальному вимірі постає не лише як кількісна динаміка, а як процес структурних, функціональних та інституційних перетворень, спрямованих на підвищення спроможності громади до саморозвитку, ефективного використання наявних ресурсів і адаптації до зовнішніх соціально-економічних викликів.

У наукових дослідженнях розвиток сільських територіальних громад розглядається як результат взаємодії економічних, інституційних та управлінських механізмів, що забезпечують узгодження інтересів суб'єктів господарювання, органів місцевого самоврядування та населення. У цьому контексті організаційно-економічні засади розвитку територій пов'язуються не лише з наявністю ресурсного потенціалу, а насамперед із здатністю громади забезпечити внутрішню інтеграцію економічних процесів, формування фінансової спроможності та ефективного використання локальних ресурсів. Як зазначають Н. В. Трусова, І. В. Колокольчикова та М. А. Полегенька, саме внутрішня економічна інтеграція та зміцнення фінансової основи розвитку створюють передумови для активізації господарської діяльності й формування стійкої локальної економіки [114].

Подальше осмислення теоретичних засад розвитку сільських територій пов'язане з трактуванням економічного механізму розвитку громади як системи взаємопов'язаних інструментів і інститутів, що забезпечують збалансоване

використання ресурсів та формування довгострокових економічних зв'язків. У працях І. Ф. Баланюка та Н. З. Тижбір наголошується, що ефективність такого механізму визначається поєднанням економічних стимулів, інституційної підтримки та управлінських рішень, спрямованих на підвищення конкурентоспроможності території та активізацію локальної економічної взаємодії [3]. У цьому розумінні розвиток громади постає як процес формування внутрішньо узгодженої економічної системи, здатної забезпечувати відтворення та нарощування власного потенціалу, що є визначальною умовою довгострокової стабільності територіальної соціально-економічної системи.

Водночас сучасні підходи до розвитку сільських територій дедалі частіше ґрунтуються на концепції сталого розвитку, яка передбачає збалансування економічних, соціальних та екологічних складових територіального розвитку. За визначенням М. П. Талавирі, забезпечення сталості розвитку сільських територій означає досягнення довгострокової економічної результативності за одночасного збереження соціальної стабільності та раціонального використання природно-ресурсної бази [108]. Таким чином, сталий розвиток зміщує акцент із короткострокового економічного зростання на формування умов довготривалої життєздатності територій, їх екологічної збалансованості та соціальної інтегрованості.

Узагальнення наведених теоретичних положень дає підстави розглядати підприємництво як інтегруючий елемент локальної економічної системи, через який забезпечується поєднання ресурсної бази території, економічної активності та соціально-економічних результатів розвитку. Саме підприємницька діяльність у цьому контексті виступає практичним механізмом реалізації організаційно-економічних і інституційних засад розвитку сільських територіальних громад, забезпечуючи трансформацію місцевого потенціалу у стійкі результати економічного і соціального характеру. Відтак підприємництво слід розглядати не лише як сектор економіки, а як системоутворювальний чинник структурної модернізації локальної економіки.

Категорія «розвиток» належить до фундаментальних понять філософії, соціології та економічної науки, відображаючи процеси якісної трансформації систем у часі. Її міждисциплінарний характер зумовлює багатовимірність трактувань і потребує чіткого методологічного розмежування із суміжними категоріями, насамперед із поняттям «зростання». У загальнонауковому розумінні розвиток трактується як закономірний, незворотний і спрямований процес змін, що супроводжується переходом системи до більш складного, структурованого організованого стану. У тлумачному словнику сучасної української мови розвиток визначається як «процес, у результаті якого відбувається зміна якості чого-небудь, перехід від одного якісного стану до іншого, вищого» [105]. Таке визначення акцентує саме на якісному аспекті трансформацій, що є ключовим для подальшого економічного осмислення категорії.

У методологічному вимірі розвиток доцільно інтерпретувати як процес структурних перетворень, що охоплюють зміну внутрішньої організації системи, механізмів її функціонування та характеру взаємодії її елементів. Такий підхід дозволяє відмежувати розвиток від зростання як суто кількісної категорії. Зростання відображає приріст масштабів діяльності (обсягів виробництва, доходів, чисельності населення), тоді як розвиток передбачає якісні й структурні зміни, що трансформують саму природу функціонування системи. Отже, зростання може виступати складовою розвитку, однак не вичерпує його змісту.

У другій половині ХХ ст. категорія розвитку зазнала суттєвої еволюції під впливом гуманістичних і соціально орієнтованих концепцій. Зокрема, А. Сен обґрунтував підхід, відповідно до якого розвиток слід розглядати як процес розширення реальних свобод і можливостей людини, а не лише як зростання валового національного продукту чи доходів населення [165]. У цій інтерпретації розвиток означає підвищення спроможностей людини реалізовувати власний потенціал, брати участь у суспільному житті та впливати на прийняття рішень. Таким чином, економічні показники розглядаються як

інструменти, а не як кінцева мета розвитку, що зміщує акцент на якість життя, соціальну справедливість і відкритість інституційного середовища.

Подальший розвиток зазначених ідей відобразився у формуванні концепцій сталого, інклюзивного та місцевого розвитку. Концепція сталого розвитку передбачає збалансування економічних, соціальних та екологічних складових і орієнтує управлінські рішення на довгострокову перспективу. Інклюзивний розвиток, у свою чергу, акцентує увагу на поєднанні економічної результативності із соціальною залученістю та рівністю можливостей для різних груп населення [117, с. 57]. У межах цих підходів розвиток набуває ознак багатовимірного процесу, що охоплює економічні, соціальні, інституційні та культурні компоненти.

Перенесення категорії розвитку у просторовий вимір зумовило формування теорії місцевого розвитку. Як зазначає Ф. Сантамарія, місцевий розвиток виник як відповідь на нерівномірність інтеграції територій у національні та глобальні економічні процеси і передбачає мобілізацію матеріальних і нематеріальних ресурсів території, координацію локальних акторів та реалізацію спільних проєктів, спрямованих на підвищення добробуту населення [163]. Таким чином, розвиток розглядається не лише як економічний процес, а як соціально організована діяльність, що базується на активній участі громади та мережевій взаємодії суб'єктів.

У межах сучасної теорії місцевого розвитку особливої ваги набуває розмежування екзогенних та ендогенних моделей територіальних трансформацій. Сучасні теоретичні підходи до територіального розвитку дедалі виразніше зміщують акцент із екзогенних моделей (де домінують зовнішні інвестиції та централізовані імпульси «згори вниз») у бік ендогенних концепцій, що виходять із пріоритету внутрішніх джерел зростання громади – локальних ресурсів, людського й соціального капіталу, підприємницької ініціативи та інституційної спроможності. У цьому сенсі принциповою є відмінність логіки формування детермінант розвитку: якщо в екзогенних підходах «сигнали (детермінанти) розвитку були однорідними... (вони були

спрямовані «згори вниз»)), то для ендогенних концепцій характерним є «індивідуалізований» характер чинників, оскільки «процеси розвитку стимулюються знизу вгору» і спираються на унікальну комбінацію ресурсних, соціокультурних та просторових характеристик конкретної території [16, с. 17]. Водночас, у прикладному вимірі ендогенна орієнтація не означає ігнорування зовнішнього середовища: обґрунтованим є підхід, за якого екзогенні та ендогенні чинники розглядаються як взаємодоповнювальні, а не взаємовиключні, оскільки державні рамки, програми й механізми підтримки можуть посилювати або, навпаки, нівелювати внутрішні імпульси розвитку громади [15]. У такій логіці конкурентоспроможність і стійкість територіальної громади визначаються не лише обсягом залучених зовні ресурсів, а насамперед здатністю локальної системи самоорганізовуватися, формувати узгоджені правила взаємодії та трансформувати наявний потенціал у довгострокові соціально-економічні результати.

З огляду на зазначені теоретичні підходи доцільно систематизувати основні моделі соціально-економічного розвитку сільських територіальних громад з позицій співвідношення екзогенних та ендогенних чинників розвитку. Узагальнену порівняльну характеристику відповідних моделей наведено в табл. 1.2.

Дані табл. 1.2 свідчать про еволюцію підходів до забезпечення соціально-економічного розвитку територіальних громад. Якщо в рамках екзогенних моделей розвиток здебільшого пов'язується із зовнішніми фінансовими ресурсами та централізованими управлінськими рішеннями, то ендогенні підходи акцентують увагу на використанні внутрішнього потенціалу території, розвитку підприємництва, формуванні локальних мереж співпраці та підвищенні інституційної спроможності громад. Особливої ваги набуває модель ендогенного сталого розвитку, у межах якої підприємництво виступає системоутворювальним фактором економічної активізації та формування довгострокової стійкості локальних соціально-економічних систем.

Таблиця 1.2.

Порівняльна характеристика моделей соціально-економічного розвитку сільських територіальних громад у контексті ендогенного та екзогенного підходів

Критерій порівняння	МОДЕЛЬ I Екзогенне зростання	МОДЕЛЬ II Ендогенне зростання	МОДЕЛЬ III Екзогенний розвиток	МОДЕЛЬ IV Ендогенний сталий розвиток
Джерело розвитку	Зовнішнє (держава, донори)	Внутрішнє (підприємці, МСП)	Зовнішнє (реформи "згори")	Внутрішнє (громада, бізнес)
Характер змін	Кількісне зростання показників	Кількісне зростання на місцевій основі	Якісні інституційні перетворення	Якісний, структурний, сталий розвиток
Роль підприємництва	Пасивна – виконавець держпрограм	Активна – рушій локальної економіки	Обмежена – залежна від реформ	Системоутворювальна – каталізатор розвитку
Інституційне середовище	Централізоване, регульоване зверху	Формується знизу, партнерське	Реформується ззовні	Розвинуте, децентралізоване, ефективне
Соціальний капітал	Низький, слабкі горизонтальні зв'язки	Формується через підприємницькі мережі	Зростає внаслідок реформ	Високий – основа кооперації та довіри
Стійкість до зовнішніх шоків	Низька – залежність від трансфертів	Середня – залежить від бізнес-клімату	Середня – залежить від реформ	Висока – самодостатність та адаптивність
Практичні інструменти	Субсидії, дотації, держзамовлення	Підприємницька активність, МСП, кооперативи	Децентралізація, донори, міжнародні програми	Стратегії розвитку, бізнес-інкубатори, кластери
Відповідна теорія	Кейнсіанська теорія зростання	Теорія ендогенного зростання	Інституційна теорія (Норт)	Концепції: ендогенного розвитку, сталого розвитку, Сен

Джерело: розроблено автором на основі концепцій ендогенного розвитку [Глинський, 2020; Santamaria, 2019) та теорії місцевого підприємництва (Сен, 2000; Шумпетер, 1934]

Узагальнення представлених моделей свідчить, що у сучасних умовах розвитку територіальних громад вирішального значення набуває взаємодія екзогенних та ендогенних чинників, у межах якої ключову інтегруючу роль відіграє підприємництво. Саме через підприємницьку активність зовнішні та внутрішні ресурси трансформуються у конкретні соціально-економічні результати розвитку території. Концептуальну модель взаємодії зазначених чинників подано на рис. 1.4.

Як показано на рис. 1.4, підприємництво виступає системоутворювальним елементом соціально-економічного розвитку територіальної громади, забезпечуючи трансформацію ресурсного потенціалу та інституційних умов у економічні, соціальні та інноваційні результати.

Теоретичними підґрунтями такого підходу в економічній науці виступають концепції промислового району А. Маршалла та локалізованих виробничих систем, які підкреслюють значення територіальної концентрації підприємств, соціальних зв'язків та колективного навчання для забезпечення довгострокового розвитку [149]. У географічному вимірі ці ідеї кореспондують із концепцією інноваційного середовища, що акцентує роль мережевої взаємодії, кооперації та обміну знаннями у формуванні конкурентних переваг території.

Отже, узагальнення наведених теоретичних підходів дозволяє трактувати розвиток як комплексний процес якісних, структурних та інституційних перетворень, що забезпечують підвищення потенціалу соціально-економічної системи, розширення можливостей її суб'єктів та формування нової моделі функціонування. Саме таке розуміння категорії «розвиток» створює методологічну основу для подальшої конкретизації поняття «соціально-економічний розвиток» та його територіального виміру.

Рис. 1.4. Система взаємодії екзогенних та ендогенних чинників соціально-економічного розвитку сільських територіальних громад

Джерело: розроблено автором

Поглиблення змісту категорії «розвиток» закономірно зумовлює необхідність її конкретизації у соціально-економічному вимірі. Якщо розвиток у загальнонауковому розумінні відображає якісні та структурні трансформації системи, то соціально-економічний розвиток конкретизує ці зміни крізь призму взаємодії економічних процесів та соціальних результатів. У сучасній економічній науці простежується еволюція підходів від ототожнення розвитку з економічним зростанням до розуміння його як багатовимірного процесу, що поєднує економічні, соціальні, інституційні та культурні компоненти.

Як зазначає М. Літвінський, розмежування понять економічного розвитку та економічного зростання відбулося у 1960-х роках, що стало важливим методологічним етапом у переосмисленні сутності розвитку [147]. Дослідник підкреслює, що соціально-економічний розвиток доцільно розглядати як процес кількісних, якісних і структурних змін, які є результатом діяльності суб'єктів у межах соціально-економічної практики [147, с. 451]. Такий підхід дозволяє трактувати розвиток не як автоматичний наслідок макроекономічної динаміки, а як результат цілеспрямованих дій економічних агентів, інституційних змін та управлінських рішень.

Г. М. Пилипенко, Н. І. Литвиненко та Т. М. Черкавська у своєму дослідженні роблять висновок, що «сучасне розуміння соціально економічного-розвитку базується на феномені «соціальний прогрес», однак має за критерії не тільки матеріально-технічні складові, але й якісні зміни в життєдіяльності людини» [76, с. 125]. Отже, у соціально-економічному контексті розвиток перестає бути лише характеристикою виробничої динаміки та обсягів валового продукту. Він набуває ознак системного процесу, що впливає на структуру економіки, характер соціальних відносин, рівень зайнятості, доступність суспільних благ, якість інституційного середовища та умови життєдіяльності населення. Відтак соціально-економічний розвиток слід розглядати як інтегральну характеристику трансформації суспільної системи, у межах якої економічна ефективність і соціальна результативність взаємопов'язані.

У вітчизняних дослідженнях соціально-економічний розвиток регіону трактується як процес позитивно спрямованих змін, що забезпечують підвищення рівня та якості життя населення. Зокрема, Ю. Чорій визначає соціально-економічний розвиток регіону як «процес системних та позитивно спрямованих змін соціально-економічних, організаційно-економічних та техніко-економічних параметрів функціонування регіону, за наслідками якого спостерігається неухильне підвищення рівня та якості життя населення регіону» [124]. У цьому визначенні поєднуються економічні, організаційні та технічні аспекти розвитку, що свідчить про його комплексний характер.

Автор акцентує, що соціально-економічний розвиток включає як кількісні, так і якісні зміни в економічній і соціальній сферах, зокрема:

- покращення матеріальних умов життя населення;
- трансформацію економічної структури та розвиток підприємництва;
- розширення доступу до освіти та охорони здоров'я;
- зміцнення соціальної інтеграції та довіри;
- підвищення рівня задоволеності життям [124].

Такий підхід дозволяє розглядати соціально-економічний розвиток не лише як економічну категорію, а як інтегральну характеристику функціонування та трансформації суспільної системи, що відображає узгодженість економічних і соціальних змін.

Суттєвим є також суспільно-географічний вимір цієї категорії. Як зазначають Є. Телебенева та І. Барило, соціально-економічний розвиток регіону виступає об'єктом суспільно-географічного дослідження, що передбачає аналіз просторових, структурних та функціональних змін у межах конкретної території [110]. Автори наголошують на необхідності розгляду розвитку як цілеспрямованого процесу трансформації територіальної організації суспільства, який охоплює економічну, соціальну та просторову компоненти. У такому трактуванні розвиток постає не лише як економічна динаміка, а як зміна конфігурації взаємозв'язків між господарськими, соціальними та просторовими структурами.

Таким чином, соціально-економічний розвиток у регіональному та територіальному вимірах слід розглядати як складний багаторівневий процес, у якому поєднуються економічні перетворення, соціальні зміни та трансформації просторової організації суспільства. Це створює підґрунтя для переходу до аналізу розвитку не лише регіонів у цілому, а й окремих територіальних громад як базових локальних систем.

Узагальнення наведених наукових підходів дає підстави виокремити ключові характеристики соціально-економічного розвитку, які дозволяють розкрити його зміст у комплексному вимірі. З метою систематизації основних складових цього процесу доцільно представити структуру соціально-економічного розвитку територіальної громади (рис. 1.5).

Представлена структура відображає взаємодію ключових підсистем соціально-економічного розвитку територіальної громади та дозволяє розглядати розвиток як системний процес трансформації економічних, соціальних, інституційних і просторових компонентів локальної соціально-економічної системи.

По-перше, соціально-економічний розвиток має системний характер, оскільки охоплює взаємопов'язані економічні, соціальні, інституційні та екологічні складові. Його результати не зводяться до зростання окремих показників, а відображають інтегральні зміни у функціонуванні суспільної системи.

По-друге, розвиток є структурним процесом, що передбачає зміну пропорцій і взаємозв'язків між елементами соціально-економічної системи. Йдеться про трансформацію галузевої структури економіки, зміну форм господарювання, модернізацію інфраструктури, розвиток підприємництва та перерозподіл ресурсів відповідно до нових потреб суспільства.

По-третє, соціально-економічний розвиток є інституційно зумовленим. Його динаміка залежить від якості управління, ефективності нормативно-правового регулювання, рівня довіри в суспільстві та розвитку соціального капіталу. Інституційне середовище визначає можливості для реалізації

економічної ініціативи, залучення інвестицій та формування довгострокових стратегій розвитку.

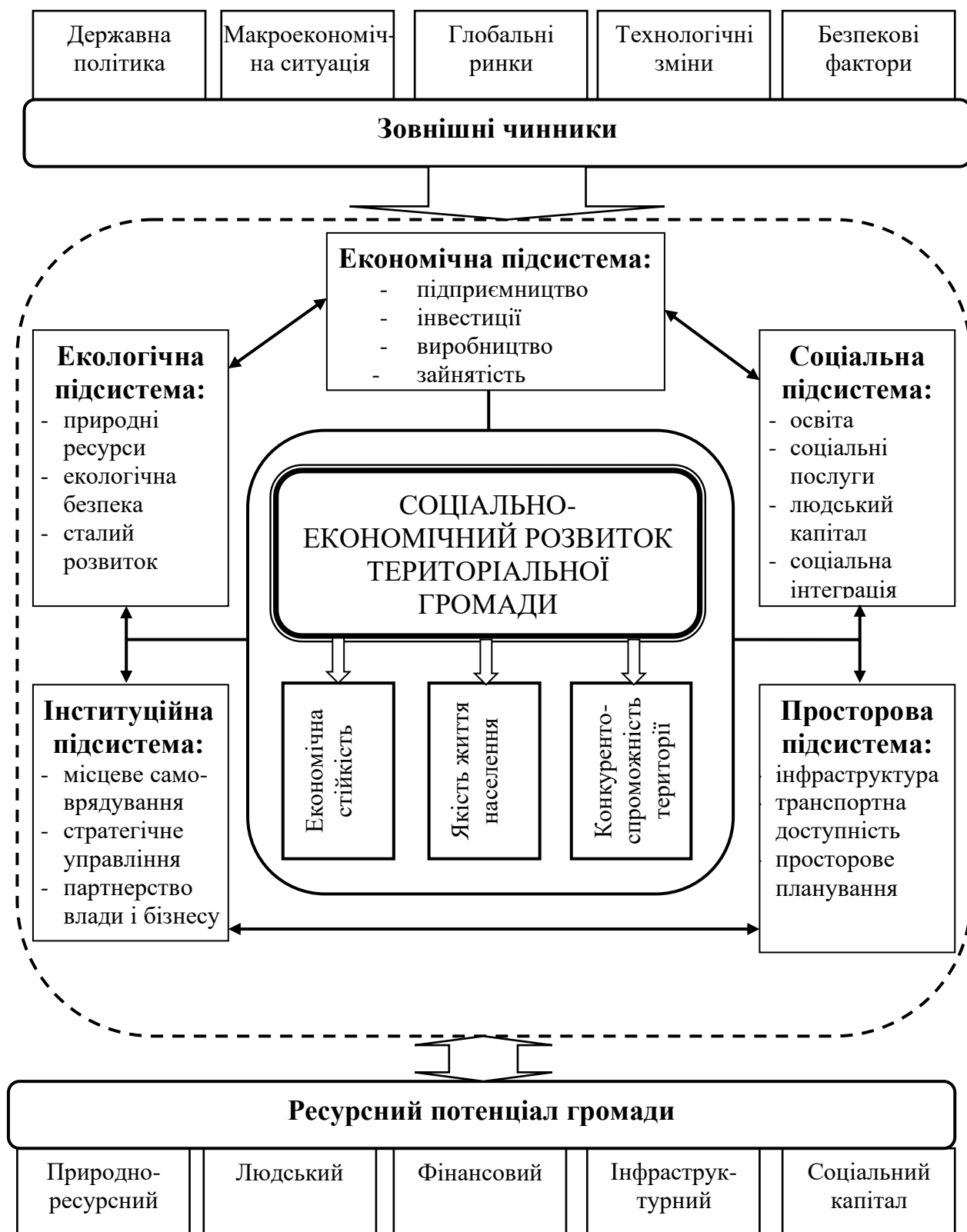

Рис. 1.5. Структура соціально-економічного розвитку територіальної громади

Джерело: власна розробка

По-четверте, розвиток має цільову орієнтацію, що проявляється у спрямованості на підвищення добробуту та якості життя населення. Економічна результативність у цьому випадку виступає засобом досягнення соціальних цілей, а не самоціллю.

По-п'яте, соціально-економічний розвиток характеризується просторовою диференційованістю, що зумовлює нерівномірність розвитку в межах територій та потребу врахування локальної специфіки. Просторовий вимір дозволяє виявити відмінності у ресурсному забезпеченні, рівні економічної активності, соціальній інфраструктурі та інституційній спроможності окремих територіальних систем.

Саме остання характеристика обумовлює перехід до територіального виміру соціально-економічного розвитку. Перенесення цієї категорії у просторовий контекст означає визнання того, що соціально-економічні процеси відбуваються в межах конкретних територіальних систем (регіонів, громад, місцевих економік) і залежать від їх ресурсного потенціалу, інституційної спроможності та характеру взаємодії суб'єктів господарювання.

У цьому аспекті особливого значення набуває дослідження соціально-економічного розвитку територіальних громад як базових одиниць просторової організації суспільства. Територіальна громада виступає не лише адміністративною одиницею, а цілісною локальною соціально-економічною системою, у межах якої інтегруються економічні інтереси суб'єктів господарювання, соціальні потреби населення та управлінські рішення органів місцевого самоврядування. Як обґрунтовують І. З. Сторонянська та колектив авторів Інституту регіональних досліджень НАН України, децентралізація має розглядатися не як самоціль, а як інструмент досягнення стратегічних цілей розвитку, передусім активізації економічного зростання на засадах ефективного використання власних соціально-економічних ресурсів громад [92]. Такий підхід акцентує увагу на необхідності посилення ролі базового рівня управління у формуванні траєкторії розвитку території.

У наукових працях І. В. Ксьонжик, Л. О. Потравки та В. М. Замкового підкреслюється, що сучасна адміністративно-фінансова та секторальна децентралізація передбачає реорганізацію майнових і фінансово-господарських відносин у соціально-економічній сфері з метою підвищення доступності умов функціонування суб'єктів господарювання та покращення якості життя населення територіальних громад [38]. Дослідники наголошують, що активізація економічного життя на регіональному рівні визначає загальнонаціональні тенденції економічного зростання, а тому соціально-економічний розвиток громад набуває системоутворюючого значення для розвитку держави загалом.

Разом із тим, як зазначають Г. М. Пилипенко, Н. І. Литвиненко та Т. М. Черкавська, соціально-економічний розвиток доцільно трактувати як складний і багатогранний процес цілеспрямованих змін соціальної системи, що ґрунтується на механізмах саморозвитку та постійній взаємодії із зовнішнім середовищем [76]. У такій інтерпретації розвиток виходить за межі вузько економічного розуміння й охоплює якісні трансформації життєдіяльності населення, інституційні зміни та формування сприятливого середовища для реалізації людського потенціалу. Автори акцентують, що ключовими чинниками розвитку виступають не лише матеріально-технічні ресурси, а й інституційні складові – рівень довіри, свободи економічної діяльності, правова культура, схильність до кооперації [76].

З огляду на це соціально-економічний розвиток територіальної громади не може зводитися лише до показників валового продукту чи обсягів бюджетних доходів. Він охоплює рівень зайнятості, якість соціальних послуг, стан інфраструктури, інвестиційну активність, динаміку підприємництва, ефективність публічного управління та інституційну спроможність органів місцевого самоврядування. Таким чином, територіальна громада постає як відкрита соціально-економічна система, конкурентоспроможність і стійкість якої формуються через поєднання внутрішнього потенціалу, управлінської якості та здатності до стратегічної самоорганізації.

Враховуючи викладене, соціально-економічний розвиток територіальних громад доцільно трактувати як системний процес якісних, структурних та інституційних перетворень локальної соціально-економічної системи, спрямований на підвищення її спроможності до саморозвитку, ефективного використання ресурсів, зміцнення економічної бази та покращення умов життєдіяльності населення.

Аналіз чинної нормативно-правової бази України засвідчує відсутність єдиного узгодженого визначення категорії «сільська територія», що ускладнює формування цілісної методології її дослідження та управління розвитком. Так, у Законі України «Про регулювання містобудівної діяльності» поняття «територія» трактується як частина земної поверхні з визначеними межами та ресурсами, проте без конкретизації її соціально-економічної специфіки [89]. У Законі України «Про сільськогосподарську дорадчу діяльність» сільська місцевість визначається переважно як простір поза межами міст, що має аграрну спрямованість [90]. Водночас у Концепції розвитку сільських територій відсутнє чітке дефініційне окреслення цієї категорії, що свідчить про домінування функціонального, а не категоріального підходу в державній політиці [30].

Лексикографічні джерела також обмежуються просторово-адміністративним трактуванням понять «село» та «сільський», не розкриваючи їх соціально-економічної сутності [13]. Наукові дослідження підтверджують наявність дискусій у сфері ідентифікації сільських територій та їх диференціації. Зокрема, Х. М. Притула зазначає, що донині залишаються відкритими питання чіткого визначення критеріїв віднесення територій до сільських, що значною мірою пояснюється незавершеністю адміністративно-територіальної реформи, а існуюча невизначеність у трактуванні ключових понять створює перешкоди для формування адекватних механізмів регулювання процесів сільського розвитку [82].

У сучасних дослідженнях також наголошується, що розвиток сільських територій повинен розглядатися як багатовимірний процес, який поєднує

економічну модернізацію, соціальні трансформації та інституційні зміни Потриваєва Н. В., Гаркуша О. М. та Демченко А.М підкреслюють, що сільський розвиток не може обмежуватися зростанням обсягів виробництва аграрної продукції, а має орієнтуватися на підвищення якості життя населення, формування конкурентоспроможної локальної економіки та зміцнення інституційної спроможності територій [80]. Автори акцентують, що ефективність розвитку сільських територій визначається не лише ресурсною забезпеченістю, а насамперед здатністю територіальних систем до самоорганізації, інтеграції локального потенціалу та використання інструментів стратегічного управління. Такий підхід методологічно узгоджується з концепцією ендogenous розвитку, відповідно до якої внутрішні ресурси громади виступають базою довгострокової трансформації.

Таким чином, нормативні й тлумачні підходи зводять поняття «сільська територія» переважно до географічно-просторової характеристики, залишаючи поза увагою її системну, інституційну та економічну складові. Це обумовлює необхідність розгляду сільської території не лише як адміністративно окресленого простору, а як складної соціально-економічної системи, що функціонує на основі поєднання ресурсного потенціалу, демографічної структури, інституційної організації та підприємницької активності.

Перехід від загальної теорії соціально-економічного розвитку до його територіальної конкретизації об'єктивно зумовлює необхідність урахування специфіки саме сільських територіальних громад. Як слушно зазначають Ф. А. Важинський та А. В. Колодійчук, соціально-економічний розвиток сільських територій не може трактуватися виключно через призму аграрного виробництва, а повинен розглядатися як комплексна категорія, що охоплює структурні зміни у виробничій, соціальній та інституційній сферах сільського простору [9]. У цьому контексті раніше сформульована дефініція соціально-економічного розвитку набуває додаткового змістового наповнення, оскільки враховує особливості ресурсного потенціалу сільських громад, їх демографічну структуру, господарську спеціалізацію та інституційну спроможність. В. В.

Бойко підкреслює, що сучасний стан розвитку сільських територій характеризується комплексом дестабілізуючих тенденцій – занепадом інфраструктури, обмеженістю ринку праці, міграційними процесами, що безпосередньо впливають на якість людського капіталу [8]. У той же час М.П. Талавиря та А. О. Горай акцентують на низькому рівні життя сільського населення, що «зумовлює вплив найбільш активної та працездатної його частини до міст, активізує зовнішню трудову міграцію, що посилює занепад сільських територій» [79, с. 75].

Специфіка соціально-економічного розвитку сільських територіальних громад зумовлює необхідність деталізації загальних положень теорії територіального розвитку з урахуванням їх ресурсної структури, демографічної ситуації та інституційної організації. На відміну від урбанізованих територій, сільські громади функціонують в умовах обмеженої диверсифікації економічної діяльності, просторової розосередженості населення та меншої концентрації фінансових ресурсів, що знижує ефект масштабу господарської діяльності та ускладнює реалізацію інвестиційних проєктів.

У сучасному науковому дискурсі розвиток сільських територій дедалі частіше інтерпретується як інтегрований процес модернізації сільського простору, що охоплює взаємопов'язані економічні, соціальні та інституційні трансформації. Інтегрований характер такого розвитку проявляється у підвищенні рівня самозабезпеченості населення, зміцненні соціальної безпеки та структурній реструктуризації економічної активності сільських громад [9]. Зазначений підхід узгоджується з концепцією багатофункціональності сільських територій, відповідно до якої село розглядається не лише як аграрно-виробничий простір, а як складна соціально-економічна система, що виконує виробничу, соціальну, екологічну, рекреаційну та культурну функції.

Особливістю сільських територіальних громад є їх системна залежність від природно-ресурсної бази, яка визначає не лише структуру господарської діяльності, а й параметри економічної стійкості та соціальної відтворюваності локальної спільноти. Історично ідентифікація сільських територій переважно

ґрунтувалася на домінуванні сільськогосподарської діяльності. Як слушно зазначається, «найчастіше визначення сільських територій пов'язують саме із сільськогосподарською діяльністю їх населення. Такий погляд є виправданим, але сьогодні не можна вважати, що сільським господарством займається більшість сільського населення» [119, с. 48]. Це положення засвідчує поступову трансформацію функціональної структури сільського простору та об'єктивну необхідність переосмислення його економічної бази.

У сучасних дослідженнях економічного розвитку аграрного сектору та сільських територій підкреслюється, що перспективне функціонування сільських громад вимагає удосконалення інституційного забезпечення підприємницької та соціально-економічної діяльності, формування ефективних механізмів управління розвитком територій і розширення фінансово-інвестиційних інструментів підтримки локальної економіки [55]. Водночас акцент робиться на досягненні конкурентоспроможності та сталості розвитку, що передбачає диверсифікацію економічної структури, зміцнення дохідної бази бюджетів сільських громад та створення сприятливих інституційних умов для ведення господарської діяльності.

Домінування аграрного виробництва формує специфічну модель локальної економіки, яка характеризується підвищеною чутливістю до кон'юнктурних коливань цін на аграрну продукцію, кліматичних ризиків, трансформацій державної аграрної політики та змін у зовнішньоекономічному середовищі. Така моногалузева орієнтація обмежує потенціал економічної самодостатності громади та посилює її вразливість до зовнішніх шоків. У цьому контексті стратегічним пріоритетом постає перехід від переважно аграрної до диверсифікованої моделі локальної економіки, в межах якої підприємництво виступає ключовим механізмом структурної модернізації, підвищення зайнятості, розширення податкової бази та формування нових точок економічного зростання. Цілком обґрунтовано М.Й. Малік та Л.В. Забуранна наголошують, що «основною метою соціально-економічного розвитку сільських територій має стати формування якісного життєздатного

середовища для селян, зокрема через забезпечення продуктивної зайнятості, сприяння розвитку підприємництва» [58, с. 9], що підтверджує визначальну роль інституційної підтримки економічної активності на місцевому рівні.

Інституційний вимір розвитку сільських територіальних громад має виразну специфіку, оскільки децентралізація одночасно розширила управлінську автономію та загострила вимоги до якості місцевого врядування. У цьому сенсі слушною є констатація, що «у контексті децентралізації в Україні особливої ролі набуває спроможність місцевого самоврядування щодо розроблення та реалізації політик» [48]. Разом із тим, як показують дослідження проблематики сільського розвитку, сама по собі передача повноважень не гарантує ефекту модернізації, адже «децентралізація сільських громад призвела до виникнення ряду проблем, які пов'язані з інституційним забезпеченням їх подальшого розвитку» [25, с. 88].

З позицій сучасної інституціональної аналітики особливо важливо, що результативність розвитку залежить не лише від фінансових ресурсів, а й від “якості” місцевих інститутів та середовища взаємодії. Зокрема, обґрунтовано підкреслено, що «інституційні чинники – якість державної політики, спроможність місцевого самоврядування, доступність соціальної інфраструктури, рівень соціального капіталу та довіри» формують рамкові умови розвитку сільських територій [93, 2025, с. 1]. На практиці це означає, що інституційна спроможність сільської громади проявляється у здатності забезпечувати узгоджені правила взаємодії, підтримувати підприємницькі ініціативи, продукувати ефективні управлінські рішення та знижувати транзакційні витрати для місцевих економічних агентів. Водночас зберігається низка структурних інституційних обмежень; показовою є теза про «недостатню інституційну спроможність органів місцевого самоврядування через дефіцит кваліфікованих кадрів», що безпосередньо послаблює здатність громад реалізовувати нові повноваження у форматі стратегічного розвитку [54, с. 202]. Отже, в умовах децентралізації ключовою детермінантою соціально-економічної динаміки сільських територіальних громад стає не лише ресурсна

база, а й інституційна “якість” місцевого врядування – компетентність управлінської команди, наявність довіри та соціального капіталу, спроможність до стратегування й партнерської взаємодії з бізнесом та громадськістю.

Таким чином, соціально-економічний розвиток сільських територіальних громад постає як складний багатовимірний процес, що поєднує ресурсну залежність, демографічні виклики та інституційні трансформації. У цьому контексті підприємництво виступає не лише елементом економічної системи, а стратегічним інструментом диверсифікації господарської структури, підвищення зайнятості та зміцнення фінансової основи громади, що відповідає концептуальним положенням сучасної теорії інтегрованого розвитку сільських територій.

Узагальнення наведених особливостей дозволяє систематизувати ключові специфічні риси соціально-економічного розвитку сільських територіальних громад (табл. 1.3).

Як засвідчує систематизація, наведена в таблиці 1.2, соціально-економічний розвиток сільських територіальних громад формується під впливом взаємопов’язаних ресурсних, галузевих, демографічних, просторових та інституційних чинників, які не діють ізольовано, а взаємодіють у межах єдиної локальної соціально-економічної системи.

Кожен із зазначених вимірів визначає не лише поточний стан громади, а й траєкторію її довгострокових трансформацій. Водночас саме характер поєднання цих чинників зумовлює специфіку формування механізмів розвитку, орієнтованих на диверсифікацію економічної структури, посилення інституційної спроможності та активізацію внутрішніх ресурсів зростання. У такій логіці підприємництво постає інтегруючим елементом, що поєднує ресурсний потенціал громади з її соціально-економічними результатами, трансформуючи структурні обмеження у можливості модернізації та підвищення конкурентоспроможності.

Систематизація вимірів соціально-економічного розвитку сільських територіальних громад та напрямів формування механізмів

Вимір розвитку	Специфічні риси сільських територіальних громад	Вплив на траєкторію розвитку	Напрями формування механізмів розвитку
Ресурсний	Висока залежність від природно-ресурсного потенціалу; обмежена капіталізація активів	Підвищена чутливість до зовнішніх коливань	Необхідність диверсифікації економіки та розвитку несільськогосподарського підприємництва
Галузевий	Домінування аграрного виробництва; низький рівень переробки	Моногалузєва структура, обмежені ланцюги доданої вартості	Стимулювання локальних виробничих кластерів та переробних підприємств
Демографічний	Старіння населення; трудова міграція; зменшення людського капіталу	Дефіцит робочої сили, зниження підприємницької активності	Політика закріплення молоді, розвиток освітніх і соціальних сервісів
Просторовий	Розосередженість поселень; низька щільність населення	Висока вартість інфраструктурного забезпечення	Оптимізація просторової організації послуг, цифровізація
Інституційний	Неоднорідна управлінська спроможність; залежність від трансфертів	Різна ефективність стратегічного планування	Посилення інституційної спроможності та місцевого самоврядування
Соціальний	Обмежена доступність послуг; слабка інтеграція локальних акторів	Зниження соціального капіталу	Розвиток кооперації, партнерств, громадської активності
Підприємницький	Низький рівень диверсифікації бізнесу; обмежений доступ до фінансування	Стримування внутрішніх імпульсів розвитку	Створення сприятливого середовища для МСП та стартапів

Джерело: власне узагальнення

Сучасні підходи до сільського розвитку дедалі частіше акцентують увагу на ендогенному характері трансформацій, відповідно до якого джерела розвитку формуються всередині громади – через мобілізацію локальних ресурсів, активізацію підприємницької ініціативи, розвиток кооперації та мережевої взаємодії. Така модель передбачає орієнтацію на внутрішній потенціал громади за одночасного використання зовнішніх можливостей і програм підтримки як каталізаторів, а не як основних рушіїв змін.

Отже, соціально-економічний розвиток сільських територіальних громад характеризується поєднанням ресурсної залежності, демографічних викликів, інституційної неоднорідності та потреби у структурній модернізації економіки. Це зумовлює необхідність формування комплексної моделі розвитку, у межах якої підприємництво виступає ключовим механізмом диверсифікації господарської структури, підвищення зайнятості та зміцнення фінансової основи громади.

1.3. Концептуальні та методичні засади дослідження ролі підприємництва у соціально-економічному розвитку сільських територіальних громад

Глобальна економічна трансформація кінця ХХ – початку ХХІ ст. суттєво змінила уявлення про рушійні сили регіонального та місцевого розвитку. Якщо у повоєнний період провідна роль відводилася масштабним державним інвестиціям, централізованому плануванню та великопромислому виробництву, то сучасна парадигма місцевого розвитку дедалі виразніше позиціонує підприємництво як первинний механізм генерації економічної активності, робочих місць та інноваційних рішень безпосередньо на рівні громад і локальних економічних систем. Така переорієнтація не є випадковою – вона відображає фундаментальні зміни у розумінні природи економічного розвитку, що відбулися під впливом неоінституційних, еволюційних та ендогенних теорій, кожна з яких по-різному, але послідовно акцентує роль внутрішніх імпульсів зростання та суб'єктів, здатних їх активізувати.

Дослідження Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) фіксують, що у країнах з розвиненими ринковими економіками малі та середні підприємства забезпечують від 60 до 70% загальної зайнятості та генерують понад половину ВВП [155]. При цьому особлива роль підприємницького сектору у розвитку сільських та периферійних територій зумовлена не лише економічними функціями, а й здатністю підприємців формувати нові соціальні зв'язки, ініціювати кооперативні форми взаємодії та зміцнювати інституційну спроможність місцевих громад. Це перетворює

підприємництво з економічної категорії на комплексний соціально-економічний феномен, що потребує відповідного концептуального осмислення.

Для України проблематика підприємництва у сільських громадах набуває особливої гостроти в контексті двох взаємопов'язаних процесів – реформи децентралізації та повоєнного відновлення. Реформа місцевого самоврядування, розпочата у 2015 р., сформувала якісно нову інституційну конфігурацію – територіальні громади з розширеними повноваженнями та власною фінансовою базою. Разом із тим потенціал цих повноважень може бути реалізований лише за умови активізації підприємницького середовища, яке забезпечує формування власної дохідної бази громад, створення зайнятості та диверсифікацію їхньої економічної структури. За даними Моніторингу децентралізації, більшість сільських громад залишаються фінансово залежними від міжбюджетних трансфертів, що свідчить про недостатній розвиток підприємницького потенціалу як основи самодостатності [64].

Трансформація сільської економіки в Україні характеризується суперечливими тенденціями. З одного боку, аграрний сектор демонструє стійкий розвиток і є важливим джерелом валютних надходжень. З іншого – моногалузева орієнтація сільських громад на аграрне виробництво зумовлює їх структурну вразливість, обмежений ринок праці та вплив економічно активного населення. Як обґрунтовано у дослідженнях Бородіної О. М. та Прокопи І. В., перехід до моделі інклюзивного сільського розвитку передбачає кардинальну диверсифікацію економічної структури сільського простору, в якій підприємництво виступає ключовим структурним агентом [28].

Воєнна агресія Росії проти України, розпочата у 2022 р., додала нові виміри актуальності дослідження підприємництва у сільських громадах. Руйнування інфраструктури, вимушена міграція населення, перебої у ланцюгах постачання та погіршення інвестиційного клімату суттєво ускладнили підприємницьку діяльність. Водночас загострення соціально-економічних викликів, зокрема зростання безробіття, необхідність працевлаштування внутрішньо переміщених осіб та потреба у диверсифікації доходів населення,

актуалізувало роль малого підприємництва як важливого механізму адаптації та відновлення локальних економік. Міжнародний та вітчизняний досвід засвідчує, що активізація підприємницької діяльності та впровадження інноваційних підходів сприяють формуванню конкурентного бізнес-середовища, стимулюють економічний розвиток територій і підвищують їх інвестиційну привабливість [43].

Таким чином, актуальність дослідження ролі підприємництва у соціально-економічному розвитку сільських територіальних громад України зумовлена поєднанням глобальних тенденцій переорієнтації на ендогенні моделі розвитку, внутрішніх трансформаційних процесів децентралізації та викликів, пов'язаних із повоєнним відновленням економіки. Наукове осмислення цієї проблематики потребує відповідного концептуально-методичного апарату, здатного відобразити системний характер впливу підприємництва на різні виміри розвитку сільських громад.

Теоретичне осмислення ролі підприємництва у розвитку територій формувалося в межах кількох наукових парадигм, що еволюціонували від класичних економічних теорій до сучасних концепцій підприємницьких екосистем, інноваційних мереж і просторово орієнтованого підприємництва. Їх систематизація має важливе теоретико-методичне значення, оскільки дозволяє розкрити механізми впливу підприємницької активності на соціально-економічний розвиток територій та сформуванню методологічну основу подальших наукових досліджень у цій сфері.

Витоки наукового осмислення підприємництва сягають XVIII ст., коли Р. Кантільйон уперше ввів поняття «підприємець» як суб'єкта, що здійснює економічну діяльність в умовах невизначеності та несе пов'язані з нею ризики [153]. У працях А. Сміта та Ж.-Б. Сея було закладено підґрунтя функціонального трактування підприємництва, відповідно до якого підприємницька діяльність розглядається як процес організації та поєднання факторів виробництва [164; 168]. Проте справжній концептуальний прорив у розумінні підприємницької функції здійснив Й. Шумпетер, який у праці

«Теорія економічного розвитку» обґрунтував підприємця-новатора як рушія «творчого руйнування» – процесу, через який нові комбінації ресурсів витісняють застарілі економічні структури і тим самим забезпечують довгостроковий економічний розвиток [128]. Ця ідея залишається концептуальним фундаментом для аналізу підприємницької активності як джерела структурних змін, у тому числі на рівні сільських громад.

Неоінституційна економічна теорія збагатила розуміння підприємництва через категорії інститутів, транзакційних витрат та «правил гри». Класична праця Д. Норта «Інституції, інституційні зміни та економічна ефективність» обґрунтувала фундаментальне положення: якість інституційного середовища є вирішальним детермінантом підприємницької активності, оскільки визначає транзакційні витрати входу на ринок, захист прав власності та стабільність очікувань підприємців [70]. Подальший розвиток цих ідей у прикладному вимірі здійснили Апарічіо С. та інші, які на основі панельних даних 46 країн емпірично підтвердили, що інституційна якість є статистично значущим предиктором підприємницької активності та її впливу на економічне зростання [129].

Вагомий внесок у розвиток сучасної теорії підприємництва зробив ресурсно-орієнтований підхід, започаткований у працях Е. Пенроуз, яка розглядала фірму як сукупність специфічних ресурсів і управлінських можливостей [157], та розвинений Дж. Барні, який обґрунтував роль унікальних ресурсів і здібностей як джерела стійких конкурентних переваг підприємства [133]. Застосований до сільського підприємництва, цей підхід акцентує специфіку ресурсної бази сільських громад – природні ресурси, аграрні традиції, специфічне місцеве знання – як потенційну основу для побудови стійких конкурентних переваг. А. Табарес та інші розвинули цей підхід у контексті концепції сталих засобів до існування, обґрунтувавши, що сільське підприємництво потребує ресурсно-орієнтованого підходу, який враховує специфіку місцевих активів і соціальних мереж [172].

Важливим етапом розвитку сучасних теорій підприємництва стало формування концепції підприємницьких екосистем, яка отримала розвиток у працях Е. Стема та Д. Спігела. У межах цього підходу підприємницька активність розглядається не лише як характеристика окремих економічних суб'єктів, а як результат взаємодії різноманітних інституційних, соціальних і економічних чинників, що формують сприятливе середовище для розвитку підприємництва. Зокрема, Е. Стем визначає підприємницьку екосистему як систему взаємопов'язаних елементів – інституцій, ресурсів, мережових структур і культурних норм – взаємодія яких сприяє формуванню продуктивного підприємництва та забезпечує розвиток регіональної економіки [170]. Подальший розвиток цієї концепції представлено у дослідженнях Д. Спігела, який підкреслює роль структурних, культурних і соціальних атрибутів локального середовища у формуванні підприємницької динаміки територій [169]. Для сільських територіальних громад зазначений підхід набуває особливого значення, оскільки акцентує увагу не лише на доступності фінансових ресурсів, але й на ролі соціального капіталу, якості місцевого врядування, інституційної підтримки та мережевої взаємодії суб'єктів економічної діяльності.

Бібліометричний аналіз, проведений Б. Асмітом, Т. М. Сіматупангом, Б. Рудіто та С. Новарі на основі масиву понад 400 публікацій, індексованих у базі Scopus, дозволив систематизувати компоненти сільської підприємницької екосистеми у дві групи: акторні (підприємці, органи влади, академічне середовище, громада) та неакторні (людський капітал, мережі взаємодії, підприємницька культура, фінансова система, управління, інфраструктура, природні ресурси та ринки) [130]. При цьому природні ресурси визначено як специфічний компонент, що відрізняє сільські підприємницькі екосистеми від загальних моделей, оскільки саме вони значною мірою формують локальний економічний потенціал сільських територій.

Важливе місце у сучасних теоріях територіального розвитку посідає ендогенний підхід, відповідно до якого ключові джерела довгострокового

економічного зростання пов'язані передусім із внутрішнім потенціалом території – її ресурсною базою, людським і соціальним капіталом, інституційними умовами та локальними мережами взаємодії. У міжнародній науковій літературі цей підхід ґрунтовно розвинений у працях А. Васкеса-Баркero, який розглядає ендегенний розвиток як процес мобілізації локальних ресурсів та інституцій для стимулювання економічної динаміки територій [174]. Подальше теоретичне обґрунтування цього підходу представлено у дослідженнях Р. Стімсона, Р. Стоу та П. Нейкампа, які підкреслюють визначальну роль внутрішніх факторів – підприємницького потенціалу, інноваційної активності, людського капіталу та якості інституцій – у формуванні конкурентоспроможності регіонів [171]. У контексті розвитку сільських територій ці ідеї були розвинені в межах концепції неоендегенного розвитку, яка акцентує необхідність поєднання локальних ресурсів із зовнішніми знаннями, інноваціями та мережевими зв'язками для забезпечення сталого розвитку територій [135].

У сучасних дослідженнях сільського підприємництва ендегенний підхід доповнюється просторово орієнтованими концепціями підприємництва. Зокрема, К. Муньоз та Дж. Кімміт запропонували підхід, відповідно до якого підприємство у сільській місцевості формується у тісному зв'язку з конкретним територіальним середовищем і ґрунтується на унікальній комбінації місцевих ресурсів, соціальних відносин та територіальної ідентичності [152]. Емпіричні дослідження також підтверджують значення внутрішніх ресурсів територій для розвитку підприємництва. Так, Ф. дель Ольмо-Гарсія та співавтори на основі регресійного аналізу панельних даних іспанських регіонів за 2007–2018 рр. встановили статистично значущий вплив рівня людського капіталу, доступу до фінансових ресурсів та інвестицій у науково-дослідну діяльність на підприємницьку активність у сільській місцевості [141].

Проведений теоретичний аналіз дозволяє узагальнити основні наукові підходи до дослідження підприємництва у розвитку територій, які

відображають еволюцію економічної думки від класичних теорій підприємництва до сучасних концепцій підприємницьких екосистем та ендогенного розвитку. Відповідна систематизація представлена у таблиці 1.4.

Таблиця 1.4

Основні наукові підходи до дослідження підприємництва у розвитку територій

Науковий підхід	Представники	Сутність підходу	Застосування у дослідженні
Функціональний підхід (класична економічна школа)	Р. Кантільон; А. Сміт; Ж.-Б. Сей	Підприємець як організатор виробництва, що поєднує фактори виробництва та бере на себе ризик економічної діяльності	Аналіз функцій підприємництва у локальній економіці територіальних громад
Інноваційна теорія підприємництва	Й. Шумпетер; І. Кірзнер	Підприємець як новатор або виявник ринкових можливостей; інновації та «творче руйнування» як рушій економічного розвитку	Оцінка інноваційної активності підприємництва у територіальних громадах
Неоінституційний підхід	Д. Норт; О. Вільямсон; С. Апарічіо та ін.	Інституційне середовище, «правила гри» та транзакційні витрати визначають рівень і характер підприємницької активності	Аналіз інституційних умов розвитку підприємництва у сільських громадах
Ресурсно-орієнтований підхід	Е. Пенроуз; Дж. Барні; А. Табарес	Підприємництво як процес використання та комбінування унікальних ресурсів для формування конкурентних переваг	Оцінка ресурсного потенціалу сільських територіальних громад
Концепція підприємницьких екосистем	Е. Стем; Д. Спігел; Б. Асміт та ін.	Підприємництво формується в межах системної взаємодії акторів (підприємці, влада, університети, громада) та інституційного середовища	Картування підприємницької екосистеми сільської громади
Ендогенний підхід до розвитку територій	А. Васкес-Баркero; Б. Бок; К. Муньоз, Дж. Кімміт	Внутрішні ресурси території та локальна ініціатива є ключовими чинниками економічного розвитку	Обґрунтування ролі місцевого підприємництва у розвитку громад
Просторово-регіональний підхід	А. Маршалл; Ф. дель Ольмо-Гарсія та ін.	Територіальна концентрація економічної діяльності, агломераційні ефекти та локальний контекст впливають на підприємницьку активність	Просторовий аналіз підприємницького потенціалу територій

Джерело: систематизовано автором на основі [128; 130; 133; 137; 141; 157; 169; 170; 174].

Аналіз представлених у таблиці 1.4 наукових підходів свідчить, що кожен із них акцентує окремий аспект підприємницького феномену, формуючи різні аналітичні ракурси його дослідження. Функціональний підхід зосереджується на змісті підприємницької діяльності; неоінституційний – на інституційних умовах її здійснення; ресурсно-орієнтований – на ресурсній основі формування конкурентних переваг; екосистемний – на системі взаємодії суб'єктів підприємницької діяльності та інституційного середовища. Ендогенний підхід інтегрує зазначені виміри, доповнюючи їх просторовим контекстом та підкреслюючи укоріненість підприємницької активності у локальному соціально-економічному середовищі територіальної громади. Узагальнення цих теоретичних підходів формує концептуальну основу дослідження ролі підприємництва у соціально-економічному розвитку сільських територіальних громад.

Бібліометричний аналіз є важливим інструментом обґрунтування актуальності та наукової значущості обраного напрямку дослідження. Його застосування дозволяє об'єктивно оцінити стан наукового дискурсу, виявити провідні дослідницькі напрями та школи, а також ідентифікувати існуючі прогалини у наукових знаннях, на заповнення яких може бути спрямоване дисертаційне дослідження.

З метою оцінки сучасних тенденцій розвитку наукових досліджень у сфері підприємництва у сільських територіях було проведено систематичний пошук у міжнародній наукометричній базі Scopus за ключовими словами «сільське підприємництво», «підприємницька екосистема сільських територій», «підприємництво у сільських громадах» та «розвиток сільських територій» із часовим обмеженням за період 2012–2025 рр. Отримані результати свідчать про стійку тенденцію до зростання кількості наукових публікацій, присвячених проблематиці розвитку підприємництва у сільських територіях. Якщо на початку досліджуваного періоду кількість таких публікацій була відносно незначною, то у подальші роки спостерігається їх стрімке зростання, що відображає підвищення уваги наукової спільноти до питань розвитку

підприємницької активності у сільських громадах, формування підприємницьких екосистем та сталого розвитку територій.

Динаміка публікаційної активності за основними тематичними напрямками дослідження представлена на рис. 1.6.

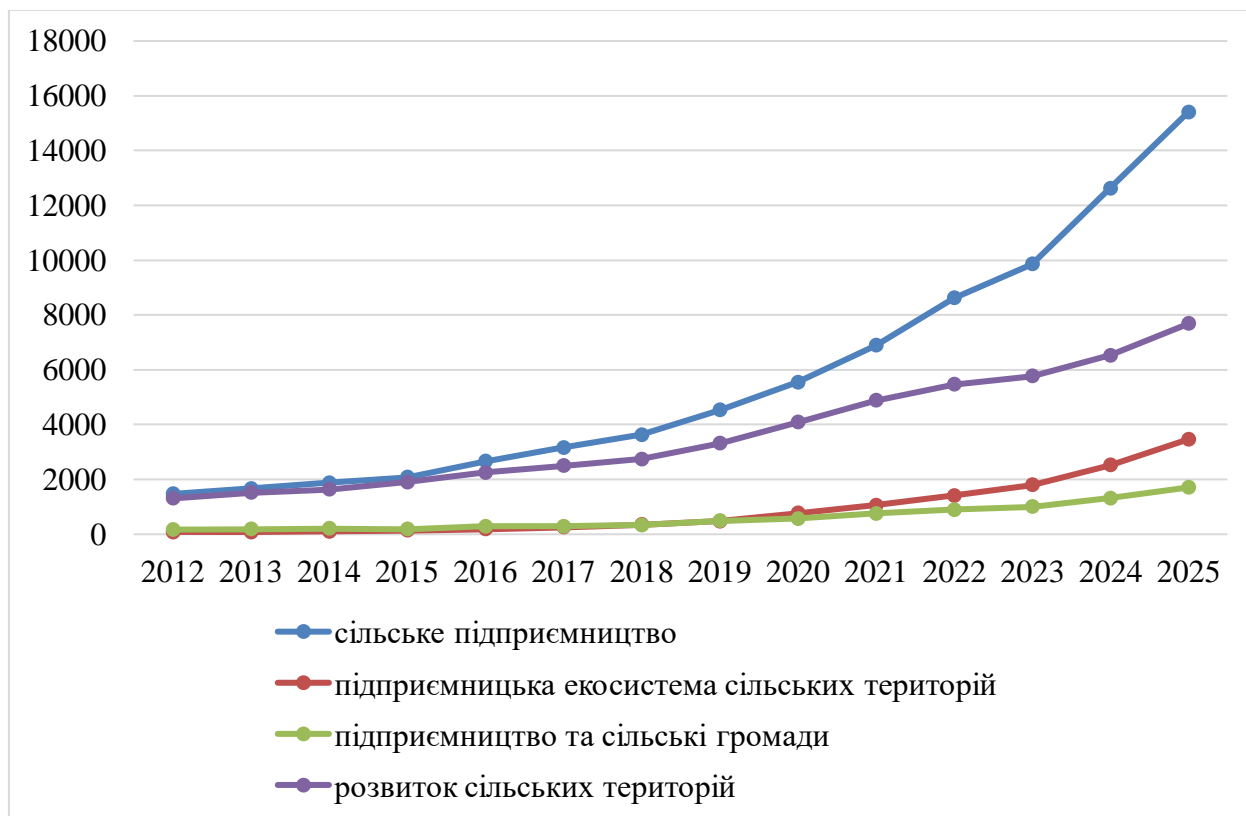

Рис. 1.6. Динаміка кількості публікацій у базі Scopus за тематикою підприємництва у сільських територіях

Джерело: систематизовано автором за результатами пошуку у наукометричній базі Scopus (станом на 31.12.2025 р.)

Проведений аналіз динаміки наукових публікацій у базі Scopus свідчить про виразну тенденцію до зростання наукового інтересу до проблематики підприємництва та розвитку сільських територій. Загальна кількість публікацій за відповідними тематичними напрямками збільшилася з 1614 у 2012 р. до 10968 у 2024 р. та 13708 у 2025 р., що свідчить про більш ніж восьмиразове зростання обсягів наукових досліджень за досліджуваний період. Така динаміка відображає поступове посилення ролі підприємництва у сучасних концепціях територіального розвитку та зростання уваги до проблем сталого розвитку

сільських територій у міжнародному науковому дискурсі. Структурний аналіз тематичних напрямів показує, що найбільшу частку наукових публікацій формують дослідження, присвячені розвитку сільських територій та сільському підприємству, які виступають базовими категоріями сучасних досліджень регіонального розвитку. Водночас порівняно нові напрями, зокрема дослідження підприємницьких екосистем сільських територій та підприємства у сільських громадах, демонструють більш високі темпи приросту публікацій, що свідчить про поступову трансформацію наукових підходів від традиційного аналізу аграрної економіки до комплексного розгляду підприємства як елементу територіальних соціально-економічних систем.

Загалом результати бібліометричного аналізу підтверджують, що проблематика розвитку підприємницької діяльності у сільських територіях посідає важливе місце у сучасних дослідженнях регіонального розвитку. Це обумовлює актуальність подальшого поглиблення теоретико-методологічних засад вивчення підприємства як чинника соціально-економічного розвитку територіальних громад.

Поряд із кількісною динамікою публікацій важливим аспектом є їхній географічний розподіл. Аналіз структури наукових публікацій у базі Scopus за ключовими словами, що відображають проблематику підприємства та розвитку сільських територій, дозволяє визначити країни, у яких дослідження зазначеної тематики представлені найбільш активно, а також оцінити позиції окремих держав у глобальному науковому дискурсі (табл. 1.5).

Дані таблиці 1.5 свідчать, що найбільша кількість наукових публікацій з проблематики підприємства та розвитку сільських територій представлена у науковому просторі США, Китаю, Великої Британії, Іспанії та Італії, які виступають провідними центрами досліджень у даній сфері. Значна частка наукових робіт також припадає на країни Європейського Союзу, що обумовлено активною реалізацією політики регіонального розвитку, підтримки підприємства та сталого розвитку сільських територій.

Географічна структура наукових публікацій у базі Scopus за тематикою підприємництва та розвитку сільських територій

Місце	Розвиток сільських територій		Підприємництво у сільських громадах		Підприємницька екосистема сільських територій		Сільське підприємництво	
	країна	к-сть	країна	к-сть	країна	к-сть	країна	к-сть
1	США	7 942	США	1 490	Китай	2 110	США	13 098
2	Китай	6 470	Велика Британія	1 062	США	1 672	Китай	12 036
3	Іспанія	5 879	Китай	920	Велика Британія	1 508	Велика Британія	9 897
4	Велика Британія	5 827	Індія	636	Індія	1 189	Індія	7 624
5	Італія	4 631	Австралія	553	Італія	741	Австралія	4 309
6	Франція	2 962	ПАР	511	Австралія	677	Індонезія	3 920
7	Бразилія	2 959	Індонезія	495	Іспанія	663	ПАР	3 582
8	Не визначена	2 554	Малайзія	404	Індонезія	614	Малайзія	3 407
9	Німеччина	2 483	Канада	347	Німеччина	604	Німеччина	3 168
10	Канада	2 413	Іспанія	339	ПАР	498	Іспанія	3 139
11	РФ	1 849	Італія	287	Малайзія	470	Італія	3 099
12	Нідерланди	1 780	Німеччина	287	Канада	439	Канада	3 071
13	Австралія	1 750	Нігерія	243	Франція	400	Не визначена	2 500
14	Колумбія	1 595	Не визначена	230	Португалія	390	Нідерланди	2 393
15	Португалія	1 572	Нідерланди	214	Нідерланди	353	Франція	2 010
16	Мексика	1 570	Швеція	211	Польща	322	Швеція	1 905
17	Польща	1 550	Іран	169	Іран	270	Польща	1 666
18	Чилі	1 197	Португалія	167	Фінляндія	256	Нігерія	1 631
19	Швеція	1 021	Польща	151	Пакистан	255	РФ	1 625
20	Румунія	995	Гана	147	Швеція	252	Португалія	1 500
	Україна (25)	814	Україна (33)	97	Україна (52)	80	Україна (35)	967

Джерело: складено автором за даними наукометричної бази Scopus (станом на 31.12.2025 р.)

Водночас результати аналізу засвідчують відносно скромні позиції України у глобальному науковому дискурсі, що підтверджується її місцем за кількістю публікацій у відповідній тематиці. Це свідчить про наявність значного потенціалу для подальшого розвитку наукових досліджень у сфері підприємництва та соціально-економічного розвитку сільських територіальних громад, а також про доцільність поглиблення теоретичних і прикладних досліджень у цьому напрямі.

Присутність Російської Федерації у загальній статистиці пошуку пояснюється накопиченим масивом публікацій до 2022 р.; починаючи з повномасштабного вторгнення в Україну, провідні міжнародні видавці та бази даних суттєво обмежили індексацію російських наукових установ, що відображає загальну тенденцію до ізоляції російської науки від міжнародного дискурсу.

Концептуальні засади дослідження формують систему базових положень, що визначають природу досліджуваного явища, характер причинно-наслідкових зв'язків та логіку наукового аналізу. У межах даного дослідження підприємництво розглядається у чотирьох взаємопов'язаних концептуальних вимірах, кожен з яких відображає окремий аспект його впливу на соціально-економічний розвиток сільських територіальних громад.

Підприємництво як фактор економічного розвитку ґрунтується на шумпетеріанській традиції, відповідно до якої підприємницькі інновації виступають ключовим драйвером економічної динаміки. У контексті сільських громад підприємницька активність забезпечує зростання локальної доданої вартості, розширення виробничих і сервісних ланцюгів та зміцнення фінансової бази місцевого самоврядування через збільшення податкових надходжень. Емпіричні дослідження регіонального розвитку підтверджують наявність статистично значущого позитивного зв'язку між рівнем підприємницької активності та темпами економічного зростання територій [141].

Підприємництво як інструмент економічної диверсифікації спрямоване на подолання структурної однобічності сільських економік, які традиційно

характеризуються домінуванням первинного аграрного виробництва. Висока залежність від аграрної спеціалізації формує структурні ризики, пов'язані з коливаннями аграрних ринків, сезонністю зайнятості та обмеженістю локальних ланцюгів доданої вартості. Розвиток несільськогосподарських видів підприємницької діяльності, зокрема у сфері переробки, туризму, ремісництва та послуг, що сприяє диверсифікації економічної структури громад і підвищує їхню економічну стійкість.

Підприємництво як чинник зайнятості та соціальної стабільності відображає соціальний вимір підприємницької активності. Обмеженість ринку праці є однією з ключових причин депопуляції сільських територій та втрати людського капіталу. Підприємництво виступає гнучким механізмом створення нових робочих місць та розширення економічних можливостей населення, формуючи основу для становлення місцевого середнього класу. Через мультиплікаційні ефекти у сферах послуг, торгівлі та місцевих сервісів підприємницька діяльність сприяє соціальній стабільності та підвищенню якості життя у громадах.

Підприємництво як елемент інституційного розвитку громад відображає системний характер взаємодії економічних та соціальних процесів. Розвинений підприємницький сектор не лише функціонує у межах існуючого інституційного середовища, але й активно впливає на його трансформацію. Підприємці виступають суб'єктами громадської участі, стимулюють розвиток локальних ринків, формують горизонтальні мережі взаємодії та накопичують соціальний капітал. Таким чином, підприємницька активність є не лише результатом інституційного розвитку, а й одним із його ключових драйверів.

Узагальнення теоретичних підходів до ролі підприємництва у розвитку територій дозволяє розглядати його як ключовий механізм трансформації ресурсного потенціалу громади у конкретні соціально-економічні результати. Запропонована концептуальна модель відображає функціональні прояви підприємництва та їх вплив на економічні, соціальні, інституційні та фінансові результати розвитку сільських територіальних громад (рис. 1.7).

Як відображено на рис. 1.7, підприємництво у сільських територіальних громадах виступає ключовим механізмом трансформації локального ресурсного потенціалу та інституційних умов у конкретні соціально-економічні результати розвитку території.

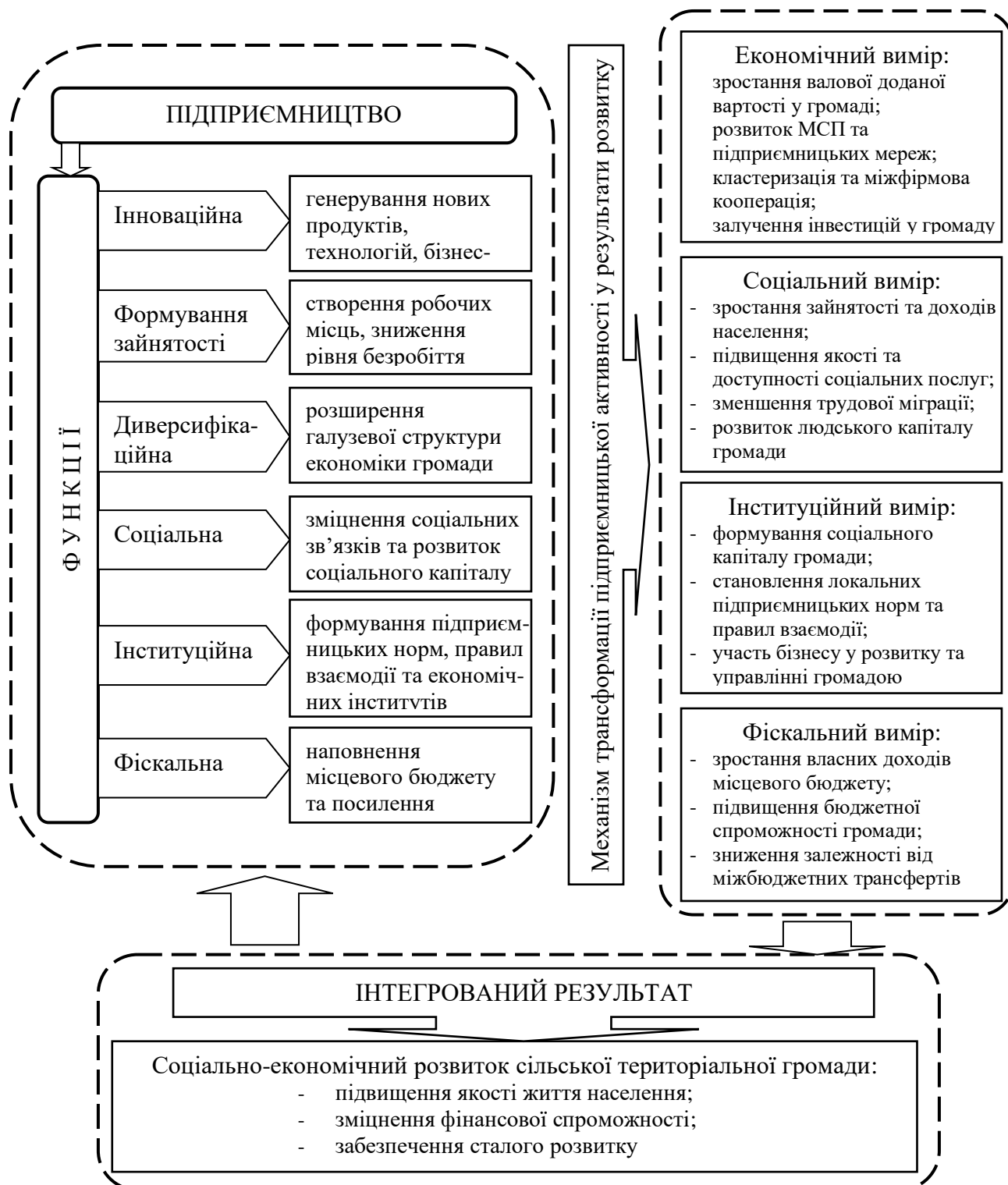

Рис. 1.7. Концептуальна модель впливу підприємництва на соціально-економічний розвиток сільських територіальних громад

Джерело: розроблено автором

Реалізація підприємницької діяльності через інноваційну, трудову, диверсифікаційну, соціальну, інституційну та фіскальну функції забезпечує формування багатовимірного ефекту розвитку громади. Зокрема, в економічному вимірі підприємництво сприяє зростанню валової доданої вартості, розвитку малого і середнього бізнесу та формуванню локальних виробничих мереж; у соціальному – розширенню зайнятості населення, підвищенню доходів та якості соціальних послуг; в інституційному – накопиченню соціального капіталу, розвитку локальних правил економічної взаємодії та підвищенню участі бізнесу у вирішенні проблем місцевого розвитку; у фіскальному – зміцненню дохідної бази місцевих бюджетів і підвищенню фінансової спроможності територіальних громад. Синергія зазначених результатів формує інтегрований ефект соціально-економічного розвитку громади, що проявляється у підвищенні якості життя населення, зміцненні конкурентоспроможності території та забезпеченні довгострокової сталості її розвитку.

Методичні засади дослідження ролі підприємництва у соціально-економічному розвитку сільських територіальних громад ґрунтуються на поєднанні взаємодоповнювальних наукових підходів, що забезпечують комплексний аналіз економічних, соціальних, інституційних та просторових аспектів підприємницької діяльності. Використання системного, інституційного, просторово-економічного та індикаторного підходів дозволяє поєднати теоретичне осмислення досліджуваного явища з його емпіричним аналізом на рівні територіальних громад.

Системний підхід формує методологічний фундамент дослідження. У контексті вивчення підприємництва у сільських територіальних громадах він передбачає розгляд підприємницької діяльності як підсистеми цілісної соціально-економічної системи громади, що взаємодіє з її ресурсною, демографічною, інституційною та управлінською підсистемами. Такий підхід дозволяє уникнути зведення ролі підприємництва виключно до економічних

або соціальних ефектів і натомість аналізувати системні та синергетичні ефекти підприємницької активності. Подібне трактування узгоджується з концепціями підприємництва як ключового чинника економічної динаміки та структурних трансформацій, розробленими у працях Й. Шумпетера та сучасних дослідників інноваційного розвитку [128; 170].

Інституційний підхід є важливим методичним інструментом дослідження підприємництва в умовах децентралізаційних трансформацій в Україні. Його застосування дозволяє аналізувати вплив формальних і неформальних інститутів на формування підприємницького середовища територіальних громад. Практична реалізація цього підходу передбачає оцінку якості регуляторного середовища, ефективності діяльності органів місцевого самоврядування, доступності адміністративних та публічних послуг для бізнесу, а також характеру взаємодії між владою, підприємцями та громадськими інституціями. Значущість інституційних чинників розвитку підприємництва підтверджується результатами міжнародних наукових досліджень. Зокрема, С. Апарісіо, Д. Урбано та Д. Одретч встановили наявність статистично значущого зв'язку між якістю інституційного середовища та рівнем підприємницької активності в різних країнах [129]. Водночас українські науковці, зокрема О. Г. Шпикуляк та М. Й. Малік, обґрунтовують доцільність застосування інституційного аналізу як одного з ключових підходів до дослідження розвитку підприємництва в аграрному секторі та сільських територіях [126].

Просторово-економічний підхід відображає специфіку підприємництва як просторово диференційованого явища. Рівень підприємницької активності у сільських територіальних громадах істотно відрізняється залежно від їх географічного розташування, транспортної доступності, структури розселення, щільності населення, ресурсного потенціалу та близькості до економічних центрів. Використання цього підходу дозволяє виявити регіональні відмінності розвитку підприємництва, визначити просторові кластери підприємницької активності та оцінити вплив територіальних факторів на економічні результати

громад. Методичний інструментарій просторово-економічного аналізу включає картографічні методи, аналіз просторової диференціації показників та застосування економетричних моделей, що враховують просторові залежності між територіями.

Важливе прикладне значення у межах дослідження має індикаторний підхід до оцінювання підприємницького розвитку територіальних громад. Його застосування дозволяє трансформувати теоретичні положення у систему вимірюваних показників, що забезпечує можливість кількісного аналізу та порівняння громад за рівнем розвитку підприємницької діяльності. При цьому ключовим методичним завданням є формування репрезентативної системи індикаторів, здатної відобразити багатовимірний характер підприємницького розвитку та базуватися на достовірних статистичних джерелах.

У сучасних дослідженнях підприємництва на рівні територіальних громад дедалі більшого поширення набувають багатофакторні підходи до оцінювання його результативності, що передбачають інтеграцію економічних, соціальних, інституційних та інноваційних аспектів підприємницької діяльності. Такий підхід дозволяє подолати обмеження традиційних методик, які зосереджуються переважно на економічних показниках (кількість підприємств, обсяг виробництва, податкові надходження), і водночас врахувати ширший спектр впливу підприємництва на розвиток територіальних громад, включаючи зайнятість населення, рівень доходів, інноваційну активність та соціальну динаміку розвитку територій [43].

З урахуванням зазначених підходів у межах дисертаційного дослідження сформовано авторську систему показників оцінювання підприємницького розвитку сільських територіальних громад, яка охоплює економічні, соціальні, інституційні та інноваційні аспекти підприємницької діяльності. Для узагальнення результатів аналізу запропоновано використання інтегрального інструменту оцінювання – Індексу підприємницького потенціалу громади (ІППГ), що дозволяє комплексно оцінювати рівень розвитку підприємництва та здійснювати міжтериторіальні порівняння.

Узагальнення зазначених методичних підходів дозволяє сформувати цілісну логіку дослідження ролі підприємництва у соціально-економічному розвитку сільських територіальних громад. Їх інтеграція забезпечує комплексний аналіз досліджуваного явища, що поєднує теоретичне осмислення механізмів розвитку підприємництва з емпіричним дослідженням його впливу на соціально-економічні параметри функціонування громад. Узагальнену структурну схему дослідження, яка відображає взаємозв'язок між концептуальними положеннями, методичними підходами та прикладними завданнями дисертаційної роботи, представлено на рис. 1.8.

Структурну логіку дисертаційного дослідження узагальнено представлено на рис. 1.8. Запропонована схема відображає чотирьохблокову організацію дослідження з послідовним переходом від теоретичного обґрунтування проблеми до формування практичних рекомендацій. Теоретико-методологічний блок формує концептуальну основу дослідження, яка використовується у межах аналітично-діагностичного блоку для оцінювання стану та особливостей розвитку підприємництва у сільських територіальних громадах. Отримані результати аналітичного етапу становлять інформаційну базу для стратегічно-прогностичного блоку, у межах якого визначаються напрями активізації підприємницької діяльності та формуються сценарії її подальшого розвитку. Узагальнення результатів дослідження здійснюється у результативно-рекомендаційному блоці, що передбачає формування науково обґрунтованих пропозицій щодо активізації підприємництва як чинника соціально-економічного розвитку сільських територіальних громад.

Формування науково обґрунтованої системи показників оцінювання ролі підприємництва у розвитку сільських територіальних громад є важливим методичним завданням, від вирішення якого значною мірою залежить репрезентативність і практична придатність результатів дослідження. Критерії побудови системи показників визначаються принципами комплексності (охоплення ключових вимірів підприємницького розвитку), вимірюваності (наявність надійних джерел статистичних даних), порівнянності (можливість

здійснення міжгромадських і міжрегіональних порівнянь) та аналітичності (здатність показників відображати динамічні зміни підприємницького середовища).

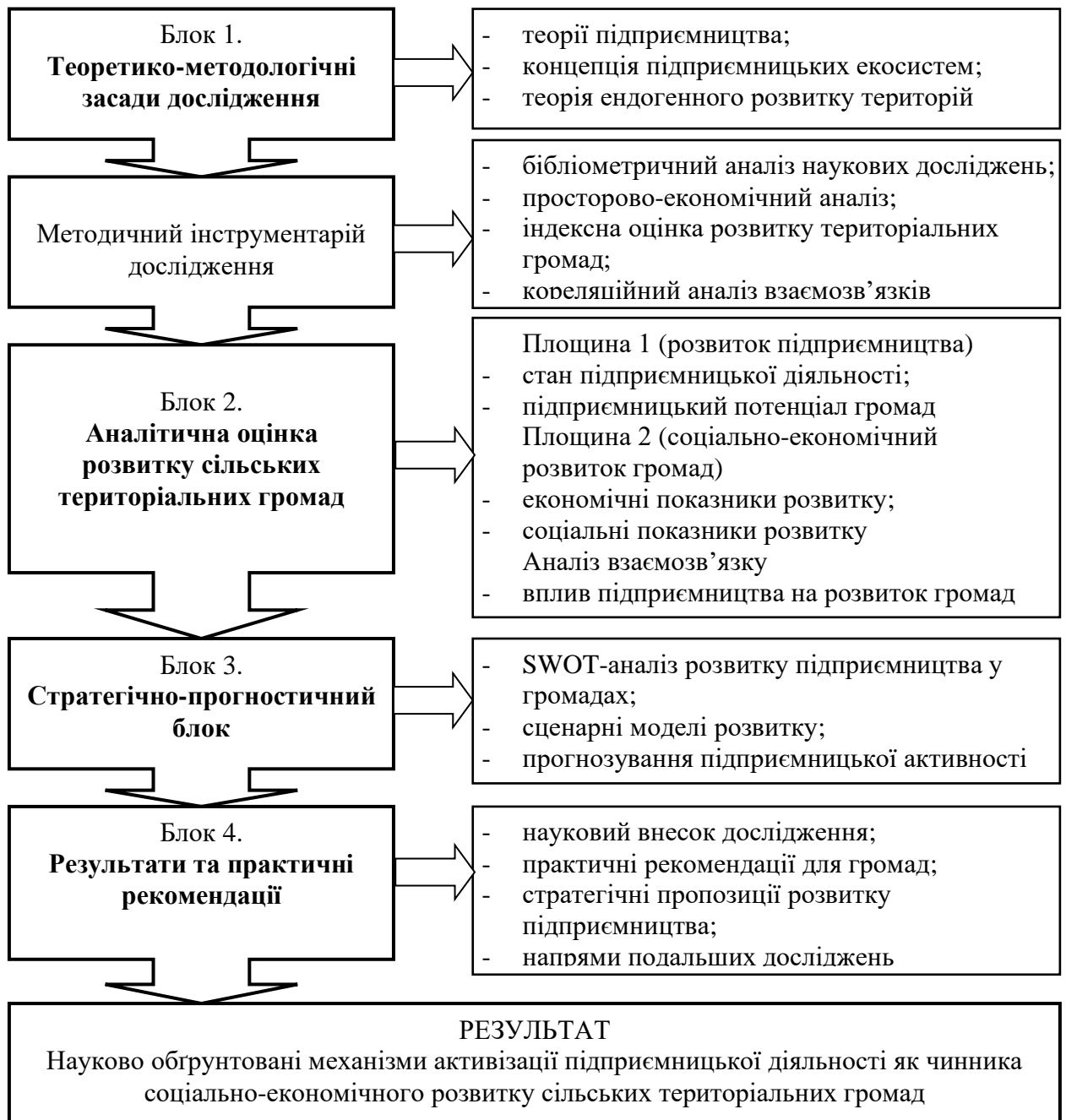

Рис. 1.8. Структурна схема дослідження ролі підприємництва у розвитку сільських територіальних громад

Джерело: розроблено автором

Блок економічних показників охоплює кількісні характеристики підприємницького сектору в економіці громади. Ключовим серед них є показник рівня підприємницької активності (ПА), що розраховується як кількість зареєстрованих суб'єктів господарювання на 1000 осіб постійного населення. Цей показник широко використовується у міжнародній практиці та застосовується ОЕСР і Євростатом для порівняльного аналізу підприємницького розвитку. Частка малих і середніх підприємств у структурі зайнятості відображає соціально-економічну значущість підприємницького сектору для локального ринку праці. Показник підприємницького внеску у валову додану вартість громади характеризує економічну роль підприємництва у формуванні місцевої виробничої та доходної бази.

Блок соціальних показників спрямований на оцінювання соціальних ефектів розвитку підприємництва, зокрема впливу на зайнятість, доходи населення та демографічні процеси. Рівень зайнятості у підприємницькому секторі (частка зайнятих у МСП у структурі економічно активного населення) характеризує значення підприємництва для формування робочих місць у громаді. Середній рівень оплати праці у МСП у порівнянні із середнім рівнем заробітної плати по громаді дає змогу оцінити якість підприємницьких робочих місць. Важливим індикатором є також показник міграційного сальдо підприємницьки активного населення, який відображає взаємозв'язок між розвитком підприємницького середовища та здатністю громади утримувати економічно активних мешканців.

Блок інституційних показників характеризує якість середовища функціонування підприємницької діяльності. Запропонований Індекс регуляторного середовища (ІРС) базується на бальній оцінці якості регуляторної бази, прозорості дозвільних процедур та доступності публічних послуг для суб'єктів господарювання. Рівень публічно-приватного партнерства (кількість договорів ДПП на 1000 суб'єктів господарювання) відображає ступінь інтегрованості підприємницького сектору у процеси розвитку громади. Спроможність органів місцевого самоврядування підтримувати

підприємництво визначається часткою видатків на розвиток підприємницької інфраструктури у загальному обсязі бюджету громади.

Блок інноваційних показників охоплює характеристики інноваційної активності підприємницького сектору. Частка інноваційно активних підприємств відображає схильність місцевого бізнесу до впровадження продуктових, процесних та організаційних інновацій. Рівень цифровізації малого бізнесу (частка підприємств, що використовують онлайн-платформи, електронну комерцію та цифрові інструменти управління) є важливим показником в умовах цифрової трансформації економіки. Узагальнюючим показником системи виступає інтегральний індекс підприємницької спроможності громади [42]. Індекс розраховується як зважена сума нормалізованих значень часткових показників, що характеризують економічні, соціальні, інституційні та інноваційні аспекти розвитку підприємництва.

Систему показників оцінювання ролі підприємництва у розвитку сільських територіальних громад узагальнено представлено у таблиці 1.6.

Представлена система показників (табл. 1.6) охоплює чотири ключові виміри підприємницького розвитку – економічний, соціальний, інституційний та інноваційний – і включає дванадцять часткових показників та один інтегральний індекс. Така структура відповідає принципу комплексності оцінювання підприємницького розвитку та дозволяє врахувати як економічні результати підприємницької діяльності, так і її соціальні, інституційні та інноваційні ефекти. Використання офіційних джерел статистичної інформації (дані Державної служби статистики України, бюджетна звітність територіальних громад, державні реєстри та результати локальних опитувань) забезпечує відтворюваність розрахунків і можливість їх подальшої перевірки.

Узагальнюючим показником запропонованої системи є інтегральний індекс підприємницького потенціалу громади (ПППГ), який розраховується на основі нормалізованих значень часткових показників.

**Система показників оцінювання ролі підприємництва у розвитку
сільських територіальних громад**

Група показників	Назва показника	Формула розрахунку	Джерело даних
ЕКОНОМІЧНІ ПОКАЗНИКИ			
Рівень підприємницької активності	Кількість суб'єктів господарювання на 1000 осіб населення	$ПА = \frac{СГ}{Нас} \times 1000$	Держстат України
Частка МСП у структурі зайнятості	Питома вага зайнятих у секторі МСП	$ЧМ = \frac{Зм}{Зз} \times 100\%$	Держстат України
Підприємницький внесок у формування ВДВ громади	Частка реалізованої продукції МСП у ВДВ громади	$ВВ = \frac{ОР_{мсп}}{ВДВ} \times 100\%$	Держстат, фінансові звіти
Диверсифікація галузевої структури підприємництва	Індекс диверсифікації підприємницької діяльності (на основі індексу Херфіндаля–Хіршмана)	$ІДС = 1 - \sum Si^2$	Держстат України
СОЦІАЛЬНІ ПОКАЗНИКИ			
Рівень зайнятості у підприємницькому секторі	Частка зайнятих у МСП у структурі економічно активного населення	$РЗП = \frac{Зм}{ЕАН} \times 100\%$	Держстат, ОДА
Якість підприємницької зайнятості	Співвідношення середньої зарплати у МСП до середньої по громаді	$СОП = \frac{ЗП_{мсп}}{ЗП_{ср}}$	Держстат України
Міграційне сальдо підприємницьки активного населення	Різниця між прибуттям та вибуттям населення працездатного віку	$МС = Пр - Виб$	Дані ОМС, реєстри
ІНСТИТУЦІЙНІ ПОКАЗНИКИ			
Індекс регуляторного середовища	Бальна оцінка якості регуляторної політики та адміністративних процедур	$ІРС = \frac{\sum wi \times bi}{n}$	Моніторинг регуляторної політики
Рівень розвитку публічно-приватного партнерства	Кількість договорів ДПП на 1000 суб'єктів господарювання	$РППП = \frac{ДПП}{СГ} \times 1000$	Реєстр ДПП, ОМС
Спроможність місцевого самоврядування підтримувати підприємництво	Частка видатків на розвиток підприємницької інфраструктури у бюджеті громади	$СМС = \frac{Вп}{Бм} \times 100\%$	Бюджети громад
ІННОВАЦІЙНІ ПОКАЗНИКИ			
Частка інноваційно активних підприємств	Питома вага підприємств, що впроваджують інновації	$ЧА = \frac{Іп}{СГ} \times 100\%$	Держстат України
Рівень цифровізації малого бізнесу	Частка підприємств, що використовують цифрові інструменти та онлайн-канали	$РЦБ = \frac{Цп}{СГ} \times 100\%$	Опитування підприємців, ОМС
Інтегральний індекс підприємницького потенціалу громади	Узагальнюючий індекс підприємницького потенціалу	$ІПР = \sum wi \times Ni$	Авторські розрахунки

Джерело: розроблено автором на основі методологічних підходів Державної служби статистики України, ОЕСР.

Методика обчислення індексу передбачає нормалізацію показників за методом min–max, визначення вагових коефіцієнтів на основі експертного опитування та подальше агрегування показників в єдину інтегральну величину.

Інструментарій експертного оцінювання наведено у додатку Б, узагальнені результати експертного опитування – у додатку В, а методику розрахунку ІППГ – у додатку Г. Значення індексу варіюється в інтервалі від 0 до 1, причому наближення до 1 свідчить про вищий рівень підприємницького потенціалу громади. Використання інтегрального індексу у другому розділі дисертації дає змогу здійснити порівняльну оцінку рівня підприємницького потенціалу сільських територіальних громад, провести їх рейтингування та типологізацію, а також виявити взаємозв'язок між розвитком підприємництва й основними показниками соціально-економічного розвитку територій.

Проведений аналіз концептуальних та методичних засад дослідження ролі підприємництва у соціально-економічному розвитку сільських територіальних громад дозволив сформулювати цілісну теоретико-методичну основу подальшого дослідження. Актуальність обраної проблематики зумовлена поєднанням глобальних тенденцій поширення ендогенних моделей територіального розвитку, інституційних змін, пов'язаних із реформою децентралізації в Україні, а також викликів повоєнного відновлення, що посилюють потребу в активізації місцевих економічних ресурсів. Аналіз сучасних наукових підходів засвідчив доцільність використання інтегративної дослідницької рамки, що поєднує положення шумпетеріанської теорії підприємництва, неінституційного підходу, екосистемної концепції розвитку підприємництва та ідей ендогенного територіального розвитку. Результати бібліометричного аналізу підтвердили зростання міжнародної дослідницької уваги до проблематики сільського підприємництва та водночас виявили обмежену представленість досліджень, присвячених країнам із трансформаційною економікою, зокрема Україні. У межах дослідження запропоновано концептуальну модель впливу підприємництва на соціально-економічний розвиток сільських територіальних громад та сформовано систему

показників оцінювання цього впливу, що охоплює економічні, соціальні, інституційні та інноваційні аспекти розвитку підприємницького середовища. Сформована концептуально-методична база створює передумови для подальшого аналітичного дослідження стану та тенденцій розвитку підприємництва у сільських територіальних громадах України та обґрунтування механізмів його активізації в умовах децентралізації та післявоєнної трансформації економіки.

Висновки до розділу 1

1. Підприємництво є багатовимірною соціально-економічною категорією, зміст якої у науковій літературі трактується з різних позицій – від ризик-орієнтованого підходу Р. Кантільйона та інноваційної концепції Й. Шумпетера і П. Друкера до поведінково-екосистемного та інституційно-територіального підходів. У рамках цього дослідження підприємництво розглядається як соціально вмотивована, інституційно опосередкована, економічно орієнтована та інноваційно активна форма ініціативної діяльності, що здійснюється в умовах невизначеності й ризику з метою реалізації ринкових можливостей і створення нової цінності. Таке трактування охоплює чотири функціональні виміри підприємницької діяльності: економічний (створення доданої вартості), соціальний (мобілізація соціального капіталу), інституційний (взаємодія з регуляторним середовищем) та інноваційний (ініціювання структурних змін і адаптації до зовнішніх викликів).

2. Підприємництво у сільських територіальних громадах принципово відрізняється від міського типу підвищеною соціальною навантаженістю та необхідністю одночасно виконувати економічні й стабілізаційні функції. Якщо у містах підприємницька діяльність переважно орієнтована на ринкову експансію та масштабування бізнесу, то у сільських громадах вона є механізмом підтримання самої життєздатності території – через збереження зайнятості, наповнення місцевого бюджету, утримання соціальної інфраструктури та формування локальних економічних зв'язків. Ключовою

особливістю сільського підприємництва є його висока залежність від якості інституційного середовища, ефективності місцевого самоврядування та здатності громади до самоорганізації, що зумовлює необхідність адаптованих механізмів підтримки підприємницької активності на рівні громади.

3. Соціально-економічний розвиток сільських територіальних громад є системним процесом якісних, структурних та інституційних перетворень локальної соціально-економічної системи, що не зводиться до зростання окремих кількісних показників, а охоплює зміну пропорцій і взаємозв'язків між її елементами. Такий розвиток характеризується п'ятьма ключовими ознаками: системністю, структурною спрямованістю, інституційною зумовленістю, цільовою орієнтацією на добробут населення та просторовою диференційованістю. Серед чотирьох моделей розвитку – від екзогенного зростання до ендогенного сталого – найповніше умовам функціонування сільських громад відповідає модель ендогенного сталого розвитку, у межах якої підприємництво виступає каталізатором внутрішніх трансформацій, а не лише об'єктом зовнішньої підтримки.

4. Дослідження ролі підприємництва у розвитку сільських територіальних громад потребує інтегративної методологічної рамки, оскільки жоден із наявних наукових підходів не забезпечує аналітичної повноти сам по собі. Функціональний підхід розкриває зміст підприємницької діяльності; неінституційний – визначає вплив правил взаємодії та транзакційних витрат; ресурсно-орієнтований – оцінює потенціал локальних ресурсів; екосистемний – моделює систему взаємодії підприємців, влади та громади; ендогенний – підкреслює укоріненість підприємницької ініціативи у локальному середовищі. Поєднання цих підходів у єдиній дослідницькій рамці формує концептуальну основу для комплексного аналізу підприємницького розвитку громад і прийняте за основу методологічного інструментарію дисертації.

5. Проблематика розвитку підприємництва у сільських територіях посідає дедалі вагомніше місце у міжнародному науковому дискурсі. Систематичний пошук у базі Scopus за чотирма ключовими запитами за 2012–2025 рр.

зафіксував зростання загальної кількості публікацій з 1614 до 13708, що відповідає більш ніж восьмиразовому приросту. У географічній структурі публікацій домінують США, Китай, Велика Британія та Індія, тоді як країни з трансформаційною економікою, зокрема Україна, представлені вкрай обмежено. Ця обставина підтверджує наукову новизну обраного напрямку дослідження і визначає його потенційний внесок у міжнародний академічний дискурс.

6. Вплив підприємництва на соціально-економічний розвиток сільської територіальної громади реалізується через механізм трансформації підприємницьких функцій у результати чотирьох вимірів: економічного (зростання валової доданої вартості, розвиток МСП, кластеризація), соціального (зростання зайнятості, підвищення якості послуг, зменшення міграції), інституційного (формування соціального капіталу, становлення локальних норм взаємодії, участь бізнесу в управлінні громадою) та фіскального (зростання власних доходів бюджету, підвищення фінансової спроможності). Принциповою рисою цього механізму є наявність зворотного зв'язку між результатами розвитку та підприємницьким середовищем, що надає процесу самовідтворювального характеру і відрізняє його від лінійних моделей зовнішнього впливу.

7. Оцінювання ролі підприємництва у розвитку сільських територіальних громад потребує системи показників, що охоплює чотири групи індикаторів. Економічні показники відображають рівень підприємницької активності, частку МСП у структурі зайнятості та ВДВ, диверсифікацію галузевої структури. Соціальні – рівень зайнятості у підприємницькому секторі, якість підприємницької зайнятості та міграційне сальдо. Інституційні – якість регуляторного середовища, рівень публічно-приватного партнерства та спроможність місцевого самоврядування підтримувати підприємництво. Інноваційні – частку інноваційно активних підприємств і рівень цифровізації малого бізнесу. Узагальнюючим показником системи є інтегральний індекс підприємницького потенціалу громади (ІППГ), що варіюється від 0 до 1 і

розраховується на основі нормалізованих значень часткових показників (метод min–max) із визначенням вагових коефіцієнтів на основі експертного опитування. У другому розділі дисертації запропонована система операционалізована у чотирьох аналітичних блоках ІППГ: масштабі підприємницької активності, галузевій диверсифікації, фінансовій результативності та інституційній спроможності громади.

Основні наукові результати, що подані у першому розділі дисертації, опубліковані автором у працях [98; 99; 102; 103].

РОЗДІЛ 2.

АНАЛІТИЧНА ОЦІНКА СТАНУ ТА ТЕНДЕНЦІЙ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМНИЦТВА У СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАДАХ

2.1. Соціально-економічні умови розвитку підприємництва у сільських територіальних громадах

Комплексний аналіз підприємницького середовища потребує насамперед чіткого визначення об'єкта дослідження. Відсутність єдиного законодавчо закріпленого критерію ідентифікації сільської громади є системною проблемою вітчизняної регіональної статистики, що ускладнює формування репрезентативної аналітичної бази та вимагає самостійного методологічного обґрунтування.

Нормативно-правову основу формування та класифікації територіальних громад в Україні становлять два ключові документи: Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» [87] та Закон України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» [24]. Перший визначає громаду як первинну одиницю місцевого самоврядування – сукупність жителів, об'єднаних постійним проживанням у межах міста, села чи селища. Другий закон класифікує утворені громади на міські, селищні та сільські за типом адміністративного центру. Проте практика реформи децентралізації 2015–2020 рр. засвідчила, що формальний статус центру не завжди відображає реальну соціально-економічну природу громади.

У міжнародній науковій практиці сформовано кілька методологічних підходів до розмежування міського та сільського простору. Методологія Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) передбачає двоетапну класифікацію сільських територій. На першому етапі первинні адміністративні одиниці (відповідники сільських рад чи общин) визнаються сільськими, якщо їхня густина населення є нижчою за 150 осіб/км². На другому етапі регіони класифікуються залежно від частки населення, яке проживає у таких одиницях: переважно сільські – частка перевищує 50%; проміжні – від 15

до 50%; переважно міські – менше 15% [140; 160]. Методологія Статистичної служби Європейського Союзу передбачає триступеневу класифікацію територій на основі сіток комірок площею 1 км². На першому етапі кожна комірка відноситься до міського кластера, якщо густота населення в ній перевищує 300 осіб/км² і сукупна чисельність суміжних комірок становить не менше 5 000 осіб; до міського центру – якщо густота перевищує 1 500 осіб/км² із загальною чисельністю не менше 50 000 осіб; усі інші комірки класифікуються як сільські. На другому етапі регіони обласного рівня за європейською статистичною класифікацією поділяються на переважно міські (частка сільського населення менше 20%), проміжні (20–50%) та переважно сільські (понад 50%) [151].

Аналіз міжнародних методологічних підходів дозволяє зробити висновок, що ідентифікація сільських територій ґрунтується передусім на використанні кількісних демографічних і просторових показників, які відображають особливості розселення населення та інтенсивність господарського освоєння території. Узагальнення зазначених підходів створює методологічні передумови для формування адаптованої системи критеріїв ідентифікації сільських територіальних громад.

Узагальнення міжнародного досвіду та вітчизняної практики просторових досліджень дозволяє виокремити чотири основні методичні підходи до ідентифікації сільських територіальних громад (табл. 2.1).

Формально-адміністративний підхід ґрунтується на офіційному статусі адміністративного центру територіальної громади (село або селище) відповідно до чинної системи обліку адміністративно-територіальних одиниць, що ведеться у Державному реєстрі адміністративно-територіальних одиниць та територій територіальних громад, функціонування якого регламентується постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку ведення Державного реєстру адміністративно-територіальних одиниць та територій територіальних громад» [85]. Перевагою такого підходу є його операційна простота та можливість верифікації результатів через офіційні статистичні

джерела і державні реєстри. Водночас формальний статус адміністративного центру не завжди відображає реальну структуру розселення населення та соціально-економічні характеристики територіальної громади.

Таблиця 2.1

**Порівняльна характеристика методичних підходів до ідентифікації
сільських територій**

Підхід	Основний критерій	Переваги	Обмеження застосування
Формально-адміністративний	Статус адміністративного центру (село, селище, місто)	Простота застосування; доступність офіційних даних; можливість швидкої статистичної класифікації	Не відображає реальної структури розселення та економічної спеціалізації території
Демографічно-розселенський	Частка населення, що проживає у сільських населених пунктах (часто понад 50%)	Більш об'єктивно відображає структуру розселення населення; широко використовується у міжнародній статистиці	Потребує детальних статистичних даних у розрізі населених пунктів, які не завжди доступні в Україні
Функціонально-економічний	Структура зайнятості населення та економічна спеціалізація території	Враховує реальні економічні функції території та структуру господарської діяльності	У сучасних умовах диверсифікації економіки не дозволяє однозначно ідентифікувати тип території
Комбінований	Поєднання адміністративних, демографічних і економічних критеріїв	Найбільш комплексно враховує соціально-економічні та просторові характеристики території	Потребує значного обсягу статистичної інформації та адаптації до національної статистичної бази

Джерело: сформовано автором на основі [92; 139; 140; 151; 176]

Демографічно-розселенський підхід передбачає класифікацію громади як сільської у разі, якщо більша частка її населення проживає у сільських населених пунктах. У науковій літературі та міжнародній аналітичній практиці найчастіше застосовується порогове значення понад 50% сільського населення як критерій ідентифікації переважно сільських територій. Саме такий поріг використовується у типології Організації економічного співробітництва та розвитку [140], підтверджений у методичних настановах Статистичної служби Європейського Союзу [151], а також застосовується у вітчизняних

дослідженнях розвитку сільських територій [92; 107]. Перевагою цього підходу є можливість більш об'єктивного відображення реальної структури розселення населення порівняно з формально-адміністративним критерієм. Разом з тим його практичне застосування в Україні обмежується недостатньою доступністю детальної статистичної інформації у розрізі окремих населених пунктів.

Функціонально-економічний підхід базується на оцінці економічної спеціалізації території та структури зайнятості населення. Згідно з цим підходом територія може бути класифікована як сільська у разі домінування аграрної діяльності або значної частки зайнятості у сільському господарстві. Теоретичним підґрунтям такого трактування сільського простору є праці М. Вудса [176] та П. Клока [139], у яких сільські території розглядаються через призму функціональних характеристик, зокрема типу землекористування, структури поселень та особливостей господарської діяльності. Водночас у сучасних умовах диверсифікації сільської економіки та поширення несільськогосподарських видів діяльності цей підхід не завжди дозволяє однозначно ідентифікувати тип територіальної громади.

Комбінований підхід передбачає інтегроване застосування адміністративних, демографічних і функціонально-економічних критеріїв, що дозволяє комплексніше врахувати просторові, соціально-демографічні та господарські характеристики території. У міжнародній практиці просторових досліджень саме поєднання кількох критеріїв використовується як основа класифікації територій: методологія ОЕСР поєднує густотний показник із демографічним порогом частки сільського населення, тоді як методика Євростату базується на багаторівневій просторовій класифікації з подальшою агрегацією на рівні регіонів [139; 151]. Вітчизняні дослідники також застосовують комбіновані підходи, поєднуючи адміністративні характеристики територій зі структурою зайнятості та особливостями розселення населення [92].

Водночас повноцінне відтворення міжнародних методик у вітчизняних умовах ускладнюється низкою об'єктивних обмежень, зокрема відсутністю

регулярного перепису населення, обмеженою доступністю даних про густоту населення у дрібних просторових одиницях та специфікою адміністративно-територіального устрою, сформованого в результаті реформи децентралізації 2015–2020 рр.

З урахуванням зазначених методологічних обмежень та особливостей вітчизняної статистичної бази у межах цього дослідження застосовано адаптовану операціональну методикау ідентифікації сільських територіальних громад, що поєднує адміністративний і демографічно-розселенський критерії. До категорії сільських віднесено громади, адміністративні центри яких мають статус села або селища, а також громади, у яких частка населення, що проживає у сільських населених пунктах, становить не менше 50 %. Поєднання цих критеріїв дозволяє, з одного боку, забезпечити можливість використання офіційних статистичних джерел та адміністративних реєстрів, а з іншого – більш адекватно врахувати реальну структуру розселення населення та соціально-економічні характеристики територіальних громад. Запропонований підхід формує відтворювану методологічну основу для формування вибірки громад та подальшого аналізу соціально-економічних умов розвитку підприємництва у сільських територіях.

Використання запропонованої методики ідентифікації сільських територіальних громад дозволяє сформувати аналітичну вибірку для подальшого дослідження соціально-економічних умов розвитку підприємництва. З огляду на просторову диференціацію економічного розвитку України доцільним є проведення детального аналізу на рівні окремого регіону, що дає можливість врахувати специфіку територіальної організації господарства, структури розселення населення та інституційного середовища функціонування підприємництва.

У межах цього дослідження як базову територію аналізу обрано Львівську область. Такий вибір зумовлений низкою чинників. По-перше, Львівщина характеризується значною територіальною та соціально-економічною різноманітністю, що поєднує гірські, передгірські та рівнинні

території з різною господарською спеціалізацією. По-друге, область має розвинену мережу територіальних громад і належить до регіонів із найбільшою кількістю громад в Україні. По-третє, прикордонне розташування та активна участь у транскордонному співробітництві формують додаткові можливості для розвитку підприємницької діяльності, що робить регіон показовим для дослідження трансформацій підприємницького середовища у територіальних громадах.

З огляду на це аналіз соціально-економічних умов розвитку підприємництва доцільно розпочати із загальної характеристики регіону. Отже, Львівська область розташована в західній частині України та межує з Польщею, а через Закарпатську область – зі Словаччиною та Угорщиною. В межах України вона межує з Волинською, Рівненською, Тернопільською, Івано-Франківською та Закарпатською областями. Площа регіону становить 21833 км², що складає близько 3,6 % території України. Важливою особливістю області є поєднання гірського (Карпатського) та рівнинного природно-географічних ландшафтів, що зумовлює різноманітність природних умов господарювання та формує диференційовану галузеву структуру підприємницької діяльності.

Сучасна система адміністративно-територіальної організації регіону сформувалася в результаті реформи децентралізації, яка розпочалася у 2015 році та була завершена ухваленням урядових рішень щодо формування територіальних громад і районів у 2020 році. У результаті реформи на території Львівської області утворено 73 територіальні громади, об'єднані у складі семи укрупнених районів. За кількістю територіальних громад область посідає одне з провідних місць серед регіонів України, що зумовлює високу інституційну складність системи місцевого самоврядування та створює сприятливі передумови для аналізу різних моделей розвитку підприємництва у громадах.

Розподіл територіальних громад Львівської області за типом адміністративного центру та адміністративними районами наведено у таблиці 2.2.

**Просторова та адміністративна структура районів Львівської області,
2023 р.**

Показники	Дрогобицький	Золочівський	Львівський	Самбірський	Стрийський	Шептицький	Яворівський
1. Площа, км ²	1493,4	2887,9	4976,2	3247,1	3854,0	3001,2	2373,2
2. Кількість населених пунктів, всього	89	277	531	286	292	205	248
у т.ч. міст	4	3	12	7	7	7	4
селищ (снт)	3	4	9	4	7	4	4
сіл	82	270	510	275	278	194	240
3. Кількість територіальних громад, всього	5	7	23	11	14	7	6
у т.ч. міських	3	3	10	7	7	5	4
селищних	2	3	4	1	3	2	1
сільських	0	1	9	3	4	0	1

Джерело: складено автором за даними Порталу місцевої статистики Львівщини

Аналіз даних таблиці 2.2 засвідчує значну просторову та інституційну диференціацію системи місцевого самоврядування Львівської області. Із 73 територіальних громад, сформованих внаслідок адміністративно-територіальної реформи 2015–2020 рр., переважають міські – 39 одиниць (53,4%). Частка селищних громад становить 16 одиниць (21,9%), сільських – 18 одиниць (24,7%). Така структура показує історично сформовану поліцентричну систему розселення Львівщини та особливості її адміністративно-територіальної організації, яка поєднує урбанізовані промислові осередки з широким масивом малонаселених сільських територій.

За критерієм площі Львівський район є найбільшим в області – 4 976,2 км², що становить 22,8% загальної площі області (21 833 км²). Саме тут зосереджена найбільша кількість територіальних громад – 23 одиниці (31,5%

від загальної кількості по області). Це зумовлено найвищою в регіоні щільністю населення, розгалуженою мережею первинних населених пунктів та потужним урбанізаційним впливом обласного центру, який формує особливу структуру приміської підприємницької активності. Стрийський район (3854,0 км²; 14 громад) і Самбірський (3247,1 км²; 11 громад) охоплюють значні за площею гірські та передгірські території з розгалуженою мережею малих поселень і низькою густиною населення, що визначає їх особливе місце в просторовій системі розвитку регіону.

Натомість Дрогобицький район є найменшим за площею серед районів (1493,4 км²) і налічує лише 5 громад, однак відзначається найвищою часткою міського населення та концентрацією промислового виробництва. Яворівський район (2 373,2 км²; 6 громад), незважаючи на відносно невелику кількість громад, є стратегічним місцем у контексті прикордонного підприємництва, межує з Республікою Польща.

Принципово важливим для цього дослідження є факт, що жодна з громад Дрогобицького та Шептицького районів формально не має статусу сільської (табл. 2.2), тоді як у Золочівському районі до сільських належить лише одна громада – Заболотцівська. Водночас значна частина громад із міським статусом адміністративного центру фактично охоплює розгалужену сільську периферію: Яворівська міська громада включає 82 населені пункти, Буська міська громада Золочівського району – 68, Мостиська міська громада Яворівського району – 63. Переважна більшість цих населених пунктів є селами з відмінними від міського центру соціально-економічними характеристиками та неоднорідним потенціалом підприємницького розвитку.

Наведені факти підтверджують методологічний висновок про принципову недостатність формально-адміністративного критерію для коректної ідентифікації сільських громад. Застосований у цьому дослідженні комбінований підхід, що поєднує критерій статусу адміністративного центру з критерієм частки сільського населення у структурі розселення, дає змогу більш адекватно відобразити реальні просторові та соціально-економічні умови

підприємницької діяльності на відповідних територіях.

Важливою структурною особливістю Львівської області є надзвичайно розгалужена мережа сільських поселень: в регіоні налічується 1 850 сільських населених пунктів – найбільша кількість серед усіх областей України, деяких із яких є малими та середніми селами. Така дрібноселена структура розселення формує специфічний контекст підприємницької діяльності: з одного боку вона ускладнює концентрацію ресурсів і формування локальних ринків збуту, а з іншого – створює передумови для розвитку мережевих і кооперативних форм підприємництва та локальних економічних ініціатив.

За таких умов подальший аналіз соціально-економічних передумов розвитку підприємництва здійснюється у триструктурній логіці: від загальнообласного рівня – до сукупності сільських територіальних громад як об'єктної групи дослідження – і далі до детального кейс-аналізу типологічно репрезентативних громад. Такий підхід уможливорює поєднання статистичної узагальненості з просторово конкретизованим аналізом локальних умов підприємницької діяльності.

Демографічна динаміка регіону є фундаментальною передумовою формування підприємницького середовища, оскільки чисельність і структура населення безпосередньо визначають масштаб локальних споживчих ринків, потенціал трудових ресурсів та загальний рівень економічної активності. За даними Порталу місцевої статистики Львівщини, чисельність наявного населення області у 2021 р. становила 2 497 750 осіб, у 2022 р. – 2 478 133 осіб, у 2023–2024 рр. – 2 709 294 осіб. Динаміку цього показника представлено на рис. 2.1.

У 2021–2022 рр. чисельність населення скоротилась на 19 617 осіб (–0,8%), що відповідало загальнонаціональній тенденції природного убавання населення та еміграційного відтоку. Натомість у 2023 р. зафіксовано різке зростання – на 231 161 особу (+9,3% до рівня 2022 р.), яке спричинене масштабним переміщенням населення з регіонів, охоплених бойовими діями, у відносно безпечні західні області України.

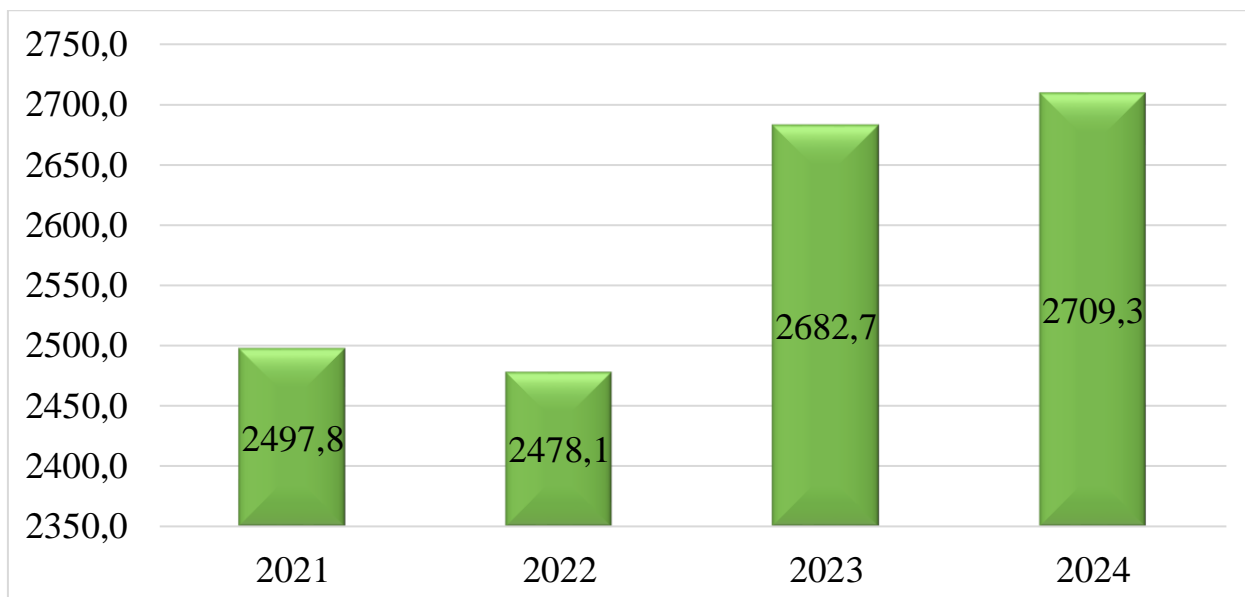

Рис. 2.1. Динаміка чисельності наявного населення Львівської області з урахуванням внутрішньо переміщених осіб у 2021–2024 рр., млн. осіб

Джерело: складено автором за даними [94].

Для підприємницького середовища це мало двоякі наслідки: з одного боку – розширення місцевого споживчого ринку та збільшення пропозиції праці, з іншого – зростання навантаження на соціальну інфраструктуру та посилення конкуренції на ринку послуг. Водночас слід підкреслити, що показник 2024 р. залишився на рівні 2023 р. (близько 2,7 млн осіб), що свідчить про стабілізацію міграційних потоків.

Структурні характеристики населення Львівської області розкривають глибинні передумови підприємницької активності та дозволяють оцінити реальний потенціал трудових ресурсів і ємність споживчих ринків. Основні демографічні показники наведено у табл. 2.3.

Аналіз даних таблиці 2.3 дозволяє виявити кілька структурних закономірностей, що безпосередньо визначають умови розвитку підприємництва.

По-перше, частка населення працездатного віку (61,1%) є відносно стабільною і формує достатній за обсягом потенціал трудових ресурсів. Проте ця цифра є середньообласною і суттєво диференційована між типами громад: у

приміських сільських громадах (Давидівська, Зимноводівська) вона є вищою за середнє значення завдяки маятниковій міграції, тоді як у периферійних гірських громадах (Козівська, Тростянецька) – нижчою внаслідок відтоку молоді та трудової еміграції.

Таблиця 2.3.

Основні демографічні характеристики населення Львівської області
(станом на 2022 р.)

Показник	Значення, осіб	Частка від населення, %
Наявне населення	2 459 763	100
Чоловіки	1 164 991	47,4
Жінки	1 294 772	52,6
Населення працездатного віку	1 513 632	61,1
Населення віком 0–6 років	164 528	6,6
Населення віком 7–17 років	311 050	12,5
Населення віком 18–34 років	538 720	21,7
Населення віком 35–65 років	1 099 270	44,4
Населення віком 65+	346 195	14,0

Джерело: складено автором за даними [94].

По-друге, домінування вікової групи 35–65 років (44,4%) при одночасному скороченні молодіжної когорти 18–34 років (21,7%) свідчить про зміщення підприємницької активності у бік досвідченіших вікових груп, для яких, як правило, характерна вища обережність у прийнятті господарських рішень. Це може стримувати інноваційну складову підприємництва, насамперед у цифровій економіці, стартап-середовищі та нових формах бізнесу, і є особливо гострою проблемою для сільських громад, які зазнають прискореного відтоку молоді.

По-третє, частка осіб старше 65 років (14,0%) при коефіцієнті демографічного навантаження 62,6% свідчить про наростаючий демографічний тиск на працездатне населення. У сільських громадах цей показник є системно вищим: за оцінками на основі районних даних, у громадах з переважно

сільською структурою розселення частка осіб 65+ перевищує 16–18%, що є критичним порогом для відтворення підприємницького потенціалу без цілеспрямованих заходів підтримки.

Принципово важливим для цілей дослідження є розподіл населення за типом поселення. Станом на 01.01.2022 р. міське населення Львівської області становило 1516357 осіб (61,2%), сільське – 961776 осіб (38,8%). Структуру населення за типом поселень представлено на рис. 2.2.

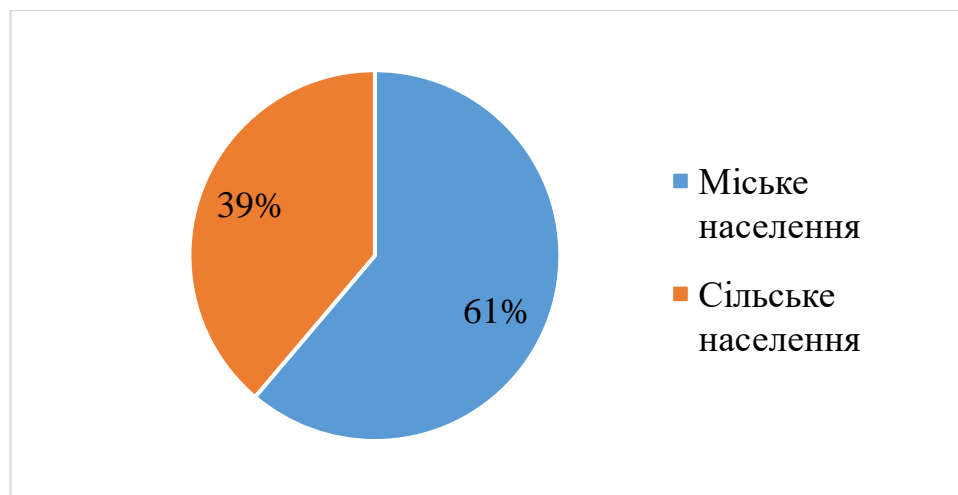

Рис. 2.2. Структура населення Львівської області за типом поселень (станом на 2022 р.).

Джерело: складено автором за даними [94].

Частка сільського населення 38,8% є однією з найвищих серед областей України і охоплює майже дві п'ятих мешканців регіону. Це формує вагомий соціально-демографічний потенціал розвитку підприємництва у сільських громадах. Водночас дрібноселенна структура розселення – понад 1850 сільських населених пунктів, більшість із яких налічує від 200 до 3 00 мешканців – зумовлює фрагментованість локальних ринків збуту, що є структурним обмеженням масштабування підприємницької діяльності. Подолання цього обмеження потребує розвитку кооперативних та мережевих форм бізнесу, а також цифрових платформ збуту – і саме ці напрями розглядаються як пріоритетні в розділі 3 дослідження.

З огляду на значну частку сільського населення у структурі населення

Львівської області, важливим аналітичним завданням дослідження є типологізація територіальних громад за структурою розселення населення. Такий підхід дозволяє виокремити групи громад із подібними демографічними характеристиками, що формують різні передумови соціально-економічного розвитку та підприємницької активності.

На основі частки сільського населення територіальні громади Львівської області було згруповано у чотири типологічні групи: переважно сільські, умовно сільські, мішані та переважно міські громади. Повний перелік територіальних громад Львівської області із зазначенням чисельності наявного та сільського населення, частки сільського населення і належності до відповідної типологічної групи наведено в додатку А. Узагальнені результати групування громад наведено в табл. 2.4.

Таблиця 2.4

Групування територіальних громад Львівської області за часткою сільського населення (2022 р.)

Показник	Частка сільського населення				Разом по області
	Група I Понад 75%	Група II 50–74,9%	Група III 25–49,9%	Група IV Менше 25%	
	Переважно сільські	Умовно сільські	Мішані	Переважно міські	
Кількість громад у групі, од.	24	34	9	6	73
у т.ч. сільських, од.	18	0	0	0	18
селищних, од.	4	10	2	0	16
міських, од.	2	24	7	6	39
Загальна чисельність населення у громадах групи, тис. осіб	318,0	771,0	291,4	1097,7	2478,1
Сільське населення у громадах групи, тис. осіб	299,9	488,5	104,4	69,1	961,8
Частка сільського населення (середня по групі), %	94,3	63,4	35,8	6,3	38,8
Частка групи в загальному населенні області, %	12,8	31,1	11,8	44,3	100,0

Джерело: складено автором на основі даних [94].

Результати проведеного групування засвідчують виражену просторово-демографічну асиметрію у структурі територіальних громад Львівської області, яка має принципове значення для розуміння умов розвитку підприємництва.

Найбільш чисельною за кількістю є група II – умовно сільські громади (34 одиниці, або 46,6% від загальної кількості), де проживає 771,0 тис. осіб (31,1% населення області). Широка представленість цієї групи свідчить про те, що змішана сільсько-міська структура розселення є домінуючою моделлю для Львівщини, а не виключенням. Натомість група I – переважно сільські громади – охоплює 24 громади із середньою часткою сільського населення 94,3%, де зосереджено 318,0 тис. осіб (12,8% населення області). Саме ці громади формують основну емпіричну базу дослідження.

Найбільш промовистим є контраст між групами I та IV. Шість переважно міських громад (8,2% від загальної кількості) концентрують 1 097,7 тис. осіб – 44,3% населення всієї області. Водночас 67 громад груп I–III (91,8% від кількості) охоплюють лише 55,7% населення. Ця асиметрія означає, що масштаб локального споживчого ринку і щільність підприємницької активності у переважній більшості громад є структурно обмеженими – не через відсутність підприємницьких ініціатив, а через об'єктивно малу чисельність населення як основи попиту.

Водночас дані таблиці 2.4 виявляють ще одну закономірність, важливу для дослідження: 26 із 39 міських громад (за офіційним статусом) фактично мають переважно сільську або умовно сільську структуру розселення і потрапляють до груп I або II за авторським комбінованим критерієм – при тому, що в групі I взагалі відсутні громади із офіційним статусом сільської, а всі 18 сільських громад зосереджені саме там. Це підтверджує, що формально-адміністративний підхід до ідентифікації сільських громад принципово недостатній і обґрунтовує застосовану методика групування.

Для глибшого розуміння відмінностей у соціально-економічних умовах розвитку підприємництва в різних типах територіальних громад доцільно

проаналізувати їх фінансово-бюджетні характеристики. Саме фінансова спроможність органів місцевого самоврядування визначає можливості створення інфраструктури підтримки бізнесу, реалізації програм місцевого економічного розвитку та стимулювання підприємницької активності.

У таблиці 2.5 подано порівняльну характеристику ключових фінансово-бюджетних показників груп громад Львівської області, сформованих за часткою сільського населення.

Таблиця 2.5

**Фінансово-бюджетні умови розвитку підприємництва у групах громад
Львівської області (2024 р.)**

Показник	Одиниця виміру		Група I	Група II	Група III	Група IV	Відхилення гр. I від гр. IV, %
			Переважно сільські	Умовно сільські	Мішані	Переважно міські	
Кількість громад	Од.	Значення	24	34	9	6	73
Індекс податкоспроможності	коэф.	середнє	0,509	0,925	0,786	0,847	-39,9
		медіанне	0,470	0,770	0,760	0,705	
Власні доходи на 1 мешканця	грн/рік	середнє	7243	13144	10776	10647	-32,0
		медіанне	6195	11238	10126	9405	
Загальні видатки бюджету на 1 мешканця	грн/рік	середнє	12725	18544	14777	13921	-8,6
		медіанне	12005	15537	14370	12735	
Видатки розвитку на 1 мешканця	грн/рік	середнє	1747	5181	2717	3356	-47,9
		медіанне	1353	2658	2656	3093	
Базова дотація на 1 особу	грн/особу	середнє	4215	1893	2106	1124	+275,0
		медіанне	3842	1540	1987	980	

Джерело: розраховано автором за даними Порталу місцевої статистики Львівщини [94] та Департаменту фінансів Львівської обласної державної адміністрації.

Аналіз даних таблиці 2.5 засвідчує наявність суттєвої фінансової диференціації між типологічними групами громад, що безпосередньо впливає на їхню здатність підтримувати розвиток підприємницької діяльності. Індекс податкоспроможності громад групи I (середнє значення – 0,509; медіанне –

0,470) є майже вдвічі нижчим, ніж відповідний показник у групі II (0,925; 0,770). Це свідчить про значно нижчу податкову базу переважно сільських громад. Водночас у всіх групах медіанні значення є нижчими за середні, що вказує на наявність окремих громад із відносно високими показниками доходів, які статистично підвищують середній рівень. Така ситуація підтверджує внутрішньогрупову гетерогенність та доцільність одночасного використання середніх і медіанних значень для коректнішої інтерпретації результатів.

Особливо показовим є показник видатків розвитку – індикатор реальної інвестиційної активності громад. У переважно сільських громадах вони становлять у середньому 1747 грн на одного мешканця (медіана – 1353 грн), тоді як у групі II цей показник досягає 5181 грн (медіана – 2658 грн). Таким чином, різниця між середніми значеннями становить майже трикратний розрив, що свідчить про істотно нижчі можливості переважно сільських громад здійснювати інвестиції у розвиток територій. Додатковим індикатором фінансової залежності громад є базова дотація. У групі I її середній розмір становить 4 215 грн на одного мешканця, що у 3,8 раза перевищує відповідний показник у групі IV (1124 грн). Це відображає високу залежність переважно сільських громад від державних трансфертів і водночас обмежує їхню спроможність формувати власні інструменти підтримки підприємництва.

Загалом отримані результати свідчать, що фінансова спроможність громад Львівської області значною мірою корелює зі структурою розселення населення: громади з високою часткою сільського населення характеризуються нижчою податковою базою, меншою інвестиційною активністю та більшою залежністю від міжбюджетних трансфертів.

Аналіз показників ринку праці у розрізі аналітичних груп громад дозволяє встановити ключові закономірності трудового потенціалу, що формує підприємницьке середовище. Визначальне значення для оцінки умов розвитку підприємництва мають два взаємопов'язані виміри: рівень оплати праці як індикатор купівельної спроможності місцевого населення та щільність зайнятості як показник реальної ємності ринку праці громади. Порівняльну

характеристику цих показників у розрізі групи громад наведено на рис. 2.3 і 2.4.

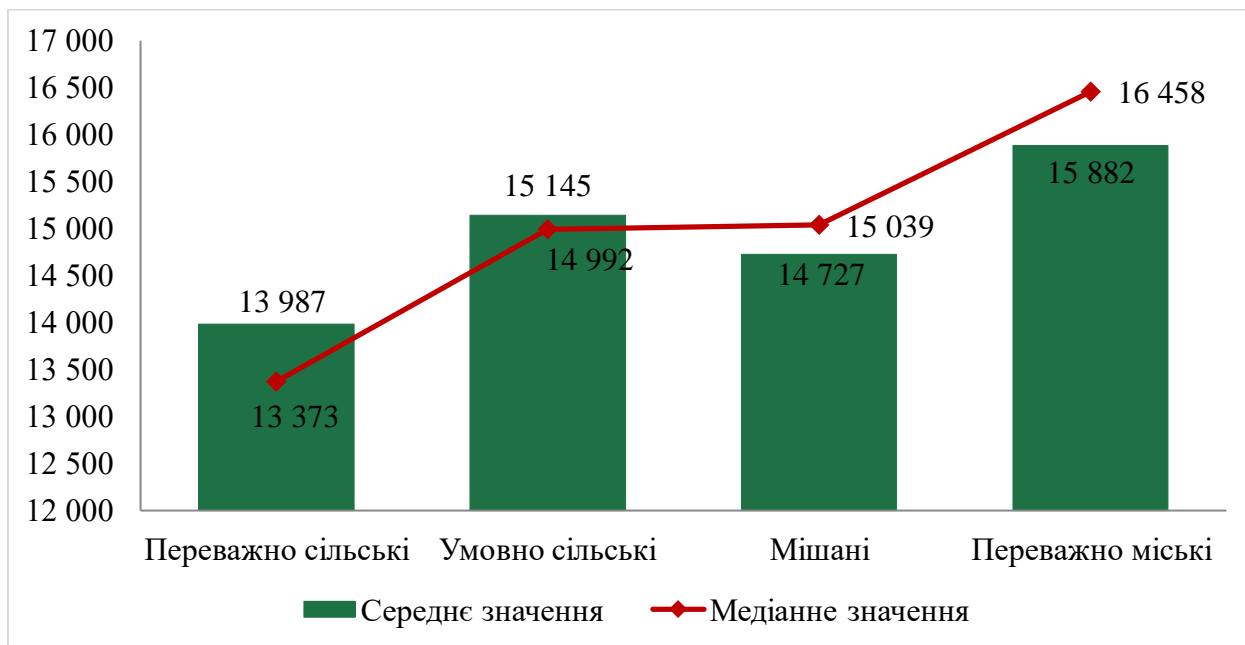

Рис. 2.3. Середньомісячна заробітна плата штатних працівників у групах громад Львівської області (середнє та медіанне значення) за 2024 р, грн/міс.

Джерело: розраховано автором за даними [94]; показники – 2024 р.

Дані рис. 2.3 засвідчують стійку позитивну залежність між ступенем урбанізованості громади та рівнем оплати праці. Найнижча середня заробітна плата зафіксована у I групі – 13 987 грн/міс. (медіана 13 373 грн), що на 11,9% поступається показнику IV групи (15 882 грн; медіана 16 458 грн). Водночас розрив між середніми і медіанними значеннями є характерним для всіх груп, однак найбільш вираженим – у IV групі, де середнє перевищує медіану на 8,4%. Це свідчить про наявність у групі IV окремих громад з аномально високим рівнем зарплати, що завищують середнє, тоді як більшість громад демонструють нижчий рівень, ближчий до медіани.

Важливо підкреслити, що розрив у рівні заробітної плати між крайніми типологічними групами громад (11,9 %) є значно меншим, ніж диференціація за бюджетними показниками, зокрема за обсягом власних доходів на одного мешканця, де відхилення між групами сягає 48 %, а також за показниками розвитку соціальної інфраструктури. Така відносно невелика різниця у рівнях оплати праці пояснюється ефектом маятникової трудової міграції. Значна

частина мешканців сільських громад працює на підприємствах, розташованих у більш урбанізованих територіальних громадах, де і відбувається сплата податку на доходи фізичних осіб за місцем реєстрації роботодавця. У результаті економічна активність населення частково відображається у фінансових показниках інших громад, а не тих територій, де проживають працівники. Це означає, що рівень оплати праці мешканців сільських громад не завжди корелює з реальним економічним потенціалом громади проживання, що необхідно враховувати під час формування інструментів підтримки підприємництва, орієнтованих на створення робочих місць безпосередньо на місцевому рівні.

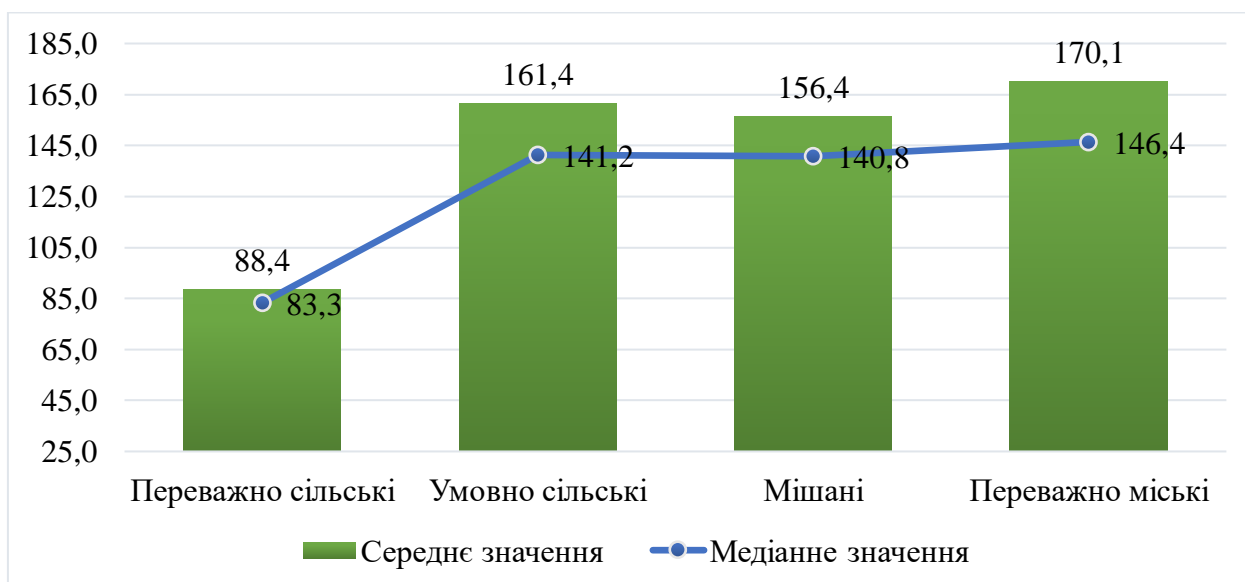

Рис. 2.4. Розрахункова кількість штатних працівників на 1000 мешканців у групах громад Львівської області (середнє та медіанне значення) за 2024 р., осіб

Джерело: розраховано автором за даними [94].

Дані рис. 2.4 чітко відображають структурні відмінності між типологічними групами громад за показником щільності офіційної зайнятості. Середньооблікова кількість штатних працівників на 1000 мешканців у переважно сільських громадах (група I) становить у середньому 88,4 особи (медіанне значення – 83,3), що майже вдвічі менше порівняно з відповідними показниками у громадах інших груп. Водночас групи II, III та IV демонструють

відносно близькі медіанні значення – 141,2; 140,8 та 146,4 відповідно, що свідчить про формування певного порогового рівня концентрації офіційних робочих місць у громадах із часткою сільського населення менше 75 %. Таким чином, громади цих трьох груп формують відносно однорідний кластер за рівнем офіційної зайнятості, тоді як група I є структурно відокремленою від нього.

Показово, що в групах II–IV медіанні значення є помітно нижчими за середні, що вказує на наявність у кожній із цих груп окремих громад-лідерів, які статистично підвищують середній показник. Зокрема, у групі IV таким лідером виступає Львівська міська громада (311,9 осіб на 1000 мешканців), тоді як у групі II – окремі громади Львівського району, зокрема Давидівська (183,4) та Зимноводівська (199,2). Натомість у групі I середні та медіанні значення практично збігаються (88,4 та 83,3), що свідчить про відносно рівномірно низьку щільність офіційної зайнятості у всіх громадах цієї групи без виражених локальних центрів економічної активності. Це дає підстави стверджувати, що низька концентрація офіційних робочих місць є системною характеристикою переважно сільських громад, а не результатом впливу окремих депресивних територій.

Таким чином, порівняльний аналіз показників ринку праці у розрізі типологічних груп громад дозволяє сформулювати важливий висновок для подальшого дослідження. Умовно сільські громади (група II) демонструють найвищий потенціал офіційної зайнятості серед усіх груп за показником щільності зайнятості (161,4 особи на 1000 мешканців; медіана – 141,2), що робить їх перспективним об'єктом для реалізації диференційованих програм підтримки підприємництва, орієнтованих на розширення зайнятості та розвиток легальної економічної активності. Натомість для переважно сільських громад (група I) більш актуальними є інструменти легалізації самозайнятості та підтримки мікропідприємництва, здатні трансформувати неформальну аграрну зайнятість у формалізоване підприємницьке середовище.

Окремої аналітичної уваги потребує питання якості людського капіталу

як структурної передумови підприємницької діяльності. Якщо показники ринку праці характеризують поточний стан зайнятості, то стан освіти та охорони здоров'я визначає відтворювальний потенціал підприємницького середовища у середньо- та довгостроковій перспективі. Саме ці два виміри – освітній та медичний – формують спроможність громади генерувати і утримувати підприємницько активне населення, забезпечувати доступ до кваліфікованої робочої сили та підтримувати належний рівень якості життя, без якого залучення й утримання підприємців у сільській місцевості є вкрай ускладненим.

Порівняльний аналіз відповідних показників у розрізі аналітичних груп громад виявляє два нетривіальні феномени, які суттєво коригують поширені уявлення про зв'язок між фінансуванням соціальної сфери та її результативністю. Перший з них – так званий «парадокс малої школи» – стосується освітнього блоку і наочно відображений на рис. 2.5.

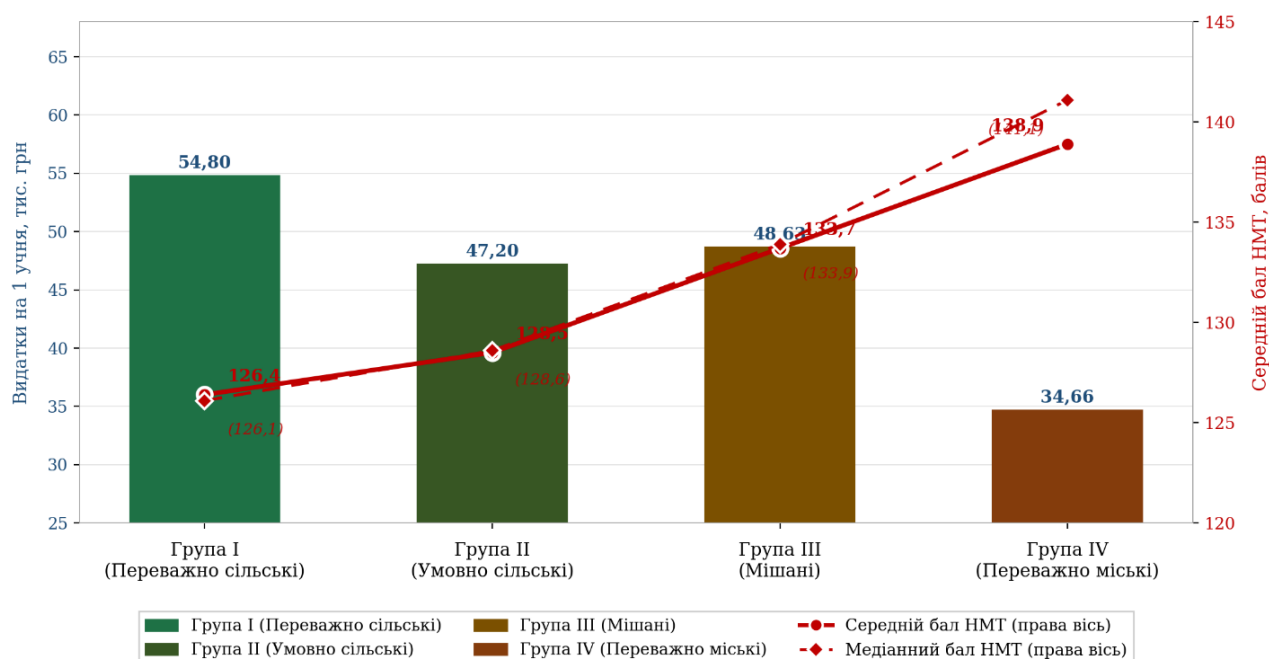

Рис. 2.5. «Парадокс малої школи»: витатки на 1 учня та середній бал НМТ випускників шкіл у групах територіальних громад

Джерело: розраховано автором за даними [94]; бал НМТ – 2022 р.

Дані рис. 2.5 унаочнюють суть «парадоксу малої школи» через

протилежну спрямованість двох рядів показників. Видатки на одного учня у переважно сільських громадах є найвищими серед усіх груп і становлять 54,80 тис. грн (медіанне значення 51,89 тис. грн) – на 58,1% більше, ніж у переважно міських (34,66 тис. грн). Водночас середній бал НМТ випускників шкіл у групі I є найнижчим – 126,4 бали (медіанне значення 126,1 бали) проти 138,9 балів у групі IV (медіанне значення 141,1 бали). Таким чином, громади, що витрачають найбільше на освіту в розрахунку на одного учня, демонструють найгірший освітній результат – і навпаки. Ця обернена залежність не є свідченням неефективності освітньої системи як такої, а відображає об'єктивний наслідок демографічної депопуляції: скорочення чисельності учнів при збереженні фіксованих витрат на утримання шкільної інфраструктури та педагогічного персоналу призводить до зростання питомих видатків за одночасного погіршення якісних показників через звуження конкурентного середовища серед учнів і відтік найбільш кваліфікованих педагогів у більш урбанізовані громади. Показово, що середнє і медіанне значення балу НМТ є близькими в усіх групах – різниця не перевищує 2,2 бали навіть у переважно міських (138,9 проти 141,1), – що свідчить про рівномірний внутрішньогруповий розподіл освітніх результатів без виражених статистичних викидів.

Встановлена закономірність має пряме значення для оцінки підприємницького потенціалу громад: нижча якість шкільної освіти у групі I формує структурно слабший людський капітал, що обмежує інноваційну складову підприємництва, скорочує пропозицію кваліфікованої робочої сили на місцевому ринку праці та посилює відтік молоді після закінчення школи. Ці процеси є взаємопов'язаними і самовідтворюваними. Розірвати цей замкнений цикл виключно засобами освітньої політики неможливо – необхідний комплексний підхід, що включає розвиток підприємницького середовища як чинника утримання активного населення у громаді, що є одним із ключових завдань, розглянутих у третьому розділі.

Другим структурним обмежувачем підприємницького потенціалу переважно сільських громад є стан системи охорони здоров'я. На відміну від освітнього парадоксу, де проблема прихована за формально високими витратами, медична криза групи I є відкритою і статистично чітко вираженою, що підтверджують дані рис. 2.6

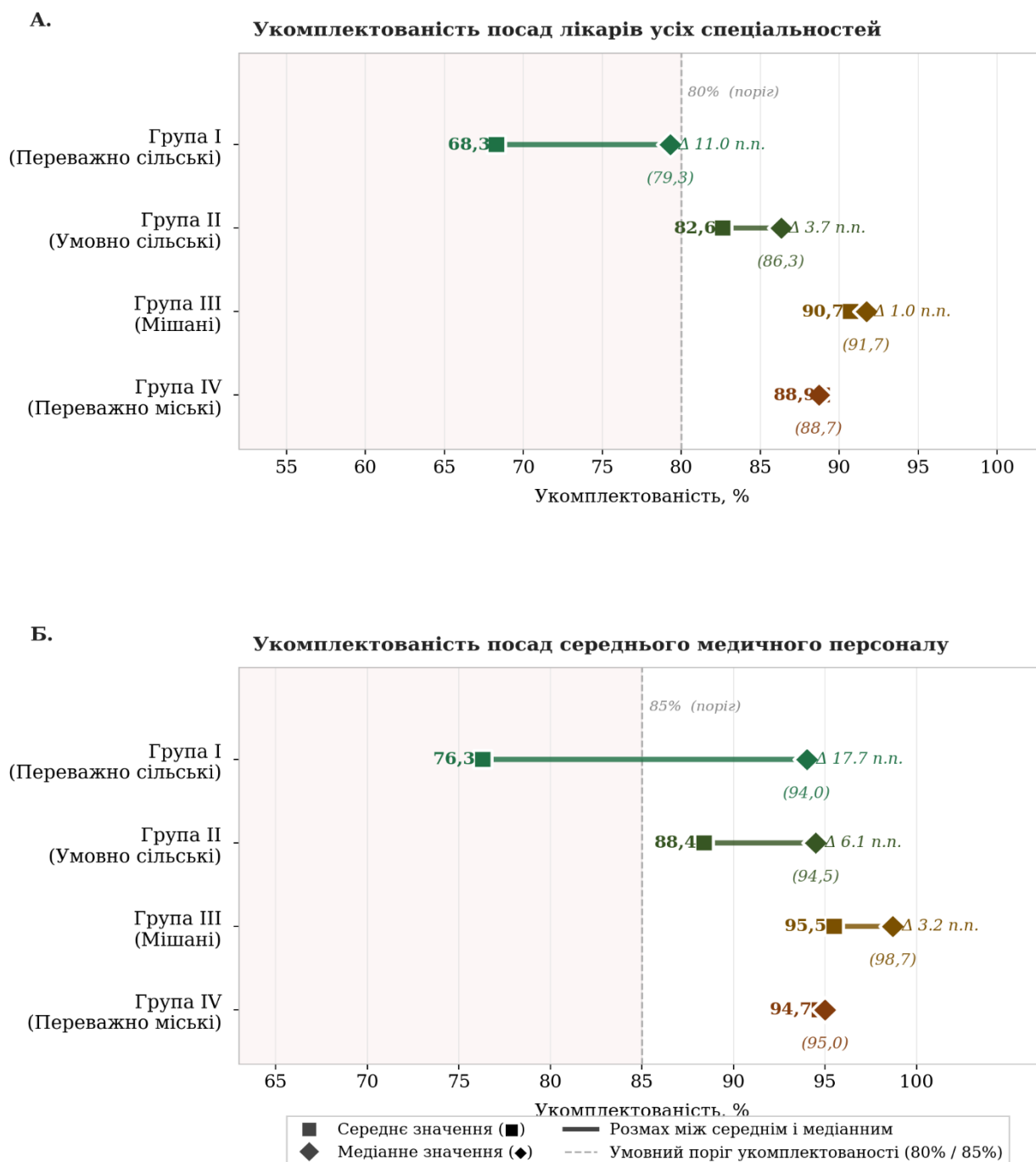

Рис. 2.6. Розрив між середнім і медіанним значеннями укомплектованості медичного персоналу у групах громад Львівської області у 2024 р, %

Джерело: розраховано автором за даними [94] та Департаменту охорони здоров'я ЛОДА.

Рис. 2.6 наочно підтверджує висновок, сформульований на основі таблиці 2.6: кадрова проблема в охороні здоров'я переважно сільських громад має не дифузний, а концентрований характер. Укомплектованість посад лікарів усіх спеціальностей у цій групі демонструє найбільший розрив між середнім (68,3 %) і медіанним (79,3 %) значеннями серед усіх груп — 11,0 п.п. Це означає, що більшість громад групи I мають відносно прийнятний рівень укомплектованості, однак кілька громад із нульовим або критично низьким показником суттєво занижують середнє по групі. Монотонне скорочення розриву Δ від переважно сільських (11,0 п.п.) до переважно міських (0,2 п.п.) свідчить про те, що внутрішньогрупова нерівномірність є структурною ознакою саме переважно сільських громад, а не статистичним артефактом.

Панель Б рис. 2.6 посилює цей висновок: розрив між середнім (76,3%) і медіанним (94,0%) значеннями укомплектованості середнього медичного персоналу у переважно сільських громадах становить вже 17,7 п.п. — найбільший показник серед усіх груп і всіх вимірів дослідження. При цьому медіанне значення (94,0%) є вищим за умовний поріг 85%, тоді як середнє (76,3%) — значно нижчим. Цей факт прямо вказує на наявність у переважно сільських кількох громад, що фактично не мають ні лікарів, ні середнього медичного персоналу в достатній кількості, — тоді як решта громад групи функціонують у відносно нормальному режимі. Групи III і IV демонструють майже нульовий розрив між середнім і медіанним значеннями по обох показниках (Δ 1,0–3,2 п.п.), що свідчить про рівномірно достатню укомплектованість у межах цих груп.

Для цілей дослідження підприємництва це має конкретний практичний вимір: «медичні пустелі» у переважно сільських громадах є не лише гуманітарною проблемою, а й прямим обмежувачем підприємницької привабливості територій. Відсутність доступної первинної медичної допомоги знижує готовність підприємців-переселенців оселятися у громаді, ускладнює залучення кваліфікованих найманих працівників і підвищує прихований відтік активного населення. Подолання цього обмеження потребує не лише галузевих

медичних програм, а й інтегрованих рішень у рамках комплексного розвитку громади – зокрема, через стимулювання підприємницьких ініціатив у сфері приватної медицини та телемедицини, що є перспективним напрямом для громад групи І.

Завершальним виміром соціально-економічних умов розвитку підприємництва є стан інституційного середовища громад – їхня цифрова спроможність, якість адміністративного обслуговування та інвестиційна привабливість. Ці характеристики визначають трансакційні витрати підприємницької діяльності та сигналізують про загальну привабливість громади для нових ініціатив. Відповідні показники у розрізі аналітичних груп наведено у таблиці 2.6.

Таблиця 2.6

Інституційне середовище та інвестиційна активність у групах громад Львівської області.

Показник	Одиниця виміру		Група І	Група ІІ	Група ІІІ	Група ІV	Відхилення Гр.І від Гр. ІV, %
			Переважно сільські	Умовно сільські	Мішані	Переважно міські	
Кількість громад	Од.	Значення	24	34	9	6	73
Індекс цифрової трансформації громади (2023 р.)	балів	середнє	24,44	26,35	27,47	38,20	-36,0
		медіанне	24,95	25,9	28,64	33,2	
Оцінка онлайн-ресурсу органів місцевого самоврядування (2025 р.)	балів (макс. 20)	середнє	8,83	8,06	8,99	11,73	-24,7
		медіанне	9,09	7,10	8,52	12,33	
Кількість наданих адміністративних послуг на 100 мешканців (2025 р.)	послуг	середнє	93,0	101,4	103,9	42,6	+118,3
		медіанне	90,3	94,2	73,5	43,7	
Введене в експлуатацію житло на 10 тис. мешканців (2024 р.)	кв.м	середнє	1 384	6 600	3 437	2 396	-42,2
		медіанне	1 078	3 132	1 810	1 410	

Джерело: розраховано і систематизовано автором за даними [94].

Дані таблиці 2.6 характеризують два взаємопов'язані виміри інституційного середовища розвитку підприємництва: рівень цифровізації та

адміністративної спроможності громад, а також їхню інвестиційну привабливість, опосередковано відображену через показник житлового будівництва.

Індекс цифрової трансформації у переважно міських громадах (середнє 38,20; медіанне значення 33,24) на 56,3% перевищує аналогічний показник переважно сільських громад (24,44; медіанне значення 24,95). Близькість середнього і медіанного значень у Групах I–III свідчить про рівномірно низьку цифровізацію більшості громад цих груп. Натомість у переважно міських громадах значний розрив між середнім (38,20) і медіанним (33,24) зумовлений домінуванням Львівської міської громади (67,19 балів) як виразного лідера цифрової трансформації в регіоні. Низький рівень цифровізації переважно сільських громад безпосередньо обмежує підприємницьку активність: ускладнює доступ до електронних адміністративних послуг, реєстрацію підприємницької діяльності та взаємодію з контрольно-наглядовими органами.

Водночас показник кількості наданих адміністративних послуг на 100 мешканців виявляє так званий «парадокс масштабу»: групи I–III надають 93–104 послуги на 100 мешканців, тоді як група IV – лише 42,6. Цей результат не означає кращого адміністративного обслуговування у сільських громадах – він пояснюється суто статистичним ефектом: великі міські громади мають значно більше населення у знаменнику, що механічно знижує питомий показник. Відтак, абсолютна кількість послуг у групі IV є незрівнянно вищою, ніж у групі I, – але питомий показник на 100 мешканців на користь сільських громад не слід інтерпретувати як перевагу інституційного середовища.

Найбільш аналітично значущим є показник введеного в експлуатацію житла: група II лідирує з великим відривом – 6600 кв.м на 10 тис. мешканців (середнє), що у 4,8 рази перевищує показник групи I (1384 кв.м). Разом з тим медіанне значення групи II (3132 кв.м) вдвічі нижче за середнє – найбільший розрив між цими двома статистиками серед усіх показників дослідження. Це свідчить, що будівельне підприємництво характерне не для всієї групи II, а лише для її приміської підгрупи: Сокільницька (53468 кв.м), Солонківська

(39990 кв.м) та Давидівська (12860 кв.м) громади Львівського району концентрують переважну частину обсягів будівництва і суттєво завищують середнє по групі. Для переважно сільських громад низький показник введеного житла (1384 кв.м; медіанне значення 1078 кв.м) відображає відсутність інвестиційного попиту на нерухомість у периферійних сільських громадах і є індикатором низької міграційної привабливості таких територій.

Таким чином, аналіз інституційного середовища підтверджує структурну диференціацію між групами громад за усіма розглянутими вимірами. Цифровий розрив між переважно сільськими та міськими громадами, низька інвестиційна привабливість переважно сільських та концентрація будівельного підприємництва у приміській підгрупі умовно сільських формують принципово різні стартові умови для підприємницької діяльності – і потребують диференційованих інструментів підтримки.

Узагальнюючи результати порівняльного аналізу соціально-економічних умов розвитку підприємництва у розрізі груп громад Львівської області, можна констатувати системний характер диференціації між переважно сільськими та іншими групами. Ця диференціація виявляється одночасно у чотирьох взаємопов'язаних вимірах: фінансово-бюджетному (індекс податкоспроможності групи I є вдвічі нижчим за групу II при триразовому відставанні за видатками розвитку), трудовому (щільність офіційної зайнятості у групі I майже вдвічі нижча за групи II–IV), соціальному (критична нестача медичних кадрів і нижча якість шкільної освіти) та інституційному (цифровий розрив і низька інвестиційна привабливість). Принципово важливо, що ці обмеження є не ізольованими проблемами, а взаємообумовленими складовими єдиного структурного дефіциту: депопуляція звужує податкову базу, низькі бюджетні доходи обмежують інвестиції у соціальну інфраструктуру, погіршення соціальної інфраструктури прискорює відтік населення – і замкнений цикл відтворюється. Розірвати цей цикл можливо лише через розвиток підприємництва як ендогенного чинника місцевого економічного зростання.

2.2. Аналіз підприємницького потенціалу сільських громад

Аналітична оцінка стану та тенденцій підприємницької діяльності у сільських територіальних громадах неможлива без попереднього концептуального визначення ключової категорії дослідження. Поняття «підприємницький потенціал» є відносно новим у вітчизняній науковій традиції: за радянських часів воно не використовувалося у науковому дискурсі, оскільки саме підприємництво як явище не визнавалося [61, с. 144]. Саме тому переважна більшість наявних теоретичних напрацювань присвячена підприємницькому потенціалу підприємства як суб'єкта господарювання мікрорівня. Натомість підприємницький потенціал територіальної громади як самостійна аналітична категорія почав формуватись у вітчизняному науковому дискурсі паралельно з розгортанням децентралізаційної реформи після 2015 р., проте й донині не набув усталеного визначення, що зумовлює необхідність його концептуального обґрунтування.

Систематизація наявних наукових підходів засвідчує, що поняття «підприємницький потенціал» у вітчизняній літературі трактується через три концептуальні моделі.

Ресурсна модель розглядає підприємницький потенціал як сукупність наявних і потенційно доступних ресурсів, здатних бути залученими до підприємницької діяльності. Основою для вітчизняної науки є трактування, запропоноване О.С. Федоніним, І.М. Репіною та О.І. Олексюком, відповідно до якого потенціал підприємства визначається обсягом і якістю ресурсів – трудових, матеріальних, фінансових, інноваційних – що перебувають у розпорядженні суб'єкта господарювання [116]. Розвиваючи цей підхід, Л.Л. Ковальська структурує підприємницький потенціал у три блоки – ресурсний, інтелектуальний та інноваційний, – наголошуючи, що ресурси підприємства дозволяють формувати необхідні компетенції та конкурентні переваги лише за умови їхньої цілеспрямованої комбінації [146, с. 131]. У контексті сільських територій ресурсна логіка відображена у дисертаційному дослідженні І.В.

Томашук, яка визначає ресурсний потенціал сільських територій як можливості сукупного обсягу реалізованих і нереалізованих ресурсів певної сільської території, використання яких дозволяє досягти економічного ефекту, що максимально задовольняють потреби населення [113, с. 2].

Результативна (цільова) модель акцентує не на ресурсах як таких, а на здатності суб'єкта генерувати та реалізовувати підприємницькі можливості. А.П. Миргородська, аналізуючи наявні підходи, виділяє три сутнісні характеристики підприємницького потенціалу: як сукупність ресурсів та здатність їх трансформувати у результат; як індивідуальні характеристики підприємця; як сукупність бізнес-ідей – і наполягає на необхідності інтегрованого бачення, оскільки жоден з підходів окремо не розкриває повноти категорії [61, с. 146]. С. І. Пилипець у дисертаційному дослідженні ресурсного потенціалу сільських територіальних громад наголошує на тому, що потенціал є динамічним поняттям, пов'язаним не лише з наявними ресурсами, а й зі спроможністю громади до їх відтворення та нарощування підприємницької активності [77].

Системна (екосистемна) модель виходить за межі суб'єкт-ресурсної логіки і розглядає підприємницький потенціал як інтегративну властивість соціально-економічної системи, що виникає з якісної взаємодії її елементів. Ковтун І.Б. та Терещенко Т.В. обґрунтовують синергетичну природу економічного потенціалу територіальної громади: формальна наявність ресурсів не визначає реальну здатність громади до розвитку – її визначає якість інституційного середовища та характер взаємодії стейкхолдерів [33]. Цю позицію розвивають В.А. Пастушенко та І.О. Войтушенко, наголошуючи на необхідності переходу від суто ресурсного бачення до якісної оцінки взаємодії стейкхолдерів, здатної породжувати ефекти, що перевищують суму окремих складових [75].

Узагальнення зазначених підходів виявляє їхню взаємодоповнювальність: ресурсна модель відповідає на питання що є у громаді для підприємництва; результативна – наскільки це реалізовується; системна – яка якість середовища,

в якому це відбувається. Їхній синтез є необхідним для повноцінного охоплення досліджуваного явища.

На основі проведеного аналізу пропонується таке авторське визначення: підприємницький потенціал територіальної громади – це інтегрована здатність місцевої соціально-економічної системи генерувати, відтворювати та нарощувати підприємницьку активність на основі наявних і мобілізованих ресурсів, сприятливого інституційного середовища та синергетичної взаємодії суб'єктів місцевого розвитку, що трансформується у вимірювані економічні, соціальні та фіскальні результати.

Запропоноване визначення відрізняється від наявних у трьох аспектах. По-перше, воно орієнтоване на громаду як суб'єкт, а не на підприємство. По-друге, воно поєднує статичний вимір (наявні ресурси) з динамічним (здатність до відтворення і нарощування). По-третє, воно пов'язує потенціал безпосередньо з результатами, залишаючи можливість операціоналізації через вимірювані показники – що є необхідною умовою подальшого аналізу в цьому дослідженні.

Концептуальне визначення підприємницького потенціалу як загальної категорії потребує конкретизації стосовно сільських територіальних громад. Ця необхідність зумовлена не лише кількісними відмінностями (меншою щільністю підприємців, нижчими бюджетними доходами), а й якісно іншою логікою формування та реалізації потенціалу, обумовленою специфікою просторового, демографічного та ресурсного середовища.

Аналіз наукових джерел дозволяє виокремити п'ять системних особливостей підприємницького потенціалу сільських громад порівняно з міськими. Перша – агроцентричність ресурсної бази: підприємницька діяльність у сільських громадах тяжіє до аграрного та суміжних секторів, що визначає вузьку галузеву диверсифікацію і залежність від кон'юнктури аграрних ринків. Друга – фрагментованість і мала місткість локальних ринків збуту, обумовлена дрібноселенною структурою розселення, яка характерна для більшості сільських територій України і є структурним обмеженням

масштабування підприємницької діяльності [113]. Третя – демографічна вразливість: відтік молоді та трудова еміграція звужують базу населення, активного у підприємницькому відношенні, а зміни у віковій структурі посилюють переважання груп із більш обережною економічною поведінкою, що стримує інноваційну складову підприємництва [77]. Четверта – інституційна слабкість органів місцевого самоврядування: низька власна фінансова база обмежує їхні можливості формувати інфраструктуру підтримки бізнесу, реалізовувати програми місцевого економічного розвитку та стимулювати підприємницьку активність. П'ята – низька цифрова спроможність і транспортна доступність, що підвищує транзакційні витрати ведення бізнесу, ускладнює доступ до електронних послуг та вихід на зовнішні ринки збуту.

Водночас сільські громади мають специфічні конкурентні переваги у формуванні підприємницького потенціалу: унікальні природні та рекреаційні ресурси, традиційні аграрні компетенції та локальні промисли, вищий рівень персоналізованих соціальних мереж, що формують підґрунтя для розвитку кооперативних і мережевих форм підприємництва. У сукупності ці фактори зумовлюють виникнення специфічних ринкових ніш, недоступних для більшості урбанізованих територій, зокрема у сферах органічного виробництва, сільського туризму, крафтових ініціатив та локальної переробки.

З метою узагальнення відмінностей у формуванні підприємницького потенціалу міських і сільських територіальних громад за ключовими компонентами доцільно здійснити їх системне порівняння (табл. 2.7).

Наведене концептуальне порівняння засвідчує, що підприємницький потенціал сільських громад формується в умовах поєднання структурних обмежень – демографічних, ринкових та інституційних – із наявністю унікальних локальних ресурсів і соціального капіталу, що створює передумови для розвитку нішевих і кооперативних моделей підприємництва. Виходячи з цього, подальший аналіз підприємницького потенціалу сільських громад Львівської області доцільно здійснювати у логіці переходу від

загальнорегіонального рівня до просторово диференційованої оцінки на рівні окремих типів громад.

Таблиця 2.7

**Порівняльна характеристика компонентів підприємницького потенціалу
міської та сільської територіальної громади**

Компонент потенціалу	Міська територіальна громада	Сільська територіальна громада	Наслідок для підприємницького потенціалу
Людський капітал	Висока щільність економічно активного населення; диверсифіковані компетенції та кваліфікації	Відтік молоді та трудова міграція; вузькопрофільна аграрна спеціалізація	Звужена база підприємницької активності; обмеження інноваційної складової
Ресурсна база	Промислова, сервісна, диверсифікована структура	Аграрна, природно-рекреаційна; нішева специфіка	Агроцентричність галузевої структури; водночас унікальні конкурентні ніші
Ринкове середовище	Місткий локальний ринок; доступ до регіональних і національних збутових мереж	Фрагментований малий ринок; обмежений доступ до збутових мереж	Структурне обмеження масштабу бізнесу; залежність від зовнішніх ринків
Інституційне середовище	Розвинена інфраструктура підтримки бізнесу; вища фінансова спроможність ОМС	Слабка підтримуюча інфраструктура; висока залежність від трансфертів	Вищі трансакційні витрати; обмежені інструменти місцевого стимулювання
Цифрова спроможність	Розвинена цифрова інфраструктура; широкий доступ до е-послуг	Нижчий рівень цифровізації; обмежений інтернет-доступ	Ускладнений вихід на онлайн-ринки; вищі витрати взаємодії з регуляторами
Соціальний капітал	Анонімні горизонтальні зв'язки; розвинені формальні мережі взаємодії	Щільні персоналізовані мережі; висока локальна ідентичність	Перевага для кооперативних і мережевих форм підприємництва
Специфічні переваги	Інноваційна інфраструктура; агломераційний ефект; концентрація капіталу	Природні та рекреаційні ресурси; традиційні промисли; органічне виробництво	Унікальні підприємницькі ніші, недоступні для міських ринків

Джерело: розроблено автором на основі [33; 75; 77; 113; 116; 146].

На першому етапі розглядається динаміка підприємницької активності на рівні регіону як аналітичний контекст, що дозволяє виявити загальні тенденції розвитку підприємництва та перевірити гіпотезу про структурну специфіку підприємницького середовища сільських громад. Структуру та динаміку суб'єктів господарювання і зайнятості у Львівській області у 2020–2024 рр. систематизовано у табл. 2.8.

Таблиця 2.8

Структура та динаміка суб'єктів господарювання і зайнятості у Львівській області у 2020–2024 рр.

Показник	Роки					2024 р. до 2020 р., %
	2020	2021	2022	2023	2024	
Усього суб'єктів господарювання	128597	132740	133117	149350	155210	120,7
у т.ч. підприємства-юридичні особи	20911	21186	16726	19785	19383	92,7
з них: великі підприємства	26	31	33	38	36	138,5
середні підприємства	1062	1068	1008	977	1047	98,6
малі підприємства	19823	20087	15685	18770	18300	92,3
з малих – мікропідприємства	16808	16980	12768	15895	15403	91,6
фізичні особи-підприємці (ФОП)	107686	111554	116391	129565	135827	126,1
Частка ФОП у загальній кількості СГ, %	83,7	84,0	87,4	86,8	87,5	+3,8 в. п.
Усього зайнятих	531242	539702	518705	526134	539248	101,5
у т.ч. на підприємствах-юридичних особах	353520	356582	340565	327195	334610	94,7
з них: на великих	47855	58670	61047	60235	58955	123,2
на середніх	201057	189328	182057	167750	174618	86,8
на малих	104608	108584	97461	99210	101037	96,6
у ФОП	41639	45011	37893	41825	42090	101,1
Частка зайнятих на малих підприємствах у загальній кількості зайнятих, %	19,7	20,1	18,8	18,9	18,7	95,2

Джерело: складено та розраховано автором на основі даних [94].

Примітка. Дані наведено без урахування результатів діяльності банків та бюджетних установ.

Дані табл. 2.8 засвідчують, що загальна кількість суб'єктів господарювання впродовж аналізованого п'ятиріччя зросла на 20,7 % – з 128 597 до 155 210 одиниць. Водночас це зростання має виразно асиметричний характер: воно повністю забезпечене розширенням сектору фізичних осіб-підприємців, кількість яких збільшилася на 26,1 % – зі 107 686 до 135 827 осіб, – тоді як кількість підприємств-юридичних осіб за той самий період скоротилася на 7,3 % – з 20 911 до 19 383 одиниць. У результаті частка ФОП у загальній кількості суб'єктів господарювання зросла з 83,7 % до 87,5 %, що є індикатором структурного «дрібнішання» підприємництва в регіоні. У науковій літературі домінування одноосібних форм господарювання у структурі підприємницького сектору розглядається як чинник, що обмежує можливості акумулювання капіталу, найму працівників та виходу на зовнішні ринки, а відтак стримує якісний розвиток підприємницького потенціалу території. Для сільських громад така тенденція є не тимчасовою адаптацією, а стійкою структурною рисою, що суттєво звужує їхній підприємницький потенціал.

Окремої уваги заслуговує динаміка зайнятості у підприємницькому секторі. Попри зростання кількості суб'єктів господарювання, чисельність зайнятих у 2024 р. лише на 1,5 % перевищила рівень 2020 р. При цьому зайнятість на середніх підприємствах скоротилася до 86,8 % від базового значення, що є найглибшим падінням серед усіх категорій. Визначальним чинником такої динаміки стало повномасштабне збройне вторгнення Росії у лютому 2022 р., яке спричинило масове вимушене переміщення населення, мобілізацію трудових ресурсів, порушення логістичних ланцюгів та призупинення діяльності значної частини підприємств. Наслідком стала деструктуризація ринку праці, відновлення якого відбувається істотно повільніше, ніж відновлення кількісних показників підприємницької активності. Розбіжність між динамікою кількості суб'єктів господарювання і динамікою зайнятості є принципово важливим аналітичним результатом, оскільки підтверджує, що підприємницька активність у регіоні зростає

переважно екстенсивно – через збільшення кількості мікросуб’єктів, а не через нарощування виробничого потенціалу кожного з них.

Для наочного відображення порівняльної динаміки ключових показників підприємницького сектору регіону побудовано рис. 2.7, де загальна кількість суб’єктів господарювання, кількість ФОП та чисельність зайнятих подані у вигляді індексів із базою 2020 = 100 %.

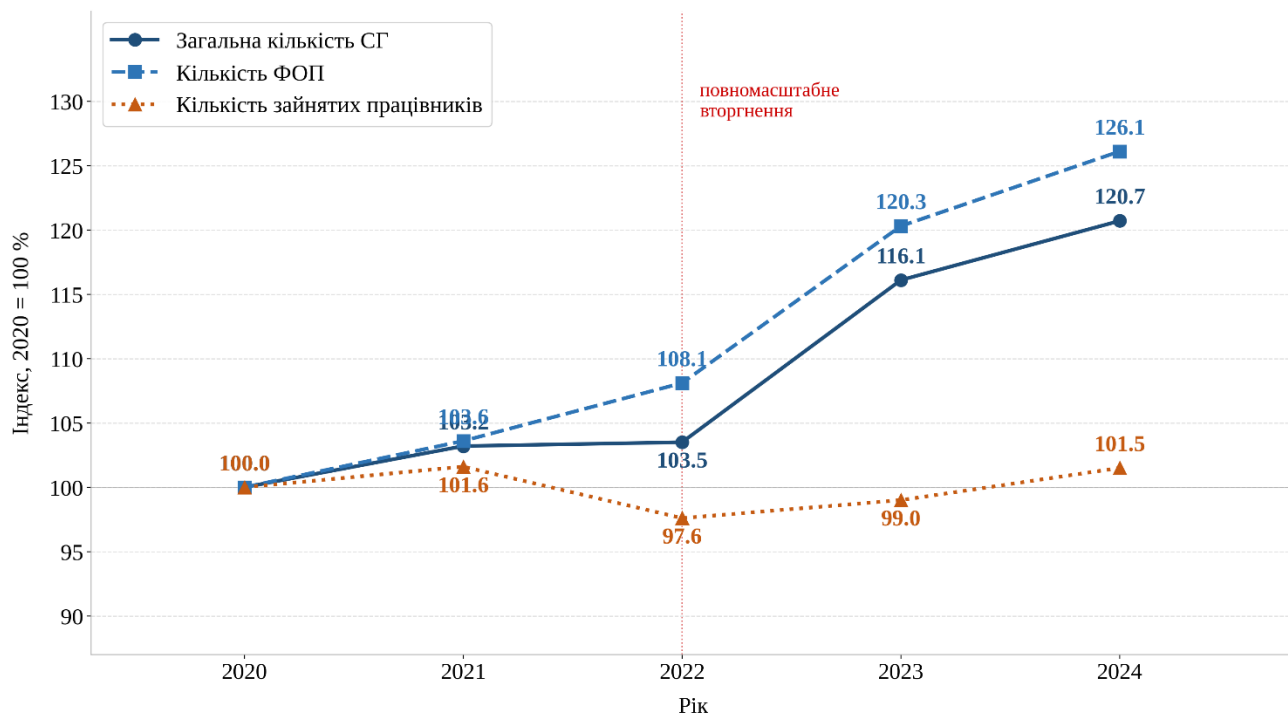

Рис. 2.7. Динаміка кількості суб’єктів господарювання, ФОП та зайнятих у Львівській області у 2020–2024 рр. (2020=100%)

Джерело: побудовано автором на основі даних [94].

Отже, рис. 2.7 унаочнює три якісно відмінні траєкторії розвитку підприємницького сектору Львівської області. Перша з них – стає та прискорене зростання кількості фізичних осіб-підприємців упродовж усього аналізованого періоду без жодної фази спадання, що відображає стійкий попит на спрощені форми ведення бізнесу в умовах нестабільного економічного середовища та високої невизначеності. Друга траєкторія характеризує динаміку загальної кількості суб’єктів господарювання, у межах якої чітко фіксується різкий структурний злам у 2022 р., зумовлений повномасштабним збройним

вторгненням Росії. Третя траєкторія – майже горизонтальна динаміка зайнятості, яка, попри часткове відновлення у 2023–2024 рр., залишається майже на рівні базового року. Така дивергенція динамічних рядів підтверджує, що післякризове відновлення підприємницького сектору відбувається переважно у сегменті мікропідприємництва та самозайнятості, а не у сегменті середнього бізнесу, який традиційно виступає основним генератором стабільної та довгострокової зайнятості.

Для поглиблення аналізу економічної результативності підприємницького сектору регіону розглянемо динаміку обсягу реалізованої продукції суб'єктів господарювання, систематизовану у табл. 2.9.

Таблиця 2.9

Динаміка обсягу реалізованої продукції підприємств – юридичних осіб у Львівській області у 2020–2024 рр., млрд грн

Показник	Роки					2024 р. до 2020 р., %
	2020	2021	2022	2023	2024	
Усього (підприємства – юридичні особи)	440,7	576,7	705,8	846,7	929,8	211,0
у т.ч. великі підприємства	104,0	125,2	168,5	203,8	218,5	210,1
середні підприємства	219,5	297,0	375,3	433,0	502,4	228,8
малі підприємства	117,1	154,5	162,0	209,9	209,0	178,4
з них мікропідприємства	40,2	48,4	52,8	68,0	66,8	166,1
Частка малих підприємств у загальному обсязі реалізації, %	26,6	26,8	23,0	24,8	22,5	84,6
Частка мікропідприємств у структурі малих, %	34,3	31,3	32,6	32,4	32,0	93,3
Обсяг реалізації на 1 підприємство, млн грн	21,1	27,2	42,2	42,8	48,0	227,6

Джерело: складено та розраховано автором на основі офіційних даних Головного управління статистики у Львівській області.

Як бачимо, дані табл. 2.9 засвідчують номінальне зростання обсягу реалізованої продукції підприємств–юридичних осіб Львівської області більш ніж удвічі – з 440,7 млрд грн у 2020 р. до 929,8 млрд грн у 2024 р., або на 111,0

%. Водночас цей приріст має переважно номінальний характер. Зіставлення з кумулятивною інфляцією за 2020–2024 рр. (за оцінкою НБУ – близько 80 %) дає підстави стверджувати, що реальне зростання підприємницької активності було істотно скромнішим, а в окремі роки фактично нівелювалося. Ігнорування цього чинника при інтерпретації динаміки реалізації призводить до систематичного перебільшення реального економічного прогресу підприємницького сектору, що є типовою методичною помилкою в умовах високої інфляційної економіки воєнного часу.

Структурний аналіз розподілу обсягу реалізації за розмірами підприємств виявляє стійку диспропорцію: попри зростання абсолютного обсягу реалізації малих підприємств із 117,1 до 209,0 млрд грн, їхня частка у загальному обсязі реалізації знизилася з 26,6 % у 2020 р. до 22,5 % у 2024 р. Це свідчить про випереджальне зростання реалізації середніх і великих підприємств порівняно з малим бізнесом. Так, найдинамічніше зростання обсягу реалізації демонструють середні підприємства – на 128,8 % за п'ять років, що може вказувати на процеси концентрації виробництва та укрупнення суб'єктів у цьому сегменті. Великі підприємства зросли на 110,1 %, тоді як малі – лише на 78,4 %, що відображає посилення структурного дефіциту малого підприємництва як суб'єкта виробництва доданої вартості.

Особливої уваги заслуговує сегмент мікропідприємств, обсяг реалізації яких зріс із 40,2 до 66,8 млрд грн (на 66,1 %), однак їх частка у структурі малого підприємництва залишається стабільною на рівні 31–34 %. Це свідчить про те, що зростання сегменту малого бізнесу відбувається переважно за рахунок укрупнення суб'єктів, а не розширення мікропідприємницької бази. Обсяг реалізації у розрахунку на одне підприємство зріс із 21,1 млн грн у 2020 р. до 48,0 млн грн у 2024 р. (у 2,3 раза), однак з урахуванням інфляційної складової цей приріст відображає переважно цінову, а не реальну виробничу динаміку. Виявлені регіональні тенденції – структурне «дрібнішання» підприємництва при одночасному укрупненні середнього бізнесу, відставання сегменту малих підприємств у нарощенні обсягів реалізації та переважно номінальний характер

зростання – формують аналітичний контекст для оцінки підприємницької активності у розрізі територіальних громад. Ключова гіпотеза подальшого аналізу полягає в тому, що у сільських громадах ці тенденції набувають ще більш вираженого характеру.

На другому етапі аналізу здійснюється перехід від загально регіональних тенденцій до просторово диференційованої оцінки підприємницької активності у розрізі типологічних груп громад Львівської області. Методологічною основою цього переходу є типологія, розроблена у підрозділі 2.1, відповідно до якої 73 громади розподілено на чотири групи залежно від частки сільського населення: група I – переважно сільські ($\geq 75\%$, $n = 24$), група II – умовно сільські (50–74,9 %, $n = 34$), група III – мішані (25–49,9 %, $n = 9$) та група IV – переважно міські ($< 25\%$, $n = 6$). Порівняльну оцінку щільності підприємницької активності та рівня галузевої концентрації у цих групах систематизовано у табл. 2.10.

Як видно з табл. 2.10, між рівнем урбанізованості громади та щільністю підприємницької активності простежується загалом позитивна залежність. Середня кількість фізичних осіб-підприємців на 1000 мешканців зростає від 37,3 у переважно сільських громадах групи I до 45,6 у переважно міських громадах групи IV, тобто на 18,3 %, або на 8,3 суб'єкта у розрахунку на 1000 мешканців. Аналогічна закономірність спостерігається і щодо юридичних осіб: 20,3 проти 26,0 на 1000 мешканців відповідно, що означає відставання групи I від групи IV на 22,0 %. Отже, підприємницька активність у переважно сільських громадах є структурно нижчою порівняно з міськими як за кількістю ФОП, так і за кількістю юридичних осіб.

Разом із тим аналіз внутрішньогрупового розкиду значень у групі I виявляє принципово важливу закономірність: діапазон щільності ФОП коливається від 13,3 до 106,4 на 1000 мешканців, тобто розрив між громадою-лідером і громадою-аутсайдером перевищує восьмикратний рівень.

Це свідчить про глибоку внутрішню диференціацію підприємницького потенціалу переважно сільських громад і унеможливорює їх трактування як

однорідної категорії. Натомість у групі IV розкид є істотно меншим – від 25,7 до 77,3, що вказує на вищу однорідність міських громад за рівнем підприємницької активності.

Таблиця 2.10

**Щільність підприємницької активності та галузева концентрація у
типологічних групах громад Львівської області (2023–2025 рр.)**

Показник	Група I Переважно сільські (n=24)	Група II Умовно сільські (n=34)	Група III Мішані (n=9)	Група IV Переважно міські (n=6)
I. Щільність підприємницької активності, суб'єктів на 1000 мешканців				
ФОП – середнє значення	37,3	32,1	39,0	45,6
ФОП – медіана	29,1	31,8	34,9	41,7
ФОП – мінімум	13,3	18,4	25,5	25,7
ФОП – максимум	106,4	49,0	65,1	77,3
Юридичних осіб – середнє значення	20,3	18,4	22,3	26,0
Юридичних осіб – медіана	17,0	18,3	19,0	21,1
Усього суб'єктів господарювання – середнє	57,6	50,5	61,2	71,6
Усього суб'єктів господарювання – медіана	42,3	52,5	57,8	60,6
Гр. I до гр. IV (ФОП), %	81,9	×	×	100,0
Гр. I до гр. IV (юр. особи), %	78,0	×	×	100,0
II. Індекс галузевої концентрації Херфіндаля–Хіршмана (IXX) *				
Середнє значення IXX	2657	2422	2458	2150
Медіана IXX	2372	2142	2108	1869
Інтерпретація	Висока концентрація	Помірна концентрація	Помірна концентрація	Помірна концентрація

* $IXX = \sum (s_{ij}^2) \times 10\ 000$, де s_{ij} – частка j-го виду діяльності у податкових надходженнях i-ї громади. Галузеву структуру по групах громад відображено на рис. 2.8.

Джерело: розраховано автором на основі даних [94] та Єдиного державного реєстру юридичних осіб і ФОП.

Окремої аналітичної уваги заслуговує нелінійний характер залежності між рівнем урбанізованості громади та щільністю підприємницької активності. Група умовно сільських громад демонструє нижчу середню щільність ФОП – 32,1 на 1000 мешканців – ніж група мішаних громад, де цей показник становить 39,0, і навіть нижчу, ніж у переважно сільських громадах групи I (37,3). Така інверсія суперечить інтуїтивному припущенню про лінійну залежність між ступенем урбанізованості та підприємницькою активністю і потребує змістовного пояснення.

Ключ до розуміння цього феномену – надзвичайно висока внутрішня неоднорідність групи II. До неї одночасно входять два принципово різні типи громад: з одного боку, аграрно орієнтовані периферійні громади з низькою щільністю підприємництва, де ФОП на 1000 мешканців може не перевищувати 18–20 одиниць; з іншого – приміські громади Львівського та Яворівського районів із розвиненим сервісним сектором, де цей показник сягає 45–49 одиниць. Усереднення цих двох полюсів у межах однієї групи статистично занижує середнє значення, маскуючи реальну поляризацію. Натомість група III є компактнішою за складом і менш гетерогенною, що й забезпечує вищий середній показник. Таким чином, отриманий результат є не стільки свідченням вищої підприємницької активності мішаних громад порівняно з умовно сільськими, скільки артефактом агрегації різнорідних територій в єдину аналітичну групу. Це підтверджує, що ступінь сільськості є необхідним, але недостатнім критерієм типологізації громад за підприємницьким потенціалом, і обґрунтовує доцільність подальшої диференціації всередині груп – зокрема, виокремлення приміської підгрупи в межах групи II як самостійного аналітичного об'єкта.

Щодо галузевої концентрації, вимірної індексом Херфіндаля–Хіршмана, картина є ще виразнішою. Група I має найвище середнє значення ІХХ – 2657, що відповідає високому рівню концентрації та свідчить про монопрофільну структуру підприємницького сектору. Для порівняння, у групах II–IV значення ІХХ перебувають у діапазоні 2150–2458 і відповідають помірній концентрації.

Оскільки ІХХ розраховується як сума квадратів часток окремих видів економічної діяльності у загальному обсязі податкових надходжень громади, його зростання відображає підвищення галузевої однорідності. Таким чином, переважно сільські громади за цим критерієм є структурно найбільш уразливими до галузевих шоків.

Для поглиблення аналізу галузевої структури підприємницької активності та візуалізації міжгрупових відмінностей побудовано рис. 2.8, який відображає середні частки дев'яти видів економічної діяльності у податкових надходженнях для кожної з чотирьох груп громад.

Як видно з рис. 2.8, між типологічними групами громад існують принципові відмінності у галузевій спеціалізації підприємницького сектору. Найбільш виразним є домінування сільського господарства у переважно сільських громадах: його частка становить 15,0 %, що більш ніж у десять разів перевищує відповідний показник у переважно міських громадах (1,4 %). Це підтверджує сформульовану в першій частині параграфу тезу про агроцентричність ресурсної бази сільських громад як системну структурну рису, що обмежує диверсифікацію підприємницької діяльності.

Водночас у групі І фіксується суттєвий дефіцит переробної промисловості – 7,3 % проти 17,3 % у групі ІІІ та 14,3 % у групі ІV. Це свідчить про те, що первинне сільськогосподарське виробництво не трансформується у повноцінні локальні виробничі ланцюги, а сировина переважно вивозиться для переробки до більш урбанізованих центрів. Саме це є одним із фундаментальних структурних обмежень підприємницького потенціалу сільських громад.

Показовою є також ситуація у сфері інформації та телекомунікацій. Частка цього сектору у переважно сільських (6,1 %) є нижчою, ніж у переважно міських (7,2 %), однак розрив між ними є меншим, ніж можна було б очікувати з огляду на слабший розвиток цифрової інфраструктури у сільських громадах. Це пояснюється насамперед дистанційним характером ІТ-зайнятості, що дає змогу фахівцям реєструватися як ФОП за місцем проживання у сільській

громаді незалежно від фактичного місця роботи. Такий феномен, що набув особливого поширення після 2020 р., частково маскує реальний рівень локального ІТ-підприємництва у сільських громадах і потребує обережної інтерпретації.

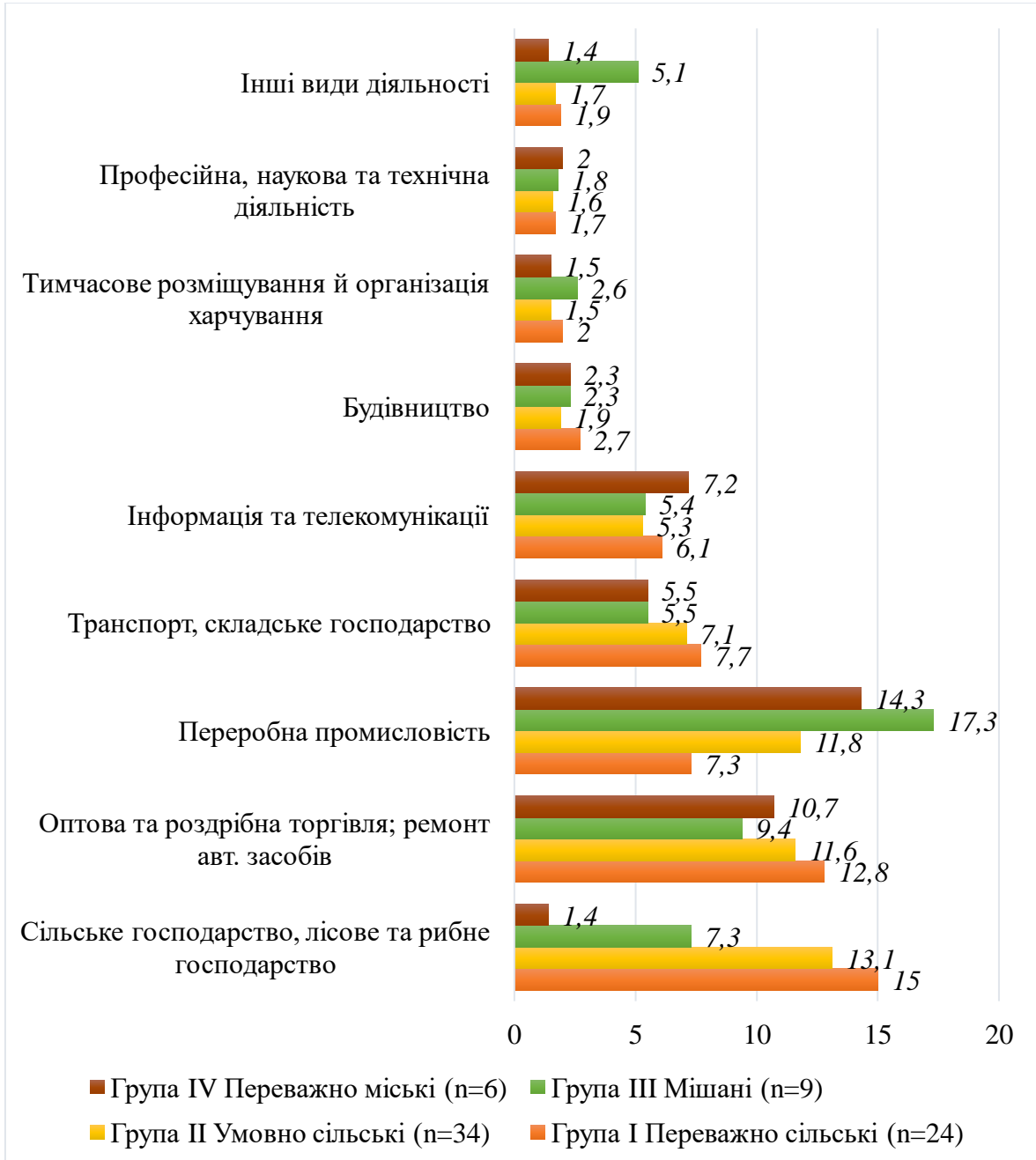

Рис. 2.8. Галузева структура підприємницької активності у типологічних групах громад Львівської області (середня частка у податкових надходженнях за видами економічної діяльності, 2023 р.), %

Джерело: розраховано автором на основі [94].

Окремої уваги заслуговує також підвищена частка категорії «інші види діяльності» у групі III, що значною мірою зумовлена специфікою окремих громад, зокрема Новояворівської, де відповідний показник є атипово високим. Це свідчить про наявність внутрішньогрупових статистичних аномалій, які необхідно враховувати при інтерпретації середніх значень.

Таким чином, спільний аналіз табл. 2.10 і рис. 2.8 дозволяє зафіксувати дві ключові характеристики підприємницького потенціалу переважно сільських громад: кількісний дефіцит підприємницької активності, що виявляється у нижчій щільності суб'єктів господарювання, та якісний структурний дисбаланс, який проявляється в агроцентричності, дефіциті переробки та високій галузевій концентрації. Обидві характеристики є взаємопов'язаними й формують системне обмеження розвитку підприємництва, подолання якого потребує диференційованих інструментів підтримки, орієнтованих на специфіку окремих типів громад.

Для поглиблення аналізу галузевої результативності підприємницького сектору у розрізі типологічних груп громад здійснено оцінку медіанних значень податкових надходжень на одного мешканця за п'ятьма ключовими видами економічної діяльності: сільським господарством, торгівлею, переробною промисловістю, інформацією та телекомунікаціями, а також транспортом і складським господарством. Використання медіани як основного показника центральної тенденції зумовлене наявністю окремих громад із аномально високими значеннями, які суттєво спотворюють середні показники, особливо у малих вибірках. Порівняльну картину медіанних значень у розрізі типологічних груп відображено на рис. 2.9.

Отже, рис. 2.9 унаочнює принципово різну галузеву результативність підприємницького сектору у чотирьох типологічних групах громад та дозволяє виявити кілька суттєвих закономірностей.

По-перше, сільське господарство є єдиним видом економічної діяльності, за яким переважно сільські громади групи I (медіана – 608,4 грн на одного мешканця) беззаперечно випереджають усі інші групи. Відрив від переважно

міських громад групи IV (88,8 грн на одного мешканця) є майже семикратним. Це підтверджує агроцентричність ресурсної бази сільських громад: сільськогосподарська діяльність є не лише домінуючою у структурі підприємницького сектору, але й генерує найвищі фіскальні надходження у розрахунку на одного мешканця.

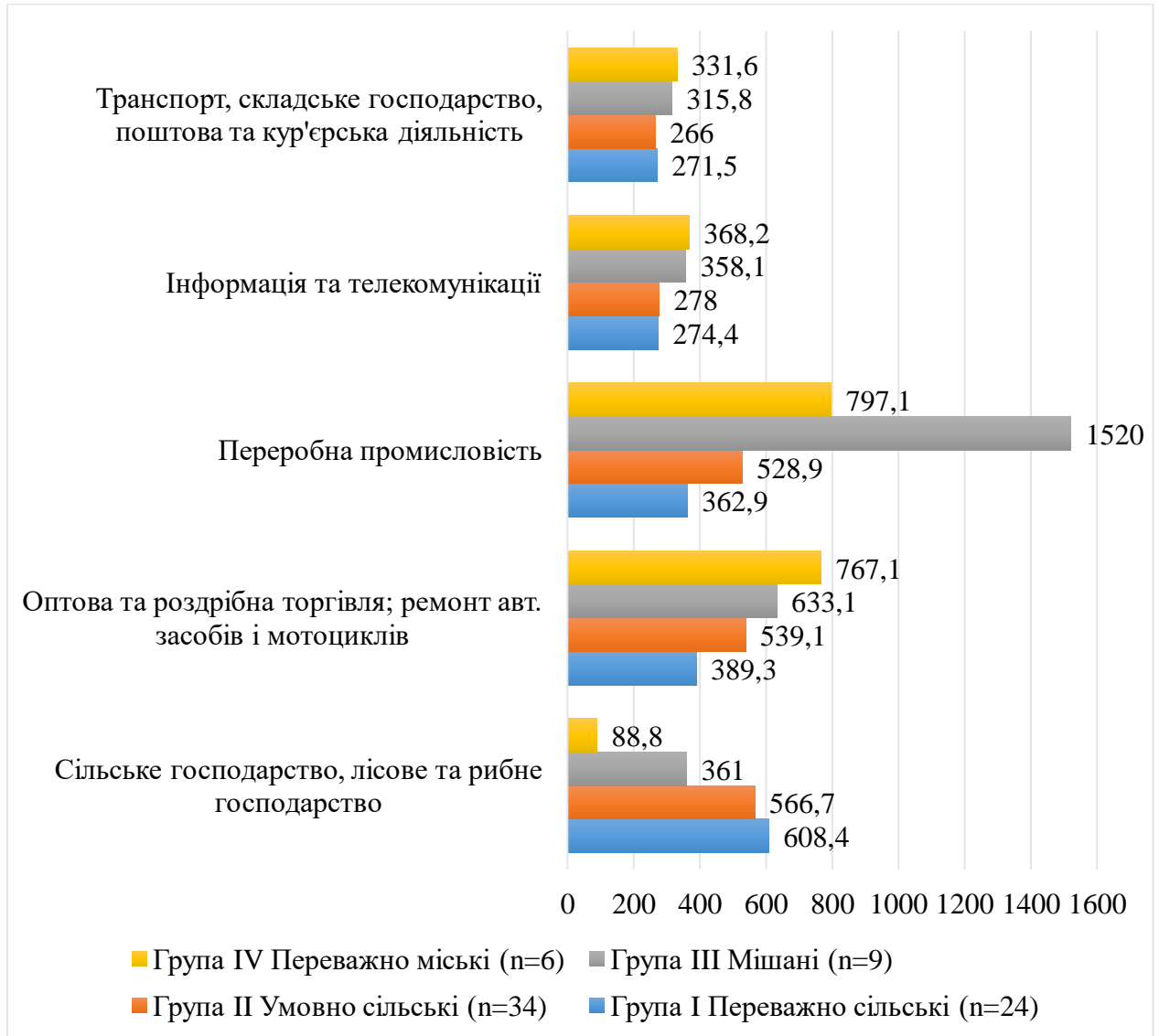

Рис. 2.9. Рівень податкових надходжень від підприємницької діяльності на 1 мешканця у типологічних групах громад Львівської області за видами економічної діяльності (медіанне значення, 2023 р.), грн

Джерело: розраховано автором на основі [94].

По-друге, за всіма іншими ключовими видами діяльності група I системно поступається більш урбанізованим громадам. У сфері торгівлі її

медіанне значення становить 389,3 грн на одного мешканця, що нижче за показники груп II, III та IV. Найбільший розрив спостерігається у переробній промисловості: 362,9 грн у групі I проти 1520,0 грн у групі III, тобто відставання перевищує чотириразовий рівень. Це ще раз підтверджує ключову структурну проблему: аграрна сировина у сільських громадах не включається у повноцінні локальні ланцюги створення доданої вартості, а переважно вивозиться для переробки до більш урбанізованих центрів.

По-третє, сектор інформації та телекомунікацій у переважно сільських громадах (274,4 грн на одного мешканця) є лише незначно слабшим, ніж у групі умовно сільських (278,0 грн), але суттєво поступається групі переважно міських (368,2 грн). Відносна близькість показників переважно та умовно сільськими, попри нижчий рівень цифрової інфраструктури сільських громад, пояснюється дистанційним характером ІТ-зайнятості, за якого місце реєстрації ФОП не збігається з місцем фактичного виконання роботи. Отже, цей показник частково відображає не стільки локальну цифрову економіку, скільки особливості податкової локалізації ІТ-діяльності.

По-четверте, транспорт і складське господарство демонструють відносно рівномірний розподіл між групами: медіанні значення коливаються без різких контрастів, що свідчить про слабшу залежність цього виду діяльності від рівня урбанізованості громади.

Отже, проведений аналіз підтверджує фундаментальний структурний дисбаланс підприємницького потенціалу переважно сільських громад: висока фіскальна результативність первинного аграрного сектору поєднується з помітним відставанням у секторах із вищою доданою вартістю – переробній промисловості, торгівлі та цифровій економіці. Подолання цього дисбалансу через розвиток агропереробки, стимулювання локальної торговельної інфраструктури та нарощування цифрових компетенцій має розглядатися як один із ключових стратегічних пріоритетів розвитку підприємницького середовища у сільських громадах.

Узагальнення результатів аналізу щільності підприємницької активності, галузевої структури та фіскальної результативності підприємницького сектору сільських громад Львівської області створює методичне підґрунтя для переходу до інтегральної оцінки підприємницького потенціалу. Агрегування розрізнених часткових показників в єдиний синтетичний індекс є необхідним кроком, оскільки жоден окремих індикатор не здатний адекватно відобразити складну та багатовимірну природу підприємницького потенціалу громади, що було теоретично обґрунтовано у першій частині параграфу.

З метою комплексної оцінки підприємницького потенціалу переважно сільських громад розроблено авторський інтегральний індекс підприємницького потенціалу громади (ІППГ), методику розрахунку якого, включаючи перелік субіндексів та джерела даних, наведено у додатку Б, а результати експертного опитування щодо визначення вагових коефіцієнтів – у додатку В.

ІППГ охоплює чотири аналітичні блоки: масштаб підприємницької активності (вага 0,307), галузеву диверсифікацію (0,243), фіскальну результативність (0,300) та інституційну спроможність (0,150). Блоки масштабу підприємницької активності та фіскальної результативності операціоналізовано через два субіндекси кожен, тоді як блоки галузевої диверсифікації та інституційної спроможності – через один субіндекс. Загалом індекс включає шість змінних із такими індивідуальними вагами: $x_1 = 0,200$, $x_2 = 0,107$; $x_3 = 0,243$; $x_4 = 0,150$, $x_5 = 0,150$; $x_6 = 0,150$. Вагові коефіцієнти визначено на основі експертного опитування ($n = 7$), інструментарій якого наведено у додатку Б, а узагальнені результати – у додатку В. Методика розрахунку субіндексів та інтегрального індексу підприємницького потенціалу громади подана у додатку Г. Інтегральний індекс розраховується як зважена сума нормалізованих субіндексів:

$$\text{ІППГ}_i = 0,200 \cdot N(x_1) + 0,107 \cdot N(x_2) + 0,243 \cdot N(x_3) + 0,150 \cdot N(x_4) + 0,150 \cdot N(x_5) + 0,150 \cdot N(x_6),$$

де $N(x_k)$ – нормалізоване значення k -го субіндексу, розраховане методом мін–макс за вибіркою 73 громад Львівської області:

$$N(x_k) = (x_{ki} - \min x_k) / (\max x_k - \min x_k).$$

Таким чином, ІППГ відображає не абсолютний рівень підприємницької активності, а відносну позицію кожної громади у регіональному просторі. Значення індексу перебуває в діапазоні $[0;1]$ і може інтерпретуватися за п'ятирівневою шкалою – від низького до високого рівня підприємницького потенціалу. Шкалу інтерпретації значень ІППГ наведено у додатку Д.

Структура вагових коефіцієнтів відображає принципову позицію експертів: фіскальна результативність і масштаб підприємницької активності є пріоритетними вимірами оцінки, тоді як галузева диверсифікація та інституційна спроможність виконують роль суттєвих, але допоміжних характеристик. Така ієрархія узгоджується з авторським визначенням підприємницького потенціалу як здатності громади трансформувати підприємницьку активність у вимірювані економічні та фіскальні результати.

Результати розрахунку ІППГ для переважно сільських громад групи І наведено у табл. 2.11 у порядку спадання значень індексу.

Дані табл. 2.11 дозволяють зробити кілька принципових аналітичних висновків. По-перше, 24 переважно сільські громади Львівської області демонструють надзвичайно широкий діапазон значень ІППГ – від 0,894 у Сокільницькій сільській громаді до 0,052 у Поморянській селищній громаді, тобто розрив між лідером і аутсайдером перевищує сімнадцятикратний рівень. Це унеможлиблює уніфіковане трактування переважно сільських громад як однорідної категорії й виступає фундаментальним аргументом на користь диференційованого підходу до формування інструментів підтримки підприємництва.

Таблиця 2.11

Рейтинг переважно сільських громад Львівської області (група I) за інтегральним індексом підприємницького потенціалу (ІППГ)

№	Громада	Населення, осіб	ФОП на 1000 мешканців	Власні доходи на 1 мешк., грн	Індекс податко-спроможності	Видатки розв. на 1 мешк., грн	ІППГ	Під-гр.
1	Сокільницька сільська	9374	106.4	38371	2.86	17003	0.894	A
2	Солонківська сільська	15096	94.9	19637	1.47	16163	0.752	A
3	Підберізіцівська сільська	8489	34.2	29801	1.74	20661	0.672	A
4	Мурованська сільська	9970	53.0	21870	1.60	13653	0.587	A
5	Зимноводівська сільська	21069	78.5	17923	1.16	12392	0.581	A
6	Давидівська сільська	21690	52.9	18797	1.24	9666	0.544	A
7	Оброшинська сільська	8132	61.2	19322	1.39	4954	0.529	A
8	Жовтанецька сільська	10665	44.2	11776	0.87	1984	0.388	Б
9	Грабовецько-Дулібівська с.	12618	39.5	8938	0.66	1530	0.375	Б
10	Тростянецька сільська	8453	31.2	13198	0.89	3326	0.368	Б
11	Розвадівська сільська	12328	32.3	10869	0.79	4784	0.339	Б
12	Шегинівська сільська	11107	21.3	13711	0.69	5148	0.323	Б
13	Ралівська сільська	13990	30.0	4969	0.36	1842	0.306	Б
14	Добросинсько-Магерівська с.	16447	28.2	5174	0.38	1011	0.302	Б
15	Козівська сільська	12568	19.5	5153	0.39	653	0.263	Б
16	Меденицька селищна	19217	18.0	5976	0.46	869	0.258	Б
17	Боринська селищна	24303	13.3	4602	0.35	1380	0.253	Б
18	Стрільківська сільська	15358	24.7	2356	0.17	745	0.252	Б
19	Рудківська міська	26376	22.8	5662	0.39	1302	0.251	Б
20	Заболотцівська сільська	6527	20.4	9584	0.72	747	0.248	Б
21	Белзька міська	15076	21.0	8987	0.64	1644	0.221	В
22	Бісковецька сільська	18685	18.4	3410	0.26	673	0.221	В
23	Підкамінська селищна	11469	14.2	4301	0.30	397	0.132	В
24	Поморянська селищна	7513	15.2	4940	0.36	593	0.052	В
×	Середнє по групі I (n=24)	–	37.3	10456	0.65	4563	0.340	–
×	Середнє по групі IV (n=6) – для порівняння	–	45.6	12252	0.88	3295	0.412	–

Джерело: розраховано автором на [94], [111] та Єдиного державного реєстру юридичних осіб і ФОП.

По-друге, всередині групи I доцільно виокремити три підгрупи. Підгрупа А (ІППГ $\geq 0,40$, $n = 7$) об'єднує громади з відносно високим рівнем підприємницького потенціалу. Показово, що всі громади цієї підгрупи є приміськими та належать до Львівського району. Це підтверджує визначальну роль просторової близькості до великого міського ринку як одного з ключових чинників формування підприємницького потенціалу сільської громади: доступ до споживачів, трудових ресурсів і ділової інфраструктури Львова компенсує структурні обмеження сільського середовища.

Підгрупа Б (ІППГ $0,25-0,39$, $n = 12$) охоплює громади із середнім рівнем потенціалу – типові сільські громади різних районів, для яких характерні помірна підприємницька активність і відносно обмежена, але не критично низька, фінансова спроможність. Підгрупа В (ІППГ $< 0,25$, $n = 5$) включає громади з низьким і критично низьким рівнем підприємницького потенціалу, для яких типовим є поєднання агроцентричної монопрофільної структури підприємництва, мінімальних власних доходів та майже символічних видатків на розвиток.

По-третє, аналітично значущим є факт, що окремі приміські сільські громади демонструють вищий ІППГ, ніж частина міських громад. Це не є методологічним парадоксом, а відображає принципову відмінність між абсолютним масштабом підприємницької активності та її відносною інтенсивністю у розрахунку на одного мешканця. Отже, невеликі приміські громади з потужним підприємницьким сектором закономірно можуть випереджати великі міські громади за питомими показниками активності.

По-четверте, середнє значення ІППГ для групи I є відносно близьким до окремих інших типологічних груп, однак медіанне значення суттєво нижче за середнє, що свідчить про правосторонню асиметрію розподілу. Це означає, що загальний результат групи істотно підтягується вгору обмеженим колом громад-лідерів, тоді як для більшості переважно сільських громад характерний значно нижчий рівень підприємницького потенціалу.

Таким чином, проведений аналіз дозволяє сформулювати кілька узагальнених висновків щодо підприємницького потенціалу переважно сільських громад Львівської області. По-перше, він є структурно неоднорідним і визначається не лише рівнем сільськості, а насамперед просторовим положенням громади, доступом до агломераційних ефектів та галузевою структурою місцевої економіки. По-друге, системними обмеженнями підприємницького потенціалу громад, віддалених від зон агломераційного впливу, є агроцентричність, дефіцит секторів із вищою доданою вартістю, низька фіскальна спроможність і обмежені інвестиційні ресурси. По-третє, виявлена внутрішньогрупова диференціація підтверджує необхідність переходу від уніфікованих до диференційованих інструментів підтримки підприємництва, адаптованих до специфіки окремих підгруп сільських громад.

2.3. Оцінювання впливу підприємництва на соціально-економічний розвиток сільських територіальних громад

Проведений у попередніх підрозділах аналіз дав змогу охарактеризувати соціально-економічні умови розвитку підприємництва у сільських територіальних громадах Львівської області та виявити просторову диференціацію їхнього підприємницького потенціалу. У ході дослідження встановлено, що переважно сільські громади функціонують в умовах сукупності взаємопов'язаних структурних обмежень, які проявляються у нижчій фінансовій спроможності, слабшій концентрації офіційної зайнятості, гірших параметрах відтворення людського капіталу та менш розвиненому інституційному середовищі. Водночас результати оцінювання підприємницького потенціалу засвідчили, що навіть у межах цієї групи громад наявні істотні відмінності за масштабами підприємницької активності, рівнем галузевої диверсифікації, фіскальною результативністю та інституційною спроможністю.

Разом із тим характеристика умов розвитку підприємництва та оцінка його потенціалу ще не дають вичерпної відповіді на ключове дослідницьке питання – якою мірою підприємництво реально впливає на соціально-економічний розвиток сільської територіальної громади. У зв'язку з цим подальший аналіз має бути зосереджений не лише на передумовах і можливостях, а насамперед на фактичних ефектах підприємницької діяльності. Саме такий аналітичний перехід дозволяє встановити не лише те, де сформовано відносно сприятливіші умови для функціонування бізнесу, а й те, де підприємництво вже виконує функцію реального чинника місцевого економічного зростання, зайнятості, бюджетного наповнення та соціальної активізації.

В умовах децентралізації значення такого підходу істотно посилюється. Розширення повноважень територіальних громад супроводжувалося зростанням їхньої відповідальності за формування власної економічної бази розвитку. За цих умов підприємництво доцільно розглядати не лише як форму господарської діяльності, а як один із базових механізмів забезпечення життєздатності громади, оскільки саме воно створює робочі місця, генерує доходи населення, формує податкову основу місцевих бюджетів, підтримує внутрішній ринок товарів і послуг та сприяє збереженню соціально-економічної активності на території. Водночас практична реалізація цього потенціалу в системі місцевого розвитку не завжди є достатньо повною та системною, що зумовлює необхідність поглибленого аналізу масштабу, форм і результативності впливу підприємництва на розвиток громади.

У межах цього дослідження вплив підприємництва на соціально-економічний розвиток сільських територіальних громад доцільно розглядати як багатовимірне явище, що проявляється у кількох взаємопов'язаних площинах. Передусім ідеться про економічний вплив, який охоплює створення робочих місць, формування доходів населення, підтримку локального ринку та фіскальний внесок підприємницького сектору у дохідну базу місцевих бюджетів. Не менш важливим є соціальний вплив, що виявляється через участь

бізнесу у розвитку місцевої інфраструктури, реалізації соціальних ініціатив, розбудові партнерських зв'язків у межах громади та зміцненні її позитивного іміджу. Окремо доцільно виокремлювати відтворювально-перспективний вплив, який характеризує здатність підприємництва формувати підґрунтя для довгострокового розвитку громади через інвестиційну активність, закріплення трудових ресурсів, розвиток локальної кооперації та підтримання очікувань щодо розширення бізнесу.

З огляду на це оцінювання впливу підприємництва ґрунтується на поєднанні об'єктивного статистичного та суб'єктивно-оцінкового підходів. Перший дає змогу виявити кількісно фіксовані прояви впливу підприємницької діяльності у соціально-економічних показниках розвитку громад. Другий, сформований на основі результатів опитування підприємців, дозволяє з'ясувати, як самі суб'єкти господарювання оцінюють власну роль у розвитку громади, які напрями впливу вважають найбільш вагомими та які чинники стримують його посилення. Поєднання зазначених підходів забезпечує більш повне розуміння функцій підприємництва у системі локального розвитку та дозволяє уникнути його спрощеного ототожнення виключно з кількістю суб'єктів господарювання або обсягом податкових надходжень.

Отже, подальший етап дослідження спрямований на комплексне оцінювання того, якою мірою підприємництво в сучасних умовах виступає чинником соціально-економічного розвитку сільських територіальних громад Львівської області, а також на виявлення відмінностей у характері та силі цього впливу залежно від типу громади, рівня підприємницької активності, інституційного середовища та оцінок самих підприємців. Такий підхід формує необхідне аналітичне підґрунтя для подальшого обґрунтування стратегічних напрямів активізації підприємництва в системі соціально-економічного розвитку сільських територіальних громад.

Оцінювання впливу підприємництва на соціально-економічний розвиток сільських територіальних громад доцільно розпочати із з'ясування загальних тенденцій, що характеризують підприємницьку активність та її фіскальні й

соціально-економічні ефекти на рівні Львівської області в цілому. Такий макрорівневий аналіз формує контекст для подальшого порівняльного дослідження окремих громад і дозволяє встановити, чи є тенденції, зафіксовані на локальному рівні, проявом ширших системних закономірностей. Саме тому на першому етапі доцільно простежити динаміку ключових показників розвитку підприємницького середовища та його бюджетних ефектів у розрізі територіальних громад Львівської області.

Для виявлення загальних тенденцій розвитку підприємницького середовища та його впливу на фінансову спроможність територіальних громад Львівської області доцільно проаналізувати динаміку відповідних показників (табл. 2.12).

Таблиця 2.12

Динаміка ключових показників підприємницького середовища та бюджетної спроможності територіальних громад Львівської області у 2021–2025 рр. (станом на 31 грудня року)

Показник	Роки					2025 до 2021, %
	2021	2022	2023	2024	2025	
Кількість ФОП, од.	90918	101441	116373	126978	135137	148,6
Штатні працівники, тис. осіб	418,9	484,7	467,0	479,8	н/д	н/д
Середня зарплата штатних працівників, грн	11214	12662	12202	14776	н/д	н/д
Власні доходи місцевого бюджету на 1 мешканця, грн	5567	7584	8511	8430	10701	192,2
Видатки на розвиток громади на 1 мешканця, грн	1867	1365	3562	2749	3597	192,7
Базова дотація на 1 мешканця, грн	715	765	1133	622	697	97,5

Джерело: розраховано автором на основі [94].

Наведені в табл. 2.12 дані дозволяють сформулювати кілька принципових аналітичних висновків. По-перше, кількість зареєстрованих фізичних осіб-підприємців протягом 2021–2025 рр. зросла на 48,6% – з 90,9 тис осіб до 135,1 тис. осіб. Показово, що це зростання відбувалося в умовах повномасштабного

воєнного вторгнення, що дає підстави говорити про достатньо високий рівень стійкості підприємницької активності навіть за несприятливих зовнішніх умов, а також про посилення ролі самозайнятості як форми економічної адаптації населення.

По-друге, власні доходи громад на одного мешканця зросли за аналізований період на 92,1% – з 5567 до 10701 грн. Така динаміка узгоджується зі зростанням підприємницької активності, оскільки підприємницький сектор формує вагомую частину надходжень від єдиного податку та частково впливає на надходження податку на доходи фізичних осіб, які є ключовими складовими власної дохідної бази місцевих бюджетів. Паралельне зростання кількості ФОП і власних доходів громад свідчить про наявність стійкого взаємозв'язку між розвитком підприємницького середовища та зміцненням фіскальної спроможності територіальних громад.

По-третє, показовою є динаміка співвідношення між власними доходами та базовою дотацією на одного мешканця. Якщо у 2021 р. власні доходи перевищували базову дотацію у 7,8 раза, то у 2025 р. це перевищення зросло до 15,4 раза. Це свідчить про поступове зміцнення фінансової самодостатності громад і зниження їхньої залежності від державних трансфертів, у межах чого розвиток місцевої економічної бази, зокрема підприємництва, відіграє важливу роль.

По-четверте, динаміка видатків на розвиток на одного мешканця є менш однозначною: попри загальне зростання з 1867 до 3597 грн, або на 92,7%, спостерігається виразна волатильність – зокрема, зниження у 2022 р. до 1 365 грн та у 2024 р. до 2 749 грн. Це відображає нестабільність інвестиційних можливостей громад в умовах воєнного часу: навіть за зростання дохідної бази органи місцевого самоврядування змушені перерозподіляти ресурси на покриття поточних і безпекових потреб, що обмежує фінансування розвитку.

Для поглиблення аналізу виявлених тенденцій доцільно розглянути зазначені показники у відносному вимірі. На рис. 2.10 представлено динаміку

трьох ключових індикаторів – кількості ФОП, власних доходів та видатків на розвиток на одного мешканця – у вигляді індексів із базою 2021 р. = 100.

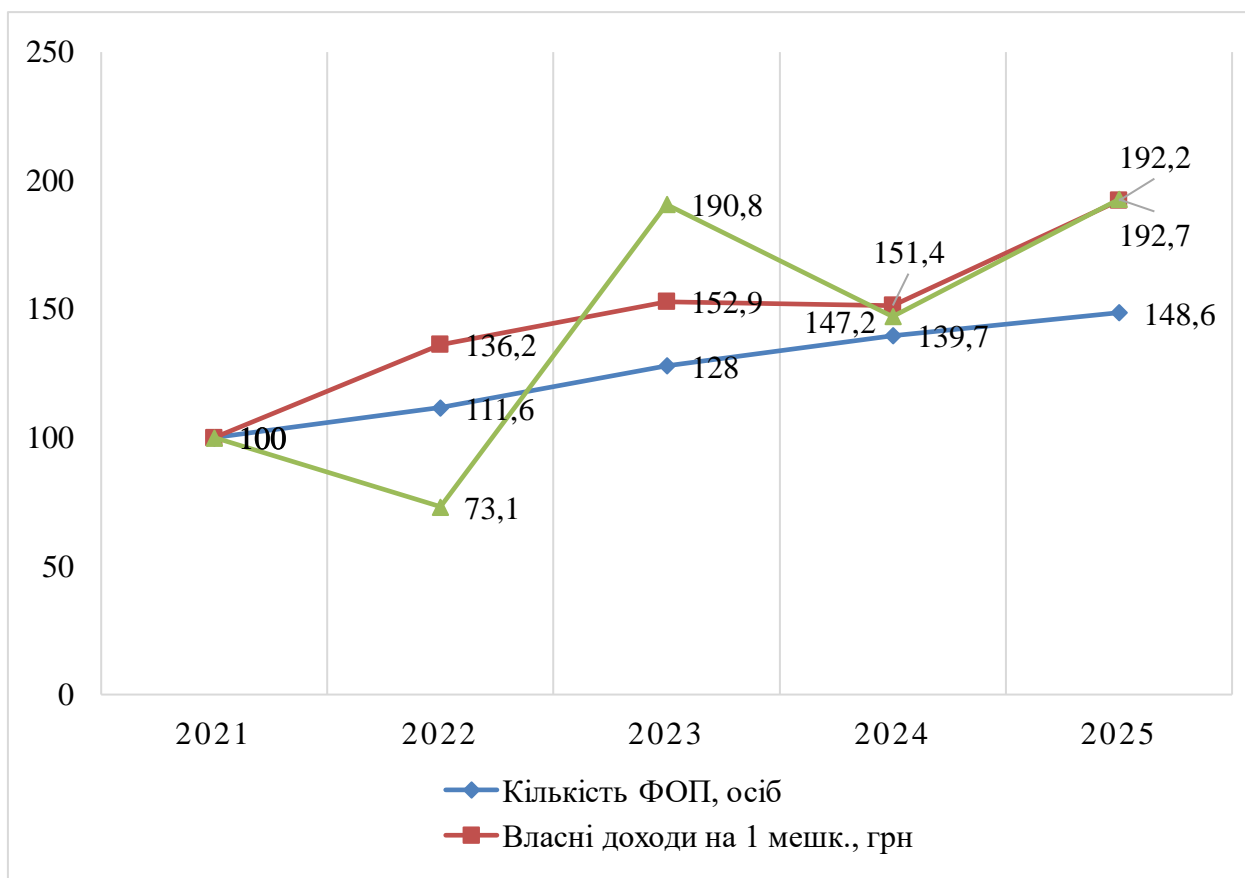

Рисунок 2.10 – Динаміка індексів підприємницької активності та бюджетної спроможності громад Львівської області у 2021–2025 рр. (2021 = 100)

Джерело: розраховано автором на основі [94].

Рис. 2.10 наочно відображає, що зростання кількості фізичних осіб-підприємців і власних доходів громад упродовж аналізованого періоду відбувалося загалом синхронно, тоді як видатки на розвиток характеризувалися вищою волатильністю та більшою залежністю від зовнішніх шоків воєнного часу. Водночас у 2025 р. усі три індикатори досягли найвищих значень за досліджуваний період, що дає підстави говорити про відновлення висхідної траєкторії розвитку попри тривалу дію несприятливих чинників.

Разом із тим узагальнені обласні показники не відображають повною мірою суттєвої внутрішньої диференціації між громадами. Виявлені загальні

тенденції реалізуються нерівномірно залежно від просторового положення громади, рівня її підприємницького потенціалу, структури локальної економіки та характеру взаємодії між бізнесом і органами місцевого самоврядування. Саме тому подальший етап дослідження доцільно зосередити на порівняльному аналізі п'яти громад-кейсів, відібраних за логікою максимальної варіації.

Для забезпечення аналітичної глибини порівняльний аналіз здійснюється на основі методу кейс-стаді із застосуванням цілеспрямованого відбору за принципом максимальної варіації (*maximum variation sampling*). Відповідно до нього відбір громад проведено таким чином, щоб охопити якомога ширший діапазон варіації за ключовими характеристиками підприємницького середовища, просторового положення та рівня соціально-економічного розвитку. Такий підхід дозволяє виявити не лише відмінності у результатах підприємницької діяльності, а й специфіку механізмів впливу підприємництва на розвиток громади залежно від її типу.

До дослідження включено п'ять громад Львівської області, які репрезентують якісно відмінні типи за трьома взаємодоповнювальними критеріями відбору. Оскільки предметом дисертаційного дослідження є розвиток підприємництва у сільських територіях, вибірку сформовано з громад I та II типологічних груп – переважно сільських і умовно сільських, тоді як громади III і IV груп залучено переважно для цілей порівняльного аналізу. Першим критерієм відбору є рівень підприємницького потенціалу громади: вибірка охоплює громади від лідера підгрупи А – Давидівської громади (ІППГ = 0,544) – до представника підгрупи В – Підкамінської громади (ІППГ = 0,132), що забезпечує значний діапазон варіації за цим показником. Другим критерієм виступає тип сільськості за структурою розселення: до вибірки включено як переважно сільські громади групи I (Давидівська, Боринська, Підкамінська), так і умовно сільські громади групи II (Яворівська, Красненська). Третім критерієм є географічна та районна різноманітність: відібрані громади представляють чотири різні райони Львівської області – Львівський,

Яворівський, Золочівський і Самбірський, – що дозволяє уникнути територіальної однорідності вибірки.

Порівняльну характеристику відібраних громад-кейсів наведено в табл. 2.13.

Таблиця 2.13

Соціально-економічний профіль та підприємницький потенціал громад-кейсів Львівської області

Показник	Давидівська сільська	Яворівська міська	Красненська селищна	Боринська селищна	Підкамінська селищна
Район	Львівський	Яворівський	Золочівський	Самбірський	Золочівський
Аналітична група	I	II	II	I	I
ППГ	0,544	0,353	0,323	0,253	0,132
Підгрупа	A	B	B	B	B
Частка сільського населення, %	100,0	69,3	62,3	94,1	82,8
Тип сільськості	Переважно сільська	Умовно сільська	Умовно сільська	Переважно сільська	Переважно сільська
Тип просторового положення	Приміська	Локально-центрова	Транзитна (залізниця)	Периферійна (Карпати)	Глибоко периферійна
Населення, осіб	21690	51698	16752	24303	11469
ПС (2025)	1,238	0,635	0,520	0,348	0,303
Власні доходи на 1 мешканця, грн (2025)	17797	5248	3711	5373	12750
Видатки на розвиток на 1 мешканця, грн (2025)	9 706	1 332	2 255	1 391	407
Рейтинг спроможності бюджету (2025)	18	55–57	59	67	72

Джерело: сформовано автором на основі [94] та рейтингу спроможності місцевих бюджетів Львівської ОДА за 2025 р

Дані табл. 2.13 дають змогу перейти від формальної характеристики відібраних громад до поглибленого аналізу відмінностей у механізмах впливу підприємництва на їхній соціально-економічний розвиток.

Найбільш показовим прикладом того, як просторова близькість до великого міського центру конвертується у підприємницький потенціал і фіскальну спроможність, є Давидівська сільська громада Львівського району. За умов 100-відсотково сільського розселення та відсутності власного міського ядра громада демонструє ІППГ 0,544 – найвище значення серед усіх переважно сільських громад Львівської області. Ключовим чинником цього результату є агломераційний вплив Львова: доступ до міського ринку збуту, трудових ресурсів і ділової інфраструктури обласного центру компенсує структурні обмеження сільського середовища та формує сприятливі умови для розвитку сервісного і торговельного підприємництва. Індекс податкоспроможності 1,238 і видатки на розвиток у розмірі 9 706 грн на одного мешканця у 2025 р. підтверджують, що підприємницька активність у цьому випадку реально транслюється у ресурси місцевого розвитку. Таким чином, Давидівська громада є еталонним кейсом для розуміння верхньої межі підприємницького впливу в сільських громадах Львівщини.

Інший тип демонструє Яворівська міська громада Яворівського району, яка репрезентує умовно сільську громаду з часткою сільського населення 69,3%, функціями малого районного центру та специфічним прикордонним положенням. ІППГ на рівні 0,353 формується тут переважно за рахунок субіндексу галузевої диверсифікації, частка якого становить 0,2208, або близько 63% загального значення індексу. Це відображає відносно різноманітну структуру підприємницької діяльності. Водночас фіскальна результативність залишається помірною: ІПС становить 0,635, а видатки на розвиток – лише 1 332 грн на одного мешканця. Така ситуація вказує на структурний розрив між наявністю підприємницької різноманітності та її фактичною конвертацією у бюджетні ресурси розвитку. Аналітична цінність цього кейсу полягає у можливості з'ясувати, за яких умов диверсифікація підприємницької структури сама по собі не забезпечує відповідного зростання фіскальної спроможності громади.

Приклад громади з частково нереалізованим локаційним потенціалом репрезентує Красненська селищна громада Золочівського району. Її розташування на головній залізничній магістралі Львів–Київ теоретично створює передумови для розвитку логістики, переробки та торгівлі, однак ІППГ 0,323 та ІПС 0,520 свідчать про те, що цей потенціал досі не реалізовано повною мірою. Умовно сільський характер громади з часткою сільського населення 62,3% і домінування агропереробки та послуг у структурі підприємництва визначають відносно помірний, але стабільний рівень підприємницької активності. Видатки на розвиток у розмірі 2 255 грн на одного мешканця є вищими, ніж у Яворівській і Боринській громадах, що може свідчити про вищу активність органів місцевого самоврядування у використанні наявного ресурсного потенціалу. Красненська громада є ключовим кейсом для аналізу розриву між об'єктивними локаційними перевагами та фактичними результатами підприємницького розвитку, зумовленого інституційними й структурними обмеженнями.

Окрему модель формує Боринська селищна громада Самбірського району, яка репрезентує тип переважно сільської карпатської периферії з обмеженим підприємницьким потенціалом (ІППГ 0,253) та водночас найвищою динамікою зростання власних доходів серед п'яти кейсів у 2025 р. – 139,7% до рівня 2021 р. Висока частка сільського населення (94,1%), монофункціональна агроцентрична структура економіки та периферійне розташування формують системні обмеження для диверсифікації підприємницької діяльності. Водночас ІПС на рівні 0,348 і 67 місце у рейтингу спроможності бюджетів фіксують стан хронічної фінансової недостатності, за якої видатки на розвиток у розмірі 1 391 грн на одного мешканця залишаються обмеженими. Аналітичний інтерес цього кейсу полягає в тому, що він ілюструє ситуацію, коли позитивна динаміка доходів ще не трансформується у якісний стрибок розвитку через структурну інерцію та обмеженість інституційних механізмів підтримки підприємництва.

Контрастним випадком у межах вибірки виступає Підкамінська селищна громада Золочівського району, яка має найнижчий ІППГ – 0,132 – і наочно

демонструє стан критично низького підприємницького потенціалу. Попри переважно сільський характер розселення (82,8%) та наявність певної підприємницької активності, сукупність структурних обмежень – агроцентричність, мінімальна галузева диверсифікація, слабка фіскальна база (ПС 0,303) і символічні видатки на розвиток у розмірі 407 грн на одного мешканця – формує замкнений контур відтворення слабкості. Низька підприємницька активність генерує обмежені бюджетні ресурси, що, своєю чергою, звужує можливості інвестування у розвиток підприємницького середовища. Позиція 72 із 73 громад у рейтингу спроможності бюджетів засвідчує системний характер цих обмежень. Підкамінська громада є необхідним кейсом для перевірки припущення, що за відсутності цілеспрямованої інституційної підтримки низький підприємницький потенціал має тенденцію не до спонтанного подолання, а до самовідтворення.

Проведений кейс-аналіз дає підстави стверджувати, що вплив підприємництва на соціально-економічний розвиток громади не є лінійним і однаковим для всіх типів територій. У межах відібраних кейсів простежуються щонайменше кілька моделей такого впливу: агломераційно-посилена модель, за якої близькість до великого міського центру забезпечує високу конвертацію підприємницької активності у фіскальні ресурси розвитку; диверсифікована, але фіскально недостатньо реалізована модель; транзитно-потенційна модель із неповним використанням локаційних переваг; периферійна модель повільного зростання; а також інерційна модель самовідтворення низької підприємницької спроможності. Саме тому подальший аналіз доцільно зосередити на одному з найбільш безпосередніх і кількісно верифікованих каналів впливу підприємництва на розвиток громади – фіскальному.

Фіскальний канал є одним із найбільш безпосередніх і кількісно підтверджених механізмів впливу підприємництва на соціально-економічний розвиток територіальної громади. Його дія проявляється насамперед через надходження від єдиного податку, що сплачують фізичні особи-підприємці та суб'єкти малого бізнесу, а також через надходження податку на доходи

фізичних осіб, пов'язані із зайнятістю у суб'єктів господарювання, які функціонують на території громади. Сукупний ефект цих надходжень відображається в індексі податкоспроможності та обсязі власних доходів громади на одного мешканця – показниках, що безпосередньо характеризують фінансовий ресурс місцевого розвитку.

Порівняльний аналіз динаміки індексу податкоспроможності у п'яти громадах-кейсах за 2021–2025 рр. дає змогу виявити принципово відмінні траєкторії фіскального розвитку, які загалом корелюють із типом громади, рівнем її підприємницького потенціалу та особливостями локальної економічної структури (табл. 2.14).

Дані табл. 2.14 дозволяють виявити кілька принципових закономірностей у характері фіскального впливу підприємництва на розвиток громад-кейсів. По-перше, найбільш виразною є траєкторія Давидівської громади, яка упродовж 2021–2025 рр. демонструє стабільно висхідну динаміку за всіма основними фіскальними показниками. Індекс податкоспроможності зріс з 0,985 у 2021 р. до 1,238 у 2025 р., а власні доходи на одного мешканця – з 8,92 до 18,80 тис. грн, тобто більш ніж удвічі. Видатки на розвиток, попри певну волатильність упродовж окремих років, у 2025 р. досягли 9 706 грн на одного мешканця – найвищого значення серед усіх громад-кейсів та за весь аналізований період. Така динаміка дає підстави вважати, що в умовах агломераційного впливу Львова підприємницька активність формує стійкий і зростаючий фіскальний потік, який реально трансформується у ресурс місцевого розвитку.

По-друге, принципово іншу картину демонструє Яворівська громада, показники якої потребують окремого аналітичного коментаря. Аномально високі значення індексу податкоспроможності у 2022–2023 рр. (відповідно 2,560 і 2,248) та різке зростання власних доходів на одного мешканця (25,98 тис. грн у 2022 р. та 21,87 тис. грн у 2023 р.) не можуть бути інтерпретовані як результат органічного підприємницького зростання. Їх природа є інституційною, а не підприємницькою: відповідно до норм, що діяли у 2022–2023 рр., податок на доходи фізичних осіб від грошового забезпечення

військовослужбовців зараховувався до бюджетів тих територіальних громад, на території яких дислокувалися військові частини.

Таблиця 2.14

Динаміка фіскальних показників впливу підприємництва на розвиток громад-кейсів Львівської області у 2021–2025 рр.

Показник / Рік	Давидівська сільська	Яворівська міська	Красненська селищна	Боринська селищна	Підкаміньська селищна
Індекс податкоспроможності					
2021	0,985	0,802	0,484	0,239	0,329
2022	0,890	2,560	0,370	0,250	0,260
2023	1,230	2,248	0,429	0,296	0,284
2024	1,204	0,615	0,538	0,301	0,329
2025	1,238	0,635	0,520	0,348	0,303
Власні доходи на 1 мешканця, тис грн					
2021	8,92	5,81	3,61	1,94	2,37
2022	11,43	25,98	3,84	2,59	2,81
2023	13,87	21,87	4,92	3,16	3,23
2024	13,76	23,35	5,93	3,75	3,73
2025	18,80	8,33	6,74	4,60	4,30
Видатки розвитку на 1 мешканця, грн					
2021	6631	1023	1314	1048	248
2022	1412	3214	402	658	154
2023	8340	14399	2167	1331	854
2024	6150	2545	1539	1359	298
2025	9706	1332	2255	1391	407
Динаміка власних доходів до попереднього року, %					
2021	122,1	104,8	122,8	234,0	127,4
2022	128,4	452,3	109,4	150,7	111,9
2023	149,5	93,8	123,6	125,4	115,9
2024	122,2	122,7	131,2	111,7	120,4
2025	124,1	124,7	116,8	139,7	111,4

Джерело: складено автором на основі рейтингів спроможності місцевих бюджетів Львівської ОДА за 2021–2025 рр. та [94].

Для Яворівської громади, де розташований один із найбільших військових полігонів України, цей механізм забезпечував масштабний і нерегулярний за своєю природою фіскальний приплив, непропорційний реальній економічній активності місцевого підприємницького сектору. Після законодавчого перегляду порядку розподілу цих надходжень фіскальні показники громади різко скоригувалися до рівня, що відповідає її структурним характеристикам: у 2025 р. ПС становив 0,635, а власні доходи на одного мешканця – 8,33 тис. грн, тобто більш ніж утричі нижче від пікових значень 2022 р. Ця корекція є не свідченням економічного погіршення, а поверненням до базового рівня, що відображає реальний підприємницький потенціал громади. Таким чином, кейс Яворівської громади має важливе методологічне значення для цього дослідження: він наочно демонструє, що в умовах воєнного часу фіскальні показники місцевих бюджетів можуть суттєво спотворюватися під впливом зовнішніх законодавчих чинників, не пов'язаних із підприємницькою діяльністю, – а отже, їх некритичне використання як індикаторів підприємницького розвитку здатне призвести до системних аналітичних помилок.

По-третє, Красненська, Боринська та Підкамінська громади формують групу кейсів із помірною та низькою фіскальною результативністю, хоча й з різними траєкторіями розвитку. Красненська громада демонструє найбільш виразне зростання власних доходів серед цієї групи – з 3,61 до 6,74 тис. грн на одного мешканця, або на 87 % упродовж 2021–2025 рр. На тлі транзитного положення та помірного рівня підприємницької активності це свідчить про поступове зміцнення її фіскальної бази. Видатки на розвиток у 2025 р. становили 2 255 грн на одного мешканця, що є вищим показником, ніж у Боринської громади, і може свідчити про відносно вищу управлінську спроможність органів місцевого самоврядування у використанні наявних ресурсів.

Боринська громада, незважаючи на найнижчі серед цієї групи абсолютні значення власних доходів у 2021 р. – 1,94 тис. грн на одного мешканця, –

демонструє найвищу динаміку їх зростання: до 4,60 тис. грн у 2025 р., або на 137 %. Це загалом узгоджується з даними бюджетного рейтингу, за якими громада у 2022 р. показала одну з найвищих динамік зростання доходів. Водночас видатки на розвиток залишаються обмеженими – 1 391 грн на одного мешканця у 2025 р., – що дає підстави припускати, що частина приросту доходів поки що поглинається поточними видатками і не трансформується повною мірою в інвестиції у розвиток підприємницького середовища.

Найбільш проблемною у фіскальному вимірі є Підкамінська громада. Індекс податкоспроможності упродовж 2021–2025 рр. коливався в межах 0,26–0,33 без чітко вираженої висхідної тенденції, а видатки на розвиток залишалися вкрай обмеженими – від 248 грн на одного мешканця у 2021 р. до 407 грн у 2025 р. Попри номінальне зростання власних доходів на одного мешканця з 2,37 до 4,30 тис. грн, абсолютний масштаб фінансового ресурсу залишається недостатнім для забезпечення відчутного інвестиційного впливу на місцеве підприємницьке середовище. Це дає підстави розглядати даний кейс як приклад механізму самовідтворення низької фіскальної спроможності, коли обмежена підприємницька база генерує недостатній обсяг надходжень, а брак бюджетних ресурсів, своєю чергою, звужує можливості для її подальшого розвитку.

Узагальнюючи результати аналізу фіскального каналу впливу, доцільно зазначити, що між рівнем підприємницького потенціалу громади та її фіскальною результативністю простежується стійкий позитивний взаємозв'язок. Водночас цей взаємозв'язок не є лінійним і опосередковується низкою чинників, серед яких просторове положення громади, структура підприємницької діяльності, управлінська спроможність органів місцевого самоврядування та зовнішні законодавчі умови розподілу податкових надходжень. Контраст між Давидівською громадою, де видатки на розвиток у 2025 р. становили 9 706 грн на одного мешканця, і Підкамінською, де відповідний показник дорівнював лише 407 грн, відображає не лише кількісну різницю, а й глибокий структурний розрив між громадами, що мають або не

мають реального фінансового ресурсу для відтворення власного підприємницького середовища.

Поряд із фіскальним не менш важливим механізмом впливу підприємництва на розвиток сільської територіальної громади є соціальний канал. На відміну від фіскального, який реалізується через безпосередні грошові надходження до місцевого бюджету, соціальний канал охоплює ширший спектр ефектів: створення та підтримку зайнятості, формування доходів населення, участь бізнесу у розвитку місцевої інфраструктури та соціальних ініціатив, а також розбудову горизонтальних мереж локальної економічної кооперації. Саме ці ефекти значною мірою визначають здатність підприємництва утримувати населення на місці, підтримувати соціальну тканину громади та формувати передумови для її довгострокового відтворення.

Суб'єктивний вимір соціального впливу підприємництва розкривається насамперед через призму самооцінки підприємців. Результати анкетного опитування дають змогу з'ясувати, як самі суб'єкти господарювання усвідомлюють власну роль у житті громади та які напрями свого впливу вважають найвагомішими. Узагальнену картину цих оцінок представлено на рис. 2.11.

Як видно з рис. 2.11, підприємці значно частіше ідентифікують себе з економічними та фіскальними функціями: 85,4 % респондентів вважають наповнення місцевого бюджету одним із ключових напрямів свого впливу на громаду, 75,6 % – створення робочих місць. Натомість соціальні ініціативи відзначили лише 24,4 % опитаних, а участь у розвитку місцевої інфраструктури – 17,1 %. Така асиметрія відображає не лише структуру самосприйняття підприємців, а й реальний характер взаємодії між бізнесом і громадою, за якого суб'єкти господарювання виконують насамперед легальні економічні функції, але слабо інтегровані у ширші процеси місцевого розвитку. Ймовірною причиною цього є не відсутність мотивації підприємців, а дефіцит інституційних механізмів – партнерських платформ, програм соціальної

відповідальності бізнесу, стимулів з боку органів місцевого самоврядування, – які б заохочували бізнес виходити за межі суто фіскальних зобов'язань.

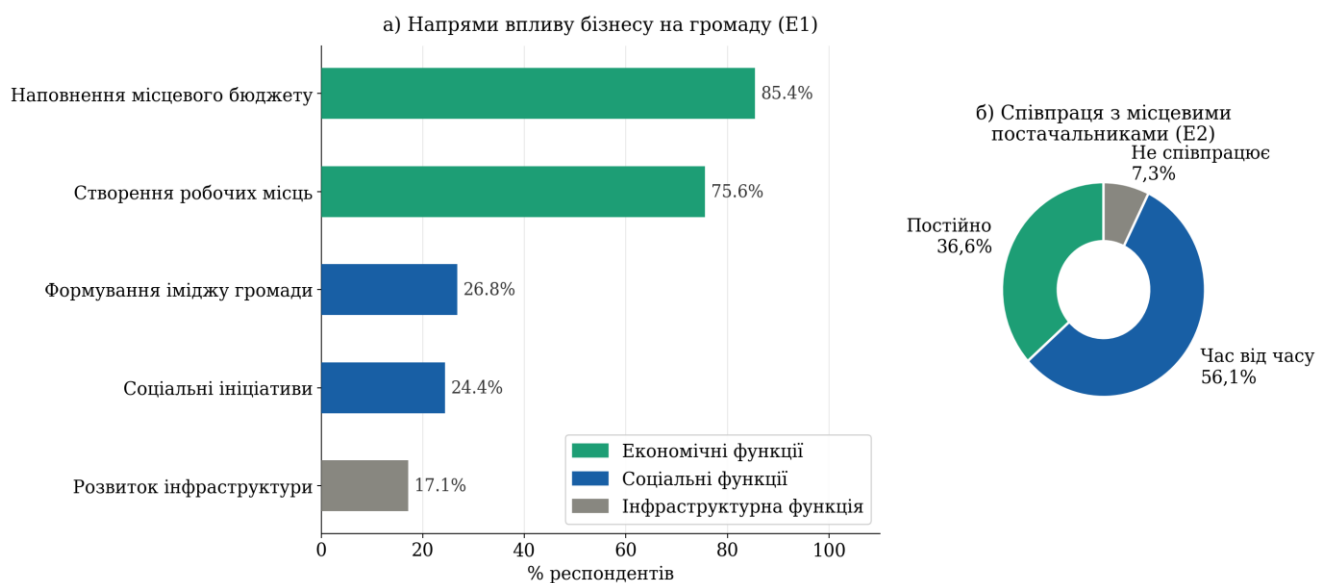

Рис. 2.11. Результати опитування підприємців сільських громад Львівської обл. щодо соціального каналу впливу на громаду (n = 71).

Джерело: розраховано автором за результатами анкетного опитування підприємців [Додаток Е].

Водночас відповіді на запитання E2 свідчать, що горизонтальна економічна кооперація у межах громади є значно розвиненішою, ніж соціальна взаємодія: 36,6 % підприємців постійно співпрацюють із місцевими постачальниками і підрядниками, ще 56,1 % – час від часу. Таким чином, лише 7,3 % респондентів не залучені до локальних виробничо-збутових ланцюжків. Це дає підстави стверджувати, що підприємництво формує реальні мережі локальної економічної взаємодії навіть за умов слабкої інституційної підтримки з боку органів місцевого самоврядування. Для сільських громад цей ефект має особливе значення, оскільки саме горизонтальні зв'язки сприяють утриманню економічної активності на місці та знижують залежність від зовнішніх постачальників.

Одним із найбільш проблемних і структурно складних вимірів соціального каналу є кадрове забезпечення підприємств. Для його поглибленого аналізу доцільно використати крос-табуляцію показників блоку D

анкети у розрізі розмірів підприємств. Відповідні результати наведено в табл. 2.15.

Таблиця 2.15

**Залежність показників кадрового забезпечення підприємств від їх розміру
(за результатами опитування підприємців сільських громад Львівської
обл., n = 71)**

Показник	Мікро- підприємство (до 10 прац., n=29)	Мале підприємство (10–50 прац., n=26)	Середнє підприємство (50+ прац., n=16)
D1. Середня оцінка забезпеченості трудовими ресурсами (шкала 1–5)	3,16	3,31	2,83
D2. Частка підприємств із помірною або високою плинністю кадрів, %	42,1	50,0	66,7
D3. Частка підприємств, що залучають працівників з-за меж громади (регулярно або епізодично), %	31,6	43,8	100,0

Джерело: розраховано автором за результатами анкетного опитування підприємців [Додаток Е].

Дані табл. 2.15 виявляють чітку закономірність: зі зростанням розміру підприємства погіршуються показники кадрового забезпечення. Середні підприємства демонструють найнижчу середню оцінку забезпеченості трудовими ресурсами – 2,83 бала з 5, найвищу частку підприємств із помірною або високою плинністю кадрів – 66,7 %, і єдиними у вибірці в усіх випадках залучають працівників з-за меж громади. Це свідчить про наявність для середнього бізнесу не ситуативних, а системних кадрових обмежень.

Мікропідприємства, навпаки, демонструють відносно кращу адаптацію до умов дефіциту робочої сили: як видно з табл. 2.15, 68,4 % таких підприємств орієнтуються переважно на місцеві кадри, а рівень плинності персоналу є нижчим. Гнучкість малої форми господарювання – менша залежність від вузькоспеціалізованих кадрів, можливість поєднання функцій, нижчі кваліфікаційні вимоги – виступає тут важливою адаптаційною перевагою.

Окремо слід відзначити, що лише 22,0 % підприємств вибірки мають підтверджений статус об'єкта критичної інфраструктури, який дає право на бронювання працівників від мобілізації, а ще 12,2 % перебувають у процесі його оформлення. Отже, понад 63 % підприємств фактично позбавлені цього інструменту кадрового захисту в умовах воєнного стану. Водночас навіть серед тих, хто має відповідний статус, середня оцінка забезпеченості кадрами є нижчою, ніж у підприємств без такого статусу, що дозволяє зробити важливий висновок: механізм бронювання може частково утримувати наявний персонал, але не вирішує структурної проблеми залучення нових працівників у депопуляційному середовищі сільської громади.

Таким чином, соціальний канал впливу підприємництва на розвиток сільських територіальних громад реалізується переважно через зайнятість і локальну економічну кооперацію, тоді як його потенціал у частині соціальних ініціатив та інфраструктурного партнерства залишається системно недовикористаним. Ключовою причиною цього розриву, ймовірно, є не пасивність підприємців як така, а недостатньо сформоване інституційне середовище, яке б стимулювало і організовувало ширшу участь бізнесу у місцевому розвитку. Саме характер цієї взаємодії між підприємцями та органами місцевого самоврядування і становить предмет наступного блоку аналізу.

Інституційний канал впливу підприємництва на соціально-економічний розвиток сільської територіальної громади є якісно відмінним від фіскального і соціального. Якщо перші два канали відображають те, що підприємництво вже робить для громади – наповнює бюджет, створює зайнятість, формує локальні економічні мережі, – то інституційний канал визначає умови, за яких цей вплив може бути посилений, організований і стратегічно спрямований. Його ключовим елементом виступає характер взаємодії між підприємницьким сектором і органами місцевого самоврядування: наскільки місцева влада сприймає підприємництво як стратегічний ресурс розвитку, які інструменти

підтримки застосовує і наскільки самі підприємці оцінюють цю підтримку як реальну та дієву.

Результати анкетного опитування за блоком С дають змогу достатньо чітко окреслити особливості інституційного середовища для підприємництва у сільських громадах. Зокрема, на рис. 2.12 відображено оцінку підприємцями сприяння органів місцевого самоврядування розвитку підприємництва залежно від тривалості їхньої діяльності, а на рис. 2.13 – форми підтримки бізнесу та участь підприємців у відповідних програмах.

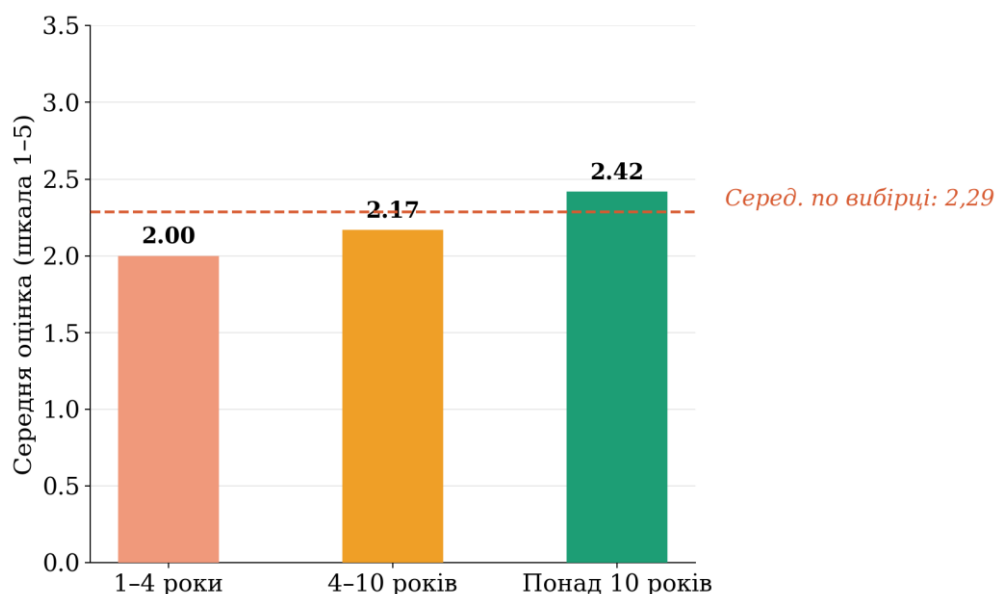

Рис. 2.12. Оцінка підприємцями сприяння ОМС розвитку підприємництва у розрізі тривалості діяльності

Джерело: розраховано автором за результатами анкетного опитування підприємців [Додаток Е].

Як свідчать дані рис. 2.12, середня оцінка сприяння органів місцевого самоврядування розвитку підприємництва становить лише 2,29 бала з 5 можливих. Характерно, що вона є стабільно низькою незалежно від досвіду підприємця: респонденти з тривалістю діяльності до 4 років оцінюють сприяння ОМС у середньому на 2,00 бала, з досвідом 4–10 років – на 2,17, а з понад 10-річним досвідом – лише на 2,42. Це свідчить, що навіть серед найбільш досвідчених підприємців оцінка якості інституційної підтримки залишається в зоні низьких значень. Невелике підвищення оцінок зі зростанням

досвіду підприємницької діяльності, ймовірно, пов'язане не стільки з реальним покращенням якості підтримки, скільки з поступовою адаптацією суб'єктів господарювання до наявних умов та формуванням усталених практик взаємодії з місцевою владою.

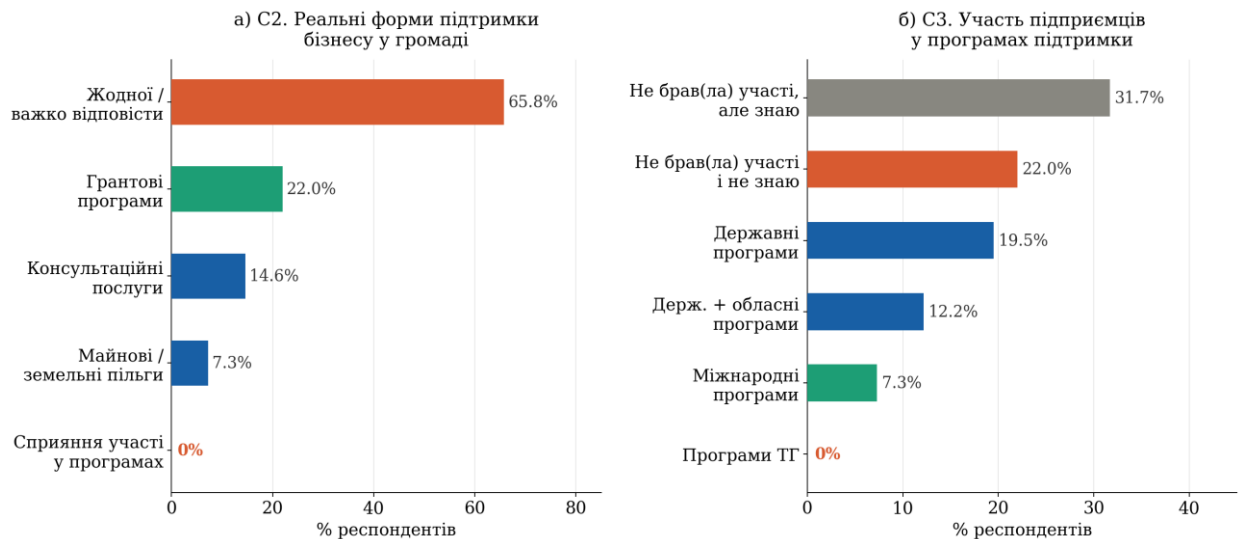

Рисунок 2.13. Форми підтримки бізнесу та участь підприємців у програмах підтримки

Джерело: розраховано автором за результатами анкетного опитування підприємців [Додаток Е].

Ще більш показовими є результати, подані на рис. 2.13, які відображають реальні форми підтримки бізнесу в громаді та участь підприємців у відповідних програмах. 31,7 % респондентів вказали на повну відсутність будь-яких форм підтримки, а ще 34,1 % відповіли, що їм важко оцінити їх наявність. Отже, 65,8 % підприємців або не бачать реальних інструментів підтримки, або не мають достатньої інформації про їх існування. Грантові програми та співфінансування відзначили лише 22,0 % респондентів, консультаційні послуги – 14,6 %, майнові або земельні пільги – 7,3 %, а сприяння участі у програмах розвитку фактично не зафіксовано.

Особливо показовим є результат щодо участі підприємців у програмах підтримки, ініційованих безпосередньо територіальною громадою: як видно з рис. 2.13, жоден із респондентів не вказав на таку участь. Цей факт доцільно розглядати як вагомий індикатор того, що програми підтримки підприємництва

на рівні територіальних громад або фактично відсутні, або мають настільки формальний характер, що не охоплюють реальних суб'єктів господарювання. Крім того, понад половина опитаних або не брали участі в жодних програмах підтримки і не знають про них, або знають, але не залучені до них. Це свідчить про виразний інформаційний та інституційний розрив між органами влади різних рівнів і бізнесом у сільських громадах.

Отримані результати є одним із ключових емпіричних висновків дослідження і підтверджують сформульоване на початку цього підрозділу припущення: підприємництво виступає важливим чинником соціально-економічного розвитку сільських територіальних громад, однак його потенціал значною мірою не реалізується через інституційну слабкість органів місцевого самоврядування. Місцева влада, як свідчать результати опитування, переважно сприймає підприємницький сектор як наявну економічну базу – джерело податкових надходжень і зайнятості, – але значно рідше як стратегічний ресурс розвитку, що потребує цілеспрямованої підтримки, партнерської взаємодії та інституційного супроводу.

Інституційна слабкість у сфері підтримки підприємництва проявляється у кількох взаємопов'язаних вимірах. По-перше, це відсутність або номінальний характер програм підтримки бізнесу на рівні громади. По-друге, це дефіцит комунікації, внаслідок якого підприємці не володіють достатньою інформацією навіть про наявні можливості підтримки на державному чи обласному рівнях. По-третє, це відсутність структурованих майданчиків для постійного діалогу між органами місцевого самоврядування та бізнесом, у межах яких могли б формуватися спільні пріоритети місцевого розвитку та узгоджуватися форми взаємодії.

Водночас підприємці демонструють відносно високий рівень оптимізму щодо власного майбутнього: 83,0 % планують зберегти або розширити бізнес протягом наступних п'яти років. Відповіді на відкрите запитання G1 конкретизують їхні очікування від інституційного середовища: “дати людям працювати і не заважати”, “сприяння розвитку малого підприємництва, а не

великих монополістів”, “підтримка органів контролю і самоврядування”. Це свідчить про наявність підприємницького потенціалу і готовності до розвитку за умови формування більш сприятливого інституційного середовища, створення якого є одним із ключових завдань органів місцевого самоврядування сільських територіальних громад.

Проведений порівняльний аналіз фіскального, соціального та інституційного каналів впливу підприємництва на прикладі п’яти громад-кейсів і за результатами анкетного опитування створює підстави для переходу від розгляду окремих механізмів до їх узагальненої типологізації. Ключовим аналітичним результатом є те, що вплив підприємництва на соціально-економічний розвиток сільської громади не є уніфікованим: він реалізується за принципово відмінними моделями залежно від типу громади, її просторового положення та рівня підприємницького потенціалу. Зведену характеристику виявлених моделей доцільно подати у вигляді аналітичної матриці (табл. 2.16).

Матриця, наведена в табл. 2.16, узагальнює не лише силу окремих каналів впливу підприємництва, а й їхню конфігурацію в різних просторово-економічних типах громад.

Як видно з табл. 2.16, аналіз матриці дозволяє виокремити п’ять типологічних моделей впливу підприємництва на розвиток сільської територіальної громади. Перша – агломераційно-посилена модель, репрезентована Давидівською громадою, – характеризується сильним фіскальним і помірним соціальним каналами за відносно слабого інституційного. Близькість до великого міського центру частково компенсує інституційну пасивність органів місцевого самоврядування, оскільки підприємці самостійно інтегруються у ширші ринки та економічні мережі. Це найбільш результативна модель, однак її не можна механічно перенести на громади, позбавлені агломераційного ресурсу.

Друга модель – диверсифікована нестабільна, представлена Яворівською громадою, – відзначається волатильністю фіскального каналу, зумовленою залежністю від зовнішніх і ситуативних надходжень. За наявності відносно

диверсифікованої підприємницької структури вона ще не забезпечує стабільної фіскальної результативності, а інституційний канал залишається нерозвиненим. Така модель потребує передусім фіскальної стабілізації та розбудови механізмів партнерства між бізнесом і місцевою владою.

Таблиця 2.16

Типологія механізмів впливу підприємництва на соціально-економічний розвиток сільських ТГ Львівської обл.

Тип громади	Кейс	Фіскаль-ний канал	Соціаль-ний канал	Інституцій-ний канал	Ключове обмеження
Приміська (підгрупа А)	Давидівська сільська	↑↑	↑	↓	Інституційна пасивність ОМС попри наявний ресурс; відсутність стратегічного партнерства з бізнесом
Локально-центрова, умовно сільська (підгрупа Б)	Яворівська міська	↕	↑	↓	Залежність від зовнішніх (військових) надходжень; структурний розрив між диверсифікацією і фіскальною результативністю
Транзитна, умовно сільська (підгрупа Б)	Красненська селищна	↑	↑	↓	Нереалізований транзитний потенціал; відсутність механізмів конвертації локаційних переваг у підприємницький розвиток
Периферійна переважно сільська (підгрупа Б)	Боринська селищна	↑	↓	–	Структурна агроцентричність; зростання доходів не конвертується у розвиток підприємницького середовища
Глибока периферія (підгрупа В)	Підкамінська селищна	↓↓	↓	–	Замкнене коло депривації: низька підприємницька активність → обмежені ресурси → неможливість інвестицій у розвиток

Умовні позначення сили впливу: ↑↑ – сильний позитивний; ↑ – помірний позитивний; ↕ – нестабільний; ↓ – слабкий; ↓↓ – критично слабкий; – – фактично відсутній.

Джерело: узагальнено автором на основі результатів кейс-стаді та анкетного опитування підприємців [Додаток Е].

Третя модель – транзитно-потенційна, репрезентована Красненською громадою, – характеризується помірними фіскальним і соціальним каналами при слабкому інституційному. Об'єктивні локаційні переваги транзитного положення залишаються реалізованими лише частково через відсутність дієвих механізмів їх перетворення у системний підприємницький розвиток. Ця модель

має значний нереалізований потенціал і потребує насамперед активізації інституційного каналу.

Четверта модель – периферійна модель повільного зростання, представлена Боринською громадою, – демонструє слабкий, але висхідний фіскальний канал за фактично відсутнього інституційного. Позитивна динаміка доходів поки що не трансформується у розвиток підприємницького середовища через структурну агроцентричність і низький рівень диверсифікації економіки.

П'ята модель – інерційна модель відтворення низької підприємницької спроможності, репрезентована Підкамінською громадою, – є найпроблемнішою. Критично слабкий фіскальний канал, слабкий соціальний і фактично відсутній інституційний канал формують самопідтримуваний цикл обмежень розвитку. За відсутності зовнішнього інституційного імпульсу така модель не має достатніх внутрішніх передумов для органічного подолання.

Наскрізною закономірністю, що об'єднує всі виявлені моделі, є системна слабкість інституційного каналу незалежно від рівня підприємницького потенціалу громади. Навіть у Давидівській громаді, де фіскальний вплив підприємництва є найсильнішим, взаємодія між органами місцевого самоврядування та бізнесом залишається недостатньо розвиненою. Це дає підстави для узагальнюючого висновку про те, що інституційний канал є не просто одним із трьох механізмів впливу підприємництва, а системною умовою реалізації потенціалу двох інших. Саме тому його розбудову доцільно розглядати як стратегічний пріоритет для всіх типів сільських громад – від найбільш спроможних до найбільш вразливих.

Узагальнення результатів кейс-аналізу дозволяє стверджувати, що вплив підприємництва на соціально-економічний розвиток сільської територіальної громади реалізується через кілька взаємопов'язаних каналів – фіскальний, трудовий і соціальний, – однак інтенсивність та результативність кожного з них істотно варіює залежно від типу громади. Агломераційно орієнтовані громади (Давидівська) демонструють повноцінну конвертацію підприємницької активності у фіскальні ресурси розвитку; громади з диверсифікованою, але

інституційно слабкою структурою підприємництва (Яворівська, Красненська) характеризуються розривом між наявним потенціалом і його реалізацією; периферійні громади (Боринська, Підкамінська) відтворюють замкнений цикл низької підприємницької спроможності, подолання якого потребує цілеспрямованого зовнішнього імпульсу. Принциповим методологічним висновком є те, що жоден із каналів впливу не діє автономно: фінансова результативність підприємництва залежить від його галузевої структури, соціальний вплив – від інституційної спроможності громади його акумулювати, а відтворювальний потенціал – від здатності органів місцевого самоврядування трансформувати підприємницькі надходження в інвестиції розвитку. Саме ця системна взаємозалежність обґрунтовує необхідність переходу від точкових заходів підтримки підприємництва до комплексних механізмів активізації, диференційованих за типом громади, що є предметом розгляду у третьому розділі дисертації.

Висновки до розділу 2

1. Відсутність єдиного законодавчо закріпленого критерію ідентифікації сільської громади є системною проблемою вітчизняної регіональної статистики. У межах дослідження застосовано адаптований комбінований підхід, що поєднує критерій статусу адміністративного центру з критерієм частки сільського населення (не менше 50 %), що дозволило коректно ідентифікувати 58 із 73 громад Львівської області як сільські або умовно сільські. Встановлено, що формально-адміністративний підхід системно занижує реальну кількість сільських громад: 26 із 39 офіційно міських громад фактично мають переважно сільську структуру розселення.

2. Порівняльний аналіз соціально-економічних умов розвитку підприємництва у чотирьох типологічних групах громад Львівської області засвідчив системний характер диференціації між переважно сільськими та більш урбанізованими громадами. Ця диференціація виявляється одночасно у чотирьох вимірах: фінансово-бюджетному (індекс податкоспроможності групи

I є майже вдвічі нижчим за групу II при триразовому відставанні за видатками розвитку), трудовому (щільність офіційної зайнятості у групі I майже вдвічі нижча), соціальному (критична нестача медичних кадрів і нижча якість шкільної освіти за парадоксально вищих питомих видатків) та інституційному (цифровий розрив і низька інвестиційна привабливість). Зазначені обмеження є не ізольованими проблемами, а взаємообумовленими складовими єдиного структурного дефіциту, що відтворюється через механізм депопуляційної пастки.

3. Підприємницький потенціал територіальної громади визначено як інтегровану здатність місцевої соціально-економічної системи генерувати, відтворювати та нарощувати підприємницьку активність на основі наявних і мобілізованих ресурсів, сприятливого інституційного середовища та синергетичної взаємодії суб'єктів місцевого розвитку. Порівняльна характеристика підприємницького потенціалу міських і сільських громад засвідчила, що сільські громади функціонують в умовах п'яти системних обмежень – агроцентричності ресурсної бази, фрагментованості локальних ринків, демографічної вразливості, інституційної слабкості та нижчої цифрової спроможності – які, однак, компенсуються унікальними конкурентними перевагами у сферах органічного виробництва, сільського туризму та кооперативних форм господарювання.

4. Аналіз підприємницької активності у розрізі типологічних груп громад виявив нелінійний характер залежності між рівнем урбанізованості та щільністю підприємництва, що є наслідком надзвичайно високої внутрішньої неоднорідності групи II. Галузева структура підприємницького сектору переважно сільських громад характеризується агроцентричністю (частка сільського господарства – 15,0 % проти 1,4 % у міських) та дефіцитом переробної промисловості, що свідчить про відсутність повноцінних локальних ланцюгів створення доданої вартості. Індекс Херфіндаля–Хіршмана для групи I (середнє 2657) відповідає рівню високої галузевої концентрації та вказує на підвищену вразливість сільських громад до галузевих шоків.

5. На основі авторського інтегрального індексу підприємницького потенціалу громади (ІППГ), що охоплює чотири блоки – масштаб підприємницької активності (0,307), галузеву диверсифікацію (0,243), фіскальну результативність (0,300) та інституційну спроможність (0,150), – здійснено рейтингування 24 переважно сільських громад Львівської області. Виявлено надзвичайно широкий діапазон значень ІППГ – від 0,894 до 0,052, тобто сімнадцятикратний розрив між лідером і аутсайдером, – що унеможливорює уніфіковане трактування переважно сільських громад як однорідної категорії. Всередині групи I виокремлено три підгрупи: А (ІППГ $\geq$ 0,40) – приміські громади з агломераційним впливом Львова; Б (0,25–0,39) – типові сільські громади з помірним потенціалом; В (< 0,25) – периферійні громади з критично низьким рівнем підприємницької спроможності.

6. Кейс-аналіз п'яти репрезентативних громад (Давидівська, Яворівська, Красненська, Боринська, Підкамінська) підтвердив, що вплив підприємництва на соціально-економічний розвиток громади реалізується через фіскальний, трудовий і соціальний канали, інтенсивність яких визначається типом просторового положення громади, структурою підприємницького сектору та інституційною спроможністю органів місцевого самоврядування. Контраст між Давидівською громадою (видатки на розвиток – 9 706 грн на одного мешканця у 2025 р.) і Підкамінською (407 грн) відображає не лише кількісну різницю, а й принципово різні моделі взаємодії між підприємництвом і місцевим розвитком. Виявлені закономірності формують аналітичне підґрунтя для обґрунтування диференційованих механізмів активізації підприємництва у сільських територіальних громадах.

Основні наукові результати, що подані у другому розділі дисертації, опубліковані автором у працях [44; 97; 99; 100; 101].

РОЗДІЛ 3.

СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМИ АКТИВІЗАЦІЇ ПІДПРИЄМНИЦТВА В СИСТЕМІ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

3.1. Стратегічні пріоритети активізації підприємництва в сільських громадах з урахуванням їх типологічних особливостей розвитку

Реформа децентралізації, започаткована в Україні у 2015 році, та повномасштабне вторгнення Російської Федерації у 2022 році стали ключовими процесами, які кардинально трансформували інституційне, економічне й соціальне середовище функціонування сільських територіальних громад. У результаті децентралізації громади отримали ширші повноваження, фінансові ресурси та інструменти впливу на локальний розвиток, що формально створило передумови для активізації місцевого підприємництва як основи економічної самодостатності. Водночас воєнна агресія спричинила нові системні виклики – руйнування інфраструктури, вимушену міграцію населення, порушення логістичних і виробничо-збутових ланцюгів, зростання ризиків та невизначеності для суб'єктів господарювання. Переплетення цих процесів сформувало якісно нову реальність, у якій активізація підприємництва набуває особливого значення не лише як інструменту адаптації громад до поточних викликів, а й як підґрунтя їх повоєнного відновлення та довгострокової соціально-економічної стійкості.

У науковій літературі формування стратегічних орієнтирів розвитку підприємництва в сільських громадах розглядається крізь призму кількох взаємодоповнювальних концептуальних підходів. Представники ендогенного підходу акцентують на необхідності побудови стратегій, що спираються на внутрішній потенціал громади – її ресурси, соціальний капітал, підприємницьку культуру та інституційну спроможність [15; 171; 174]. У межах неінституційного підходу визначальна роль відводиться якості інституційного

середовища, зокрема регуляторним умовам, захисту прав власності, передбачуваності правил та стабільності очікувань підприємців [48; 70; 129]. Концепція підприємницьких екосистем, своєю чергою, пропонує системне бачення, відповідно до якого ефективна стратегія підприємницького розвитку має охоплювати весь комплекс взаємопов'язаних елементів – від фінансової та інфраструктурної підтримки до культурних норм, мереж довіри та горизонтальної взаємодії [56; 169; 170]. В українському науковому дискурсі зазначені підходи знайшли відображення у працях, присвячених стратегічним напрямкам розвитку підприємництва на сільських територіях [54; 99]. Узагальнення цих теоретичних положень формує методологічну основу для визначення стратегічних пріоритетів активізації підприємництва в сільських громадах Львівської області.

Результати аналітичного дослідження, представлені у другому розділі дисертації, засвідчили принципову неоднорідність сільських територіальних громад Львівської області за рівнем підприємницького потенціалу, характером впливу підприємницької активності на соціально-економічний розвиток та конфігурацією каналів цього впливу. Виявлена типологія, що охоплює агломераційно-посилену, диверсифіковану нестабільну, транзитно-потенційну, периферійну повільного зростання та інерційну моделі, створює аналітичну основу для формування диференційованих стратегічних пріоритетів. За таких умов універсальні підходи до активізації підприємництва є не лише недостатньо ефективними, а в окремих випадках – потенційно контрпродуктивними, оскільки інструменти, результативні для приміської громади з розвиненою підприємницькою екосистемою, можуть виявитися малодієвими або взагалі непридатними для громади з низькою інтенсивністю підприємницької активності.

Водночас проведений аналіз дав змогу виявити закономірність, що об'єднує всі встановлені типологічні моделі, – системну слабкість інституційного каналу впливу підприємництва незалежно від рівня підприємницького потенціалу громади. Навіть у межах найбільш

результативної агломераційно-посиленої моделі взаємодія між органами місцевого самоврядування та бізнесом залишається недостатньо розвиненою, а інституційне середовище не повною мірою виконує функцію підтримки та стимулювання підприємницької активності. Це дає підстави стверджувати, що посилення інституційного каналу є не лише специфічним завданням для слабших громад, а загальною стратегічною умовою підвищення результативності підприємництва в усіх типах сільських територіальних громад. З огляду на це стратегічні пріоритети активізації підприємництва доцільно розглядати у двох взаємопов'язаних площинах: як наскрізні пріоритети, актуальні для всіх типів громад, і як диференційовані пріоритети, сформовані з урахуванням типологічних особливостей кожної моделі розвитку.

Таким чином, система стратегічних пріоритетів активізації підприємництва в сільських територіальних громадах має дворівневу структуру. Перший рівень охоплює наскрізні пріоритети, реалізація яких є необхідною умовою підвищення підприємницької активності незалежно від типу громади. Другий рівень формують диференційовані пріоритети, що конкретизують стратегічні орієнтири з урахуванням типологічної моделі громади та її ключових обмежень, виявлених у ході аналітичного дослідження. Загальну архітектуру запропонованої системи відображено на рис. 3.1.

Як видно з рис. 3.1, перший рівень системи охоплює чотири наскрізні стратегічні пріоритети, реалізація яких є передумовою активізації підприємництва незалежно від типологічної моделі громади. Другий рівень забезпечує конкретизацію цих орієнтирів з урахуванням особливостей кожної з п'яти виявлених моделей розвитку. У зв'язку з цим доцільно послідовно розкрити зміст кожного з наскрізних пріоритетів.

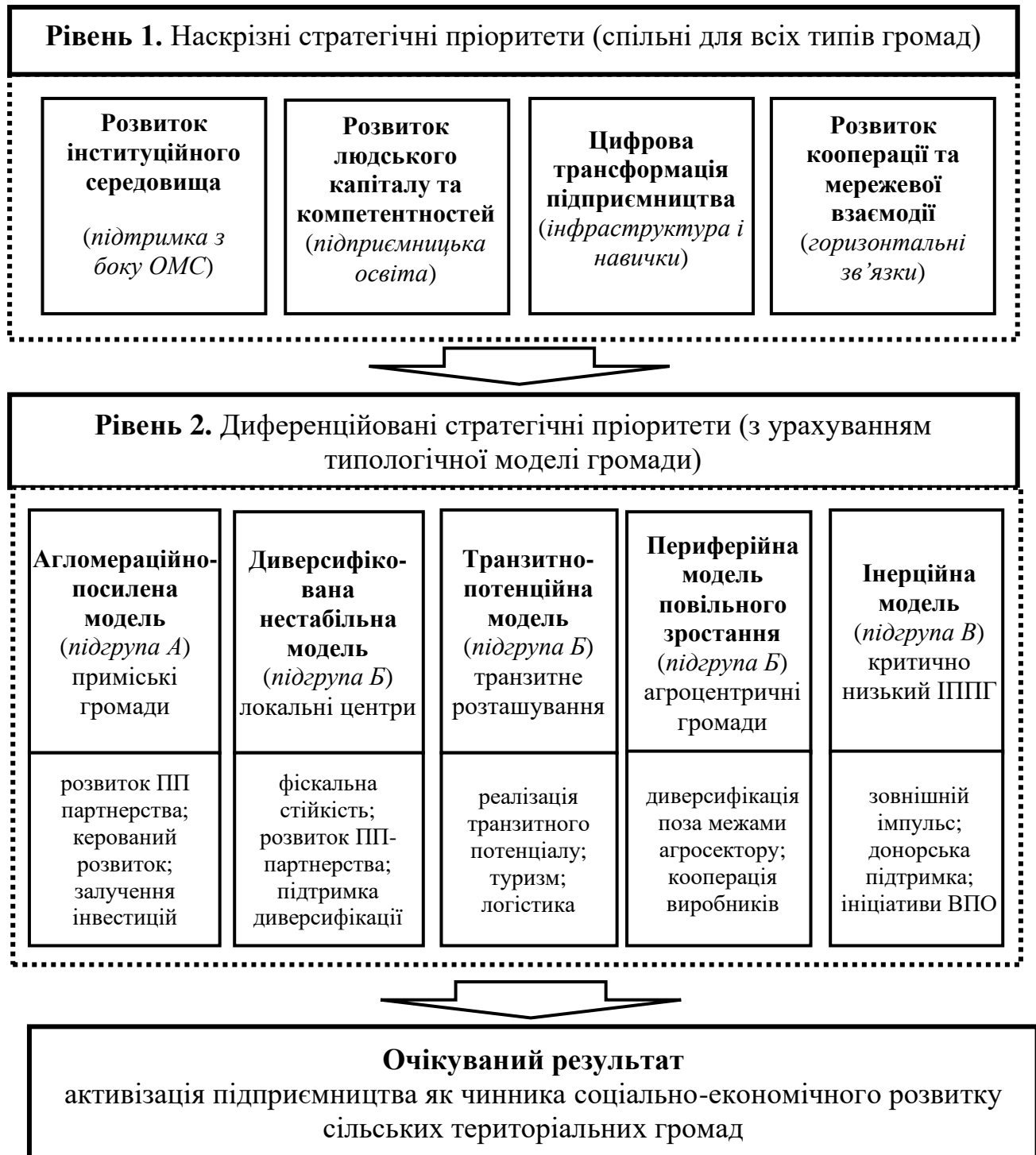

Рис. 3.1. Дворівнева система стратегічних пріоритетів активізації підприємництва в сільських територіальних громадах Львівської області

Джерело: розроблено автором.

Першим і ключовим наскрізним пріоритетом є розбудова інституційного середовища підтримки підприємництва на рівні громади. Результати кейс-стаді

п'яти громад Львівської області переконливо засвідчили, що в тих випадках, коли органи місцевого самоврядування залишаються пасивними спостерігачами підприємницьких процесів, навіть сприятливе просторове розташування та наявний ресурсний потенціал трансформуються в результати розвитку значно повільніше. Натомість активна інституційна позиція органів місцевого самоврядування виступає каталізатором, який підсилює дію як фіскального, так і соціального каналів впливу підприємництва на розвиток громади. Додатковим емпіричним підтвердженням цього висновку є результати авторського анкетного опитування підприємців сільських територіальних громад Львівської області, детально представлені у другому розділі дисертації: 58,5 % респондентів оцінили рівень підтримки з боку ОМС на 1–2 бали з 5, а 31,7 % зазначили, що жодна з форм підтримки бізнесу реально не діє в їхній громаді. Показово також, що жоден із опитаних підприємців не брав участі в програмах підтримки підприємництва, ініційованих безпосередньо територіальною громадою.

Практична реалізація цього пріоритету передбачає кілька взаємопов'язаних напрямів. По-перше, йдеться про запровадження або активізацію інституту підприємницьких рад при виконавчих органах місцевих рад як постійно діючих платформ публічно-приватного діалогу. По-друге, важливим є розроблення і затвердження локальних програм розвитку підприємництва як самостійних документів стратегічного планування, що містять конкретні цільові показники, фінансові зобов'язання та механізми моніторингу виконання. По-третє, необхідним є систематичне оцінювання регуляторного впливу на підприємницьку активність, що дасть змогу виявляти й усувати бар'єри, які нерідко виникають не внаслідок свідомої обмежувальної політики, а через інституційну інерцію та недостатню координацію між структурними підрозділами органів місцевого самоврядування. Симптоматично, що у відкритих відповідях респонденти прямо зазначали: «щоб цього хотіла місцева влада, а вона не дуже зацікавлена», – а це свідчить

не лише про дефіцит інструментів підтримки, а й про нестачу інституційної волі до формування сприятливого підприємницького середовища.

Другим наскрізним стратегічним пріоритетом є розвиток людського капіталу та підприємницьких компетенцій мешканців сільських громад. Дефіцит таких компетенцій виступає структурним обмеженням, яке фіксується в усіх типологічних групах громад, хоча й із різною інтенсивністю, і посилюється супутніми бар'єрами ресурсного характеру: за результатами авторського опитування, доступ до фінансових ресурсів і робочої сили отримав найнижчі оцінки серед параметрів підприємницького середовища – середньозважений бал становив відповідно 2,4 і 2,6, – що унеможлиблює повноцінну реалізацію навіть наявного підприємницького потенціалу. В умовах воєнного часу ці обмеження додатково загострилися, оскільки традиційні канали навчання, професійної підготовки та підвищення кваліфікації виявилися істотно обмеженими, тоді як потреба в адаптації бізнес-моделей, освоєнні нових ринків і гнучкому реагуванні на ризики помітно зростає.

Стратегічна відповідь на зазначений виклик має поєднувати кілька взаємодоповнювальних підходів. Передусім важливим є залучення ресурсів бізнес-асоціацій, закладів вищої освіти, професійних освітніх платформ і міжнародних організацій для реалізації програм підприємницької освіти у форматах, доступних для мешканців сільської місцевості, зокрема в змішаному онлайн-офлайн режимі. Особливої уваги потребують програми підтримки стартапів серед молоді та внутрішньо переміщених осіб, які часто є носіями нових знань, досвіду і мотивації, але не мають достатнього доступу до фінансових, інформаційних і мережевих ресурсів. Перспективним напрямом є й формування локальних менторських мереж, у межах яких досвідчені підприємці громади виступають наставниками для початківців, що водночас сприяє передачі практичних знань, зміцненню соціального капіталу та формуванню культури підприємницької взаємопідтримки.

Третім наскрізним стратегічним пріоритетом є цифровізація підприємницької діяльності та розширення доступу до цифрової

інфраструктури. Цифровий розрив між сільськими і міськими територіями є не лише технологічною, а й економічною проблемою, оскільки обмежений доступ до якісного інтернет-зв'язку, недостатній рівень цифрових компетенцій підприємців і слабе використання інструментів електронної комерції звужують ринки збуту, стримують інноваційну активність та знижують конкурентоспроможність сільських виробників. В умовах воєнного часу значення цього пріоритету істотно зростає, оскільки обмеження фізичної мобільності, ускладнення логістики та зростання ролі дистанційних сервісів перетворюють цифрові інструменти з додаткової переваги на базову умову функціонування бізнесу. Реалізація цього пріоритету має передбачати не лише подальший розвиток широкопasmового інтернету в сільській місцевості, а й цілеспрямоване навчання підприємців використанню цифрових рішень – від онлайн-маркетингу, електронної комерції та цифрових платіжних систем до хмарних платформ управління бізнес-процесами.

Четвертим наскрізним стратегічним пріоритетом є розвиток кооперативних форм господарювання та горизонтальної взаємодії між підприємцями. Проведений аналіз засвідчив, що роздробленість підприємницьких структур, слабкість горизонтальних зв'язків і низький рівень кооперації належать до типових характеристик сільського підприємницького середовища, які знижують його загальну ефективність. Зокрема, лише 36,6 % опитаних підприємців постійно співпрацюють із місцевими постачальниками і підрядниками, тоді як 7,3 % не взаємодіють із локальним бізнес-середовищем узагалі. Хоча ці дані відображають співпрацю у сфері постачання, а не кооперацію у її класичному розумінні, вони є непрямим індикатором слабкості горизонтальних господарських зв'язків у межах громад і свідчать про значний нереалізований потенціал кооперативної взаємодії. Міжнародний досвід країн Європейського Союзу, зокрема Польщі та Німеччини, переконливо підтверджує, що кооперативний рух є одним із найефективніших інструментів підвищення конкурентоспроможності малого сільського підприємництва, розширення доступу до ринків і зниження трансакційних витрат [56]. У цьому

контексті стратегічним завданням для сільських громад є створення умов для розвитку виробничої, збутової, сервісної та маркетингової кооперації, а також підтримка горизонтальних форм партнерства між малими виробниками, переробниками, закладами сфери послуг і локальними інституціями розвитку.

Отже, наскрізні стратегічні пріоритети активізації підприємництва формують універсальну основу для посилення його ролі у соціально-економічному розвитку сільських територіальних громад. Водночас їх практична реалізація не може бути однаковою для всіх громад, оскільки ефективність конкретних управлінських рішень залежить від типологічної моделі розвитку, ресурсного потенціалу, просторового положення та інституційної спроможності кожної громади. Саме тому наступним етапом обґрунтування стратегічних орієнтирів є їх диференціація відповідно до виявлених типологічних особливостей сільських територіальних громад Львівської області.

Наскрізні пріоритети утворюють спільну платформу активізації підприємництва, однак їх практична реалізація потребує суттєвого коригування залежно від типологічної належності громади. Виявлена типологія п'яти моделей впливу підприємництва на соціально-економічний розвиток сільських територіальних громад дає змогу сформулювати диференційовану систему стратегічних пріоритетів, узагальнену в табл. 3.1.

Наведена в таблиці 3.1 система диференційованих пріоритетів потребує змістовного розкриття стосовно кожної типологічної моделі з урахуванням специфіки її ключових обмежень та ресурсного потенціалу.

Для громад агломераційно-посиленої моделі (підгрупа А – приміські громади з ІППГ понад 0,5, зокрема Соکیلницька, Солонківська, Давидівська) стратегічний пріоритет полягає у переході від стихійного до керованого підприємницького розвитку. У цих громадах підприємницька активність уже є достатньо інтенсивною завдяки агломераційному ефекту Львова, однак значною мірою вона формується під впливом зовнішніх ринкових імпульсів, а не внаслідок цілеспрямованої політики органів місцевого самоврядування.

**Диференційовані стратегічні пріоритети активізації підприємництва з
урахуванням типологічної моделі сільської територіальної громади**

Типологічна модель	Ключові обмеження (за результатами розділу 2)	Стратегічні пріоритети	Очікувані результати
Агломерційно-посилена (підгрупа А)	Інституційна пасивність ОМС за наявності значного ресурсного потенціалу; недостатність стратегічного партнерства з бізнесом	Формування механізмів публічно-приватного партнерства; запровадження стратегічного управління підприємницьким розвитком; залучення інвестицій у нові сектори економіки	Підвищення керованості підприємницького розвитку; розширення галузевої диверсифікації місцевої економіки
Диверсифікована нестабільна (підгрупа Б)	Нестійкість фіскального каналу впливу підприємництва; залежність від зовнішніх надходжень; слабкість інституційного супроводу	Забезпечення фіскальної стабільності підприємницького сектору; формування механізмів публічно-приватного партнерства; підтримка секторної диверсифікації	Підвищення стабільності дохідної бази бюджету; зниження залежності від зовнішніх трансфертів
Транзитно-потенційна (підгрупа Б)	Нереалізований транзитний потенціал; відсутність дієвих механізмів використання локаційних переваг	Розвиток туристично-рекреаційного підприємництва; розбудова інфраструктури транзитного бізнесу; активізація інституційної ролі ОМС	Розкриття транзитного потенціалу громади; розширення спектра підприємницьких ніш
Периферійна модель повільного зростання (підгрупа Б)	Структурна агроцентричність економіки; слабка трансформація зростання доходів у розвиток місцевого підприємницького середовища	Диверсифікація економічної структури поза межами агросектору; розвиток кооперації малих виробників; підтримка підприємств аграрної переробки	Зниження структурної вразливості місцевої економіки; формування несільськогосподарської зайнятості
Інерційна (підгрупа В)	Замкнене коло соціально-економічної депривації; критично низький рівень підприємницької активності	Формування зовнішнього інституційного імпульсу розвитку; запровадження програм підтримки стартапів; залучення донорських і грантових ресурсів	Послаблення замкненого кола депривації; формування первинних підприємницьких точок зростання

Джерело: розроблено автором на основі результатів дослідження.

За таких умов ключовим завданням є формування механізмів публічно-приватного партнерства, здатних спрямовувати наявний підприємницький

потенціал у пріоритетні для громади напрями розвитку. Важливим є також залучення інвестицій у нові сектори – насамперед у сферу послуг, ІТ, освіту та охорону здоров'я, – що сприятиме диверсифікації підприємницької структури та зниженню залежності від торгівлі й операцій з нерухомістю, типових для приміських громад. Окремого значення в умовах воєнного часу набуває розвиток підприємств із переробки сільськогосподарської продукції, що дозволяє поєднати наявний аграрний потенціал із зростаючим попитом на локальне безпечне виробництво.

Для громад диверсифікованої нестабільної моделі (умовно сільські громади з локальними центрами та ознаками диверсифікованої підприємницької структури, зокрема Яворівська міська) пріоритетним є досягнення фіскальної стабільності підприємницького сектору. Специфіка цих громад полягає не у відсутності підприємницької активності як такої, а у нестійкості її результатів, зумовленій залежністю від ситуативних зовнішніх чинників. У зв'язку з цим стратегічна відповідь має передбачати підтримку диверсифікації секторної структури підприємництва як механізму зниження вразливості, а також розбудову системи постійного моніторингу підприємницької активності на рівні органів місцевого самоврядування, що забезпечить своєчасне виявлення негативних тенденцій і застосування коригувальних заходів. Особливого значення набуває і формування механізмів публічно-приватного партнерства, оскільки воно дозволяє залучити підприємців до спільного планування розвитку громади та підвищити передбачуваність місцевого підприємницького середовища.

Для громад транзитно-потенційної моделі (умовно сільські громади з вигідним транзитним розташуванням, зокрема Красненська селищна) центральним стратегічним пріоритетом є конвертація локаційних переваг у конкретні підприємницькі результати. Проведений аналіз засвідчив, що транзитне положення саме по собі не генерує автоматичного розвитку, а лише створює потенційні можливості, реалізація яких потребує цілеспрямованих інституційних зусиль з боку громади. У цьому контексті стратегічними

напрямами виступають розвиток придорожного сервісу та логістичних послуг, підтримка агротуризму, а також розбудова інфраструктури для транзитного бізнесу – ринкових майданчиків, виставкових зон, зон відпочинку для перевізників та інших сервісних об'єктів. В умовах воєнного часу такі громади отримали додатковий потенціал унаслідок зростання вантажопотоків, що відкриває нові можливості для розвитку транспортної та складської інфраструктури та закладення довгострокових підприємницьких основ.

Для громад периферійної моделі повільного зростання (переважно сільські громади зі структурною агроцентричністю, зокрема Боринська селищна) ключовим стратегічним викликом є диверсифікація економічної структури при збереженні аграрного ядра місцевої економіки. Такі громади перебувають у специфічній структурній пастці: аграрний сектор забезпечує певний фіскальний ресурс, проте через його домінування підприємницьке середовище залишається недостатньо розвиненим, а соціальний ефект підприємництва – обмеженим. За цих умов стратегічні пріоритети мають бути пов'язані з підтримкою підприємств аграрної переробки, розвитком кооперативів малих фермерських господарств, залученням інвестицій у відновлювану енергетику, зокрема сонячну енергетику, біомасу та малі гідроенергетичні об'єкти, а також із розвитком місцевого продовольчого виробництва, орієнтованого на забезпечення потреб армії та внутрішньо переміщених осіб. Такий підхід дає змогу знизити структурну вразливість громади та створити передумови для формування несільськогосподарської зайнятості.

Для громад інерційної моделі (глибока периферія з критично низькою підприємницькою активністю, зокрема Підкамінська селищна) стратегічна ситуація є якісно відмінною, оскільки тут ідеться не про оптимізацію вже наявного підприємницького середовища, а про його первинне формування. Замкнене коло депривації, за якого низька підприємницька активність обмежує фіскальний ресурс, а дефіцит ресурсів, своєю чергою, унеможлиблює інвестиції у розвиток підприємницького середовища, не може бути розірване зсередини

без зовнішнього інституційного імпульсу. Відтак стратегічними пріоритетами для таких громад є цільове залучення зовнішніх ресурсів – донорських програм, державних субвенцій, міжнародної технічної допомоги, – формування спеціальних програм підтримки стартапів із субсидованим доступом до приміщень і консультаційних послуг, а також використання потенціалу внутрішньо переміщених осіб, які мають підприємницький досвід і можуть стати каталізаторами місцевого розвитку. Важливим інструментом у цьому контексті є також міжмуніципальне співробітництво, оскільки об'єднання ресурсів кількох громад для спільного створення елементів підприємницької інфраструктури дає змогу долати масштабну неефективність, характерну для малих периферійних громад.

Отже, диференційовані стратегічні пріоритети активізації підприємництва мають формуватися не за універсальним шаблоном, а відповідно до типологічної моделі розвитку сільської громади, її ресурсних обмежень, просторового положення та інституційної спроможності. Саме такий підхід забезпечує перехід від абстрактних рекомендацій до адресних стратегічних рішень, здатних підвищити результативність підприємництва як чинника соціально-економічного розвитку сільських територіальних громад.

Сформовані стратегічні пріоритети набувають дієвості лише за умови їх інтеграції у систему стратегічного управління розвитком громади. Підприємницький розвиток має бути не окремим напрямом, а наскрізним виміром комплексних планів розвитку територіальних громад, стратегій сталого розвитку та програм соціально-економічного розвитку. Ключовим інструментом такої інтеграції є включення цільових показників підприємницького розвитку – зокрема складових інтегрального індексу підприємницького потенціалу громади (ІППГ), розробленого у другому розділі дисертації, – до системи моніторингу реалізації стратегічних документів.

Принципово важливим є також регіональний вимір реалізації стратегічних пріоритетів активізації підприємництва. Ні сільська територіальна громада, ні субрегіональний рівень управління окремо не володіють достатнім

обсягом ресурсів, інституційних можливостей і компетенцій для забезпечення повної реалізації визначених стратегічних орієнтирів. У зв'язку з цим ефективна стратегія активізації підприємництва потребує поєднання вертикальної координації між рівнями управління – громадою, субрегіональними інституціями та обласною державною адміністрацією – із горизонтальною координацією між громадами у формах міжмуніципального співробітництва. Доцільним видається створення регіональної ради з питань підприємництва, яка б об'єднувала представників органів місцевого самоврядування, бізнес-асоціацій, інституцій розвитку та партнерських організацій і виконувала функцію координаційного механізму реалізації стратегічних пріоритетів на рівні Львівської області. Зазначена система вертикальної та горизонтальної координації узагальнена у матриці інтеграції стратегічних пріоритетів активізації підприємництва у систему управління розвитком сільських територіальних громад (табл. 3.2).

В умовах воєнного часу до системи стратегічного управління підприємницьким розвитком додається ще один важливий вимір – антикризова стійкість. Здатність підприємницького сектору адаптуватися до швидкозмінних умов, зберігати зайнятість, переорієнтовувати виробничі потужності та підтримувати критично важливі для громади послуги є стратегічним активом, що потребує цілеспрямованого розвитку.

У цьому контексті формування резервів підприємницької стійкості через диверсифікацію, кооперацію, цифровізацію та розбудову мереж взаємопідтримки слід розглядати як наскрізний орієнтир, що пронизує всі рівні управління і всі типологічні моделі активізації підприємництва.

Отже, стратегічні пріоритети активізації підприємництва у сільських громадах Львівської області утворюють дворівневу систему, яка охоплює, з одного боку, наскрізні пріоритети як спільну платформу для всіх типів громад, а з іншого – диференційовані пріоритети, що враховують специфіку кожної типологічної моделі.

Матриця інтеграції стратегічних пріоритетів активізації підприємництва у систему управління розвитком сільських територіальних громад Львівської області

Рівень управління та ключові суб'єкти	Інституційне середовище	Людський капітал та компетентності	Цифровізація підприємництва	Кооперація та мережева взаємодія
Громада (органи місцевого самоврядування, підприємці, бізнес-асоціації, громадськість)	<ul style="list-style-type: none"> – підприємницька рада при ОМС; – локальна програма розвитку підприємництва; – оцінювання регуляторного впливу; – механізми публічно-приватного діалогу 	<ul style="list-style-type: none"> – локальні менторські мережі; – програми підтримки молоді та ВПО; – локальні навчально-консультаційні хаби; – змішані форми підприємницької освіти 	<ul style="list-style-type: none"> – цифровий хаб громади; – електронні сервіси для бізнесу; – підтримка електронної комерції; – розвиток цифрової грамотності 	<ul style="list-style-type: none"> – кооперативи малих виробників; – механізми спільного маркетингу; – горизонтальні партнерські мережі; – колективні закупівлі
Субрегіональний рівень (районна військова/державна адміністрація, міжмуніципальні координаційні структури)	<ul style="list-style-type: none"> – координація локальних програм розвитку підприємства; – підтримка механізмів публічно-приватного партнерства; – розвиток спільної підприємницької інфраструктури; – моніторинг стану підприємницького середовища 	<ul style="list-style-type: none"> – міжгромадські навчальні центри; – субрегіональні програми підвищення кваліфікації; – підтримка освітніх партнерств; – координація спільних навчальних ініціатив 	<ul style="list-style-type: none"> – розвиток субрегіональної цифрової інфраструктури; – підтримка широкосмугового інтернету; – координація цифрових проєктів; – підтримка цифрової інтеграції громад 	<ul style="list-style-type: none"> – міжмуніципальна кооперація; – спільні збутові майданчики; – підтримка субрегіональних кластерів; – координація партнерських мереж між громадами
Регіональний рівень (обласна державна адміністрація, регіональна рада з питань підприємництва, міжнародні партнери)	<ul style="list-style-type: none"> – обласна стратегія розвитку підприємства; – регіональна рада з питань підприємства; – моніторинг ІППГ громад; – координація з державними програмами підтримки бізнесу 	<ul style="list-style-type: none"> – регіональні програми за участю ЗВО; – міжнародна технічна допомога; – програми грантової підтримки підприємства; – стипендіальні та акселераційні програми для підприємців 	<ul style="list-style-type: none"> – підтримка електронного урядування; – регіональні цифрові платформи для МСП; – залучення ІТ-інвестицій; – підтримка цифрових сервісів для підприємницького сектору 	<ul style="list-style-type: none"> – підтримка кооперативного руху; – розвиток регіональних кластерних ініціатив; – залучення міжнародних партнерів; – просування міжсекторальної взаємодії

Джерело: розроблено автором на основі результатів дослідження.

Їх практична реалізація потребує скоординованих зусиль органів місцевого самоврядування, регіональних інституцій, підприємницьких

об'єднань і міжнародних партнерів, об'єднаних спільним стратегічним баченням підприємництва як ключового чинника соціально-економічного розвитку сільських територіальних громад. Конкретні механізми та інструменти реалізації визначених пріоритетів розглядаються у наступному підрозділі дисертації.

3.2. Механізми та інструменти підтримки підприємництва у стратегіях розвитку сільських територіальних громад

Переведення стратегічних пріоритетів підприємницького розвитку у площину практичних управлінських рішень можливе лише за наявності відповідної системи механізмів та інструментів підтримки підприємництва. У науковій і прикладній площині механізми підтримки підприємництва доцільно розглядати як систему взаємопов'язаних інституційних, організаційних, фінансово-економічних та інформаційно-консультаційних засобів впливу, за допомогою яких органи публічної влади, інституції розвитку та інші учасники формування підприємницького середовища стимулюють ділову активність, знижують бар'єри входу на ринок і підвищують конкурентоспроможність суб'єктів господарювання [10; 56]. У контексті сільських територіальних громад значення таких механізмів істотно зростає, оскільки саме вони покликані компенсувати структурні обмеження місцевого середовища – обмежений доступ до фінансових ресурсів, слабкість ринкової інфраструктури, дефіцит людського капіталу, низький рівень цифрової інтеграції та недостатню інституційну спроможність.

Нормативно-правову основу формування механізмів підтримки підприємництва в Україні становить сукупність законодавчих, програмних і стратегічних документів загальнодержавного та регіонального рівнів. Закон України «Про підприємництво» визначає базові засади здійснення господарської діяльності та загальні повноваження органів влади у сфері підтримки бізнесу. Водночас стратегічні документи, зокрема Стратегія

розвитку сільського господарства та сільських територій в Україні на період до 2030 року, схвалена Кабінетом Міністрів України у листопаді 2024 року, формують рамкові орієнтири щодо підтримки малих і середніх підприємств, розвитку кооперації та залучення інвестицій у сільській місцевості [91]. На регіональному рівні важливе значення мають стратегії розвитку Львівської області та обласні програми підтримки малого і середнього підприємництва, які забезпечують конкретизацію пріоритетів, джерел фінансування та організаційних механізмів їх реалізації. Разом з тим сама наявність нормативної бази не гарантує результативності підтримки, якщо її положення не адаптовані до реальних умов функціонування конкретних громад і не інтегровані у місцеві стратегії розвитку.

Досвід країн Європейського Союзу засвідчує, що ефективна система підтримки підприємництва на сільських територіях має багаторівневий і комплексний характер. Її результативність забезпечується поєднанням загальнодержавного рівня, на якому визначаються правила і стандарти, регіонального рівня, який виконує координаційно-фінансову функцію, та місцевого рівня, де відбувається безпосередня адаптація і практична реалізація інструментів підтримки. Польський досвід функціонування локальних фондів підтримки підприємництва, німецька модель регіональних бізнес-інкубаторів і французька система сільських підприємницьких полюсів демонструють, що найбільшої ефективності досягають ті моделі, які поєднують фінансові інструменти з організаційними, інституційними, освітніми та мережевими формами підтримки [169; 170]. Для українських сільських територіальних громад принципово важливим є не механічне копіювання таких моделей, а їх адаптація до вітчизняного інституційного середовища, ресурсних обмежень, просторової специфіки та викликів воєнного часу.

Принципова неоднорідність сільських територіальних громад за рівнем підприємницького потенціалу та характером його реалізації зумовлює диференційованість потреб у механізмах та інструментах підтримки підприємництва. Для агломераційно-посиленої моделі визначальними є

інституційно-організаційні механізми, що забезпечують стратегічне спрямування вже наявної підприємницької активності. Для транзитно-потенційної моделі особливого значення набувають інфраструктурні та координаційні інструменти, що дозволяють перетворити локаційні переваги на конкретні підприємницькі результати. Для периферійної та інерційної моделей ключову роль відіграють зовнішні фінансові, консультативні та інституційні імпульси, спрямовані на подолання структурної слабкості місцевого середовища і формування первинних точок підприємницького зростання. Це зумовлює необхідність формування диференційованої системи механізмів та інструментів підтримки підприємництва, яка б поєднувала універсальні засоби впливу з адресними рішеннями відповідно до типологічних особливостей громад. Саме в такій логіці доцільно розглядати подальшу систематизацію механізмів та інструментів підтримки підприємництва у стратегіях розвитку сільських територіальних громад.

Загальну архітектуру системи механізмів та інструментів підтримки підприємництва в сільських територіальних громадах, спрямованої на забезпечення їх соціально-економічного розвитку через активізацію підприємницької діяльності, відображено на рис. 3.2.

Як видно з рис. 3.2, система механізмів підтримки підприємництва охоплює п'ять взаємопов'язаних блоків: фінансовий, організаційний, інституційний, цифровий та міжнародний. У сукупності вони формують цілісне середовище підтримки підприємницької активності, в якому фінансові механізми забезпечують доступ до ресурсів, організаційні – інфраструктурну та партнерську основу розвитку, інституційні – якість правил і процедур ведення бізнесу, цифрові – модернізацію каналів взаємодії та доступу до ринків, а міжнародні – залучення зовнішніх ресурсів, знань і практик. Взаємодія зазначених блоків створює підґрунтя для посилення ролі підприємництва як чинника соціально-економічного розвитку сільських територіальних громад. Далі розглянемо зміст окремих груп механізмів та інструментів їх практичної реалізації.

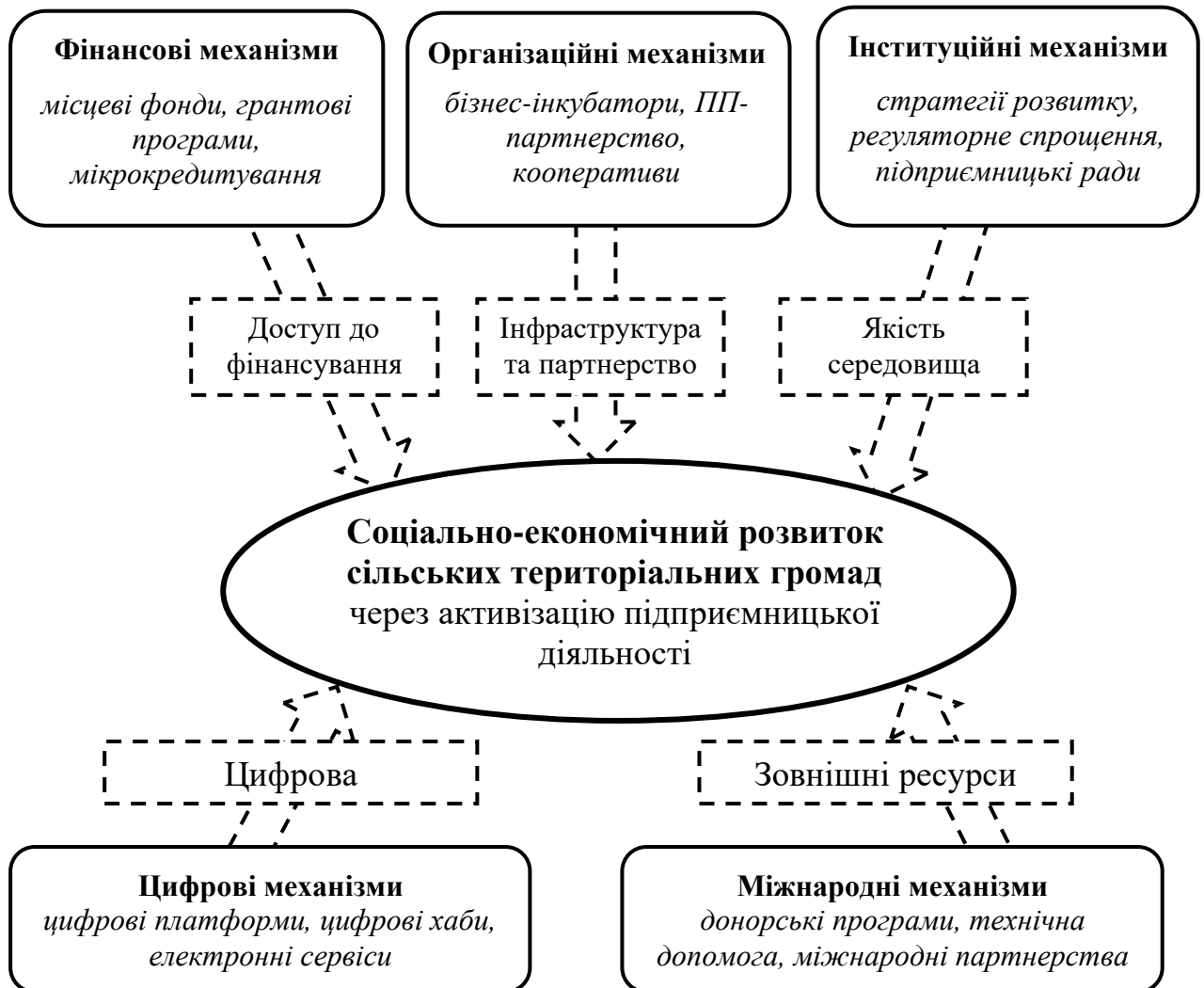

Рис. 3.2. Система механізмів підтримки підприємництва в сільських територіальних громадах

Джерело: розроблено автором.

Доступ до фінансових ресурсів є одним із найгостріших структурних обмежень розвитку підприємництва у сільських громадах. За результатами авторського анкетного опитування підприємців сільських громад Львівської області ($n=71$, 2025–2026 рр.), саме доступ до фінансування отримав найнижчу серед усіх параметрів підприємницького середовища оцінку – середньозважений бал 2,4 з 5. Водночас лише 22 % респондентів зазначили, що в їхній громаді реально діють грантові програми або схеми співфінансування. Це підтверджує системний характер фінансового бар'єру та вказує на

необхідність розбудови цілісної системи фінансових механізмів підтримки підприємництва на рівні громади й регіону.

Ключовим фінансовим механізмом місцевого рівня є створення локальних фондів підтримки підприємництва. Такі фонди, акумулюючи кошти місцевого бюджету, грантові надходження та внески партнерів, можуть забезпечувати адресну підтримку малого бізнесу у формах мікрогрантів для стартапів, безвідсоткових або пільгових позик для діючих підприємців, а також субсидій на придбання обладнання чи оренду виробничих приміщень. Їх перевага полягає у можливості адаптації фінансової підтримки до типологічних особливостей громади, її ресурсної бази та пріоритетів місцевої стратегії розвитку. Досвід громад Польщі та Чехії засвідчує, що навіть відносно невеликі локальні фонди обсягом 200–500 тис. євро здатні суттєво активізувати підприємницьку діяльність за умови прозорого управління та чітко визначених критеріїв підтримки [148].

Поряд із локальними фондами важливу роль відіграють грантові програми, що реалізуються через конкурсний механізм. На відміну від безумовної підтримки, конкурсна модель стимулює підприємців до розроблення повноцінних бізнес-планів, підвищує якість проєктів і сприяє раціональнішому використанню ресурсів. Для сільських громад Львівської області доцільним є застосування двоступеневого конкурсного відбору: на першому етапі органи місцевого самоврядування визначають коло пріоритетних напрямів підтримки відповідно до стратегії громади, а на другому – незалежна комісія здійснює оцінювання поданих проєктів за прозорими критеріями. Такий підхід відповідає практиці програм EU4Business і USAID AGRO, які реалізуються в Україні та передбачають механізми конкурсного відбору і спільного фінансування.

Окремим, і особливо актуальним в умовах воєнного часу, фінансовим механізмом є мікрокредитування через партнерські фінансові установи. Традиційні банківські кредити залишаються недоступними для більшості малих підприємців сільських громад через відсутність ліквідної застави, високі

відсоткові ставки та складні вимоги до фінансової звітності. За таких умов мікрокредитні програми, реалізовані через кредитні спілки або спеціалізовані небанківські фінансові установи за підтримки гарантійних схем органів місцевого самоврядування чи регіональних гарантійних фондів, можуть суттєво розширити фінансовий доступ для підприємців-початківців і малих виробників. Практика програм ЄБРР та Фонду розвитку підприємництва підтверджує ефективність часткових гарантій кредитів як інструменту зниження ризиків для фінансових установ і розширення доступу МСП до позикового капіталу, у тому числі в сільській місцевості.

Організаційні механізми підтримки підприємництва спрямовані на формування та розвиток інфраструктури, яка забезпечує сприятливі умови для започаткування і ведення бізнесу. Серед таких механізмів ключову роль відіграють бізнес-інкубатори та акселератори, публічно-приватне партнерство і кооперативні структури. За результатами проведеного дослідження, 36,6 % підприємців беруть участь у державних програмах підтримки, однак жоден із респондентів не залучений до програм, ініційованих безпосередньо громадою. Це свідчить про нерозвиненість організаційної інфраструктури підтримки підприємництва саме на місцевому рівні та потребу в її цілеспрямованому посиленні.

Бізнес-інкубатори на рівні сільських територіальних громад доцільно розглядати як організаційні структури, що надають суб'єктам малого підприємництва, насамперед стартапам і молодим підприємцям, комплекс підтримувальних послуг: субсидовані виробничі або офісні приміщення, доступ до спільного обладнання, юридичні та бухгалтерські консультації, навчальні програми та мережеві заходи. Для сільських громад Львівської області найбільш прийнятною є модель міжгромадських або субрегіональних бізнес-інкубаторів, що обслуговують кілька громад одночасно і тим самим долають обмеження малого масштабу. Показовим орієнтиром є досвід Польщі, де локальні центри підтримки бізнесу при органах місцевої влади та аграрних

університетах довели свою ефективність як інструмент підприємницького розвитку сільських територій [177].

Публічно-приватне партнерство є одним із найбільш результативних механізмів мобілізації приватних інвестицій у розвиток підприємницької інфраструктури громади. У контексті сільських територіальних громад воно може реалізовуватися у формах спільного фінансування об'єктів інфраструктури, концесійних угод щодо використання комунального майна, а також стратегічних домовленостей між органами місцевого самоврядування та підприємницькими об'єднаннями стосовно реалізації локальних економічних ініціатив. Критично важливими умовами його ефективності є наявність чіткої правової бази, прозорих процедур відбору партнерів і дієвих механізмів контролю за виконанням угод. Водночас результати дослідження засвідчили, що лише 34,1 % підприємців вважають, що політика громади суттєво впливатиме на розвиток їхнього бізнесу, що свідчить про недостатню ефективність наявних механізмів партнерської взаємодії та потребу в їх зміцненні.

Розвиток кооперативних структур є особливо значущим механізмом для громад периферійної та інерційної моделей, у межах яких роздробленість малих підприємств ускладнює ефективну конкуренцію на ринках. Виробничі, збутові та сервісні кооперативи дають змогу малим фермерам і виробникам об'єднувати ресурси для спільних закупівель сировини, зберігання та переробки продукції, а також для виходу на оптові ринки збуту. За цих умов ефективна підтримка кооперативного руху з боку органів місцевого самоврядування має передбачати надання методичної та юридичної допомоги при реєстрації кооперативів, забезпечення їх доступом до комунального майна на пільгових умовах та включення кооперативних ініціатив до локальних програм розвитку підприємництва.

Інституційні механізми підтримки підприємництва охоплюють сукупність правил, процедур та організаційних структур, що визначають умови ведення бізнесу на рівні громади. Їх удосконалення є першочерговим

стратегічним завданням, оскільки саме якість інституційного середовища значною мірою визначає результативність усіх інших механізмів підтримки. Центральним інституційним механізмом є розроблення і реалізація стратегії розвитку підприємництва громади як самостійного документа стратегічного планування. На відміну від загальних планів соціально-економічного розвитку, така стратегія зосереджується безпосередньо на підприємницькому вимірі розвитку, містить ІППГ-орієнтовані цільові показники та передбачає чіткі механізми моніторингу й оцінювання результатів. Включення показників ІППГ до системи моніторингу стратегічних документів забезпечує зв'язок між аналітичними результатами другого розділу дисертації та практичною управлінською діяльністю громади.

Ще одним ключовим інституційним механізмом є регуляторне спрощення, яке безпосередньо впливає на підприємницьке середовище. Дослідження засвідчують, що надмірне регуляторне навантаження належить до найістотніших бар'єрів для малого підприємництва, особливо в сільській місцевості, де підприємці не мають достатніх ресурсів для подолання складних адміністративних процедур. Практичними інструментами такого спрощення на рівні громади є запровадження принципу «єдиного вікна» для підприємців, систематичне оцінювання регуляторного впливу нових рішень ради, скорочення термінів розгляду дозвільних документів та переведення адміністративних послуг в електронний формат. Показово, що серед відкритих відповідей респонденти прямо зазначали: «дати людям працювати і не заважати» та «підтримка органів контролю і самоврядування», – а це свідчить про гостру потребу в дерегуляції та зміні якості взаємодії влади і бізнесу.

Підприємницькі ради та діалогові платформи є інституційним механізмом, що забезпечує систематичну взаємодію між органами місцевого самоврядування та підприємницькою спільнотою. Функціонуючи при виконавчих органах місцевих рад, вони можуть виконувати кілька важливих функцій: виявлення і формулювання проблем підприємницького середовища, участь у розробленні та оцінюванні регуляторних рішень, моніторинг реалізації

локальних програм підтримки підприємництва, а також залучення підприємців до стратегічного планування розвитку громади. Ефективність таких рад значною мірою залежить від готовності органів місцевого самоврядування до реального, а не формального діалогу з бізнесом – проблеми, яка, як показало дослідження, залишається гострою для більшості сільських громад Львівської області. Саме тому формування дієвих підприємницьких рад є не лише організаційним, а й стратегічним завданням для всіх типів сільських громад.

Цифровізація підприємницького середовища є відносно новим, але надзвичайно перспективним напрямом підтримки підприємництва в сільських громадах. Як засвідчив проведений аналіз підприємницького середовища громад, інтернет та цифрові сервіси отримали найвищу оцінку серед усіх параметрів – середньозважений бал 3,9 з 5, – що свідчить про відносно розвинений базовий доступ до цифрової інфраструктури. Водночас цифрові компетенції підприємців та інтенсивність використання ними цифрових інструментів ведення бізнесу залишаються недостатніми. За даними аналізу підприємницького потенціалу громад Львівської області, індекс цифрової трансформації для переважно сільських громад становить у середньому 24,44 бала, тоді як для умовно сільських громад із локальними центрами – 38,20 бала, що вказує на істотний цифровий розрив між типологічними групами.

Цифрові платформи для бізнесу є одним із найбільш масштабованих механізмів підтримки підприємництва, оскільки дозволяють охопити значну кількість підприємців за відносно невисоких адміністративних витрат. На рівні громади перспективним є створення єдиних муніципальних порталів для підприємців, які інтегрують функції електронної реєстрації бізнесу, подання звітності, отримання адміністративних послуг і доступу до інформації про програми підтримки. На регіональному рівні доцільним є доповнення процесів цифровізації публічних послуг спеціалізованими електронними платформами для просування продукції місцевих виробників, що сприятиме розширенню каналів збуту та підвищенню ринкової видимості малого бізнесу.

Цифрові хаби і навчальні центри є організаційно-цифровим механізмом, який поєднує забезпечення фізичного доступу до цифрової інфраструктури з навчанням підприємців практичному використанню цифрових інструментів. Такі центри, розміщені в громадських будівлях або на базі бізнес-інкубаторів, можуть надавати пільговий доступ до комп'ютерного обладнання і широкосмугового інтернету, проводити навчальні програми з онлайн-маркетингу, електронної комерції та цифрового управління бізнесом, а також консультувати щодо використання державних електронних сервісів. Особливо актуальними цифрові хаби є для периферійних та інерційних громад, де відповідна інфраструктура відсутня або суттєво обмежена.

Поряд із цифровими механізмами важливу роль у підтримці підприємництва відіграють міжнародні інструменти, значення яких особливо зростає в умовах воєнного часу. Вони не лише компенсують обмеженість внутрішніх ресурсів, а й забезпечують трансфер знань, технологій, управлінських практик і стандартів підтримки бізнесу. За результатами проведеного дослідження, 36,6 % підприємців брали участь у державних програмах підтримки, 17,1 % – в обласних та регіональних програмах, і лише 12,2 % – у міжнародних програмах та донорських проєктах. Це свідчить про значний нереалізований потенціал міжнародних механізмів підтримки та вказує на необхідність підвищення поінформованості підприємців і спрощення доступу до відповідних програм.

Провідними міжнародними програмами підтримки підприємництва в сільських громадах України є ініціативи, орієнтовані на розширення доступу до фінансування, розвиток бізнес-середовища, підтримку аграрного підприємництва та зміцнення місцевих підприємницьких екосистем. Їх ефективне використання потребує наявності у громади стратегічних документів розвитку підприємництва, належної інституційної спроможності органів місцевого самоврядування та активних підприємницьких мереж, що ще раз підтверджує взаємозалежність різних блоків механізмів підтримки.

Важливе значення мають також програми міжнародного технічного співробітництва та обміну досвідом, які сприяють підвищенню інституційної спроможності органів місцевого самоврядування у сфері підтримки підприємництва. Практичними формами такого співробітництва є участь представників сільських громад Львівської області у навчальних візитах до партнерських громад Польщі, Чехії та Словаччини, а також залучення міжнародних експертів до розроблення місцевих стратегій підприємницького розвитку. Дослідження підтверджують, що розвиток міжнародного співробітництва прикордонних громад Західної України є важливим чинником підвищення їхнього підприємницького потенціалу та залучення зовнішніх інвестицій [148].

Таким чином, цифрові та міжнародні механізми підтримки підприємництва не лише доповнюють фінансові, організаційні та інституційні інструменти, а й суттєво підсилюють їх результативність за рахунок розширення доступу до ринків, знань, технологій і зовнішніх ресурсів. Узагальнену систему механізмів та інструментів підтримки підприємництва в сільських територіальних громадах із зазначенням відповідальних суб'єктів та пріоритетних типів громад представлено в табл. 3.3.

Таблиця 3.3

Система механізмів та інструментів підтримки підприємництва в сільських територіальних громадах Львівської області

Блок механізмів	Інструменти	Зміст і форми реалізації	Відповідальні суб'єкти	Пріоритетні типи громад
Фінансові	Місцеві фонди підтримки підприємництва	Поворотна та безповоротна фінансова допомога МСП; мікрогранти для стартапів; пільгові позики	ОМС, ОДА	Усі типи громад; пріоритетно – інерційна та периферійна повільного зростання
	Грантові програми	Конкурсні гранти на розвиток бізнесу; співфінансування з донорськими організаціями	ОМС, донорські організації, суб'єкти МСП	Інерційна, периферійна повільного зростання, транзитно-потенційна

Блок механізмів	Інструменти	Зміст і форми реалізації	Відповідальні суб'єкти	Пріоритетні типи громад
	Мікрокредитування та гарантійні схеми	Часткові гарантії кредитів для МСП; мікрокредити через партнерські банки та кредитні спілки	Банки-партнери, кредитні спілки, ОМС	Переважно периферійна повільного зростання та інерційна моделі
Організаційні	Бізнес-інкубатори та акселератори	Надання приміщень, обладнання і консультацій на пільгових умовах; програми прискореного розвитку стартапів	ОМС, університети, бізнес-асоціації	Агломераційно-посилена, диверсифікована нестабільна, транзитно-потенційна
	Публічно-приватне партнерство	Спільне фінансування інфраструктури; концесійні угоди; стратегічні домовленості з бізнесом	ОМС, приватний сектор	Агломераційно-посилена, диверсифікована нестабільна, транзитно-потенційна
	Кооперативні структури	Підтримка створення виробничих, збутових і сервісних кооперативів; консультаційна та юридична допомога	ОМС, бізнес-асоціації, аграрні дорадники	Периферійна повільного зростання, інерційна; насамперед агроорієнтовані громади
Інституційні	Стратегії розвитку підприємництва громади	Визначення стратегічних цілей підприємницького розвитку, ІППГ-орієнтованих цільових показників та механізмів моніторингу	ОМС, підприємницькі ради	Усі типи громад
	Регуляторне спрощення	Оцінювання регуляторного впливу; принцип «єдиного вікна» для підприємців; скорочення адміністративних бар'єрів	ОМС, Державна регуляторна служба України	Усі типи громад; особливо – периферійна повільного зростання та інерційна
	Підприємницькі ради та діалогові платформи	Регулярні зустрічі влади і бізнесу; участь підприємців у стратегічному плануванні громади	ОМС, бізнес-асоціації	Усі типи громад; особливо – агломераційно-посилена та диверсифікована нестабільна
Цифрові	Цифрові платформи для бізнесу	Портали для реєстрації, звітності та отримання послуг; електронні платформи збуту для місцевих виробників	ОМС, Міністерство цифрової трансформації України, партнери	Усі типи громад; особливо – транзитно-потенційна та агломераційно-посилена
	Цифрові хаби і навчальні центри	Спільні простори з доступом до інтернету, обладнання та цифрових навчальних програм для підприємців	ОМС, університети, донорські організації	Периферійна повільного зростання, інерційна, транзитно-потенційна

Блок механізмів	Інструменти	Зміст і форми реалізації	Відповідальні суб'єкти	Пріоритетні типи громад
Міжнародні	Міжнародні програми та донорські ініціативи	Гранти, технічна допомога, навчання; підтримка реформ регуляторного середовища	Донорські організації, ОМС, громадські організації	Інерційна, периферійна повільного зростання; громади з високими потребами розвитку
	Програми міжнародного технічного співробітництва	Обмін досвідом з партнерськими громадами ЄС; підтримка стратегічного планування; менторська підтримка міжнародних експертів	ОДА, ОМС, донори, міжнародні партнери	Усі типи громад; пріоритетно – інерційна та периферійна повільного зростання

Джерело: розроблено автором.

Представлена в табл. 3.3 система механізмів підтримки підприємництва охоплює широкий спектр інструментів, однак їх практичне застосування не може бути однаковим для всіх типів громад. Диференціація пріоритетності механізмів залежно від типологічної моделі громади є необхідною умовою адресності та результативності підтримки. Відповідну матрицю пріоритетності представлено в табл. 3.4.

Матриця пріоритетності, наведена в табл. 3.4, відображає диференційований підхід до вибору механізмів підтримки підприємництва залежно від типологічної моделі громади. Зокрема, для агломераційно-посилених і диверсифікованих нестабільних громад визначальними є організаційні та інституційні механізми, тоді як для периферійних та інерційних громад пріоритетного значення набувають фінансові й міжнародні інструменти підтримки. Для транзитно-потенційної моделі особливо важливими є організаційні та цифрові механізми, що забезпечують перетворення локаційних переваг на конкретні підприємницькі результати. Це підтверджує необхідність адресного, а не уніфікованого підходу до формування системи підтримки підприємництва в сільських територіальних громадах.

**Матриця пріоритетності механізмів підтримки підприємництва з
урахуванням типологічної моделі сільської територіальної громади
Львівської області**

Типологічна модель громади	Механізми				
	Фінансові	Організаційні	Інституційні	Цифрові	Міжнародні
Агломераційно-посилена (підгрупа А)	+	+++	+++	++	+
Диверсифікована нестабільна (підгрупа Б)	++	+++	+++	++	+
Транзитно-потенційна (підгрупа Б)	++	+++	++	+++	++
Периферійна модель повільного зростання (підгрупа Б)	+++	+++	++	++	+++
Інерційна модель (глибока периферія, підгрупа В)	+++	++	++	+	+++

Умовні позначення:

+++ – *першочерговий механізм*; ++ – *важливий механізм*; + – *допоміжний механізм*.

Джерело: розроблено автором на основі результатів дослідження.

Визначені механізми та інструменти підтримки підприємництва набувають системного характеру лише за умови їх цілісної інтеграції у стратегічні документи розвитку громади. Аналіз чинних стратегій розвитку сільських громад Львівської області засвідчив, що підприємницька тематика найчастіше представлена у них фрагментарно – у вигляді окремих заходів без чіткої логіки взаємозв'язку між проблемами, цілями, механізмами та показниками результативності. Такий підхід унеможливорює як ефективну реалізацію підтримки підприємництва, так і об'єктивне оцінювання її результатів. Для подолання зазначеної фрагментарності пропонується алгоритм інтеграції механізмів підтримки підприємництва у стратегічне планування розвитку громади (рис. 3.3).

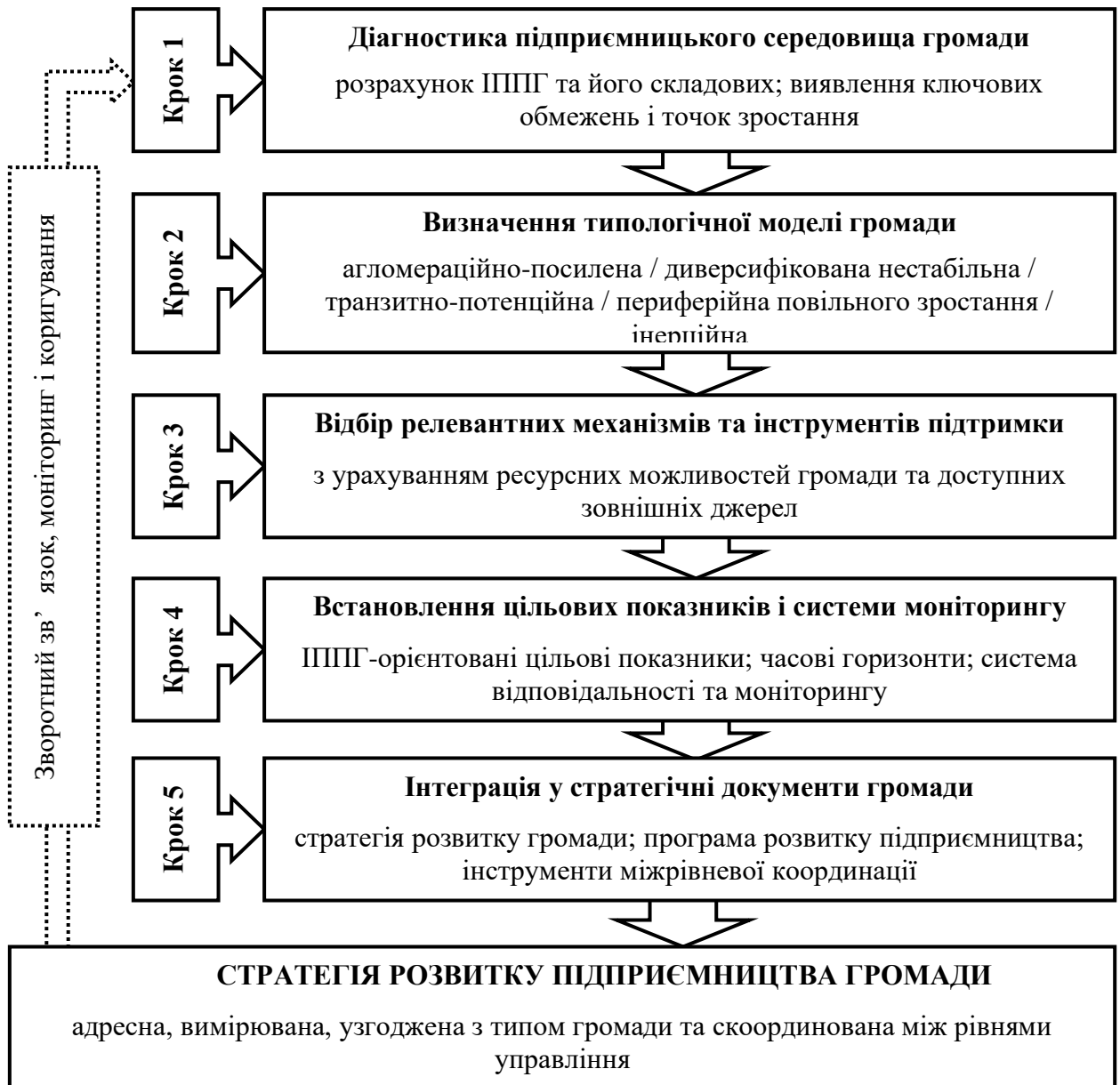

Рис. 3.3. Алгоритм інтеграції механізмів підтримки підприємництва у стратегічне планування розвитку сільських територіальних громад

Джерело: розроблено автором.

Запропонований алгоритм охоплює п'ять послідовних етапів. Перший етап передбачає діагностику підприємницького середовища громади на основі системи показників, включно з ІППГ, розробленим у другому розділі дисертації. Другий – визначення типологічної моделі громади та відповідних стратегічних пріоритетів. Третій – відбір релевантних механізмів та

інструментів підтримки підприємництва з урахуванням ресурсних можливостей громади та доступних зовнішніх джерел фінансування. Четвертий – встановлення цільових значень показників підприємницького розвитку і формування системи моніторингу. П'ятий – визначення відповідальних суб'єктів реалізації та механізмів міжрівневої координації. Послідовні етапи доповнено зворотним зв'язком у формі моніторингу та коригування, що перетворює лінійну послідовність на замкнений управлінський цикл. Така архітектура забезпечує не одноразове, а системне й адаптивне впровадження механізмів підтримки підприємництва: результати моніторингу ІППГ можуть слугувати підставою для перегляду як набору відібраних механізмів, так і цільових показників на кожному наступному циклі стратегічного планування.

Важливим аспектом інтеграції є також узгодження часових горизонтів реалізації механізмів підтримки. Фінансові механізми, зокрема мікрогранти і кредитні програми, забезпечують відносно швидкий ефект у горизонті 1–2 років. Організаційні механізми, такі як бізнес-інкубатори та кооперативи, потребують 3–5 років для досягнення повноцінного операційного результату. Інституційні механізми – регуляторні реформи, розвиток культури публічно-приватного партнерства, запровадження стратегій підприємницького розвитку – мають найдовший горизонт дії, 5–10 років, але водночас формують найбільш стійкі системні ефекти для підприємницького середовища. Така часова диференціація має бути врахована в операційних планах реалізації стратегій громад.

Таким чином, система механізмів та інструментів підтримки підприємництва в сільських територіальних громадах являє собою багаторівневу конструкцію, що поєднує фінансові, організаційні, інституційні, цифрові та міжнародні складові. Її результативність визначається не стільки наявністю окремих інструментів, скільки якістю їх взаємоузгодження, адресністю застосування до конкретних типологічних моделей громад та інституційною спроможністю суб'єктів реалізації. Саме така логіка створює

підґрунтя для подальшого моделювання сценаріїв розвитку підприємництва в сільських громадах Львівської області.

3.3. Сценарне прогнозування розвитку підприємництва в сільських територіальних громадах Львівської області

Сценарне прогнозування належить до найбільш придатних методологічних інструментів стратегічного планування соціально-економічного розвитку в умовах підвищеної невизначеності. На відміну від детерміністичних прогнозів, що орієнтуються на єдину траєкторію майбутніх змін, сценарний підхід дає змогу охопити кілька можливих станів системи залежно від варіації ключових чинників впливу та характеру їх взаємодії. Його перевага полягає в тому, що він дозволяє не лише оцінити можливі кількісні зміни окремих показників, а й виявити альтернативні напрями трансформації підприємницького середовища, пов'язані з різною інтенсивністю інституційної підтримки, інвестиційної активності, цифровізації, демографічних зрушень та зовнішніх ризиків.

Особливої актуальності сценарне прогнозування набуває в контексті розвитку сільських територіальних громад України, для яких характерне поєднання довгострокових структурних обмежень і ситуативних дестабілізуючих чинників. До перших належать депопуляція, старіння населення, низька щільність економічної активності, обмеженість локального ринку праці, слабкість інституційної інфраструктури підтримки бізнесу. До других – наслідки воєнного часу, зокрема міграційні процеси, безпекові ризики, нестабільність логістичних зв'язків, зміна структури попиту, обмеженість фінансових ресурсів і посилення залежності від зовнішньої допомоги. За таких умов лінійні екстраполяційні підходи виявляються недостатніми, оскільки не враховують можливість різких зламів, адаптаційних реакцій та нерівномірності розвитку різних типів громад.

Методологічна основа сценарного прогнозування, закладена у першому розділі дисертації, передбачає поєднання кількісного та якісного підходів. Кількісний вимір прогнозу формується на основі трьох індикаторів: інтегрального індексу підприємницького потенціалу громади (ІППГ) як узагальнювального показника підприємницької спроможності, власних доходів бюджету на одного мешканця як фіскального індикатора соціально-економічного розвитку та частки МСП у структурі зайнятості громади як індикатора структурної трансформації місцевої економіки. У сукупності ці показники дозволяють оцінити не лише поточний стан підприємницького середовища, а й його вплив на бюджетну спроможність громади та на формування локальної зайнятості.

Якісний вимір сценарного прогнозування спирається на результати авторського анкетного опитування підприємців, детально проаналізовані у другому розділі дисертації, зокрема на оцінки перспектив розвитку підприємництва, ключових бар'єрів підприємницької діяльності та очікуваних форм підтримки, відображені у блоках F і G опитувальника (додаток E). Залучення якісних оцінок до сценарного аналізу є важливим, оскільки дає можливість врахувати не лише статистично вимірювані параметри, а й суб'єктивне сприйняття підприємцями умов ведення бізнесу, рівень довіри до інституцій, готовність до інвестиційної активності та оцінку ризиків подальшого розвитку.

Стартові значення для прогнозування визначено на основі аналітичних результатів другого розділу. Середнє значення ІППГ для переважно сільських громад Львівської області становить 0,340, власні доходи бюджету на одного мешканця варіюються від 3711 грн у транзитно-потенційних громадах до 17797 грн в агломераційно-посилених громадах, а частка МСП у структурі зайнятості залишається структурно низькою у громадах периферійної повільного зростання та інерційної моделей. Такі стартові параметри відображають глибоку диференціацію громад за рівнем підприємницького потенціалу,

фіскальної спроможності та здатності підприємництва впливати на місцевий ринок праці.

Виходячи з цього, сценарне прогнозування у даному підрозділі ґрунтується на припущенні, що подальший розвиток підприємництва в сільських територіальних громадах Львівської області залежатиме від поєднання кількох груп чинників: якості місцевого інституційного середовища, доступу до фінансових і міжнародних ресурсів, темпів цифрової трансформації, інтенсивності кооперації та мережевої взаємодії, а також загальної динаміки воєнних і післявоєнних трансформацій. Саме варіація цих чинників формує підстави для побудови альтернативних сценарних траєкторій на два прогнозні горизонти – 2027 і 2030 роки. З огляду на багатофакторний характер прогнозованих змін, загальну логіку сценарного аналізу доцільно узагальнити у вигляді концептуальної схеми, що поєднує вхідні чинники, базові індикатори прогнозування, сценарні траєкторії та очікувані результати соціально-економічного розвитку громад (рис. 3.4).

Як видно з рис. 3.4, концептуальна схема відображає чотирирівневу логіку сценарного прогнозування. На першому рівні систематизовано п'ять груп вхідних чинників – безпеково-геополітичні, інституційно-політичні, структурно-демографічні, фінансово-ресурсні та цифрово-технологічні, – варіація яких визначає характер розгалуження сценарних траєкторій. На другому рівні зосереджено базові кількісні індикатори прогнозування: ІППГ, власні доходи бюджету на одного мешканця та частку МСП у структурі зайнятості. Третій рівень охоплює три сценарні траєкторії – інерційно-обмежувальну, адаптаційно-стабілізаційну та активізаційно-трансформаційну, – що відображають принципово різні типи реагування підприємницького середовища на поєднання зовнішніх і внутрішніх умов розвитку. Четвертий рівень фіксує очікувані результати для кожної траєкторії у вигляді прогнозних діапазонів ІППГ і частки МСП у зайнятості. Усі чотири рівні конвергують до єдиного результату – соціально-економічного розвитку сільських територіальних громад через активізацію підприємництва.

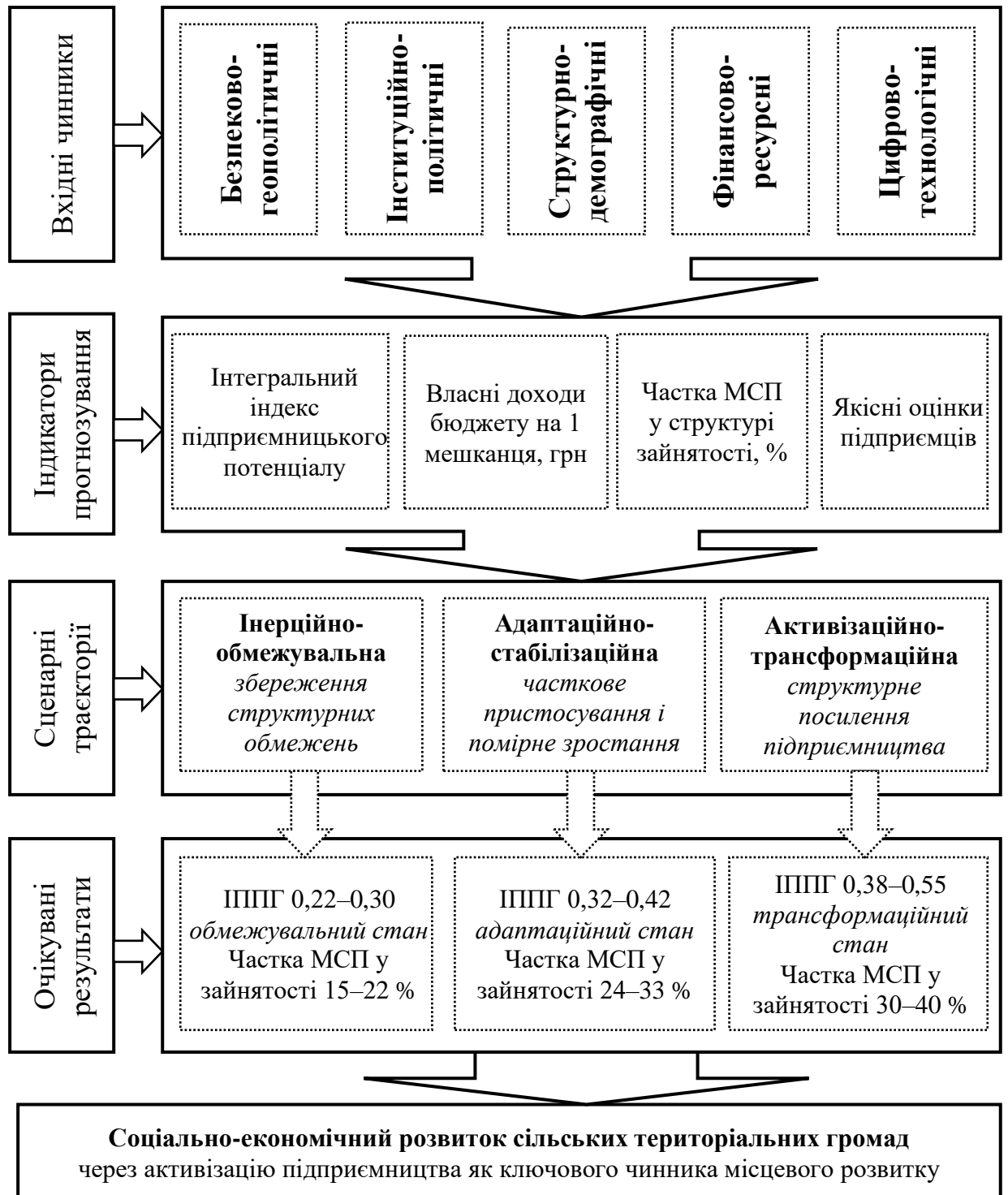

Рис. 3.4. Концептуальна схема сценарного прогнозування розвитку підприємництва в сільських територіальних громадах Львівської області

Джерело: розроблено автором

Вибір і зважування ключових чинників сценарного прогнозування здійснено на основі даних опитування (додаток Е) та результатів кейс-аналізу п'яти громад. Підприємці, опитані у ході дослідження, серед факторів, що

найбільше впливатимуть на розвиток їхнього бізнесу, назвали безпекову ситуацію (68,3 % респондентів), державну політику (63,4 %), демографічну ситуацію (48,8 %), ринки збуту (36,6 %) та доступ до фінансування (26,8 %). Ці дані підтверджують, що у формуванні підприємницьких очікувань домінують зовнішні системні чинники, які суттєво впливають на оцінку перспектив розвитку локального бізнес-середовища.

Для потреб сценарного аналізу зазначені чинники доцільно звести до трьох інтегрованих груп факторів, що безпосередньо визначають сценарні розгалуження. Перша група – безпеково-геополітичні чинники, до яких належать тривалість і характер воєнного конфлікту, зміни в безпековому середовищі прикордонних і прифронтових громад, а також динаміка переміщення населення. Друга група – інституційно-політичні чинники, що охоплюють якість державної регуляторної політики, темпи децентралізаційних реформ, активність органів місцевого самоврядування у підтримці підприємництва та обсяг міжнародної технічної і фінансової допомоги. Третя група – структурно-демографічні чинники, які включають динаміку чисельності та вікової структури населення громад, рівень внутрішньої міграції та повернення переселенців, а також доступність кваліфікованої робочої сили.

Суттєвим емпіричним підґрунтям для визначення сценарних параметрів є також розподіл відповідей на запитання F4 опитування щодо найбільш імовірного сценарію розвитку громади: 51,2 % підприємців обрали реалістичний сценарій, 17,1 % – песимістичний, лише 12,2 % – оптимістичний, а 19,5 % не змогли визначитися. Домінування реалістичних і невизначених оцінок відображає загальний стан підприємницьких очікувань – обережний помірний оптимізм за умов збереження значної невизначеності. Водночас ці оцінки використовуються у дослідженні не як механічна основа для найменування авторських сценарних траєкторій, а як емпіричний індикатор загального фону сприйняття майбутніх змін. Разом з тим відносно висока частка респондентів, які допускають розширення бізнесу (48,8 % – «можливо» і 34,1 % – «так»), свідчить про наявність підприємницького потенціалу,

реалізація якого значною мірою залежатиме від зовнішніх умов та результативності механізмів підтримки.

Для чіткого обґрунтування відмінностей між сценарними траєкторіями доцільно систематизувати їхні параметри за ключовими групами чинників, що визначають характер і напрям змін у підприємницькому середовищі сільських територіальних громад. Така параметризація дозволяє пов'язати сценарний аналіз із реальною конфігурацією безпекових, інституційно-політичних, структурно-демографічних, фінансово-ресурсних і цифрово-технологічних умов розвитку. Відповідну характеристику сценарних траєкторій наведено в табл. 3.5.

Наведені в табл. 3.5 параметри засвідчують, що відмінності між сценарними траєкторіями зумовлюються не одним домінантним чинником, а поєднанням взаємопов'язаних умов, які в сукупності визначають характер розвитку підприємницького середовища. Саме тому сценарне прогнозування у даному дослідженні спирається на багатофакторний підхід, за якого зміни безпекового середовища, інституційної активності, демографічної ситуації, ресурсного забезпечення та рівня цифровізації формують різні траєкторії розвитку підприємництва, а відтак і різні результати соціально-економічного розвитку громад.

Інерційно-обмежувальна траєкторія ґрунтується на припущенні про збереження або посилення поточних структурних обмежень розвитку підприємництва в сільських територіальних громадах. До таких передумов належать тривалий воєнний конфлікт без чіткої перспективи завершення, подальша депопуляція сільських територій, стагнація державних реформ, збереження низької інституційної активності органів місцевого самоврядування та слабка ефективність механізмів підтримки підприємництва. За таких умов підприємницьке середовище сільських громад не отримує достатніх імпульсів для оновлення, а наявні позитивні зрушення мають фрагментарний і нестійкий характер. Це зумовлює вплив підприємців і кваліфікованих кадрів, скорочення внутрішнього попиту через зменшення чисельності населення,

звуження локальних ринків збуту та погіршення доступу до фінансових ресурсів.

Таблиця 3.5

Параметри сценарних траєкторій розвитку підприємництва в сільських територіальних громадах Львівської області за ключовими групами чинників

Група чинників	Інерційно-обмежувальна траєкторія	Адаптаційно-стабілізаційна траєкторія	Активізаційно-трансформаційна траєкторія
Безпеково-геополітичні	Тривалий воєнний конфлікт без чіткої перспективи завершення; збереження або посилення безпекових ризиків	Часткова стабілізація безпекової ситуації; поступове зниження інтенсивності конфлікту	Суттєве зниження інтенсивності або завершення воєнного конфлікту; відновлення безпекового середовища
Інституційно-політичні	Стагнація реформ; низька активність і спроможність органів місцевого самоврядування; відсутність реальної підтримки підприємства	Помірна активізація органів місцевого самоврядування; часткове впровадження механізмів підтримки; помірний обсяг міжнародної допомоги	Активні інституційні реформи; висока спроможність органів місцевого самоврядування; масштабна міжнародна технічна та фінансова підтримка
Структурно-демографічні	Подальша депопуляція; вплив кваліфікованих кадрів; збереження демографічного тиску на ринок праці	Стабілізація чисельності населення; часткове повернення внутрішньо переміщених осіб; помірне відновлення ринку праці	Повернення населення, у тому числі внутрішньо переміщених осіб із підприємницьким досвідом; приплив компетенцій і людського капіталу
Фінансово-ресурсні	Скорочення власних доходів бюджетів; висока залежність від трансфертів; обмежений доступ до кредитування	Помірне зростання ресурсної бази; активізація донорської підтримки; часткове розширення кредитного доступу	Масштабне залучення інвестицій, грантів і донорських ресурсів; розвиток місцевих фондів підтримки МСП
Цифрово-технологічні	Збереження цифрового розриву між сільськими і міськими громадами; низький рівень цифровізації бізнесу	Часткова цифровізація; розвиток базової цифрової інфраструктури; помірне впровадження електронних сервісів для бізнесу	Активна цифрова трансформація підприємництва; розвиток цифрових хабів; широке використання електронної комерції

Джерело: розроблено автором на основі результатів дослідження.

У фіскальному вимірі реалізація інерційно-обмежувальної траєкторії означатиме стабілізацію або поступове зниження власних доходів бюджету на одного мешканця в реальному вимірі внаслідок скорочення бази оподаткування та зменшення кількості економічно активних суб'єктів. Для переважно сільських громад середнє значення цього показника на горизонті 2027 року прогнозується в межах 8 500–10 000 грн, тоді як до 2030 року воно може знизитися до 7 000–9 000 грн з урахуванням подальшого демографічного скорочення, зростання навантаження на місцеві бюджети та обмеженості ресурсів розвитку. У структурному вимірі частка МСП у місцевій зайнятості не перевищуватиме 18–22 %, що означатиме збереження залежності локальної економіки від бюджетної зайнятості, первинного аграрного сектору та окремих традиційних видів діяльності. В інтегральному вимірі ІППГ для більшості переважно сільських громад коливатиметься в межах 0,26–0,30 у 2027 році з тенденцією до зниження до 0,22–0,26 у 2030 році, що відобразить посилення структурних обмежень у громадах периферійної повільного зростання та інерційної моделей.

Найбільш уразливими в межах цієї траєкторії є громади інерційної моделі, для яких замкнене коло низької підприємницької активності, слабкої фіскальної бази та недостатньої інституційної підтримки може набути стійкого характеру за відсутності зовнішніх імпульсів розвитку. Для громад периферійної повільного зростання основний ризик полягає в консервації вузької агроцентричної структури економіки без істотного розширення підприємницьких ніш поза межами первинного виробництва. Для транзитно-потенційних громад така траєкторія означатиме подальшу нереалізованість локаційних переваг, тоді як для агломераційно-посилених громад вона буде менш критичною завдяки стабілізуючому впливу Львівської агломерації, хоча й вони відчуватимуть зростаючий тиск на ринок праці та обмеження інвестиційної активності внаслідок воєнних і демографічних факторів. Таким чином, інерційно-обмежувальна траєкторія не означає повного згортання підприємництва, але передбачає його розвиток у режимі виживання, без

якісного оновлення інституційного середовища та без переходу до нової моделі місцевого економічного зростання.

Адаптаційно-стабілізаційна траєкторія відображає найбільш імовірний варіант розвитку подій за збереження поточних тенденцій і помірно сприятливих припущень щодо зовнішнього середовища. Вона передбачає поступове поліпшення безпекової ситуації без швидкого завершення конфлікту, збереження і часткове посилення міжнародної підтримки України, помірну активізацію інституційної діяльності органів місцевого самоврядування та поступове відновлення підприємницької активності на основі адаптованих бізнес-моделей. Саме ця траєкторія найближче відповідає фону підприємницьких очікувань, зафіксованих у ході опитування, де переважали реалістичні оцінки перспектив розвитку громади.

У фіскальному вимірі адаптаційно-стабілізаційна траєкторія означає помірне зростання власних доходів бюджету на одного мешканця, які можуть досягти 12 000–15 000 грн у середньому по переважно сільських громадах до 2027 року і 15 000–19 000 грн до 2030 року. Така динаміка забезпечуватиметься насамперед зростанням числа фізичних осіб-підприємців, розширенням оподаткованої бази МСП і поступовим поліпшенням якості місцевого підприємницького середовища. У структурному вимірі частка МСП у місцевій зайнятості може зрости до 24–28 % у 2027 році і до 28–33 % у 2030 році, що свідчитиме про часткову диверсифікацію зайнятості за межі аграрного сектору та бюджетних установ. У свою чергу, ІППГ для переважно сільських громад прогнозується в діапазоні 0,32–0,36 у 2027 році з підвищенням до 0,36–0,42 у 2030 році – за умови поступового впровадження пріоритетних механізмів підтримки, обґрунтованих у підрозділах 3.1 і 3.2.

Водночас адаптаційно-стабілізаційна траєкторія не є однорідною для всіх типологічних моделей громад. Агломераційно-посилені громади демонструватимуть найкращі результати завдяки стабільному підприємницькому середовищу, близькості до Львова та вищому рівню вже сформованого підприємницького потенціалу. Для транзитно-потенційних

громад ключовим чинником стане часткова реалізація логістичного й туристичного потенціалу, який може посилитися в умовах трансформації транспортних потоків і ринків збуту. Периферійні громади зможуть досягти помірного зростання завдяки розвитку аграрної кооперації, переробки та локального виробництва, однак ці зрушення залишатимуться обмеженими без системнішої зовнішньої підтримки. Інерційні громади в межах цієї траєкторії зберігатимуть високу залежність від цільових фінансових вливань, міжнародної допомоги та організаційного супроводу, але все ж матимуть шанси на поступовий вихід із найбільш критичних форм депривації. У цілому адаптаційно-стабілізаційна траєкторія означає не проривний розвиток, а поступове вирівнювання ситуації, посилення стійкості підприємницького середовища та формування передумов для подальшої активізації підприємництва.

Активізаційно-трансформаційна траєкторія передбачає поєднання найбільш сприятливих умов для розвитку підприємництва в сільських територіальних громадах. До таких умов належать суттєве зниження інтенсивності воєнного конфлікту або його завершення, масштабна міжнародна підтримка відновлення України з акцентом на місцевий економічний розвиток, активізація інституційних реформ у напрямі підвищення спроможності органів місцевого самоврядування, а також формування повноцінних підприємницьких екосистем у громадах. Додатковими чинниками такої траєкторії виступають повернення частини внутрішньо переміщених осіб, у тому числі носіїв підприємницьких компетенцій, залучення іноземних інвестицій у переробну промисловість, відновлювану енергетику, логістичну інфраструктуру та сферу послуг, а також ефективне використання механізмів цифрової й міжнародної підтримки.

У фіскальному вимірі активізаційно-трансформаційна траєкторія означає істотне зростання власних доходів бюджету на одного мешканця, які можуть досягти 15 000–18 000 грн до 2027 року і 22 000–28 000 грн до 2030 року. Такі значення є співставними з поточними показниками найбільш спроможних

громад Львівщини, зокрема агломераційно-посилених. У структурному вимірі частка МСП у місцевій зайнятості може зрости до 28–33 % у 2027 році і 35–42 % у 2030 році, що означатиме якісну трансформацію місцевої економіки з переважно аграрної в більш диверсифіковану, де підприємництво відіграватиме роль ключового драйвера зайнятості та доходів населення. У свою чергу, ІППГ для переважно сільських громад прогнозується в діапазоні 0,38–0,44 у 2027 році з підвищенням до 0,45–0,55 у 2030 році, що вказує на суттєве посилення підприємницького потенціалу та зближення значної частини громад із параметрами найбільш спроможних моделей розвитку.

У межах цієї траєкторії агломераційно-посилені громади можуть перейти до фази якісної диверсифікації підприємницької структури, посилюючи роль високопродуктивних секторів – ІТ, переробки, освітніх і медичних послуг, креативних індустрій. Для транзитно-потенційних громад відкриваються можливості повноцінної реалізації логістичного, сервісного й туристичного потенціалу, що дозволить перетворити просторові переваги на стабільні джерела місцевого економічного зростання. Периферійні громади за таких умов отримують шанс вийти за межі агроцентричної моделі через розвиток кооперації, аграрної переробки, енергетичних проєктів і локальних ланцюгів доданої вартості. Інерційні громади, хоча і зберігатимуть відносну вразливість, матимуть можливість перейти від стану хронічної обмеженості до формування первинних точок підприємницького зростання за рахунок зовнішньої підтримки та активізації локальних ініціатив. У цілому активізаційно-трансформаційна траєкторія означає перехід від переважно адаптаційної моделі функціонування підприємництва до його системного посилення як ключового чинника соціально-економічного розвитку громади.

Ключовою умовою реалізації активізаційно-трансформаційної траєкторії є не лише сприятливе зовнішнє середовище, а й проактивна позиція органів місцевого самоврядування. Результати дослідження переконливо засвідчили, що інституційний канал є системною умовою реалізації потенціалу підприємництва в усіх типологічних моделях громад. Без якісної зміни в цьому

каналі навіть сприятливі зовнішні умови не трансформуються автоматично в соціально-економічний розвиток громади. Саме тому сценарне прогнозування в даному підрозділі має не лише аналітичну, а й прикладну функцію: воно дозволяє виявити межі можливих траєкторій розвитку та співвіднести їх із тими механізмами підтримки, які були обґрунтовані в попередньому підрозділі.

Для узагальнення результатів сценарного прогнозування та наочного зіставлення можливих траєкторій розвитку підприємництва в сільських територіальних громадах Львівської області доцільно представити прогнозні параметри в компактній порівняльній формі. Такий підхід дозволяє не лише простежити кількісні відмінності між інерційно-обмежувальною, адаптаційно-стабілізаційною та активізаційно-трансформаційною траєкторіями, а й оцінити, яким чином зміна зовнішніх і внутрішніх умов розвитку відбивається на ключових показниках соціально-економічної спроможності громад. З огляду на те, що у дослідженні сценарне прогнозування ґрунтується на поєднанні підприємницького, фіскального та структурного вимірів, у таблиці узагальнено три базові індикатори: інтегральний індекс підприємницького потенціалу громади (ІППГ), власні доходи бюджету на одного мешканця та частку МСП у структурі місцевої зайнятості.

Подання прогнозних даних у розрізі двох часових горизонтів – 2027 і 2030 років – дає змогу простежити не лише напрям, а й інтенсивність очікуваних змін у межах кожної сценарної траєкторії. Якщо горизонт 2027 року відображає коротко- та середньострокову реакцію підприємницького середовища на поточні виклики, то горизонт 2030 року дозволяє оцінити вже більш стійкі наслідки реалізації відповідних інституційних, фінансових, організаційних, цифрових та міжнародних механізмів підтримки. Саме тому порівняльна таблиця виступає не просто зведенням числових інтервалів, а аналітичним інструментом, що дає змогу виявити межі можливих трансформацій у підприємницькому середовищі громад за різних варіантів розвитку подій.

Водночас структура таблиці побудована таким чином, щоб показати внутрішню логіку сценарного аналізу: від назви сценарної траєкторії – до часового горизонту, а від нього – до прогнозних значень основних показників. Це дозволяє оцінити, як змінюється підприємницький потенціал громади, її бюджетна спроможність та роль малого і середнього підприємництва у формуванні місцевої зайнятості залежно від характеру зовнішнього середовища, рівня інституційної активності та ступеня реалізації механізмів підтримки підприємництва. Порівняльну характеристику прогнозних показників соціально-економічного розвитку сільських територіальних громад Львівської області за сценарними траєкторіями розвитку підприємництва наведено в табл. 3.6.

Таблиця 3.6

Прогнозні показники соціально-економічного розвитку сільських територіальних громад Львівської області за сценарними траєкторіями розвитку підприємництва

Сценарна траєкторія	Рік	Показники		
		ПППГ (середнє для переважно сільських громад)	Власні доходи бюджету на 1 мешканця, грн	Частка МСП у структурі зайнятості, %
Інерційно-обмежувальна	2027	0,26–0,30	8 500–10 000	18–22
	2030	0,22–0,26	7 000–9 000	15–19
Адаптаційно-стабілізаційна	2027	0,32–0,36	12 000–15 000	24–28
	2030	0,36–0,42	15 000–19 000	28–33
Активізаційно-трансформаційна	2027	0,38–0,44	15 000–18 000	28–33
	2030	0,45–0,55	22 000–28 000	35–42

Джерело: розроблено автором на основі результатів дослідження та авторського опитування підприємців (n=71, 2025–2026 рр.).

Наведені в табл. 3.6 прогнозні параметри засвідчують, що відмінності між сценарними траєкторіями мають не лише кількісний, а й якісний характер. Якщо інерційно-обмежувальна траєкторія фіксує збереження структурних бар'єрів, послаблення фіскальної спроможності та подальше звуження ролі МСП у місцевій економіці, то адаптаційно-стабілізаційна відображає поступове зміцнення підприємницького середовища без радикальної зміни його моделі.

Натомість активізаційно-трансформаційна траєкторія передбачає перехід до якісно нового стану, за якого підприємництво перетворюється на один із ключових драйверів бюджетної стійкості, зайнятості та структурної модернізації громади. При інтерпретації прогнозних значень власних доходів бюджету слід враховувати, що вони подані в номінальному вираженні без коригування на інфляційну складову. З огляду на умови високоінфляційної економіки воєнного часу реальне зростання цього показника буде істотно скромнішим, ніж номінальні діапазони, наведені в таблиці, – тому міжтраєкторні відмінності доцільно аналізувати насамперед у відносному вимірі, а не як абсолютні значення. Особливо показовим є те, що з розширенням прогнозного горизонту до 2030 року розрив між траєкторіями посилюється незалежно від інфляційних припущень, а отже, зростає і роль своєчасного стратегічного реагування. Це означає, що сценарне прогнозування в даному дослідженні виконує не лише описову, а й прикладну функцію, оскільки дозволяє співвіднести можливі результати розвитку з необхідними умовами їх досягнення та обґрунтувати вибір найбільш бажаної траєкторії для різних типів сільських територіальних громад Львівської області.

Для наочнішого відображення динаміки інтегрального індексу підприємницького потенціалу громади за альтернативними сценарними траєкторіями доцільно подати графічну інтерпретацію прогнозних змін на горизонті 2025–2030 рр. Це дозволяє не лише зафіксувати відмінності між сценарними траєкторіями у статичному зрізі 2027 і 2030 років, а й простежити характер їх розходження в часі. Прогнозну динаміку ІППГ сільських територіальних громад Львівської області за сценарними траєкторіями розвитку підприємництва відображено на рис. 3.5.

Як видно з рис. 3.5, у початковій точці прогнозування всі сценарні траєкторії виходять із однакового базового значення ІППГ, однак уже в середньостроковому горизонті між ними формується виразне розходження. Інерційно-обмежувальна траєкторія демонструє поступове зниження індексу, що відображає накопичення структурних бар'єрів, послаблення

підприємницького середовища та обмеженість внутрішніх ресурсів розвитку. Адаптаційно-стабілізаційна траєкторія характеризується помірною позитивною динамікою, яка засвідчує можливість часткового зміцнення підприємницької спроможності громад за умов помірного поліпшення зовнішнього середовища та активізації локальної підтримки. Натомість активізаційно-трансформаційна траєкторія відображає стійке висхідне зростання ІППГ, що свідчить про можливість переходу до якісно нового стану підприємницького розвитку за умови поєднання безпекової стабілізації, ефективного інституційного реагування та мобілізації зовнішніх ресурсів.

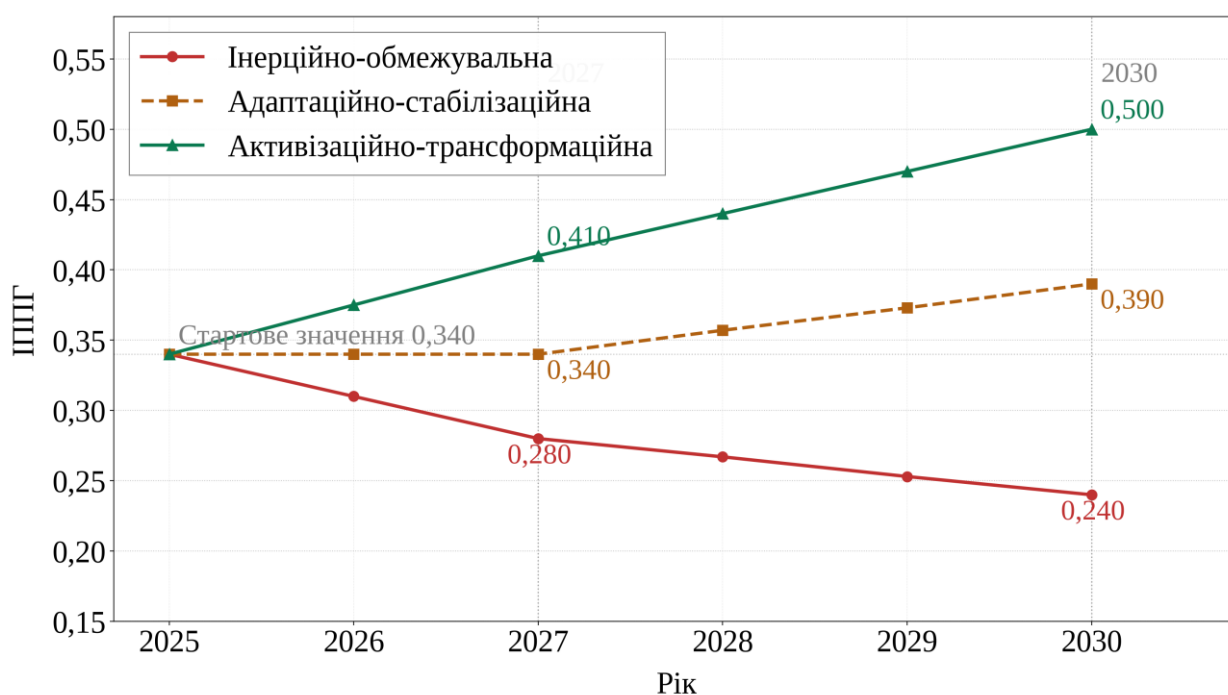

Рис. 3.5. Прогнозна динаміка інтегрального індексу підприємницького потенціалу сільських територіальних громад Львівської області за сценарними траєкторіями розвитку підприємництва у 2025–2030 рр.

Джерело: розроблено автором.

Отже, рисунок наочно підтверджує, що з розширенням прогностичного горизонту до 2030 року роль стратегічного вибору траєкторії розвитку та своєчасного впровадження механізмів підтримки підприємництва істотно зростає.

Аналіз прогнозних значень дає підстави для кількох узагальнювальних висновків. Насамперед слід відзначити, що розрив між інерційно-обмежувальною та активізаційно-трансформаційною траєкторіями є суттєвим і зростає з часом. Для ІППГ він становить 0,12–0,14 на горизонті 2027 року, а до 2030 року збільшується до 0,23–0,29, що свідчить про наростання структурних відмінностей між альтернативними траєкторіями розвитку підприємництва. Аналогічна тенденція простежується і за іншими показниками: у межах інерційно-обмежувальної траєкторії фіскальна спроможність громад залишається слабкою або погіршується, тоді як активізаційно-трансформаційна передбачає істотне розширення бюджетної бази, посилення ролі МСП у структурі зайнятості та загальне зростання підприємницької спроможності громади. Отже, сценарні відмінності мають не лише кількісний, а й якісний характер, оскільки відображають різні моделі функціонування місцевої економіки – від режиму інерційного виживання до режиму активного структурного оновлення.

Другий важливий висновок полягає в тому, що адаптаційно-стабілізаційна траєкторія за більшістю прогнозних параметрів виявляється ближчою до активізаційно-трансформаційної, ніж до інерційно-обмежувальної. Це означає, що навіть за відсутності радикально сприятливих умов сільські територіальні громади Львівської області мають певний запас підприємницької стійкості та потенціал для поступового поліпшення ситуації. Такий висновок узгоджується з результатами другого розділу дисертації, які засвідчили наявність у значної частини громад не лише проблем і бар'єрів, а й внутрішніх ресурсів розвитку – насамперед у формі локального підприємницького ядра, просторових переваг, коопераційного потенціалу та відносно сприятливого цифрового середовища. Саме тому адаптаційно-стабілізаційну траєкторію доцільно розглядати як найбільш реалістичний варіант розвитку за умови часткового збереження зовнішніх ризиків і водночас помірною посилення інституційної підтримки підприємництва.

Третій висновок стосується ключових детермінант сценарної динаміки. Проведений аналіз показує, що визначальним чинником розмежування сценарних траєкторій є не лише безпекова ситуація як зовнішня передумова функціонування місцевої економіки, а й якість інституційного реагування на рівні громади та регіону. Інакше кажучи, вирішальним є не тільки те, в яких умовах опиняється громада, а й те, наскільки швидко й ефективно органи місцевого самоврядування, регіональні інституції та партнерські структури здатні мобілізувати механізми підтримки підприємництва, обґрунтовані в підрозділі 3.2. Саме інституційна спроможність виступає тією ланкою, що або посилює позитивний ефект сприятливих зовнішніх умов, або, навпаки, не дозволяє використати навіть наявні можливості розвитку.

Активізаційно-трансформаційна траєкторія соціально-економічного розвитку сільських територіальних громад Львівської області через активізацію підприємництва є досяжною лише за дотримання кількох взаємопов'язаних умов. Першою з них є безпекова стабілізація як базова зовнішня передумова. Без суттєвого поліпшення безпекової ситуації навіть найбільш ефективні фінансові, організаційні, інституційні та міжнародні механізми підтримки матимуть обмежений вплив, оскільки зберігатимуться високі ризики для інвестицій, зайнятості, логістики та довгострокових підприємницьких рішень. У цьому контексті безпековий фактор слід розглядати не як один із багатьох, а як системоутворювальну умову переходу громад від режиму адаптації до режиму активізації розвитку.

Другою умовою є інституційна трансформація на рівні громади, що передбачає перехід органів місцевого самоврядування від пасивного спостереження за підприємницькими процесами до активного стратегічного управління ними. Така трансформація має охоплювати формування підприємницьких рад і діалогових платформ, розроблення локальних програм розвитку підприємництва з ІППГ-орієнтованими цілями, запровадження механізмів моніторингу й оцінювання результативності, а також системне регуляторне спрощення. Ідеться не лише про формальну наявність відповідних

документів та інституцій, а про реальне включення підприємницької тематики в центр місцевої стратегії розвитку. Саме ця умова, як показало дослідження, є критично важливою для всіх типологічних моделей громад, оскільки інституційний канал виявився системно слабким навіть там, де підприємницький потенціал уже є відносно високим.

Третьою умовою виступає мобілізація зовнішніх ресурсів, насамперед через активне залучення міжнародних донорських програм, участь громад у державних програмах підтримки МСП та повоєнного відновлення, використання інструментів міжнародного технічного співробітництва, грантового фінансування і програм підтримки місцевого економічного розвитку. Для значної частини сільських громад, особливо периферійної повільного зростання та інерційної моделей, саме зовнішні ресурси можуть виступити тим стартовим імпульсом, який дозволяє розірвати коло низької підприємницької активності, слабкої фіскальної бази та обмеженої інституційної спроможності. Однак ефект таких ресурсів буде стійким лише тоді, коли громада здатна інтегрувати їх у власні стратегічні документи та практику управління, а не сприймати як разову допомогу.

Четвертою умовою є розвиток людського капіталу та підприємницьких компетенцій, без чого навіть наявність фінансування й інституційної підтримки не забезпечить якісного зростання підприємницького сектору. У цьому зв'язку особливого значення набувають програми підприємницької освіти, навчання цифровим інструментам ведення бізнесу, підтримка стартапів серед молоді та внутрішньо переміщених осіб, формування локальних менторських мереж і розвиток культури підприємницької взаємодії. Посилення людського капіталу є не лише супровідною, а стратегічною умовою переходу від адаптації до трансформації, оскільки саме підприємницькі знання, навички й готовність до ризику формують здатність громади скористатися сприятливими можливостями розвитку.

При цьому диференціація умов реалізації активізаційно-трансформаційної траєкторії за типологічними моделями громад має критично

важливе значення. Для агломераційно-посилених громад пріоритетом є не стільки стимулювання первинної підприємницької активності, скільки стратегічне управління вже сформованим підприємницьким середовищем, його галузева диверсифікація та посилення секторів із вищою доданою вартістю. Для транзитно-потенційних громад ключовим завданням виступає конвертація просторових переваг через розвиток логістики, придорожного сервісу, туризму, електронних платформ збуту та інфраструктури підтримки транзитного бізнесу. Для периферійних громад першочерговою є диверсифікація за межі аграрного сектору, насамперед через кооперацію, переробку та створення локальних ланцюгів доданої вартості. Для інерційних громад визначальною залишається потреба у зовнішньому інституційному імпульсі, програмах підтримки первинного підприємництва, донорському фінансуванні та міжмуніципальному співробітництві. Саме така типологічна диференціація забезпечує перехід від абстрактного сценарного прогнозу до адресної стратегії дій, адаптованої до реальних умов розвитку кожної групи громад.

Отже, сценарне прогнозування розвитку підприємництва в сільських територіальних громадах Львівської області демонструє, що майбутня динаміка підприємницького середовища визначатиметься не лише зовнішніми обставинами, а й внутрішньою здатністю громад використовувати наявний потенціал та своєчасно мобілізувати механізми підтримки. Якщо інерційно-обмежувальна траєкторія відображає логіку збереження структурних бар'єрів, а адаптаційно-стабілізаційна – поступове зміцнення підприємницької стійкості, то активізаційно-трансформаційна траєкторія окреслює можливість переходу до якісно нової моделі місцевого розвитку, у якій підприємництво виступає не периферійним, а системоутворювальним чинником соціально-економічних змін. Саме в цьому полягає прикладна цінність сценарного підходу: він дозволяє не лише описати альтернативні варіанти майбутнього, а й окреслити ті управлінські умови, за яких бажана траєкторія може бути досягнута на практиці.

Висновки до розділу 3

1. Стратегічні пріоритети активізації підприємництва в сільських територіальних громадах Львівської області доцільно розглядати у дворівневій системі. Перший рівень охоплює чотири наскрізні стратегічні пріоритети, що є спільними для всіх типів громад: розбудову інституційного середовища підтримки підприємництва, розвиток людського капіталу та підприємницьких компетенцій, цифровізацію підприємницької діяльності і розвиток кооперативних форм господарювання та горизонтальної взаємодії. Другий рівень формують диференційовані пріоритети, що конкретизують стратегічні орієнтири відповідно до типологічної моделі громади – агломераційно-посиленої, диверсифікованої нестабільної, транзитно-потенційної, периферійної повільного зростання та інерційної. Наскрізним стратегічним завданням для всіх типів громад є посилення інституційного каналу впливу підприємництва, системна слабкість якого зафіксована на рівні кожної з виявлених типологічних моделей.

2. Система механізмів та інструментів підтримки підприємництва в сільських територіальних громадах є багаторівневою конструкцією, що поєднує фінансові, організаційні, інституційні, цифрові та міжнародні складові. Ефективність цієї системи визначається не наявністю окремих інструментів, а якістю їх взаємоузгодження, адресністю застосування до конкретних типологічних моделей громад та інституційною спроможністю суб'єктів реалізації. Матриця пріоритетності механізмів підтримки засвідчує, що для агломераційно-посилених і диверсифікованих громад першочерговими є організаційні та інституційні механізми, для транзитно-потенційних – організаційні та цифрові, тоді як для периферійних та інерційних громад пріоритет належить фінансовим та міжнародним інструментам. Результативна інтеграція визначених механізмів у стратегічні документи розвитку громади потребує дотримання п'ятикрокового алгоритму: від діагностики

підприємницького середовища на основі ІППГ до забезпечення міжрівневої координації та систематичного моніторингу.

3. Сценарне прогнозування соціально-економічного розвитку сільських громад через призму підприємницької активності виявило три альтернативні траєкторії на горизонтах 2027 і 2030 років. Інерційно-обмежувальна траєкторія, що відповідає збереженню поточних структурних обмежень, передбачає зниження ІППГ до 0,22–0,26 та власних доходів бюджету до 7 000–9 000 грн на одного мешканця у 2030 році. Адаптаційно-стабілізаційна траєкторія, яка є найбільш імовірною за збереження поточних тенденцій, прогнозує поступове зростання ІППГ до 0,36–0,42 і власних доходів до 15 000–19 000 грн на одного мешканця у 2030 році. Активізаційно-трансформаційна траєкторія за умов безпекової стабілізації, активної інституційної підтримки та масштабної міжнародної допомоги передбачає зростання ІППГ до 0,45–0,55 і власних доходів до 22 000–28 000 грн на одного мешканця, що означатиме якісну трансформацію місцевої економіки та перетворення підприємництва на системоутворювальний чинник розвитку громади.

4. Ключовою детермінантою розмежування сценарних траєкторій є не лише безпекова ситуація як зовнішня умова, а й якість інституційного реагування на рівні громади та регіону. Проведене дослідження переконливо засвідчило, що інституційний канал виступає системним обмеженням у всіх типологічних моделях громад – навіть там, де підприємницький потенціал є відносно високим. Умовами реалізації активізаційно-трансформаційної траєкторії є безпекова стабілізація, інституційна трансформація органів місцевого самоврядування, мобілізація зовнішніх ресурсів та розвиток людського капіталу та підприємницьких компетенцій – причому реалізація цих умов потребує диференційованого підходу відповідно до типологічної моделі кожної громади.

5. Практична цінність розробленої системи стратегічних пріоритетів, механізмів підтримки і сценарних траєкторій полягає у забезпеченні переходу від абстрактних рекомендацій до адресних управлінських рішень, адаптованих

до реальних умов розвитку сільських громад Львівської області. Запропонований методологічний інструментарій – дворівнева система пріоритетів, матриця пріоритетності механізмів, алгоритм інтеграції у стратегічні документи та система ІППГ-орієнтованого моніторингу – може бути використаний органами місцевого самоврядування, регіональними інституціями розвитку та міжнародними партнерами для формування комплексної стратегії активізації підприємництва як чинника соціально-економічного розвитку сільських територіальних громад.

Основні наукові результати, що подані у третьому розділі дисертації, опубліковані автором у працях [44; 47; 51; 96; 98; 103; 148].

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі вирішено наукове завдання щодо обґрунтування теоретико-методичних засад і розроблення практичних рекомендацій з активізації підприємництва як системоутворювального чинника соціально-економічного розвитку сільських територіальних громад в умовах децентралізації, воєнних викликів і повоєнного відновлення. Основні результати дослідження зводяться до такого.

1. Підприємництво у сільських територіальних громадах є багатовимірною соціально-економічною категорією, зміст якої не зводиться до сукупності суб'єктів малого бізнесу. Воно одночасно виконує п'ять взаємопов'язаних функцій – економічну (створення доданої вартості та мобілізацію локальних ресурсів), соціальну (підтримання зайнятості, стримування міграції, формування соціального капіталу), інноваційну (упровадження нових продуктів, технологій і бізнес-моделей), фіскальну (наповнення бюджету і зміцнення фінансової спроможності громади) та інституційну (взаємодію з регуляторним середовищем і участь у місцевому управлінні). На відміну від міського підприємництва, орієнтованого передусім на ринкову експансію, сільське підприємництво несе підвищене соціальне навантаження і виступає механізмом підтримання самої життєздатності території. Це визначає його роль як системоутворювального чинника ендогенного сталого розвитку громади, а не лише як об'єкта зовнішньої підтримки.

2. Соціально-економічний розвиток сільської територіальної громади є системним процесом якісних, структурних та інституційних перетворень локальної соціально-економічної системи, що характеризується системністю, структурною спрямованістю, інституційною зумовленістю, цільовою орієнтацією на добробут населення та просторовою диференційованістю. Дослідження ролі підприємництва у цьому процесі вимагає інтегративної методологічної рамки, яка поєднує функціональний підхід (зміст підприємницької діяльності), неінституційний (вплив правил взаємодії та

транзакційних витрат), ресурсно-орієнтований (потенціал локальних ресурсів), екосистемний (взаємодія підприємців, влади і громади) та ендогенний (укоріненість підприємницької ініціативи у місцевому середовищі). Жоден з цих підходів окремо не забезпечує аналітичної повноти; їх синтез утворює концептуальну основу комплексного аналізу підприємницького розвитку сільських громад і відповідає логіці сучасного міжнародного наукового дискурсу, у якому проблематика сільського підприємництва послідовно набуває статусу самостійного напрямку, проте залишається недостатньо представленою країнами з трансформаційною економікою.

3. Формально-адміністративний поділ громад на міські, селищні та сільські за статусом адміністративного центру системно занижує реальну кількість сільських громад і не відображає структури розселення населення: значна частина громад з формально міським центром фактично функціонує у переважно сільському просторі. Запропонована адаптована методика ідентифікації, що поєднує критерій статусу адміністративного центру з демографічно-розселенським критерієм частки сільського населення, узгоджується з підходами Євростату і дозволяє коректно ідентифікувати сільський характер громади незалежно від її формального статусу. На цій основі громади Львівської області типологізовано на чотири групи – переважно сільські, умовно сільські, мішані та переважно міські, що утворило методичну основу подальшого аналізу і дало змогу подолати методологічну невизначеність, властиву вітчизняній регіональній статистиці.

4. Переважно сільські громади функціонують в умовах структурного дефіциту розвитку, який системно проявляється у чотирьох взаємопов'язаних вимірах. У фінансово-бюджетному – нижча податкоспроможність і відставання у видатках розвитку. У трудовому – нижча щільність офіційної зайнятості та обмежений потенціал внутрішнього ринку праці. У соціальному – критична нестача медичних кадрів і нижча якість шкільної освіти за парадоксально вищих питомих видатків на освіту. В інституційному – цифровий розрив, низька інвестиційна привабливість і фрагментарність програм підтримки

бізнесу. Принциповою закономірністю є те, що зазначені обмеження не діють як ізольовані проблеми, а формують єдиний структурний дефіцит, що відтворюється через депопуляційну пастку: демографічне виснаження звужує податкову базу, обмежені бюджетні ресурси звужують можливості соціальної інфраструктури, що, своєю чергою, посилює відтік населення. Подолання цієї пастки точковими заходами неможливе і потребує комплексного впливу одночасно у всіх чотирьох вимірах.

5. Підприємницький потенціал територіальної громади у роботі визначено як інтегровану здатність місцевої соціально-економічної системи генерувати, відтворювати та нарощувати підприємницьку активність на основі наявних і мобілізованих ресурсів, якості інституційного середовища та взаємодії суб'єктів місцевого розвитку – здатність, що трансформується у вимірювані економічні, соціальні та фінансові результати. На цій основі розроблено інтегральний індекс підприємницького потенціалу громади (ІППГ), що агрегує чотири блоки: масштаб підприємницької активності, фінансову результативність, галузеву диверсифікацію та інституційну спроможність. Рейтингування переважно сільських громад Львівської області за ІППГ виявило ключову закономірність – багатократний розрив між громадою-лідером і громадою-аутсайдером, що унеможлиблює уніфіковане трактування переважно сільських громад як однорідної категорії і потребує їх внутрішнього розширення на три підгрупи: приміські громади з агломераційним впливом регіонального центру, типові сільські громади з помірним потенціалом і периферійні громади з критично низькою підприємницькою спроможністю. Галузева структура переважно сільських громад характеризується агроцентричністю і високою концентрацією, що визначає їх підвищену вразливість до галузевих шоків.

6. На основі кейс-аналізу репрезентативних громад Львівської області, доповненого авторським анкетним опитуванням підприємців, виокремлено п'ять моделей впливу підприємництва на соціально-економічний розвиток сільської територіальної громади: агломераційно-посилена (сильний

фіскальний канал за слабого інституційного, у якій близькість до обласного центру компенсує інституційну пасивність органів місцевого самоврядування), диверсифіковану нестабільну (волатильність фіскального каналу за наявності диверсифікованої структури і структурний розрив між диверсифікацією та фіскальною результативністю), транзитно-потенційну (нереалізовані локаційні переваги через відсутність механізмів їх конвертації у підприємницький розвиток), периферійну повільного зростання (висхідна, але слабка фіскальна динаміка за структурної агроцентричності) та інерційну (замкнене коло депривації, у якому низька підприємницька активність відтворює обмеженість ресурсів). Вплив підприємництва реалізується через фіскальний, трудовий і соціальний канали, проте жоден з них не діє автономно: фіскальна результативність залежить від галузевої структури підприємництва, соціальний вплив – від інституційної спроможності громади його акумулювати, а відтворювальний потенціал – від здатності органів місцевого самоврядування трансформувати підприємницькі надходження в інвестиції розвитку. Наскрізною закономірністю для всіх п'яти моделей є системна слабкість інституційного каналу, зафіксована навіть у громадах з найвищим підприємницьким потенціалом, що визначає його розбудову як стратегічний пріоритет для всіх без винятку типів сільських громад.

7. Дворівнева система стратегічних пріоритетів активізації підприємництва у сільських територіальних громадах поєднує наскрізні і диференційовані пріоритети. Перший рівень охоплює чотири пріоритети, спільні для всіх типів громад: розбудову інституційного середовища підтримки підприємництва (як відповідь на загальну слабкість інституційного каналу), розвиток людського капіталу і підприємницьких компетенцій, цифровізацію підприємницької діяльності та розвиток кооперації і горизонтальної взаємодії. Другий рівень формують диференційовані пріоритети, адаптовані до конкретної типологічної моделі: для агломераційно-посилених громад – стратегічне партнерство з бізнесом і використання приміської ренти; для диверсифікованих нестабільних – фіскальна стабілізація і структурна

переорієнтація з військових надходжень на сталі джерела; для транзитно-потенційних – конвертація локаційних переваг у логістичну та сервісну інфраструктуру; для периферійних – підтримка диверсифікації агроцентричної структури; для інерційних – зовнішній інституційний імпульс і програми вирівнювання. Поєднання наскрізних і диференційованих пріоритетів забезпечує перехід від уніфікованої політики до адресних стратегічних рішень, побудованих на типології, а не на формальній адміністративній належності громад.

8. Система механізмів та інструментів підтримки підприємництва структурована у п'яти взаємопов'язаних блоках – фінансовому, організаційному, інституційному, цифровому та міжнародному, – а їх застосування диференціюється матрицею пріоритетності за типом громади: для агломераційно-поосилених і диверсифікованих громад першочерговими є організаційні та інституційні механізми; для транзитно-потенційних – організаційні та цифрові; для периферійних та інерційних – фінансові та міжнародні. Інтеграція механізмів у стратегічні документи громади здійснюється за п'ятикроковим алгоритмом, який передбачає послідовний перехід від діагностики підприємницького середовища на основі ІППГ до встановлення цільових показників, інкорпорації у стратегію розвитку громади, забезпечення міжрівневої координації та ІППГ-орієнтованого моніторингу. Результативність такої системи визначається не наявністю окремих інструментів, а ступенем їх взаємоузгодження, адресністю застосування й інституційною спроможністю суб'єктів реалізації. Запропонований інструментарій орієнтований на органи місцевого самоврядування, регіональні інституції розвитку, громадські організації та міжнародних партнерів і може застосовуватися для формування програм підтримки малого і середнього підприємництва, планів повоєнного відновлення та механізмів моніторингу підприємницького середовища.

9. Сценарне прогнозування розвитку підприємництва у сільських громадах Львівської області на горизонтах 2027 і 2030 років виявило три

альтернативні траєкторії з посиленням розриву між ними у довшому горизонті. Інерційно-обмежувальна траєкторія, що відповідає збереженню поточних структурних обмежень, веде до фактичного закріплення депривації переважно сільських громад. Адаптаційно-стабілізаційна траєкторія, найбільш імовірна за нинішніх тенденцій, забезпечує поступове відновлення підприємницької активності без якісної зміни моделі розвитку. Активізаційно-трансформаційна траєкторія, що передбачає істотне зростання підприємницького потенціалу та власних доходів громад, реалізується лише за поєднання чотирьох умов – безпекової стабілізації, інституційної трансформації органів місцевого самоврядування, мобілізації зовнішніх ресурсів і розвитку людського капіталу та підприємницьких компетенцій. Принципова закономірність сценарного аналізу полягає у тому, що ключовою детермінантою розмежування траєкторій виступає не лише безпекова ситуація як зовнішня умова, а й якість інституційного реагування на рівні громади: однакові безпекові передумови можуть давати принципово різні результати залежно від спроможності органів місцевого самоврядування акумулювати підприємницький потенціал. Саме реалізація активізаційно-трансформаційної траєкторії забезпечує перетворення підприємництва на системоутворювальний чинник розвитку сільської територіальної громади та її перехід від моделі виживання до моделі стійкого соціально-економічного розвитку, причому наявна готовність переважної більшості опитаних підприємців зберегти або розширити свою діяльність свідчить про присутність внутрішньої ресурсної основи для такого переходу за умови формування сприятливого інституційного середовища.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Августин Р. Р., Демків І. О. Удосконалення системи менеджменту в органах місцевого самоврядування на прикладі управління розвитком локальних інтегрованих структур. *Академічні візії*. 2023. № 16. URL: <https://www.academy-vision.org/index.php/av/article/view/403>.
2. Балановська Т. І., Гоголя О. П. Розвиток сільського підприємництва в Україні. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2018. Вип. 21. С. 230–235.
3. Баланюк І. Ф., Тижбір Н. З. Сутність економічного механізму розвитку сільських територіальних громад. *Інноваційна економіка*. 2023. № 2. С. 71–77.
4. Баланюк І., Шеленко Д., Курилюк В. Методологія соціально-інноваційного розвитку підприємництва та сільських територій. *Організаційно-економічні та соціальні складові розвитку підприємництва* : матеріали IV Всеукр. наук.-практ. конф., м. Львів, 2025 р. Львів, 2025. С. 89–93.
5. Балусєва О. В., Снопенко Г. В. Трансформація функції управління персоналом: сучасні тренди. *Ефективна економіка*. 2020. № 12. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2020_12_12.
6. Белей С., Пінькас А. Сучасне підприємництво та його вплив на розвиток сільських територій. *Сучасні виклики та перспективи розвитку економіки, підприємництва та торгівлі* : зб. наук. пр. Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф. науковців та здобувачів вищої освіти. Кам'янець-Подільський, 2025. С. 68–71.
7. Берданова О. В., Вакуленко В. М., Валентюк І. В., Ткачук А. Ф. Стратегічне планування розвитку об'єднаної територіальної громади : навч. посіб. Київ, 2017. 121 с.
8. Бойко В. В. Моделювання соціально-економічного розвитку сільських територій. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*. 2014. Вип. 4 (108). С. 298–305.

9. Важинський Ф. А., Колодійчук А. В. Сутність і значення соціально-економічного розвитку сільських територій. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2010. Вип. 20.5. С. 152–156.
10. Варналій З. С. *Мале підприємництво: основи теорії і практики*. Київ : Т-во «Знання», КОО, 2001. 277 с.
11. Васьківська К., Науменко В., Довбенко А., Шуєва Д. Активізація підприємницької діяльності об'єднаних територіальних громад в умовах різноукладності. *Вісник Львівського національного аграрного університету. Серія : Економіка АПК*. 2019. № 26. С. 5–10.
12. Васюта В. Б., Мехеда Я. Р. Українське підприємництво в умовах війни. *Галицький економічний вісник*. 2025. Т. 92, № 1. С. 181–186.
13. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.
14. Гаврилюк І. І., Когут М. В. Економічна роль місцевих ініціатив у формуванні підприємницького середовища сільських територіальних громад. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука». Серія : Економічні науки*. 2026. № 1. DOI: <https://doi.org/10.25313/2520-2294-2026-1-11804>.
15. Глинський Н. Ю. *Ендогенний потенціал сільських територій: теорія, методологія, практика : монографія*. Львів : ІРД НАН України, 2020. 440 с.
16. Глинський Н. Ю. Екзогенні та ендогенні чинники в розвитку територіальних громад: маркетинговий підхід до визначення. *Вісник ДНДІСЕ Міністерства юстиції України. Економічні науки*. 2023. № 2 (08). С. 13–22.
17. Господарський кодекс України : Закон України від 16.01.2003 р. № 436-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15>.
18. Громади Львівської області : офіційний вебсайт Львівської обласної державної адміністрації. URL: <https://loda.gov.ua/communities>.
19. Губаль Л. Управління персоналом як стратегічна функція і фактор конкурентоспроможності організації. *Наукові праці МАУП*. 2008. № 2 (18). С. 177–181.

20. Губені Ю. Е. Підприємництво : навч. посіб. Львів : НВФ «Українські технології», 2012. 572 с.
21. Данько Ю., Ладика Н. Сучасні аспекти розвитку малого інноваційного підприємництва в аграрному секторі економіки. *Bulletin of Sumy National Agrarian University*. 2023. № 1 (93). С. 34–39.
22. Данько Ю., Лищенко В. Стратегічні аспекти механізмів соціально-відповідального управління персоналом як основа формування соціального капіталу в громадах. *Bulletin of Sumy National Agrarian University*. 2025. № 2 (102). С. 44–48.
23. Забуранна Л. В., Корнійчук О. О. Соціально-економічний розвиток сільських територій: теорія, організація і управління : монографія. Київ : ЦП «Компринт», 2017. 266 с.
24. Про добровільне об'єднання територіальних громад : Закон України від 05.02.2015 р. № 157-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/157-19>.
25. Іванишин В. В., Печенюк А. П., Печенюк А. В. Інституційні засади сільського підприємницького розвитку. *Інноваційна економіка*. 2020. № 3–4. С. 84–89.
26. Іванова О. Ю., Іванов Ю. Б., Лаптев В. І. Механізми стимулювання підприємницької активності в періоди економічної нестабільності: територіальний аспект. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України* : зб. наук. пр. 2024. Вип. 4 (168). С. 8–15.
27. Іванюта В. Ф. Роль аграрного підприємництва в розвитку сільських територій в контексті євроінтеграції. *Економіка регіонів*. 2016. (1). С. 61–67. URL: https://ev.nmu.org.ua/docs/2016/1/EV20161_061-067.pdf.
28. Інклюзивний сільський розвиток в Україні : монографія / за ред. О. М. Бородіної. Київ : НАН України, ДУ «Ін-т екон. та прогноз. НАН України», 2020. 257 с. URL: <http://ief.org.ua/docs/mg/330.pdf>.
29. Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на 2021–2027 роки : постанова Кабінету Міністрів України від 05.08.2020 р. № 695. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/695-2020-п#Text>.

30. Про схвалення Концепції розвитку сільських територій : розпорядження Кабінету Міністрів України від 23.09.2015 р. № 995-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995-2015-p#Text>.
31. Кацьора О. В. Теоретичний аналіз соціальної відповідальності підприємництва. *Габітус*. 2020. Вип. 17. С. 35–38. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/habit_2020_1.
32. Ковбаса О. М., Максичка А. Ю. Сучасний стан розвитку малого підприємництва в аграрному секторі економіки України. *Економіка та суспільство*. 2024. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/download/3729/3651>.
33. Ковтун І. Б., Терещенко Т. В. Теоретичні аспекти формування економічного потенціалу територіальної громади: синергетичний підхід. Київ : НТУУ «КПІ», 2021. 220 с.
34. Когут М. В., Гаврилюк І. І. Маркетингове позиціонування громади та його вплив на розвиток місцевого підприємництва. *Академічні візії*. 2026. № 51. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.18457998>.
35. Кожина А. В. Інклюзивний місцевий розвиток: поняття та сутнісні характеристики. *Збірник наукових праць Національної академії державного управління при Президентові України* / за заг. ред. А. П. Савкова. Київ : НАДУ, 2018. Вип. 2. С. 55–68.
36. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>.
37. Костирко І., Гром'як Т. Інтерпретація поняття потенціалу сільського розвитку. *Вісник Львівського національного аграрного університету. Серія : Економіка АПК*. 2013. № 20 (1). С. 14–19.
38. Ксьонжик І. В., Потравка Л. О., Замковий В. М. Соціально-економічний розвиток територіальних громад в Україні в контексті децентралізації. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2020. № 11. URL: http://www.dy.nauka.com.ua/pdf/11_2020/5.pdf.

- 39.Лазарева О. В. Соціально-економічний розвиток сільських територій : навч. посіб. Миколаїв : Вид-во ЧНУ ім. Петра Могили, 2021. 128 с.
- 40.Ластовченко П. В. Розвиток малого і середнього підприємництва як стратегічний напрям повоєнної відбудови сільських територій. *Агросвіт*. 2025. № 10. С. 200–206. URL: <https://dspace.dsau.dp.ua/handle/123456789/12045>.
- 41.Легета Я. П. Соціально-демографічні передумови та інституційні механізми вдосконалення інноваційного розвитку сільських територій. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Економіка»*. 2025. Вип. 2 (66). С. 101–109.
- 42.Линдюк А. Методологічні підходи до оцінки ефективності підприємницької діяльності в територіальних громадах. *Економіка та суспільство*. 2024. № 69. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-69-133>.
- 43.Линдюк А. О. Формування інвестиційної привабливості територіальних громад через концепції інноваційного розвитку підприємництва. *Успіхи і досягнення у науці*. 2025. № 11 (1). С. 982–993. DOI: [https://doi.org/10.52058/3041-1254-2025-1\(11\)-982-993](https://doi.org/10.52058/3041-1254-2025-1(11)-982-993).
- 44.Линдюк А. О., Рурак І. В. Типологізація територіальних громад за структурою розселення в контексті оцінки підприємницького потенціалу (на матеріалах Львівської області). *Наукові перспективи*. 2026. № 3 (69). С. 2574–2589. DOI: [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2026-3\(69\)-2574-2588](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2026-3(69)-2574-2588).
- 45.Линдюк А. Підприємницька діяльність у територіальних громадах: сутність і завдання. *Аграрна економіка*. 2024. Т. 18, № 3–4. URL: http://agrarianeconomy.lnau.edu.ua/images/docs/ae_2024_17_3-4/AE-17_3-4_7.pdf.
- 46.Линдюк А., Когут М., Гаврилюк І. Управління персоналом як чинник сталого розвитку підприємництва в сільських громадах. *Аграрна економіка*. 2025. Т. 18, № 3–4. С. 58–66. DOI: <https://doi.org/10.32718/agrarecon2025.03-04.058>.

- 47.Линдюк А. О., Рурак І. В. Сценарне моделювання розвитку підприємництва в сільських територіях: інноваційні траєкторії зростання. *Академічні візії*. 2025. № 42. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.18458032>.
- 48.Линдюк А. О., Бойко В. В. Інституційна підтримка інноваційного розвитку підприємницької діяльності у територіальних громадах України. *Економіка та суспільство*. 2025. № 73. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-73-24>.
- 49.Линдюк А. О., Черевко Г. В. Інституційні та стратегічні засади державної політики інноваційного розвитку підприємництва в територіальних громадах. *Економіка та суспільство*. 2025. № 82. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-82-33>.
- 50.Линдюк А. О. Удосконалення інноваційних механізмів розвитку підприємництва в громадах: інституційний та функціональний виміри. *Економіка, фінанси та управління в епоху цифрових технологій* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., м. Суми, 20 квіт. 2025 р. / Східноєвропейський центр наукових досліджень. Research Europe, 2025. С. 60–64.
- 51.Линдюк А. О., Нестерович А. В., Рурак І. В. Маркетинг територій у системі залучення зовнішніх інвестицій у розвиток підприємств. *Економіка та суспільство*. 2025. № 79. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-79-114>.
- 52.Липчук В. В., Коробка С. В. Розвиток малого підприємництва в сільському господарстві : монографія. Львів : Сполом, 2011. 227 с.
- 53.Лопатинський Ю. М., Кобеля З. І., Галицький А. Е. Структурно-функціональні засади розвитку підприємництва на сільських територіях. *Економіка АПК*. 2021. № 12. С. 65–73. DOI: [10.32317/2221-1055.202112065](https://doi.org/10.32317/2221-1055.202112065).
- 54.Лопатинський Ю. М., Шпикуляк О. Г., Парасій Д. С. Інституційні виклики інклюзивного розвитку об'єднаних територіальних громад України. *Актуальні проблеми сталого розвитку*. 2026. № 3 (2). С. 202–208. DOI: [https://doi.org/10.60022/3\(2\)-26S](https://doi.org/10.60022/3(2)-26S).

55. Лупенко Ю. О. Теоретико-методологічне забезпечення економічного розвитку аграрного сектору та сільських територій. *Економіка АПК*. 2021. № 6. С. 6–12.
56. Лупенко Ю. О., Малік М. Й., Заяць В. М., Вітвіцький В. В., Шпикуляк О. Г. Розвиток підприємництва і кооперації: інституціональний аспект : монографія. Київ : ННЦ «ІАЕ», 2016. 432 с.
57. Малік М. Й. Підприємництво і розвиток сільських територій. *Економіка АПК*. 2016. № 6. С. 97–103.
58. Малік М. Й., Забуранна Л. В. Розвиток сільських територій в умовах децентралізації влади. *Економіка АПК*. 2017. № 7. С. 5–14.
59. Мануйлов О. В. Формування стратегії сталого розвитку підприємств в умовах невизначеності. *Український журнал прикладної економіки та техніки*. 2024. Т. 9, № 2. С. 60–64.
60. Мейш А., Шпильовий В. Державна політика стимулювання розвитку підприємництва в Україні: від класичного покращення бізнес-клімату до подолання викликів війни. *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки*. 2022. № 6 (2). С. 202–208.
61. Миргородська А. П. Розкриття сутності поняття «підприємницький потенціал» та його роль в потенціалі підприємства. *Економіка та управління*. 2011. № 5. С. 144–149.
62. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо формування та реалізації стратегій розвитку територіальних громад : наказ Міністерства розвитку громад та територій України від 21.12.2022 р. № 265. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0265914-22#Text>.
63. Мовчанюк А. В. Особливості соціально-економічного розвитку сільських територій Черкаської області. *Економіка та суспільство*. 2017. № 2. С. 46.
64. Моніторинг процесу децентралізації влади та реформування місцевого самоврядування / Мінрегіон України. 2023. URL: <https://decentralization.gov.ua>.

65. Мочерний С. В. Економічна енциклопедія : у 3 т. Київ : Вид. центр «Академія», 2000. Т. 2. 864 с.
66. Назарук А., Рудь Н. Механізми адаптивного управління сталим розвитком сільських територій України в контексті інтеграційної конвергенції з ЄС. *Економіка та суспільство*. 2025. № 74.
67. Наливайко О., Карасинський В. Підприємництво в Україні під час війни: психологія, адаптація, розвиток. *Здоров'я і суспільство в умовах війни*. 2022. № 3. С. 320–324.
68. Напрями та засоби розвитку сільських територій в контексті зміцнення соціально-економічної безпеки України : монографія / за ред. Т. Г. Васильціва, В. В. Бойка. Львів : Ліга-Прес, 2016. 262 с.
69. Ніфатова О., Данько Ю. Мале фермерство у інклюзивній сільській трансформації як фактор підвищення ресурсного потенціалу регіонів. *Bulletin of Sumy National Agrarian University*. 2024. № 3 (99). С. 69–75.
70. Норт Д. Інституції, інституційна зміна та функціонування економіки / пер. з англ. І. Дзюби. Київ : Основи, 2000. 198 с.
71. Оліщук П. О. Підприємництво та місцеві ініціативи у розвитку сільських територій : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.04. Львів, 2012. 20 с.
72. Оліщук П. О., Нестерович А. В. Інституційна спроможність сільських громад у підтримці підприємництва. *Наукові інновації та передові технології*. 2025. № 1 (53). С. 2708–2717. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-5274-2026-1\(53\)-2708-2717](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2026-1(53)-2708-2717).
73. Павліха Н. В., Хомюк Н. Л. Визначення сутності сільських категорій. *Вісник Волинського інституту економіки та менеджменту*. 2017. № 19. С. 306–313.
74. Павлюк Н. В. Соціально-економічний аспект децентралізації державної влади: процеси реформування місцевого самоврядування в Україні. *Ефективність державного управління*. 2015. Вип. 44. С. 80–86.
75. Пастушенко В. А., Войтушенко І. О. Сучасна концепція синергетичного потенціалу територіальних громад: підходи до визначення поняття

- науковцями та практиками. *Центральноукраїнський вісник права та публічного управління*. 2025. Вип. 2 (10). URL: <https://cuj.dnuvs.ukr.education/index.php/cuj/article/view/114>.
76. Пилипенко Г. М., Литвиненко Н. І., Черкавська Т. М. Соціально-економічний розвиток суспільства: сутність та фактори впливу. *Економічний простір*. 2016. № 106. С. 115–126.
77. Пилипець С. І. Ресурсний потенціал сільських територіальних громад : дис. ... канд. екон. наук : 08.00.05. Чернівці, 2022. 180 с.
78. Плахотнюк В. Соціально-економічний розвиток регіонів України: виклики та стратегічні перспективи. *Економіка та суспільство*. 2024. № 70. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-70-159>.
79. Портер М. Конкурентна перевага: як досягати стабільно високих результатів / пер. з англ. І. Ємельянова, І. Гнатковська. Київ : Наш Формат, 2019. 624 с.
80. Потриваєва Н. В., Гаркуша О. М., Демченко А. М. Сільські території та їх місце в системі соціально-економічного розвитку держави та регіонів. *Український журнал прикладної економіки та техніки*. 2021. Т. 6, № 4. С. 82–91.
81. Пристемський О. С., Сакун А. Інституціоналізація державної фінансової підтримки та розвитку галузевого підприємництва сільської місцевості. *Socio-economic transformations and priorities for innovative development in the context of digitalisation and globalisation : scientific monograph*. Riga, Latvia : Baltija Publishing, 2024. С. 193–207. DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-448-1-11>.
82. Притула Х. М. Класифікація сільських територій у контексті формування пріоритетів їх розвитку: регіональні акценти. *Економіка АПК*. 2013. № 9. С. 71–78.
83. Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України : Закон України від 23.03.2000 р. № 1602-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1602-14#Text>.

84. Про затвердження Національної економічної стратегії на період до 2030 року : постанова Кабінету Міністрів України від 03.03.2021 р. № 179. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/179-2021-п#Text>.
85. Про затвердження Порядку ведення Державного реєстру адміністративно-територіальних одиниць та територій територіальних громад : постанова Кабінету Міністрів України від 05.03.2024 р. № 254. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254-2024-п#Text>.
86. Про інноваційну діяльність : Закон України від 04.07.2002 р. № 40-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/40-15>.
87. Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України від 21.05.1997 р. № 280/97-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-вр>.
88. Про наукову і науково-технічну діяльність : Закон України від 26.11.2015 р. № 848-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-19#Text>.
89. Про регулювання містобудівної діяльності : Закон України від 17.02.2011 р. № 3038-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3038-17>.
90. Про сільськогосподарську дорадчу діяльність : Закон України від 17.06.2004 р. № 1807-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1807-15>.
91. Про схвалення Стратегії розвитку сільського господарства та сільських територій в Україні на період до 2030 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2025–2027 роках : розпорядження Кабінету Міністрів України від 15.11.2024 р. № 1163-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1163-2024-р>.
92. Проблемні території: ідентифікація, причини виникнення та інструменти розвитку : монографія / наук. ред. І. З. Сторонянська ; ДУ «Інститут регіональних досліджень ім. М. І. Долішнього НАН України». Львів : ІРД НАН України, 2022. 492 с. (Серія «Проблеми регіонального розвитку»). URL: <http://ird.gov.ua/irdp/p20220005.pdf>.
93. Пронько Л. Людський капітал сільських територій як об'єкт економічного відтворення: інституційний та управлінський вимір. *Економічний аналіз*. 2025. Т. 35, № 3. С. 650–658.

94. Профілі територіальних громад та районів Львівської області : офіційний портал місцевої статистики Львівщини. URL: <https://stat.loda.gov.ua/communities-and-districts/>.
95. Про визначення адміністративних центрів та затвердження територій територіальних громад Львівської області : розпорядження Кабінету Міністрів України від 12.06.2020 р. № 718-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/718-2020-р>.
96. Рурак І. Сценарії розвитку підприємницької активності в аграрному секторі сільських територіальних громад. *Ефективність функціонування сільськогосподарських підприємств. Проблематика 2025: «Сільськогосподарські підприємства України в умовах сучасних викликів»* : матеріали XIV Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф., м. Дубляни, 11–12 черв. 2025 р. Дубляни : ЛНУВМБ ім. С. З. Гжицького, 2025. С. 138–141.
97. Рурак І. В. Підприємницьке середовище сільських громад: аналіз диференціації. *Актуальні проблеми сучасного бізнесу: обліково-фінансовий та управлінський аспекти* : матеріали VIII Міжнар. наук.-практ. конф., м. Львів, 22–23 берез. 2026 р. Львів : ЛНУВМБ ім. С. З. Гжицького, 2026. С. 86–89.
98. Рурак І. Системно-економічний підхід до стратегічного управління розвитком сільських територіальних громад. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука». Серія : Економічні науки*. 2025. № 09/101. DOI: <https://doi.org/10.25313/2520-2294-2025-9-11360>.
99. Рурак І. Соціально-економічні чинники розвитку підприємництва у сільських громадах. *Вісник Львівського національного університету природокористування. Серія «Економіка АПК»*. 2025. № 33. С. 157–163. DOI: <https://doi.org/10.31734/economics2025.32.181>.
100. Рурак І. В. Вплив підприємницької активності на соціальну згуртованість і розвиток сільських громад. *Теорія та практика розвитку агропромислового комплексу та сільських територій* : зб. матеріалів XXVI

- Міжнар. наук.-практ. форуму. Дубляни : ЛНУВМБ ім. С. З. Ґжицького, 2025. С. 55–56.
101. Рурак І. В. Підприємницький потенціал сільських територіальних громад: емпірична оцінка на прикладі Львівської області. *Трансформаційні зміни національної економіки в умовах євроінтеграції* : зб. тез ІХ Всеукр. наук.-практ. конф. Дубляни, 2026. С. 61–65.
102. Рурак І. Роль підприємництва в ефективному розвитку сільських територіальних громад. *Організаційно-економічні та соціальні складові розвитку підприємництва* : зб. матеріалів. Львів : ЛНУП, 2023. С. 161–163.
103. Рурак І. Інституційні передумови розвитку підприємництва в сільських територіальних громадах України. *Організаційно-економічні та соціальні складові розвитку підприємництва* : зб. матеріалів. Львів : ЛНУП, 2025. С. 59–62.
104. Сергійчук С., Сергійчук Д. Сучасні виклики і перспективи для розвитку вітчизняного підприємництва в умовах війни і повоєнного відновлення. *Економіка та суспільство*. 2024. № 63. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-63-43>.
105. Словник : портал української мови. URL: <https://slovnyk.ua>.
106. Соціально-економічний розвиток територіальних громад Центральної України в умовах децентралізації : наук.-аналіт. доповідь / наук. ред. І. З. Сторонянська. Львів : ІРД НАНУ, 2019. 104 с.
107. Стратегічні напрями сталого розвитку сільських територій на період до 2030 року / Лупенко Ю. О. та ін. ; за ред. Ю. О. Лупенка. Київ : ННЦ «ІАЕ», 2020. 60 с.
108. Талави́ря М. П. Розвиток сільських територій на засадах сталості. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія : Економіка*. 2016. Вип. 1 (2). С. 146–150.
109. Талави́ря М. П., Горай А. О. Розвиток сільських територій в умовах децентралізації. *Економіка АПК*. 2018. № 11. С. 75–79.

110. Телебенєва Є., Барило І. Соціально-економічний розвиток регіону як об'єкт суспільно-географічного дослідження. *Часопис соціально-економічної географії*. 2015. Вип. 19. С. 152–156.
111. Територіальні громади Львівської області. Децентралізація : офіційний портал реформи місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні. URL: <https://decentralization.ua/areas/13/gromadu>.
112. Тітов Д. В. Характеристика підприємництва та особливості його розвитку на сільських територіях. *The scientific heritage*. 2020. № 47-7. С. 53–56.
113. Томашук І. В. Підвищення ефективності використання ресурсного потенціалу сільських територій : дис. ... д-ра філософії : 051. Вінниця, 2020. 220 с. URL: https://vsau.org/assets/images/content/nauka/specradi-n/tomashuk-i-v-dis_.pdf.
114. Трусова Н. В., Колокольчикова І. В., Полегенька М. А. Організаційно-економічний механізм розвитку сільських територіальних громад: внутрішня інтеграція та фінансова спроможність. *Ефективна економіка*. 2022. № 2. URL: <http://dspace.dsau.dp.ua/jspui/handle/123456789/5938>.
115. Уманець Т. В. Стимулювання соціально-економічного розвитку регіонів України на засадах фінансової децентралізації. *Економічний вісник Донбасу*. 2019. № 3 (57). С. 83–88.
116. Федонін О. С., Рєпіна І. М., Олексюк О. І. Потенціал підприємства: формування та оцінка : навч. посіб. Київ : КНЕУ, 2004. 316 с.
117. Федулова Л. І. Інклюзивні інновації в системі соціально-економічного розвитку. *Економіка: реалії часу*. 2016. № 3 (25). С. 56–65.
118. Хайєк Ф. Конкуренція як процедура відкриття. *Світова економіка та міжнародні відносини*. 1989. № 12.
119. Хомюк Н. Л., Павліха Н. В. Методичні підходи до аналізу розвитку сільських територій в умовах децентралізації. *Регіональна економіка*. 2019. № 1. С. 47–55. URL: <http://jnas.nbuiv.gov.ua/article/UJRN-0000989461>.

120. Черевко Г., Сембай І. Науково-методологічні засади зрівноваженого розвитку сільських територій. *Аграрна економіка* : наук. журн. Львівського національного аграрного університету. 2008. Т. 1, № 1–2. С. 70–74.
121. Черевко Г. В., Черевко І. В. Моделі та інструменти підтримки підприємництва у сільських територіальних громадах. *Наука і техніка сьогодні*. 2026. № 2 (56). С. 528–544. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6025-2026-2\(56\)-528-543](https://doi.org/10.52058/2786-6025-2026-2(56)-528-543).
122. Черевко Г. В., Черевко І. В. Поняття і формування підприємництва у сільських територіальних громадах. *Актуальні питання у сучасній науці*. 2026. № 3 (45). С. 249–264. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6300-2026-3\(45\)-249-263](https://doi.org/10.52058/2786-6300-2026-3(45)-249-263).
123. Черевко І. В. Господарства населення у зрівноваженому розвитку сільських територій: теоретичні і практичні аспекти. *Інноваційна економіка*. 2012. № 11. С. 37.
124. Чорій Ю. Соціально-економічний розвиток регіону як економічна наукова дефініція. *Економіка та суспільство*. 2023. № 57. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-57-135>.
125. Шаповал В. М. Підприємництво як суспільне явище і його соціальна сутність. *Механізм регулювання економіки*. 2007. № 3. С. 67–81.
126. Шпикуляк О. Г., Малік М. Й. Інституціональний аналіз розвитку підприємництва в аграрному секторі економіки: методичний аспект. *Економіка АПК*. 2019. № 6. С. 73–82.
127. Штань М. В. Державна політика стимулювання розвитку підприємництва. *Академічні візії*. 2024. № 38. URL: <https://academy-vision.org/index.php/av/article/view/1729>.
128. Шумпетер Й. Теорія економічного розвитку: дослідження прибутків, капіталу, кредиту, відсотка та економічного циклу / пер. з англ. В. Старка. Київ : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2011. 242 с.
129. Aparicio S., Urbano D., Audretsch D. Institutional factors, opportunity entrepreneurship and economic growth: panel data evidence. *Technological*

- Forecasting and Social Change*. 2016. Vol. 102. P. 45–61. DOI: 10.1016/j.techfore.2015.04.006.
130. Asmit B., Simatupang T. M., Rudito B., Novani S. Uncovering the building blocks of rural entrepreneurship: a comprehensive framework for mapping the components of rural entrepreneurial ecosystems. *Heliyon*. 2024. Vol. 10, No. 1. e24139. DOI: 10.1016/j.heliyon.2024.e24139.
131. Audretsch D. B., Thurik R. What's new about the new economy? Sources of growth in the managed and entrepreneurial economies. *Industrial and Corporate Change*. 2001. Vol. 10, No. 1. P. 267–315.
132. Barca F. An agenda for a reformed cohesion policy: a place-based approach to meeting European Union challenges and expectations : independent report. Brussels : European Commission, 2009. URL: https://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2009_2014/documents/regi/dv/barca_report/_barca_report_en.pdf.
133. Barney J. B. Firm resources and sustained competitive advantage. *Journal of Management*. 1991. Vol. 17, No. 1. P. 99–120. DOI: <https://doi.org/10.1177/014920639101700108>.
134. Bartik T. J. Using place-based jobs policies to help distressed communities. *Journal of Economic Perspectives*. 2020. Vol. 34, No. 3. P. 99–127.
135. Bock B. B. Rural marginalisation and the role of social innovation: a turn towards neo-endogenous development and rural reconnection. *Sociologia Ruralis*. 2016. Vol. 56, No. 4. P. 552–573.
136. Bret B. Developpement: definition. URL: <http://www.hypergeo.eu/spip.php?article511>.
137. Cantillon R. Essai sur la nature du commerce en general. New York : A. M. Kelley, 1964.
138. Checkland P. Systems thinking, systems practice. Chichester : John Wiley & Sons, 1999. 330 p.
139. Cloke P. Conceptualizing rurality. *Handbook of Rural Studies* / eds. P. Cloke, T. Marsden, P. H. Mooney. London : SAGE, 2006. P. 18–28.

140. Creating rural indicators for shaping territorial policy. Paris : OECD Publishing, 1994. 94 p. DOI: <https://doi.org/10.1787/9789264070783-en>.
141. Del Olmo-García F., Domínguez-Fabián I., Crecente-Romero F. J., Del Val-Núñez M. T. Determinant factors for the development of rural entrepreneurship. *Technological Forecasting and Social Change*. 2023. Vol. 191. 122487. DOI: 10.1016/j.techfore.2023.122487.
142. Delgado M., Porter M. E., Stern S. Clusters, convergence, and economic performance. *Research Policy*. 2014. Vol. 43, Iss. 10. P. 1785–1799. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0048733314001048>.
143. Drucker P. F. Innovation and entrepreneurship: practice and principles. New York : Harper & Row, 1985.
144. Ekure M. F. O. Rural entrepreneurship: interrogating the deeper issues, reconciling conflicting shadows through a systematic review. *International Journal of Economics, Finance and Management Sciences*. 2024. Vol. 12, No. 6. P. 526–541.
145. Fitz-Koch S., Nordqvist M., Carter S., Hunter E. Entrepreneurship in the agricultural sector: a literature review and future research opportunities. *Entrepreneurship Theory and Practice*. 2018. Vol. 42, No. 1. P. 129–166. DOI: 10.1177/1042258717732958.
146. Kovalska L. Entrepreneurship potential of the enterprise: economic nature and evaluation methods. *Economic Forum*. 2019. Vol. 9, No. 4. P. 129–137. DOI: <https://doi.org/10.36910/6765-2308-8559-2019-4-20>.
147. Litwiński M. The evolution of idea of socio-economic development. *Ekonomia i Prawo. Economics and Law*. 2017. Vol. 16, No. 4. P. 449–458. DOI: <https://doi.org/10.12775/EiP.2017.031>.
148. Lyndyuk A., Boiko V., Bruh O., Olishchuk P., Rurak I. Development of international cooperation of the borderline territorial communities of Ukraine with the EU countries under martial law. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*. 2023. Vol. 5, No. 52. P. 244–255. DOI: <https://doi.org/10.55643/fcaptp.5.52.2023.4161>.

149. Marshall A. Principles of economics. London : Macmillan, 1890.
150. Meadows D. H. Thinking in systems: a primer. White River Junction : Chelsea Green Publishing, 2008. 240 p.
151. Methodological manual on territorial typologies. Luxembourg : Publications Office of the European Union, 2019. 166 p. (Eurostat manuals and guidelines). URL: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Territorial_typologies_manual_-_cluster_types.
152. Muñoz P., Kimmitt J. Rural entrepreneurship in place: an integrated framework. *Entrepreneurship and Regional Development*. 2019. Vol. 31, No. 9–10. P. 842–873. DOI: 10.1080/08985626.2019.1609593.
153. Murphy A. E. Richard Cantillon: entrepreneur and economist. Oxford : Oxford University Press, 1986. 335 p.
154. OECD. Rebuilding Ukraine by reinforcing regional and municipal governance. Paris : OECD Publishing, 2022. URL: https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2022/12/rebuilding-ukraine-by-reinforcing-regional-and-municipal-governance_63099658/63a6b479-en.pdf.
155. OECD. The digital transformation of SMEs : OECD studies on SMEs and entrepreneurship. Paris : OECD Publishing, 2021. DOI: 10.1787/bdb9256a-en.
156. Ostrom E. Beyond markets and states: polycentric governance of complex economic systems. *American Economic Review*. 2010. Vol. 100, No. 3. P. 641–672. DOI: 10.1257/aer.100.3.641.
157. Penrose E. T. The theory of the growth of the firm. Oxford : Basil Blackwell, 1959. 272 p.
158. Porter M. E. Clusters and the new economics of competition. *Harvard Business Review*. 1998. Vol. 76, No. 6. P. 77–90.
159. Porter M. E. The economic performance of regions. *Regional Studies*. 2003. Vol. 37, No. 6. P. 549–578. DOI: 10.1080/0034340032000108688.
160. Regions at a glance. Paris : OECD Publishing, 2005. 148 p. URL: <https://www.oecd.org/en/data/datasets/oecd-geographical-definitions.html>.

161. Rodrik D. Industrial policy for the twenty-first century : working paper RWP04-047. Cambridge : Harvard University, John F. Kennedy School of Government, 2004.
162. Roundy P. T., Brockman B. K., Bradshaw M. The resilience of entrepreneurial ecosystems. *Journal of Business Venturing Insights*. 2017. Vol. 8. P. 99–104.
163. Santamaria F. Local development. URL: <http://www.hypergeo.eu/spip.php?article530>.
164. Say J.-B. *Traité d'économie politique: ou simple exposition de la manière dont se forment, se distribuent et se consomment les richesses*. Paris : Deterville, 1803.
165. Sen A. *Development as freedom*. New York : Alfred A. Knopf, 1999. 366 p.
166. Sharapova L. *Entrepreneurship development in Ukraine: factors affecting small and medium businesses formation on the regional level : master's thesis / Kyiv School of Economics*. Kyiv, 2023. 53 p.
167. Shcherbak V. G., Danko Y. I., Tereshchenko S., Nifatova O., Dehtiar N., Stepanova O., Yatsenko V. Circular economy and inclusion as effective tools to prevent ecological threats in rural areas during military operations. *Global Journal of Environmental Science and Management*. 2024. Vol. 10, No. 3. P. 969–986.
168. Smith A. *An inquiry into the nature and causes of the wealth of nations*. London : W. Strahan and T. Cadell, 1776.
169. Spigel B. The relational organization of entrepreneurial ecosystems. *Entrepreneurship Theory and Practice*. 2017. Vol. 41, No. 1. P. 49–72. DOI: 10.1111/etap.12167.
170. Stam E. Entrepreneurial ecosystems and regional policy: a sympathetic critique. *European Planning Studies*. 2015. Vol. 23, No. 9. P. 1759–1769. DOI: 10.1080/09654313.2015.1061484.
171. Stimson R., Stough R., Nijkamp P. *Endogenous regional development: perspectives, measurement and empirical investigation*. Cheltenham : Edward Elgar Publishing, 2011.

172. Tabares A. et al. Sustainable entrepreneurship in emerging economies: a systematic review. *Sustainability*. 2022. Vol. 14, No. 5. 2556. DOI: 10.3390/su14052556.
173. Urban-rural typology. *Eurostat Statistics Explained* / European Commission. 2013. URL: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Archive:Urban-rural_typology.
174. Vázquez-Barquero A. Endogenous development: networking, innovation, institutions and cities. London : Routledge, 2002.
175. Williams T. A., Gruber D. A., Sutcliffe K. M., Shepherd D. A., Zhao E. Y. Organizational response to adversity: fusing crisis management and resilience research streams. *Academy of Management Annals*. 2017. Vol. 11, No. 2. P. 733–769.
176. Woods M. Rural geography: processes, responses and experiences in rural restructuring. London : SAGE Publications, 2005. 330 p.
177. Wspieranie przedsiębiorczości przez samorząd terytorialny. Warszawa : Polska Agencja Rozwoju Przedsiębiorczości, 2012. URL: <https://www.parp.gov.pl/component/publications/publication/wspieranie-przedsiębiorczosci-przez-samorzad-terytorialny>.

ДОДАТКИ

Додаток А

Чисельність наявного та сільського населення територіальних громад Львівської області і їх групування за часткою сільського населення, 2022 р.

№	Назва громади	Тип	Район	Населення, осіб			Частка сільського, %	Аналітична група
				Всього	Міське	Сільське		
1	Дрогобицька міська	міська	Дрогобицький	120 404	93 882	26 522	22,0	IV (<25%) – переважно міська
2	Трускавецька міська	міська	Дрогобицький	39 086	28 287	10 799	27,6	III (25–49%) – мішана
3	Бориславська міська	міська	Дрогобицький	38 700	32 473	6 227	16,1	IV (<25%) – переважно міська
4	Меденицька селищна	селищна	Дрогобицький	18 520	3 292	15 228	82,2	I (≥75%) – переважно сільська
5	Східницька селищна	селищна	Дрогобицький	16 237	5 596	10 641	65,5	II (50–75%) – умовно сільська
	Разом: Дрогобицький р-н			232 947	163 530	69 417	29,8	
6	Бродівська міська	міська	Золочівський	39 049	23 134	15 915	40,8	III (25–49%) – мішана
7	Золочівська міська	міська	Золочівський	48 822	23 912	24 910	51,0	II (50–75%) – умовно сільська
8	Буська міська	міська	Золочівський	29 774	10 080	19 694	66,1	II (50–75%) – умовно сільська
9	Красненська селищна	селищна	Золочівський	16 752	6 308	10 444	62,3	II (50–75%) – умовно сільська
10	Підкамінська селищна	селищна	Золочівський	11 029	1 895	9 134	82,8	I (≥75%) – переважно сільська
11	Поморянська селищна	селищна	Золочівський	7 360	1 272	6 088	82,7	I (≥75%) – переважно сільська
12	Заболотцівська сільська	сільська	Золочівський	6 157	–	6 157	100,0	I (≥75%) – переважно сільська
	Разом: Золочівський р-н			158 943	66 601	92 342	58,1	
13	Львівська міська	міська	Львівський	777 234	760 119	17 115	2,2	IV (<25%) – переважно міська
14	Городоцька міська	міська	Львівський	39 526	16 085	23 441	59,3	II (50–75%) – умовно сільська
15	Жовківська міська	міська	Львівський	34 431	13 852	20 579	59,8	II (50–75%) – умовно сільська
16	Кам'янка-Бузька міська	міська	Львівський	21 187	10 397	10 790	50,9	II (50–75%) – умовно сільська
17	Перемишлянська міська	міська	Львівський	23 591	6 415	17 176	72,8	II (50–75%) – умовно сільська
18	Рава-Руська міська	міська	Львівський	25 536	8 494	17 042	66,7	II (50–75%) – умовно сільська
19	Пустомитівська міська	міська	Львівський	15 121	9 372	5 749	38,0	III (25–49%) – мішана
20	Бібрська міська	міська	Львівський	16 594	4 535	12 059	72,7	II (50–75%) – умовно сільська

21	Комарнівська міська	міська	Львівський	13 688	3 653	10 035	73,3	II (50–75%) – умовно сільська
22	Глинянська міська	міська	Львівський	9 547	2 954	6 593	69,1	II (50–75%) – умовно сільська
23	Новояричівська селищна	селищна	Львівський	18 475	5 934	12 541	67,9	II (50–75%) – умовно сільська
24	Щирецька селищна	селищна	Львівський	11 655	5 659	5 996	51,4	II (50–75%) – умовно сільська
25	Куликівська селищна	селищна	Львівський	11 604	4 092	7 512	64,7	II (50–75%) – умовно сільська
26	Великолюбінська селищна	селищна	Львівський	9 435	4 528	4 907	52,0	II (50–75%) – умовно сільська
27	Давидівська сільська	сільська	Львівський	20 615	–	20 615	100,0	I ($\geq 75\%$) – переважно сільська
28	Зимноводівська сільська	сільська	Львівський	19 577	–	19 577	100,0	I ($\geq 75\%$) – переважно сільська
29	Добросинсько-Магерівська сільська	сільська	Львівський	16 077	1 959	14 118	87,8	I ($\geq 75\%$) – переважно сільська
30	Солонківська сільська	сільська	Львівський	13 340	–	13 340	100,0	I ($\geq 75\%$) – переважно сільська
31	Жовтанецька сільська	сільська	Львівський	10 088	–	10 088	100,0	I ($\geq 75\%$) – переважно сільська
32	Мурованська сільська	сільська	Львівський	9 582	–	9 582	100,0	I ($\geq 75\%$) – переважно сільська
33	Сокільницька сільська	сільська	Львівський	8 416	–	8 416	100,0	I ($\geq 75\%$) – переважно сільська
34	Підберізцівська сільська	сільська	Львівський	8 171	–	8 171	100,0	I ($\geq 75\%$) – переважно сільська
35	Оброшинська сільська	сільська	Львівський	7 629	–	7 629	100,0	I ($\geq 75\%$) – переважно сільська
	Разом: Львівський р-н			1141119	858 048	283 071	24,8	
36	Самбірська міська	міська	Самбірський	36 659	34 152	2 507	6,8	IV (<25%) – переважно міська
37	Рудківська міська	міська	Самбірський	25 083	5 230	19 853	79,1	I ($\geq 75\%$) – переважно сільська
38	Добромільська міська	міська	Самбірський	19 618	5 836	13 782	70,3	II (50–75%) – умовно сільська
39	Старосамбірська міська	міська	Самбірський	20 931	7 514	13 417	64,1	II (50–75%) – умовно сільська
40	Новокалінівська міська	міська	Самбірський	14 128	5 890	8 238	58,3	II (50–75%) – умовно сільська
41	Турківська міська	міська	Самбірський	22 328	6 925	15 403	69,0	II (50–75%) – умовно сільська
42	Хирівська міська	міська	Самбірський	15 067	4 104	10 963	72,8	II (50–75%) – умовно сільська
43	Боринська селищна	селищна	Самбірський	23 141	1 375	21 766	94,1	I ($\geq 75\%$) – переважно сільська
44	Бісковицька сільська	сільська	Самбірський	17 813	–	17 813	100,0	I ($\geq 75\%$) – переважно сільська
45	Стрільківська сільська	сільська	Самбірський	14 202	–	14 202	100,0	I ($\geq 75\%$) – переважно сільська
46	Ралівська сільська	сільська	Самбірський	12 926	–	12 926	100,0	I ($\geq 75\%$) – переважно сільська

	Разом: Самбірський р-н			221 896	71 026	150 870	68,0	
47	Стрийська міська	міська	Стрийський	98 378	61 768	36 610	37,2	III (25–49%) – мішана
48	Миколаївська міська	міська	Стрийський	32 934	14 498	18 436	56,0	II (50–75%) – умовно сільська
49	Ходорівська міська	міська	Стрийський	24 061	8 954	15 107	62,8	II (50–75%) – умовно сільська
50	Новороздільська міська	міська	Стрийський	36 598	30 234	6 364	17,4	IV (<25%) – переважно міська
51	Сколівська міська	міська	Стрийський	20 024	9 325	10 699	53,4	II (50–75%) – умовно сільська
52	Жидачівська міська	міська	Стрийський	17 422	10 353	7 069	40,6	III (25–49%) – мішана
53	Моршинська міська	міська	Стрийський	14 148	5 562	8 586	60,7	II (50–75%) – умовно сільська
54	Славська селищна	селищна	Стрийський	14 063	3 537	10 526	74,8	II (50–75%) – умовно сільська
55	Журавненська селищна	селищна	Стрийський	11 607	3 302	8 305	71,6	II (50–75%) – умовно сільська
56	Гніздичівська селищна	селищна	Стрийський	7 059	3 983	3 076	43,6	III (25–49%) – мішана
57	Грабовецько-Дулібівська сільська	сільська	Стрийський	12 046	–	12 046	100,0	I (≥75%) – переважно сільська
58	Розвадівська сільська	сільська	Стрийський	11 906	–	11 906	100,0	I (≥75%) – переважно сільська
59	Козівська сільська	сільська	Стрийський	11 327	–	11 327	100,0	I (≥75%) – переважно сільська
60	Тростянецька сільська	сільська	Стрийський	7 891	–	7 891	100,0	I (≥75%) – переважно сільська
	Разом: Стрийський р-н			319 464	151 516	167 948	52,6	
61	Сокальська міська	міська	Шептицький	51 397	23 985	27 412	53,3	II (50–75%) – умовно сільська
62	Червоноградська міська	міська	Шептицький	88 151	77 829	10 322	11,7	IV (<25%) – переважно міська
63	Радехівська міська	міська	Шептицький	32 895	9 680	23 215	70,6	II (50–75%) – умовно сільська
64	Великомостівська міська	міська	Шептицький	15 903	6 286	9 617	60,5	II (50–75%) – умовно сільська
65	Белзька міська	міська	Шептицький	14 466	3 130	11 336	78,4	I (≥75%) – переважно сільська
66	Лопатинська селищна	селищна	Шептицький	12 030	3 259	8 771	72,9	II (50–75%) – умовно сільська
67	Добротвірська селищна	селищна	Шептицький	11 260	6 339	4 921	43,7	III (25–49%) – мішана
	Разом: Шептицький р-н			226 102	130 508	95 594	42,3	
68	Яворівська міська	міська	Яворівський	51 698	15 892	35 806	69,3	II (50–75%) – умовно сільська
69	Новояворівська міська	міська	Яворівський	51 365	37 317	14 048	27,3	III (25–49%) – мішана
70	Мостиська міська	міська	Яворівський	31 700	9 103	22 597	71,3	II (50–75%) – умовно сільська

71	Судовишнянська міська	міська	Яворівський	12 668	6 470	6 198	48,9	III (25–49%) – мішана
72	Івано-Франківська селищна	селищна	Яворівський	19 582	6 346	13 236	67,6	II (50–75%) – умовно сільська
73	Шегинівська сільська	сільська	Яворівський	10 649	–	10 649	100,0	I ($\geq 75\%$) – переважно сільська
	Разом: Яворівський р-н			177 662	75 128	102 534	57,7	
	РАЗОМ по Львівській області (73 громади)			2478 133	1516357	961776	38,8	
	I – переважно сільські ($\geq 75\%$)		24 громад	318011	18153	299858	94,3	
	II – умовно сільські (50–74,9%)		34 громад	770968	282492	488476	63,4	
	III – мішані (25–49,9%)		9 громад	291408	187023	104385	35,8	
	IV – переважно міські (<25%)		6 громад	1097746	1028689	69057	6,3	

Джерело: розраховано і систематизовано автором за даними Порталу місцевої статистики Львівщини (stat.loda.gov.ua), показники «Кількість наявного населення» та «Кількість міського населення», станом на 01.01.2022 р.

Додаток Б. АНКЕТА ЕКСПЕРТНОГО ОЦІНЮВАННЯ

*Визначення відносної важливості компонентів підприємницького потенціалу
сільської територіальної громади*

Шановний(а) експерте!

У межах дисертаційного дослідження «Підприємництво у соціально-економічному розвитку сільських територіальних громад» розробляється інтегральний індекс підприємницького потенціалу громади (ІППГ). Просимо Вас оцінити відносну важливість чотирьох складових цього індексу для характеристики підприємницького потенціалу сільської територіальної громади.

Частина А. Відомості про експерта (анонімно – лише для верифікації вибірки)

Сфера діяльності:

- Наука / освіта
 Органи місцевого самоврядування
 Підприємництво
 Консалтинг / розвиток громад

Досвід роботи у відповідній сфері:

- до 5 років 5–10 років понад 10 років

Частина Б. Оцінювання важливості складових ІППГ

Розподіліть 100 балів між чотирма складовими індексу пропорційно до їхньої важливості для оцінки підприємницького потенціалу сільської територіальної громади. Сума має дорівнювати 100.

№	Складова ІППГ	Що вимірює	Ваша оцінка (балів)
1	Масштаб підприємницької активності	Щільність ФОП і суб'єктів господарювання на 1000 мешканців	
2	Галузева диверсифікація	Різноманітність видів підприємницької діяльності (індекс Херфіндаля–Хіршмана)	
3	Фіскальна результативність	Власні доходи бюджету на мешканця та індекс податкоспроможності	
4	Інституційна спроможність	Видатки на розвиток на мешканця як відображення здатності ОМС підтримувати підприємництво	
	Разом		100

Частина В. Додаткове запитання

На Вашу думку, чи є серед наведених складових така, що є принципово важливішою саме для сільських громад порівняно з міськими? Якщо так – яка і чому? (відповідь не обов'язкова)

_____

Дякуємо за участь!

Додаток В.

Результати експертного оцінювання відносної важливості складових інтегрального індексу підприємницького потенціалу громади (ІППГ)

№	Сфера діяльності	Досвід роботи	Блок 1 Масштаб	Блок 2 Диверсифікація	Блок 3 Фіскальна результативність	Блок 4 Інституційна спроможність	Разом
1	Наука / освіта	5–10 років	35	30	25	10	100
2	Органи місцевого самоврядування	До 5 років	20	30	30	20	100
3	Органи місцевого самоврядування	Понад 10 років	30	25	30	15	100
4	Підприємництво	Понад 10 років	35	20	35	10	100
5	Підприємництво	5–10 років	35	20	35	10	100
6	Консалтинг / розвиток громад	5–10 років	25	25	25	25	100
7	Наука / освіта	Понад 10 років	35	20	30	15	100
Σ	7 експертів		215	170	210	105	700
Вага	Зважена сума / 700		0,307	0,243	0,300	0,150	1,000

Примітка. Блок 1 – масштаб підприємницької активності; Блок 2 – галузева диверсифікація; Блок 3 – фіскальна результативність; Блок 4 – інституційна спроможність. Вага кожного блоку розрахована як відношення суми балів по блоку до загальної суми балів усіх експертів (700).

Джерело: розроблено автором на основі результатів власного експертного опитування (n=7).

Додаток Г.

**Методика розрахунку інтегрального індексу підприємницького потенціалу
громади (ІППГ)**

Блок / вага	Субіндекс	Формула розрахунку	Джерело даних	Вага субіндексу
Блок 1 Масштаб (0,307)	x_1 – щільність ФОП	$x_1 = \text{ФОП}_{i} / \text{Нас}_{i} \times 1000$	ЄДР юридичних осіб і ФОП	0,200
	x_2 – загальна щільність СГ	$x_2 = (\text{ФОП}_{i} + \text{ЮО}_{i}) / \text{Нас}_{i} \times 1000$	ЄДР юридичних осіб і ФОП	0,107
Блок 2 Диверсифікація (0,243)	x_3 – індекс диверсифікації (обернений ІХХ)	$x_3 = 1 - \text{ІХХ}_{i} / 10000$ де $\text{ІХХ}_{i} = \sum (s_{ij}^2) \times 10000$, s_{ij} – частка j-го виду діяльності	Портал місцевої статистики Львівщини	0,243
Блок 3 Фіскальна результативність (0,300)	x_4 – власні доходи на 1 мешканця	$x_4 = \text{ВД}_{i} / \text{Нас}_{i}$ (грн/особу)	Портал моніторингу децентралізації	0,150
	x_5 – індекс податкоспроможності	$x_5 = \text{ІПС}_{i}$	Портал моніторингу децентралізації,	0,150
Блок 4 Інституційна спроможність (0,150)	x_6 – видатки розвитку на 1 мешканця	$x_6 = \text{ВР}_{i} / \text{Нас}_{i}$ (грн/особу)	Портал моніторингу децентралізації	0,150
Інтегральний індекс ІППГ	$\text{ІППГ}_{i} = \sum w_k \times N(x_k)$, $k=1..6$ де $N(x_k) = (x_{ki} - \min x_k) / (\max x_k - \min x_k)$			

Примітка. Нормалізація субіндексів здійснюється методом мін-макс по вибірці 73 громад Львівської області: $N(x_k) = (x_{ki} - \min x_k) / (\max x_k - \min x_k)$. Значення ІППГ знаходиться в діапазоні [0; 1].

Джерело: розроблено автором.

Додаток Д.

Шкала інтерпретації значень ІППГ

Значення ІППГ	Рівень потенціалу	Характеристика
0,60 і вище	Високий	Розвинена підприємницька екосистема, висока щільність СГ, диверсифікована галузева структура, достатня фіскальна спроможність
0,40–0,59	Вищий за середній	Активний підприємницький сектор із наявними структурними обмеженнями, потенціал до розвитку
0,25–0,39	Середній	Помірна підприємницька активність, характерна для більшості сільських громад; потребує цільової підтримки
0,10–0,24	Нижчий за середній	Суттєві структурні обмеження, низька фіскальна результативність, галузева монопрофільність
нижче 0,10	Низький	Критично низький рівень підприємницького потенціалу; потребує першочергових заходів підтримки

Додаток Е.
АНКЕТА-ОПИТУВАЛЬНИК

Шановні підприємці!

Опитування проводиться з метою наукового дослідження ролі підприємництва у соціально-економічному розвитку сільських територіальних громад. Анкета є анонімною. Отримані результати будуть використані виключно в узагальненому вигляді у межах дисертаційного дослідження.

БЛОК А. ІДЕНТИФІКАЦІЙНІ ТА СТРУКТУРНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ БІЗНЕСУ

A1. У якій територіальній громаді Ви здійснюєте підприємницьку діяльність?

(назва громади) _____

A2. Розмір підприємства:

- Мікропідприємство (до 10 працівників)
- Мале підприємство (10–50 працівників)
- Середнє підприємство (понад 50 працівників)

A3. Основна сфера діяльності:

- Сільське господарство
- Переробка
- Торгівля
- Послуги
- Туризм / рекреація
- Інше (вкажіть) _____

A4. Тривалість діяльності бізнесу:

- до 1 року
- 1–3 роки
- 4–10 років
- понад 10 років

A5. Чи має Ваше підприємство офіційний статус об'єкта критичної інфраструктури?

- Так, підтверджений чинними документами
- Подано документи / у процесі оформлення
- Раніше мало такий статус
- Ні
- Важко відповісти

A6. Орієнтовний середній рівень оплати праці на підприємстві у 2025 році:

- до 15 тис. грн
- 15–25 тис. грн
- 25–40 тис. грн
- понад 40 тис. грн

БЛОК В. ОЦІНКА ПІДПРИЄМНИЦЬКОГО СЕРЕДОВИЩА ГРОМАДИ*(оцініть за шкалою від 1 до 5: 1 – дуже погано, 5 – дуже добре)*

Показник	1	2	3	4	5
Доступ до фінансових ресурсів	☐	☐	☐	☐	☐
Стан транспортної інфраструктури	☐	☐	☐	☐	☐
Доступ до робочої сили	☐	☐	☐	☐	☐
Інтернет та цифрові сервіси	☐	☐	☐	☐	☐
Прозорість адміністративних процедур	☐	☐	☐	☐	☐
Інвестиційна привабливість громади	☐	☐	☐	☐	☐
Загальний бізнес-клімат	☐	☐	☐	☐	☐

БЛОК С. ІНСТИТУЦІЙНЕ СЕРЕДОВИЩЕ ТА ВЗАЄМОДІЯ З МІСЦЕВОЮ ВЛАДОЮ**С1. Наскільки, на Вашу думку, органи місцевого самоврядування у громаді сприяють розвитку підприємництва?**(1 – зовсім не сприяють, 5 – максимально сприяють) 1 2 3 4 5**С2. Які форми підтримки бізнесу реально діють у Вашій громаді? (можна кілька)**

- Грантові програми / співфінансування
- Консультаційні послуги
- Сприяння участі в програмах розвитку
- Майнові або земельні пільги
- Жодна з перелічених
- Важко відповісти

С3. У яких програмах підтримки підприємництва Ви брали участь? (можна кілька)

- Міжнародні програми / донорські проекти
- Державні програми України
- Обласні або регіональні програми
- Програми, ініційовані територіальною громадою
- Не брав(ла) участі, але знаю про такі програми
- Не брав(ла) участі і не знаю про такі програми

БЛОК D. ЛЮДСЬКИЙ КАПІТАЛ ТА КАДРОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ**D1. Як Ви оцінюєте забезпеченість Вашого бізнесу трудовими ресурсами?**1 – дуже низька, 5 – повністю достатня) 1 2 3 4 5**D2. Чи стикалося Ваше підприємство з плінністю кадрів протягом останніх 2 років?**

- Практично не було
- Невисока
- Помірна
- Висока
- Важко оцінити

D3. Чи залучає Ваше підприємство працівників, які не проживають у Вашій громаді?

- Так, регулярно
- Так, епізодично
- Переважно працюють місцеві мешканці
- Ні, лише місцеві
- Важко відповісти

D4. Які канали пошуку працівників Ви використовуєте? (можна кілька)

- Особисті рекомендації
- Безкоштовні онлайн-оголошення
- Платна онлайн-реклама вакансій
- Центр зайнятості
- Заклади освіти / центри підготовки кадрів
- Соціальні мережі
- Інше _____

БЛОК Е. ВПЛИВ ПІДПРИЄМНИЦТВА НА РОЗВИТОК ГРОМАДИ

E1. У яких напрямках Ваш бізнес впливає на громаду? (оберіть до 3)

- Створення робочих місць
- Наповнення місцевого бюджету
- Розвиток місцевої інфраструктури
- Соціальні ініціативи
- Формування позитивного іміджу громади

E2. Чи співпрацюєте Ви з місцевими постачальниками / підрядниками?

- Постійно
- Час від часу
- Ні

БЛОК Ф. Очікування та сценарії розвитку

F1. Чи плануєте Ви розширення бізнесу у громаді протягом наступних 5 років?

- Так
- Можливо
- Ні
- Планую скорочення діяльності

F2. Як Ви оцінюєте загальні перспективи підприємництва у громаді?

- Оптимістичні
- Помірні
- Нейтральні
- Негативні

F3. Які фактори найбільше впливатимуть на розвиток бізнесу? (оберіть до 3)

- Безпекова ситуація
- Державна політика
- Політика громади
- Доступ до фінансування
- Демографічна ситуація
- Ринки збуту

F4. Який сценарій розвитку громади Ви вважаєте найбільш ймовірним?

- Оптимістичний
- Реалістичний
- Песимістичний
- Важко відповісти

БЛОК G. ВІДКРИТЕ ЗАПИТАННЯ

G1. Що, на Вашу думку, найбільше стримує і що може активізувати розвиток підприємництва у Вашій громаді?

Дякуємо за Ваші відповіді!

Додаток Ж.

УКРАЇНА

**КРАСНЕНСЬКА СЕЛИЩНА РАДА
ЗОЛОЧІВСЬКОГО РАЙОНУ ЛЬВІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ**

 вул. Івана Франка, 2а, селище. Красне, Золочівський район, Львівська область, 80560
 (03264)2-23-42, e-mail: krasne-otg@ukr.net, web: krasne-rada.gov.ua, Код ЄДРПОУ 04372773

03-08/395 « 21 » 04 2026 р.

ДОВІДКА

 про використання результатів дисертаційного дослідження
 здобувача ступеня доктора філософії за спеціальністю 051 «Економіка»

Рурака Ігоря Васильовича

у діяльності Красненської селищної ради Золочівського району Львівської області

Красненська селищна рада підтверджує, що ознайомена з результатами дисертаційного дослідження Рурака Ігоря Васильовича на тему: «Підприємництво у соціально-економічному розвитку сільських територіальних громад». У процесі здійснення повноважень органу місцевого самоврядування використано окремі положення, аналітичні результати та практичні рекомендації дисертаційної роботи, зокрема:

✓ результати аналізу підприємницького потенціалу громади на основі інтегрального індексу підприємницького потенціалу громади (ІППГ), які сприяли більш системному розумінню рівня підприємницької спроможності та виявленню ключових структурних обмежень її розвитку;

✓ рекомендації щодо активізації транзитного потенціалу громади через розвиток придорожного сервісу, логістичних послуг та агропереробки, враховані під час опрацювання пріоритетних напрямів місцевої економічної політики;

✓ положення щодо механізмів публічно-приватного партнерства та інституційної взаємодії органів місцевого самоврядування з підприємницьким середовищем, використані при вдосконаленні форм діалогу між виконавчим комітетом ради та суб'єктами господарювання;

✓ рекомендації щодо інтеграції показників підприємницького розвитку, зокрема складових ІППГ, у систему моніторингу реалізації стратегічних документів громади, враховані у процесі підготовки звітності про виконання програми соціально-економічного розвитку Красненської селищної громади.

Використання результатів дослідження сприяло поглибленню аналітичної основи стратегічного планування розвитку громади, вдосконаленню підходів до підтримки підприємницької діяльності на місцевому рівні та підвищенню обґрунтованості управлінських рішень щодо активізації підприємництва як чинника соціально-економічного розвитку Красненської селищної громади.

Результати дисертаційного дослідження Рурака Ігоря Васильовича мають практичне значення для органів місцевого самоврядування сільських територіальних громад і можуть бути використані при розробленні стратегій розвитку підприємництва, формуванні програм підтримки бізнесу, реалізації механізмів публічно-приватного партнерства та здійсненні моніторингу підприємницького розвитку на рівні громади.

 Селищний голова
 Красненської селищної ради

Роман ФУРДА

Додаток И.

УКРАЇНА

БОРИНСЬКА СЕЛИЩНА РАДА
САМБІРСЬКОГО РАЙОНУ ЛЬВІВСЬКОЇ ОБЛАСТІвул. Івана Франка, 27, селище Бориня, 82547 тел. (03269) 3-41-18,
E-mail: smt_borunja@ukr.net Код ЄДРПОУ - 05290787№ 242/02-28 від «24» 04 2026 р.

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційного дослідження

Видана **Рураку Ігорю Васильовичу**, аспіранту Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій імені С. З. Гжицького, про те, що окремі результати його дисертаційного дослідження на тему «**Підприємництво у соціально-економічному розвитку сільських територіальних громад**» використано в аналітичній та управлінській діяльності Боринської селищної ради Самбірського району Львівської області.

Для практичної діяльності громади цінність становлять положення дослідження щодо оцінювання підприємницького потенціалу сільських територіальних громад, визначення чинників розвитку підприємництва, типологізації громад за структурою розселення та обґрунтування стратегічних напрямів активізації місцевої економічної діяльності.

Результати дослідження можуть бути використані під час підготовки та оновлення стратегічних і програмних документів розвитку Боринської селищної територіальної громади, формування заходів підтримки малого підприємництва, самозайнятості населення, кооперативних форм господарювання, локальних сервісів, агропереробки та туристично-рекреаційних ініціатив.

Використання запропонованих підходів сприятиме підвищенню обґрунтованості управлінських рішень у сфері місцевого економічного розвитку, активізації підприємницького середовища та посиленню соціально-економічної спроможності Боринської селищної територіальної громади.

Довідку видано для подання до спеціалізованої вченої ради.

Боринський селищний голова

Михайло ШКІТАК

Додаток К.

KRASNEBRUK

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційної роботи
РУРАКА ІГОРЯ ВАСИЛЬОВИЧА
 на здобуття наукового ступеня доктор філософії
 за спеціальністю 051 «Економіка» у діяльності ТОВ «КраснеБрук»
 Золочівського району Львівської області

Товариство з обмеженою відповідальністю «КраснеБрук» підтверджує, що ознайомлене з результатами дисертаційного дослідження Рурака Ігоря Васильовича на тему: «Підприємництво у соціально-економічному розвитку сільських територіальних громад». У процесі господарської діяльності підприємства були використані окремі положення і практичні рекомендації дисертаційної роботи, зокрема:

- методичні підходи до оцінювання соціально-економічних умов розвитку підприємництва у сільських територіальних громадах, що дозволили системніше аналізувати зовнішнє середовище функціонування підприємства;
- результати аналізу впливу підприємництва на зайнятість, локальну економічну активність та фінансову спроможність громади, враховані при визначенні пріоритетних напрямів діяльності підприємства на 2025–2026 роки;
- рекомендації щодо посилення взаємодії суб'єктів підприємництва з органами місцевого самоврядування та локальними інституціями розвитку, використані при побудові партнерських відносин підприємства з Красненською селищною громадою;
- аналітичні висновки щодо впливу інституційного середовища громади на можливості функціонування та розвитку бізнесу, що сприяли обґрунтованішому підходу до оцінювання регуляторних і партнерських ризиків.

Використання результатів дослідження сприяло вдосконаленню управлінських підходів підприємства до взаємодії з місцевим середовищем, підвищенню обґрунтованості рішень щодо розвитку бізнесу в умовах сільської громади та посиленню адаптивності підприємства до змін зовнішнього середовища.

Результати дисертаційного дослідження Рурака Ігоря Васильовича мають практичне значення для підприємств, що функціонують у сільських територіальних громадах, і можуть бути використані для вдосконалення управлінських рішень, зміцнення локальної партнерської взаємодії та підвищення адаптивності бізнесу до умов трансформаційних змін.

Директор ТОВ «КраснеБрук»
 кандидат економічних наук
 «14» квітня 2026 р.

Андрій НЕСТЕРОВИЧ

Контактна інформація

Адрес

Львівська обл., Золочівський р-н,
 селище Красне, вул.Тавана-Франка, 33

Телефони

+38 (098) 312 52 02
 +38 (067) 200 34 88

Ел. пошта

krasnebruk@ukr.net

KRASNEBRUK

krasnebruk.com.ua

Додаток Л.

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
 ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВЕТЕРИНАРНОЇ
 МЕДИЦИНИ ТА БІОТЕХНОЛОГІЙ імені С.З. ГЖИЦЬКОГО
 (ЛНУВМБ імені С.З. ГЖИЦЬКОГО)

вул. Пекарська 50, м. Львів-10, 79010, тел. 260-28-89; факс: 275-67-95
 E-mail: admin@lvet.edu.ua, www.lvet.edu.ua Код ЄДРПОУ 00492990

14.05.2026 № 2712-17 На № _____ від _____

ДОВІДКА

про використання в навчальному процесі
 Львівського національного університету ветеринарної медицини та
 біотехнологій імені С.З. Гжицького результатів дисертаційного дослідження
 здобувача наукового ступеня доктор філософії за спеціальністю 051 «Економіка»
РУРАКА ІГОРЯ ВАСИЛЬОВИЧА
 на тему: «Підприємництво у соціально-економічному розвитку сільських
 територіальних громад»

Результати дисертаційного дослідження Рурака Ігоря Васильовича використано в освітньому процесі кафедри міжнародних економічних відносин та маркетингових стратегій ЛНУВМБ ім. С.З. Гжицького під час викладання дисциплін: «Регіональна економіка», «Підприємництво», «Підприємницьке мислення та маркетинг можливостей», «Маркетинг територій», а також при підготовці навчально-методичних матеріалів для здобувачів вищої освіти економічного профілю.

Особливу увагу в освітньому процесі приділено використанню:

- теоретичних положень щодо трактування підприємництва як системоутворювального чинника соціально-економічного розвитку сільських територіальних громад;
- адаптованої методики ідентифікації та типологізації сільських територіальних громад за структурою розселення населення;
- підходів до оцінювання підприємницького потенціалу територіальних громад на основі інтегрального індексу підприємницького потенціалу громади (ІППГ);
- результатів аналізу моделей впливу підприємництва на соціально-економічний розвиток сільських територіальних громад;
- рекомендацій стосовно застосування механізмів та інструментів підтримки підприємництва у стратегічному управлінні розвитком територіальних громад.

Використання результатів дисертаційного дослідження сприяє підвищенню якості освітнього процесу, посиленню практичної спрямованості навчання, формуванню у здобувачів вищої освіти навичок аналітичного мислення, стратегічного планування, оцінювання підприємницького середовища та обґрунтування управлінських рішень у сфері розвитку територіальних громад

Іван ПАРУБЧАК